

T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**19. YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI DEVLETİ'NDE HARP
MALZEMESİ ÜRETİMİ (MÜHİMMAT İMALÂT VE MASRAF
DEFTERLERİNE GÖRE)**

Hazırlayan
EMİNE PERGEL

Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Dr.Öğr.Üyesi Samettin BAŞOL

TOKAT-2019

T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**19. YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI DEVLETİ'NDE HARP
MALZEMESİ ÜRETİMİ (MÜHİMMAT İMALÂT VE MASRAF
DEFTERLERİNE GÖRE)**

Hazırlayan
EMİNE PERGEL

Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Dr.Öğr.Üyesi Samettin BAŞOL

TOKAT-2019

19.YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI DEVLETİ'NDE HARP
MALZEMESİ ÜRETİMİ(MÜHİMMAT İMALÂT VE MASRAF
DEFTERLERİNE GÖRE)

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 01 / 10 / 2019

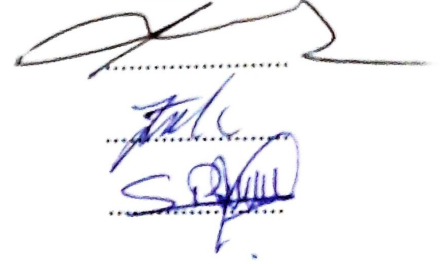
Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Prof. Dr. Alpaslan DEMİR

Üye : Doç. Dr. Zafer KARADEMİR

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Samettin BAŞOL

İmzası

Bu tez, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 13/09/2019 tarih ve 57-15 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof.Dr.İlhan EROĞLU

Mühür
İmza

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dr.Öğr. Üyesi Samettin BAŞOL danışmanlığında hazırlamış olduğum "19. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nde Harp Malzemesi Üretimi (Mühimmat İmalât Ve Masraf Defterlerine Göre)" adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

01/10/2019

Tez Yazarı

Emine PERGEL

 İmza

TEŞEKKÜR

Evvvela her zaman yanımda olan ve bu süreçte de beni destekleyen aileme ve bana inancını asla yitirmeyen ve her türlü yardımı gösteren kıymetli arkadaşım Gülnur Özer'e minnettarım. Bu çalışma esnasında da daima olduğu gibi yanımda olan sevgili Kübra Dursun'a, tez dönemim boyunca desteğinden ötürü değerli abim Hamza Nuh Özer'e ve Ünal Çelik'e teşekkür ederim. Ayrıca çalışmaya kaynaklık eden defterlerin temini hususunda yardımcı olan kıymetli akrabam Salih Kahrıman'a, bu defterlerin türünün anlaşılıp açıklığa kavuşturulması hususunda çaba gösteren değerli büyüğüm Zafer Şık'a ve terimleri ortaya çıkarabilmek için gece gündüz farketmeksizin zaman ve emeğini esirgemeyen Vedat Aktaş'a da çok minnettarım. Lisanstan beri öğrencisi olduğum ve yüksek lisans öğrenimim süresince de sabrını ve deneyimlerini esirgemeyip her zaman bana yol gösteren ve ayrıca böyle nezih bir konuyu çalışmamı sağlayıp bana inanan kıymetli hocam, tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Samettin Başol hocama teşekkürü borç bilirim.

TOKAT-2019

Emine PERGEL

ÖNSÖZ

XIV. yüzyıl başlarında yaygınlaşmaya başlayan ateşli silahlar, küçük devletlerin varlığı için bir tehdit unsuru olurken, büyük ve güçlü devletlerin daha da kuvvetlenmelerine giden yolu açmıştır. İstanbul'un başta toplar olmak üzere diğer silahların etkin bir şekilde kullanılması sonucu fethedilmesi, ateşli silahların çağ değiştiren önemli bir icat olduğunu bütün dünya devletlerine açık bir şekilde göstermiştir.

Osmanlıların gerekli ateşli silahları ürettiği en büyük top döküm merkezi Tophane-i Amire'dir. Önceleri diğer kurumlar Tophane-i Amire bünyesinde iken daha sonraları ayrılmışlardır. Bunlar harici başka yerlerde de mühimmat üretimi sağlanmaktaydı. Örneğin Osmanlı kalelerin de. Gelişen askeri teknolojiye Osmanlıda ayak uydurmaya çalışmış hatta yurt dışından tecrübeli kişiler getirtilmiştir bu doğrultuda.

Osmanlı tarihçiliğinde pek çok alan gibi askeri tarih sahasında da mühim boşluklar ve ilmî araştırma eksikliği mevcuttur. Son zamanlara bu sahada yapılan çalışmalar giderek artış göstermektedir. Özellikle askeri tarihin lojistik ve teşkilatla ilgili olarak sayısı giderek artan akademik incelemelerin bu noktada belirli bir temel sağladığı görülmektedir. Çoğu doktora tezi olarakta hazırlanan bu tür incelemeler sefferlerin organizasyon, iaşesi, asker tertibi, düzeni, lojistiği gibi konulara eğilmiş durumdadır. Bununla beraber askeri tarih alanının savaş boyutu, askeri hareket şekli, planlar ve taktikler gibi konularda ciddi bir eksikliğin olduğu görülmektedir.

Osmanlı Askeri tarihi alanında pek fazla çalışmalar yapılmadığı gibi bilhassa mühimmat konusunda yok denecek kadar azdır. Özellikle tezde ele aldığımız 19. Yüzyılın ilk yarısını içeren çalışmalar mevcut değildir. Daha çok 19. Yüzyılın ikinci yarısında ordunun modernleşme çabalarının olduğu döneme dair çalışmalar bulunmaktadır. 600 yüzyıl boyunca dünya siyasi tarihinde önemli bir yer işgal etmiş olan Osmanlı Devleti'nin silah teknolojilerinde büyük bir değişiminin yaşandığı XIX. yüzyılın ikinci yarısında bu değişime nasıl bir uyum sağladığı bu çalışmaların yapılmasında başlıca sebep olmuştur. Kurum bazlı yapılan çalışmalarda yine ele aldığımız dönem açısından eksik kalmış olup bazı kurumlarla ilgili ise teferruatlı ve başucu eseri olacak nitelikte çalışmalarda vardır. Salim Aydüz'ün Tophane ile ilgili

eseri bu kurum hakkında her yönüyle ayrıntılı bilgiler içeren başvurulacak en temel başucu eseridir. Tüfenkhane ile ilgili olarak ise genellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısı ve sonlarına doğru yapılan yenileşmeler doğrultusunda kurumdaki değişiklikler ve buna bağlı olarak yer alan tüfek çeşitleri hakkında bilgiler veren bir iki doktora tezi bulunmaktadır. Yine kılıçhane ile ilgili bu dönemi aydınlatacak bilgiler veren çalışmalar yoktur.

XV. ve XVI. Yüzyıl Osmanlı tarihi anlatılırken Osmanlı Devleti'nin silah teknolojilerindeki büyük gücüne vurgu yapılırken bu durum XIX. yüzyılda karanlık bir hal almaktadır. Oysa sağlıklı bir tarih bilincinin oluşabilmesi için var olanın ortaya koyulmasının önemi ortadadır.

ÖZET

Tezin giriş bölümünde araştırmanın amacı ve önemine yönelik bilgilendirmeler yapılmıştır. Ayrıca çalışmanın materyelleri ve izlenen yöntemlerde dile getirilmektedir. Sonrasında ise kaynaklar işlenmektedir. İlk olarak çalışmanın ana kaynağı olan Mühimmat İmalat ve Masraf Defterleri gerek şekilsel gerekse içerik olarak irdelenerek ele alınmıştır. Devamında da askeri tarihle ilgili olarak ve de araştırmada da faydalanılan kimi kaynaklar hakkında literatür yer almaktadır. Birinci bölümde, ilk olarak top ve tophane kurumu tarihsel sürece göre ele alınmakta olup sonrasında ise kullanılan mühimmat defterlerinde yer alan veriler imalat başlığı altında aktarılmıştır. Ayrıca imalatın yanısıra tamir olunan malzemelerde aktarılmıştır. Diğer bölümlere nazaran tophane bölümünün çalışmada bir hayli yer tutmasının nedeni ele alınan defterlerin içinde en fazla veriye sahip olmasından dolayıdır. İkinci bölüm ise Tüfenkhane-i Amire olarak oluşturulmuş olup yine bölüm başında konu ile ilgili genel bilgiler verilirken devamında üretilen ve tamir olunan ürünler işlenmiştir. Üçüncü bölümde ise Kılıçhane olup yine burda da evvela konu hakkında genel bilgiler yer almakta sonrasında da burda üretilen kılıç ve kılıç çeşitlerine yer verilmiştir. Sonuç bölümünde de bu kurumlarda üretilen malzemelerin yıllık toplam miktarları ve aylık ortalama üretimleri ortaya çıkarılarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Sonucu takiben de çalışmada geçen kimi terimler için oluşturulan sözlük kısmı yer almaktadır.

İmalat başlığı altında evvela ürünler tür ve özelliklerine göre sınıflandırılarak oluşturulup değerlendirmesi gerçekleştirilmiştir. İncelenen defterlerin aylık olarak tutulmuş olması hasebiyle bu değerlendirme ve aktarımlarda o doğrultuda gerçekleşmiştir. En sonda da aktarılan bu ürünlerin yer aldığı tablolar verilmiştir. Tamir olunan malzemelerin ise düzenli olarak her ay veya çokça imarı yapılanları seçilerek çalışma içerisinde değerlendirmesi gerçekleştirilmiştir. Malzeme çeşitliliği ve tabloların büyük olmasından ötürü de verilerin yer aldığı tablolar ekler kısmında verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Top, Gülle, Araba, Koşum, Tophane, Tüfek, Tüfenkhane, Kılıç.

ABSTRACT

In the introduction of the thesis, the aim and importance of the researches. In addition, the materials and methods followed were expressed. And then he does the producing business. Firstly, Ammunition Manufacturing and Cost Books, which are the main source of the study, are examined in terms of both form and content. It is also used in the military history and research. First class, firstly the upper and upper armory institutions are seized by taking the historical ranking. Besides, it was transferred to the repaired materials as well as manufacturing. Compared to other departments, the design of the armory. The second part was created by Tüfenkhane-i Amire, and continued and general information was given. In the third section, Kılıçhane still has general information about the subject and there are swords and sword types. The result pane is the ones made by revealing the total annual amount and monthly average production of the materials made in these institutions. Following the result, there is a glossary dictionary section for some terms.

Under the heading of manufacturing, the products were classified according to their type and characteristics. Due to the fact that the books examined were kept on a monthly basis, they were at that time in these assessments and transfers. In the event that the repaired materials are processed, you can continue to work regularly by selecting the ones that are being reconstructed every month or many times. It may also be due to the variety of materials and the large tables.

Key Words: Ball, Shot Put, Car, Harness, Armory, Rifle, Tufenkhane, Sword.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BİLİMSEL ETİK SAYFASI	i
TEŞEKKÜR	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ	xv
KISALTMALAR LİSTESİ	xvi
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
2. Materyal ve Yöntem.....	3
3. Araştırmanın Kaynakları.....	5
3.1. Mühimmat İmalât ve Masraf Defterleri.....	5
3.2. Literatür Değerlendirmesi	7
BÖLÜM I: TOPHÂNE-İ ÂMİRE VE MÜHİMMAT İMALATI	15
1.1.Tophane-i Amire Terimleri ve Top'un Tarihi Seyri	15
1.1.1. Avrupa'da Top.....	16
1.1.2. Osmanlı'da Top	18
1.1.3.Topçu Ocağı ve Tophane.....	24
1.2.TOPHANE-İ AMİRE'DE GERÇEKLEŞEN MÜHİMMAT İMALÂTI.....	27
1.2.1. Gülle Zarfı Çeşitleri.....	28
1.2.1.1. Obüs Göllesi Zarfı	29
1.2.1.2. Balyemez Göllesi Zarfı.....	33
1.2.1.3. Sürat Göllesi Zarfı	34

1.2.2. Peşrevler	35
1.2.2.1. Memlü Obüs Peşrev.....	36
1.2.2.2. Memlü Balyemez Peşrev	37
1.2.2.3. Memlü Sürat Peşrev.....	38
1.2.3. Fünye Çeşitleri.....	39
1.2.3.1 Memlü Fünyeler.....	39
1.2.3.1.1. Memlü Obüs Fünyesi.....	39
1.2.3.1.2. Memlü Sürat Fünyesi.....	40
1.2.3.2. Tehi Fünyeler.....	41
1.2.3.2.1. Tehi Obüs Fünyesi	41
1.2.3.2.2 Tehi Sürat Fünyesi	42
1.2.4. Mahtab	43
1.2.5. Memlü Humbara Tıpası.....	45
1.2.6. Küfe Çeşitleri.....	46
1.2.6.1. Kebir Mühimmat Küfesi.....	46
1.2.6.2. Gülle Küfesi.....	47
1.2.6.2.1 Sagir Gülle Küfesi	47
1.2.6.2.2. Vusta Gülle Küfesi	48
1.2.6.2.3. Sade Vusta Gülle Küfesi.....	49
1.2.6.2.4. Mükemmel Gülle Küfesi	49
1.2.6.2.5. Resen Yağlı Mükemmel Gülle Küfesi.....	50
1.2.6.2.6. Resen Yağlı Mükemmel Vusta Gülle Küfesi	51
1.2.6.2.7. Bend Olunan Mükemmel Vusta Gülle Küfesi	52
1.2.7. Hartuç Çeşitleri.....	52
1.2.7.1. Şali Obüs Hartucu.....	53
1.2.7.2. Şali Balyemez Hartuç	55

1.2.7.3. Şali Sürat Hartuç.....	56
1.2.7.4. İsaga Olunan Toplar	57
1.2.7.4.1 Obüs Top çeşitleri.....	57
1.2.7.4.1.1. Obüs Top	57
1.2.7.4.1.2. Sagir Obüs Top.....	58
1.2.7.4.1.3. Obüs Kal'a Top.....	58
1.2.7.4.1.4. Nev-icad Obüs Top.....	59
1.2.7.4.1.5. Nev-icad Sagir Obüs Top	59
1.2.7.4.2. Balyemez Top Çeşitleri	59
1.2.7.4.2.1. Balyemez Top.....	60
1.2.7.4.2.2. Balyemez Liva Top.....	61
1.2.7.4.2.3 Sagir Nev-icad Balyemez Top.....	61
1.2.7.4.3. Sürat Top	61
1.2.7.4.4. Havan Top	61
1.2.7.5. Vaz'ı Furun Olunan Nühas Vesaire.....	64
1.2.7.5.1. Nühas-ı Ham.....	64
1.2.7.5.2. Kalay.....	65
1.2.7.5.3. Mayalık.....	66
1.2.7.5.4. Hatab.....	66
1.2.7.5.5. Müceddeden Araba Temurhanesinde İmal olunan Mühimmat.....	69
1.2.7.5.5.1. Cephane Arabası.....	69
1.2.7.5.5.2. Obüs Top Arabası	70
1.2.7.5.5.3. Balyemez Top Arabası	70
1.2.7.5.5.4. Sürat Top Arabası	71
1.2.7.5.5.5. Ecza Arabası	71
1.2.7.5.5.6. Temurcu Arabası	71

1.2.7.5.5.7. Hasta Arabası.....	71
1.2.7.5.5.8. Mezbele Arabası	72
1.2.7.5.5.9. Hazine ve Havan Arabaları.....	72
1.2.7.5.5.10. Kundak.....	72
1.2.7.5.6. Tamir Kılınan Envai Araba Vesaire	75
1.2.7.5.6.1. Sürat Top Arabası	75
1.2.7.5.6.2. Hasta Arabası.....	76
1.2.7.5.6.3. Havan Arabası	76
1.2.7.5.6.4. Cephane Arabası.....	76
1.2.7.5.6.5. Obüs Cephane Arabası	77
1.2.7.5.6.6. Balyemez Cephane Arabası.....	77
1.2.7.5.6.7. Sürat Cephane Arabası	78
1.2.7.5.6.8. Obüs Top Arabası.....	78
1.2.7.5.6.9. Balyemez Top Arabası	78
1.2.7.5.6.10. Mezbele Arabası	79
1.2.7.5.6.11. Yuvarlak Arabası.....	79
1.2.7.5.6.12. Kundak Arabası	79
1.2.7.5.6.13. Diğer Araba vesair	79
1.2.7.6 Müceddeden İmal olunan Koşum Vesair.....	81
1.2.7.6.1. Koşum Çeşitleri	81
1.2.7.6.2. Diğer Malzemeler	82
1.2.7.6.3. Tamir Kılınan Koşum Vesair.....	90
1.2.7.6.3.1. Dip Koşum.....	90
1.2.7.6.3.2. Şevgar Koşum.....	91
1.2.7.6.3.3. Çengelli Koşum	91
1.2.7.6.3.4. Hamutlu Koşum.....	91
1.2.7.6.3.5. Piyade Koşum.....	92

1.2.7.6.3.6. Zahme	92
1.2.7.6.3.7. Zebhiye	92
1.2.7.6.3.8. İrade-i Top	92
1.2.7.6.3.9. İrade-i Dingil.....	93
1.2.7.6.3.10. Keski	93
1.2.7.6.3.11. Baskı	93
1.2.7.6.3.12. Kazma ve Kürek	94
1.2.7.6.3.13. Çekiç	94
1.2.7.6.3.14. Kuskun	95
1.2.7.6.3.15. Şebeş ve Kantarma Başlık	95
1.2.7.6.3.16. Gelberi	95
1.2.7.6.3.17. Mikrâz.....	95
BÖLÜM II: TÜFEKHANE-İ AMİRE VE MÜHİMMAT İMALATI	97
2.1. Osmanlı'da Tüfek ve Tüfenkhane-i Amire	97
2.2. TÜFENKHANE-İ AMİRE'DE GERÇEKLEŞEN MÜHİMMAT İMALATI.....	103
2.2.1. Süvari Piştov.....	103
2.2.2.Süvari Söngü.....	104
2.2.3. Tüfenk alay-nüma.....	104
2.2.4. Tüfenk tabur-peyma.....	104
2.2.5. İşkence	105
2.2.6. Diğer Ürünler.....	105
2.3. Tamire Muhtaç Olarak Senedat İle Gelen Ürünler	111
2.3.1. Burma	111
2.3.2. Tulumba.....	112
2.3.3 Gerdane.....	112
2.3.4. Bilezik.....	113

2.3.5. Bilezik Yayı.....	113
2.3.6. Kebir Yay.....	114
2.3.7. Karşuluk Yay	115
2.3.8. Kapak Burma	115
2.3.9. Süngü ve vesair parçaları.....	116
2.3.10. Çakmak.....	119
2.3.11. Cedid Kundak	120
BÖLÜM III: KILIÇHANE-İ AMİRE VE MÜHİMMAT İMALATI.....	122
3.1. Kılıç Kelimesinin Tanımı ve Anlamı	122
3.2. Kılıcın Ana Öğeleri.....	122
3.3. Türklerden Osmanlıya Kılıcın Seyri	125
3.4. Kılıçhane-i Amire’de Gerçekleşen Mühimmat İmalatı.....	128
3.4.1. Zabıt Kılıcı.....	128
3.4.2. Miralay Kılıcı.....	129
3.4.3. Çavuş Kılıcı	130
3.4.4. Binbaşı Kılıcı	131
3.4.5. Temur Süvari Kılıcı	131
BÖLÜM IV: DEĞERLENDİRME.....	138
SONUÇ.....	145
SÖZLÜK.....	148
KAYNAKLAR	153
EKLER.....	160
ÖZGEÇMİŞ.....	196

TABLOLAR LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: Mühimmat İmalât ve Masraf Defterleri	5
Tablo 2: Tophane-i Amire’de İmal Edilen Obüs Güllesi Zarfı	33
Tablo 3: Tophane-i Amire’de İmal edilen Balyemez Güllesi Zarfı	34
Tablo 4: Tophane-i Amire’de İmal Edilen Sürat Güllesi Zarfı.....	35
Tablo 5. Tophane-i Amire’de İmal Edilen Memlü Obüs Peşrev.....	37
Tablo 6.:Tophane-i Amire’de İmal Edilen Memlü Balyemez Peşrev	38
Tablo 7:Tophane-i Amire’de İmal Edilen Memlü Sürat Peşrev	39
Tablo 8: Tophane-i Amire’de İmal Edilen Memlü Obüs Fünyesi	40
Tablo 9: Tophane-i Amire’de İmal edilen Memlü Sürat Fünyesi.....	41
Tablo 10. Tophane-i Amire’de İmal Edilen Tehi Obüs Fünyesi.....	42
Tablo 11: Tophane-i Amire’de İmal Edilen Tehi Sürat Fünyesi.....	43
Tablo 12: Tophane-i Amire’de İmal Edilen Mahtab.....	45
Tablo 13:Tophane-i Amire’de İmal Edilen Memlü Humbara Tıpası.....	46
Tablo 14: Tophane-i Amire’de İmal Edilen Kebir Mühimmat Küfesi.....	47
Tablo 15: Tophane-i Amire’de İmal Edilen Sagir Gülle Küfesi.....	48
Tablo 16:Tophane-i Amire’de İmal Edilen Vusta Gülle Küfesi	49
Tablo 17: Tophane-i Amire’de İmal edilen Sade Vusta Gülle Küfesi.....	49
Tablo 18: Tophane-i Amire’de İmal Edilen Mükemmel Gülle Küfesi	50
Tablo 19: Tophane-i Amire’de İmal Edilen Resen Yağlı Mükemmel Gülle Küfesi.....	51

Tablo 20: Tophane-i Amire’de İmal Edilen Resen Yağlı Mükemmel Vusta Gülle Küfesi	52
Tablo 21: Tophane-i Amire’de Bend Olunan Mükemmel Vusta Gülle Küfesi İmali.....	52
Tablo 22: Tophane-i Amire’de İmal Edilen Şali Obüs Hartuç.....	55
Tablo 23: Tophane-i Amire’de İmal Edilen Şali Balyemez Hartuç.....	56
Tablo 24: Tophane-i Amire’de İmal Edilen Şali Sürat Hartuç	57
Tablo 25: Tophane-İ Amire Dökümhanesinde İsaga Olunan Top Çeşitleri	64
Tablo 26:Fırına konulan Bakır ve Diğer Malzemeler	69
Tablo 27: Araba Temurhanesinde Yeniden İmal Edilen Araba Çeşitleri ve Kundak	75
Tablo 28: Müceddeden İmal Edilen Koşum Çeşitleri ve Diğer Malzemeler	90
Tablo 29: Tüfekhane-i Amire’de İmalatı Gerçekleştirilen Tüfek Çeşitleri ve Diğer Malzemeler.....	110
Tablo 30:Tüfekhane-i Amire’de İmalatı Gerçekleştirilen Kılıç Çeşitleri İle Tamir Edilen Bazı Kılıçlar ve Masarifi.....	137

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Tophane-i Amire’de Bir Yıl Boyunca Üretilen Mühimmat Malzemeleri	139
Grafik 2: Tophane-i Amire’de Üretilen Mühimmat Malzemelerinde Kullanılan Hammaddeler	140
Grafik 3: Tüfenkhane-i Amire’de Üretilen Mühimmat Malzemeleri.....	141
Grafik 4: Kılıçhane-i Amire’de Üretilen Kılıç Çeşitleri	142
Grafik 5: Tophane, Tüfenkhane ve Kılıçhanenin Yıllık Mühimmat Üretim Miktarları ve Yüzdeleri	143
Grafik 6: Tophane, Tüfekhane ve Kılıçhanenin Yıllık Masraf Miktarı ve Yüzdeleri	144

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz. Bakınız

C. Cilt

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Çev. Çeviren

Ed. Editör

MİMD. Mühimmat İmalat ve Masraf Defteri

s. Sayfa

Sy. Sayı

TSMAd. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi defterleri

Yay. Yayınları

GİRİŞ

Klasik dönem olarak adlandırılan 1300-1600 yılları arası, genel olarak Batı karşısında Osmanlının gücünün yoğun olarak hissedildiği bir dönemdir. Osmanlı bu dönemde pek çok cephede rakiplerine üstünlük sağlayarak tarihin tanık olduğu en büyük imparatorluklardan biri olmayı başarmıştır. Osmanlının gücünün sırrı günümüzde merak konusu olmaya devam etmektedir tıpkı geçmişte olduğu gibi. Osmanlı sefer örgütlenmesinin/iaşe ve ikmal organizasyonunun iyi bilinmesi Osmanlı askerî gücünün iyi anlaşılması için gereklidir. Batıdaki ve doğudaki çok geniş ve zor coğrafyalarda rakiplere karşı başarılı olmak için güçlü bir lojistik şarttır. Orduya büyük bir avantaj sağlayan yiyeceğin temin edilip hızla ağırlıkların ve mühimmatın taşınması orduya büyük yarar sağlasa da düşmana karşı zafer için silah açısından da kuvvetli olmak elzemdir.¹

Osmanlı ordusu kuruluşundan beri daima silahlı bir hayat içindedir. XIV. Yüzyılda kullandıkları ve düşmanlarına karşı galip geldikleri silahlarıyla XIX. Yüzyılda kullandıkları ve benzer şekilde zafer elde ettiklerinde kullandıkları arasında doğal olarak altı yüzyıllık bir fark mevcuttu. Kullanılan silahlar arasında değişmeyen tek silah belki de kama veyahut süngü olarak adlandırılan kılıç türü bir silah idi. Fakat o da önceki yüzyıllarda olduğu gibi temel savaş malzemesi olmaktan ziyade küçük bir işlev eda etmekteydi. Kuruldukları yıllardan itibaren Osmanlılar geleneksel Türk silahları olan ok, kılıç ve benzeri savaş malzemelerini kullanmayı devam ettirmişler ve zamanla yeni çıkan silahları bünyelerine kolayca almışlardır. Nitekim daha kuruldukları yıllarda Avrupa ve Venedik gibi ülkelerde yeni yeni gelişen ateşli silahların yüzyılın sonuna gelinmeden Osmanlı ordusunda da kullanımına başlanılmıştır. Yeni silah teknolojilerinin uyumunu kendi ordularına kısa sürede sağlayan Osmanlıların bu hareket tarzlarının arkasında, savaşa önem veren ve üstün silah teknolojilerinin cesaret ve kahramanlığın yanında ne kadar mühim olduğunu iyi değerlendiren bir millet olmaları yatmaktaydı. Geleneksel silahların yerini almaya başlayan ateşli silahların kendi ülkelerinde yayılmasına engel olmaya çalışan Memlûkler ve Safeviler gibi kimi islam devletlerindeki yöneticiler gibi Osmanlı Devleti'nde böyle bir durum söz konusu değildir. Diğer taraftan her devlet mevcut silahlarını geliştirmek için ekonomik gücü

¹Yunus İnce, "Osmanlı Barut Üretim Teknolojisinde Modernleşme: Azadlu Baruthanesi (1794- 1878)", Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, 2013, s. 13-14.

çerçevesinde sürekli bir arayışta bulunmuştur. Osmanlılar da silah teknolojilerini geliştirmek için ellerinde bulunan geniş imkânları değerlendirerek bunun sonucunda ciddi ilerlemeler kaydetmişlerdir. Fakat XV. ve XVI. yüzyıllarda ateşli silah teknolojisinde görülen gelişmeler daha sonraki dönemlerde aynı hassasiyetle devam ettirilememiştir. Fakat silah teknolojilerini geliştirmek için hem zikredilen asırlarda hem de daha sonraki dönemlerde gerek kendi imkânlarını gerekse Avrupa'dan getirilen yabancı usta ve teknisyenlerin istihdamını hiç bir zaman göz ardı etmemişlerdir.²

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Osmanlı ordusu için özellikle savaşlarda mühimmatın ne kadar önemli ve gerekli olduğu bilinen bir gerçektir. Bu doğrultuda gerek mühimmat üretimi gerek bu malzemelerin orduya ulaştırılması konusunda oldukça sistemli yöntemler bulunup kullanılmıştır. Üretilen malzemelere bağlı olarak gerektiğinde merkezi üretim yerinden uzakta orduya yakın yerlerde dökümler gerçekleştirilerek ulaştırılması sağlanmıştır. Nasıl ki mühimmat üretimi bu açıdan büyük öneme sahipse mühimmat araştırmaları da askeri tarihçiliğin bir başka yönü olarak incelenmeye değerdir.

Yapılan bu çalışma ile amaçlanan 1247-1248 tarihleri arasında ele alınan kurumlardaki mühimmat üretimini ve malzeme çeşitlerini ortaya çıkarmaktır. Çalışmanın önemine gelinecek olursa, yapılan taramalar sonucunda zaten sınırlı sayıda olan askeri tarihe yönelik çalışmaların yanısıra mühimmat üretimi konusunda ise yok denecek kadar az olduğu anlaşılmıştır. Bilhassa bu çalışmanın ana kaynağı olan defterlerin bütün bir serisinden hiçbirine incelenen kaynaklarda rastlanılmamıştır. Özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısı ve sonraki tarihlerle ilgilidir yapılmış çalışmalar. Muhakkak ki bunda o dönemlerde gerçekleşen yenilikler ve buna binaen kurumların etkilenmesi ve şekillenmesi gibi faktörler önemli rol oynamıştır. Bu açıdan 19. Yüzyılın ilk dönemi eksik kalmıştır. Mühimmat konusu ise zaten başlı başına eksikliği aşıkâr olan bir konudur. Çünkü bahsedilen dönemlerle ilgili yapılan bir iki çalışmanın içinde bile çok az değinilen mühimmat konusunda direk mühimmat üretimi ele alınarak ortaya konulmuş değildir.

² İstihdam edilen uzmanlar için Bkz., Hatice Arslan, *Osmanlı Askeri İslahatlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar (1730-1908)*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Isparta, 2010.

Bkz., Mustafa Kurt, Baki Çakır, Kemal Demir, "Türkiye'de Modern Yönetimin Erken Dönemleri: Geç-Ösmanlı Döneminde Fabrikalar, Sanayi Mektepleri ve Yabancı Uzmanlar", *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt:45, Özel Sayı, 2016.

Bu sebeptendir ki yapılan bu araştırma bu bakımdan ilk olma özelliği göstermesinin yanısıra sonraki yapılacak olan çalışmalar içinde kaynaklık teşkil etmesi umulmaktadır.

2. Materyal ve Yöntem

Çalışmanın ana kaynağı olan defterlere ulaşıldıktan sonra ilk olarak bu defterlerden faydalanılarak yapılan çalışmalar var mı yok mu iyice tetkik edilmiştir. Askeri tarih konusunda gerek sosyal mecrada, gerekli sitelerde ve gerekse bizzet elden ulaşılan kaynakların içeriği incelenip dipnot ve kaynakçaları da taranarak sadece ele alınan bu defterlerin değil tüm seri ile ilgili hiçbir buluntuya rastalanılmamıştır. Bu doğrultuda da evvela tüm serinin envanteri çıkarılarak defterlerin türü, ne tür konuları barındırdığı gibi içerikleri ana hatlarıyla ortaya çıkarılmıştır. Sonrasında ise daha dolu veri barındıran ve aylık olarak diğerlerine nazaran daha düzenli olan 1247 yılından başlanarak defterlerin teferruatlı okumasına başlanılmıştır. Defterlere ait verilerin tümü bölüm ve konularına göre excele işlenerek her defter içinde ayrı bir excel oluşturulmuştur. Toplamda 8 aydan ibaret olduğu için bir yıla tamamlamak adına sonraki tarih olarak gözüken 1248 tarihinden de 4 defter okunarak bir yıla tamamlanmıştır. Bu süreçte defterlerin barındırdığı konu başlıkları ve malzemelerin ayrıntılı haline ulaşılmıştır. Bu sebeptendir ki konu sınırlandırmasına gidilerek irsal olunan malzemeler ve masarifler başlıkları çıkartılarak tez yalnızca üretim bazlı şekillendirilmeye karar verilmiştir.

Yapılan bu çalışmada bir takım zorluklarla karşılaşmıştır. Teze kaynaklık eden defter serisinden örnek bir çalışma olmayışı evvela ve en zorlayıcı etken olmuştur. Çünkü bu durum seriyi yani defter türünü anlayıp okumayı ve yorumlamayı zorlaştırmıştır. Bu seriyi ve defterleri tam anlamıyla anlayabilmek için 1-70 arasında olan tüm defterlerin envanterini çıkarmak zaruri olmuştur. Bu anlamda da bu zaruret bir hayli zaman kaybına neden olmuştur. Sonrasında ise 9-20 numaralı defterlerde karar kılınarak ayrıntılı okuyup verileri excele aktarma yoluna gidilmiştir. Envanter çıkarılırken tam anlamıyla içeriğe girilmediğinden tam anlamıyla okuma esnasında içeriğinin karışıklığı, verilerin çeşitlilik ve çokluğu ortaya çıkmıştır. Defterler mühimmat defteri olması hasebiyle tamamı terimlerden oluşan malzemeler barındırmaktadır. Doğal olarak iyi bir terim ve ilgili alan bilgisi gerektirdiğinden okuma konusunda bir hayli zorluk yaşanmıştır. İnternet, sözlük çeşitleri, kamus, ürün, konu ve kurumlarla ilgili okumalar yapıp diğer başvurulabilecek kaynaklara bakılsa da atıl bir konu ve dönem olduğu için tam anlamıyla açığa çıkartmakta yetersiz kalmıştır. Askeri tarih daha doğrusu mühimmat üzerine çalışmaları

olan veya çalışan kişilerin de çevrede olmayışı çalışmayı zorlaştıran etmenlerden biri olmuştur. Sosyal mecralara başvurularak okuma konusundaki eksiklikler ve zorluklar halledilmeye çalışılsa da buralarda yetersiz kalmıştır. Nihayetinde bu sosyal mecralar sayesinde alanında yetkin çeşitli kişilerle iletişime geçilerek yoğun ve uzun bir sürecin ardından okuma işlemi nihayete ermiştir.

Karşılaşılan bir diğer zorluk ise defterlerin sisteminin çözümlenmesi ve değerlendirmesi konusunda yaşanmıştır. Ürün bilgisinin altında yer alan adet, birim fiyat ve toplam gürüş hesaplamasında bilinen yöntemlerin uygulanması ile sonuca ulaşamaması sorunudur. Nihayet yine arşiv vesika çeşitleri alanında yetkin kişilerin defterler üzerinde uzun düşünüp incelemeleri ve deneme yanılma yolu ile bu sorunda açıklığa kavuşturulmuştur. Fakat bu kez de bu açıklığa kavuşturulduktan sonraki süreç olan değerlendirme kısmında aksaklık meydana gelmiştir. Normal şartlarda belgelerde ürünün hemen altında adet, kıyve, kantar vb. gibi birimler, solunda birim fiyatı ve en sonda da toplam değeri yer alırken, incelenen bu defterlerde ürünün altınabirimim “kıymet” şeklinde yazıldığı görülmüştür. Lakin zaten solunda birim fiyatı yazdığı bunun kıymet olması mantıklı değildir. Çünkü zaten değeri verilmiştir. Fakat bu “kıymet” olarak yazılmış birim “adet” olarak düşünüldüğünde hesaplamalar doğru çıktığı için bunun müellif kaynaklı yazım hatası olduğu kanaatine varılmıştır. Ayrıca müellifin çoğu yerde hatalı ve eksik yazımları okumayı zorlaştırsada diğer ürün ve defterlerle yazımı, birim fiyatı gibi konularda bu eksik ve hatalı yazılanlar kıyaslanarak doğrusu ortaya çıkartılmıştır. Bunların yanısıra veri ve konu çeşitliliği ayrıca da defterlerin aylık tutulmuş olması hasebiyle tek bir çatı altında sınıflandırıp şekillendirmek mümkün olmayarak her defter için mecburen ayrı excel tabloları oluşturulmuş ve bunlarda yine kendi içinde şekillendirilmiştir. Buda haliyle işleme ve değerlendirme sürecini hem uzatmış hemde zorlaştırmıştır.

Çalışmanın ana kaynağı haricinde faydalanılan diğer eserler açısından karşılaşılan zorluk ise ürünlerin değerlendirilmesi hususunda dönemsel, ürün ve kurum bazlı kıyaslamalara gidilememiş olmasıdır. Bunun nedeni ise daha öncede zikredildiği gibi konu hakkında çalışmaların atıl olmasıdır. Bu bakımdan çalışma ne yazık ki çok yönlülük gösteremeyerek yalnızca ele alınan yıl içerisinde kurumlardaki üretilen malzeme çeşitleri, miktarı ve aylık olarak değerlendirilmesi ile sınırlı kalmıştır.

Çalışmaya kaynaklık eden mühimmat defterlerinde okunamayan ürünler (...) şeklinde ve okunuşundan emin olunamayanlar da ? Şeklinde tablolarda gösterilmiştir. Bunun yanısıra defterlerde müellifin yaptığı dile getirilen hatalar tablolarda değiştirilmeyip içerde değerlendirirken açıklığa kavuşturulmuştur.

3. Araştırmanın Kaynakları

3.1. Mühimmat İmalât ve Masraf Defterleri

Çalışmanın ana kaynağını teşkil eden bu defterler Osmanlı Arşivi Topkapı Sarayı fonlu ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri alt fonunda yer almaktadır. Seri numarası 775 olan bu defterler arşivde Mühimmat İmalat ve Masraf Defterleri adıyla kayıtlıdır. .

Seri No	Defter Tarihi	Defter Numarası
775	1245(1829-1830)	1
775	1246(1830-1831)	2-9
775	1247(1831-1832)	9-17
775	1248(1832-1833)	17-29
775	1249(1833-1834)	29-41
775	1250(1834-1835)	41-51
775	1251(1835-1836)	51-63
775	1252(1836-1837)	63-70

Tablo 1. Mühimmat İmalât ve Masraf Defterleri³

1 numaralı defter 1245 tarihli olup 2-9 arası defterler 1246, 9-17 numralar arası defterler 1247, 17-29 numaralar arasındakiler 1248, 29-41 arası 1249, 41-51 numaralar arası 1250, 51-63 arası 1251 ve 63-70 arası ise 1252 tarihlerini kapsamaktadır. Nitekim arşiv sitesinden girildiğinde

³ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi defterleri, Seri No: 775, Mühimmat İmalât ve Masraf Defterleri, 1245(1829-1830), 1246(1830-1831), 1247(1831-1832), 1248(1832-1833), 1249(1833-1834), 1250(1834-1835), 1251(1835-1836), 1252(1836-1837).

bütün defterlerin künyeleri 29/04/1261 tarihli olarak gözükmekte olsa da defterlerin içeriğine bakıldığında aslının öyle olmadığı ortaya çıkmıştır.

Şekilsel olarak bakıldığında defterlerin ilk sayfasında kapak yer almaktadır. Kapağın üst kısmında rakamla ait olduğu yıl yer almakta olup en altında ise seri numarası ile defter numarası bulunmaktadır. Sağ alt köşesinde de yine seri numarası olan 775 yazmaktadır. Fakat bütün defterlerin kapaklarında bu şekilde değildir. Tüm defterlerde sabit olan en altta yer alan seri ve defter numarasıdır diğerleri ise kimi defterlerin kapaklarında varken bazılarında yoktur. Kapak deseni ve yapısı siyah-gri karışımdan oluşan karışık formdadır. Sayfa ikiden itibaren konuya başlanan defterlerin sayfa sayısı stabil olmayıp değişkenlik göstermektedir. Kimi defterler üç, kimi dört, kimi beş, kimi altı vb. sayfalardan oluşmaktadır. Defterlerin boyutu büyük ve uzun olmakla birlikte her sayfa ortadan ikiye bölünerek kullanılmış olup aslında iki sayfa şeklindedir. Defterler okunabilirlik açısından genel itibariyle temiz görünüme sahiptir. Kimi sayfalarda yer sınırlılığından olsa gerek birim fiyatları sola değil ürünün üst kısmına yazılıp yazılar sıklaştırılıp okunması güç hale getirilmiştir. Kimi yerlerde ise boş alan olduğu halde ürünün veya yazılan yazının eksik yazılmış olduğuda gözden kaçmamıştır. Bunun yanısıra birimler de verilen sayısal değerlerde ve kimi zaman da birimlerin kendinde eksik ve hatalar olduğu inceleme sonucu farkedilmiştir. Yazım olarak aynı ürün veya bahsedilen şeyi her heryere aynı şekile yazmadığı ve kimi zaman noktaların eksik veya hatalı yerlerde olduğu da gözlenmektedir.

İçerik olarak bakıldığında ise defterlerin başlangıcı hep aynı şekilde olup evvela mevcut yıl ve aydan bahsedilerek giriş yapılmakta devamında ise defterde yer alan kurumlar zikredilerek buralarda üretilen mühimmat miktarı ve masarifleri şeklinde başlık son bulmaktadır. Hemen altında ise Tophane imalatı veya masarifi yer almaktadır. Bu başlık altında ürünlerin isimleri, birim fiyatları, miktar ve toplam değerleri görülmektedir. Bütün defterlerde evvela Tophane kurumundan başlanmıştır aktarılmaya. Devamındaki konuların sırası ise değişkenlik göstermektedir. Fakat kendi içlerinde düzen olduğu görülmektedir. Örneğin tüfenkhanede üretilen ürünler aktarıldıktan sonra takiben tamir olunan tüfenk vesairler ele alınmıştır. Kimi konular ve içerikler karışıklık gösterip anlaşılması güç olasa bu şekilde belli bir düzen gösteren bölümlerde vardır. İmalatın yanı sıra masarifler, tamir olunanlar, çeşitli bölgelere, paşalara, tabyalara ve kurumlara irsal olunan malzemeler de yer almaktadır. Bu bakımdanda defterler bir hayli doluluk arz etmektedir. Çalışmayı oluşturan yani kullanılan defterler 9-20 numaralar arasındaki defterlerdir. Cemaziyelevvel ayı ile başlayıp Cemaziyelahir'de bitirerek bir yıla

tamamlayarak bütünsel bir çalışma amaçlandığı için 9-17 numaralar arası 1247(1831-1832) tarihli olup 17-20 numaralar arası ise 1248 tarihlidir.

3.2. Literatür Değerlendirmesi

Türkiye’de askeri tarih çalışmaları ve popüler askeri tarih kültürünün sanıldığından çok daha düşük seviyede olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bilhassa II. Dünya Savaşı’na katılmış ülkeler ile karşılaştırıldığında bu tespit daha da açık olarak görülmektedir. 19. Yüzyılın’ın son çeyreğinde, pek çok başka Avrupa ülkesinde olduğu gibi, Osmanlı Devleti’nde de ordu bünyesinde resmi bir faaliyet şeklinde başlayan askeri tarih (harp tarihi) yazıcılığı ve askeri müzecilik, Cumhuriyet Türkiye’sinde de sivil alanda yeterince karşılık bulamamış ve resmi vasfından sıyrılamamıştır. Askeri tarihe ilgi duyan ve bu alanda çalışmayı düşünen veyahut çoktan çalışmaya başlamış kişiler için mutlaka ama mutlaka bakılması gereken önemli eserlerden biridir Cevat Şayin ve Gültekin Yıldızın derlemiş oldukları “Osmanlı Tarihini Araştırmak: Yeni Kaynaklar Yeni Yaklaşımlar” adlı çalışma. Zira bu çalışmada askeri tarihçilik yöntemi üzerinden tutup bu alandaki araştırmaların ve öğretimin geleceği üzerine, denizcilik tarihi yazımı problemleri, askeri tarih araştırmasındaki yeni yaklaşımlar, askeri tarihçiliğin gayriresmi kaynakları, görüntülü kaynakların kullanımı konularda önemli bilgiler yer almaktadır. Bunların yanı sıra Osmanlı askeri tarihinin kaynağı olarak Avusturya arşivleri ve Rusya arşivlerine de değinilmektedir.⁴

Askeri tarih alanındaki çalışmalarıyla tanınan iki önemli akademisyenin, Mesut Uyar ve Edward J. Erickson’ın da bu çalışması, Osmanlı ordusunun kuruluşundan profesyonel askeri kurum haline dönüşümünü Osmanlıların bakış açısıyla ele almaktadır. 14. Yüzyıldan başlayıp 20 yüzyılın başına kadar Osmanlı ordusunun geçirdiği değişimleri(teşkilat, entelektüel, kurumsal) bir bütün olarak incelenip, ordunun gittikçe askeri çerçeveden dışarı çıkmasında rol oynayan siyasi tarihi de modernleşme süreci ile beraber ele alınmaktadır. Osmanlı Devleti’nin kurucusu

⁴ Cevat Şayin, Gültekin Yıldız, *Osmanlı Askeri Tarihini Araştırmak: Yeni Kaynaklar Yeni Yaklaşımlar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2012.

Osman Bey'den Mustafa Kemal Atatürk'e kadar uzanan 600 senelik askeri tarihi okuyucuya sunmaktadır. Ayrıca sayısı elliden fazla resim ve haritalar da esere zenginlik katmaktadır.⁵

Savaşçı bir ruha sahip olma konusunda tarih sahnesine ilk çıkışlarından itibaren nam yapmıştır Türkler. Küçük yaşlardan itibaren ok ve yay kullanma becerisinde uzmanlaşarak, bilhassa at binmede yeryüzündeki sayılı uluslardan biri olarak görülmüşlerdir. Bu yetenekler bütün dünyanın Türklerin askeri başarıları hakkında söylediklerinden sadece birkaçıdır. Geniş coğrafyalara hakimiyeti ve epeyce devlet kurmuş olması şüphesiz ki Türkleri askeri tarih anlamında dünyada en köklü uluslardan biri yapmıştır. Tarih sahnesine asker olarak çıkan Türkler, 21. Yüzyılda da “asker millet” olmayı devam ettirerek, vatan söz konusu olduğunda geriye kalan hiçbir şeyin önemli olmadığını daima göstermektedirler. A. Sefa Özkaya'nın hazırlamış olduğu bu eser, günümüze kadar Türk askeri tarihi ve kültürü hakkında ele alınan en geniş ve kapsamlı eser olmasının yanı sıra, İlk Türk devletlerinden günümüze değin Türklerin ordu teşkilatını, strateji ve taktik düşüncelerini, askeri geleneklerini, vasıflarını, felsefi olarak bakış açılarını ve kimi öne çıkan faaliyetlerini derinlemesine işleyerek alanındaki büyük bir boşluğu doldurmaktadır.⁶

Kenneth Chase “Ateşli Silahlar Tarihi”, Ateşli silah yani; top, arkebüs, tüfek, makinalı tüfek, vb. gibi bin yıldan da uzun bir süreç boyunca en ön sırada gelen savaş gereci olmuştur. Bu silahlar Çinliler tarafından icat edilerek, geliştirip dünya egemenliğinin bir aracı haline getirilmesini sağlayanlar ise Avrupalılardır. Doğu'dan Batı'ya bu ilginç göçün yanı sıra, bu silahların Türkler, Moğollar, Japonlar ve herkes üzerindeki etkileri, bu eserin konusunu oluşturmaktadır.

Gabor Agoston, “Osmanlı'da ateşli silahlar ve askeri devrim tartışmaları” isimli eseri, iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Avrupa Askeri Devrimi ve Osmanlılar konusu ele alınmıştır. Bu konu altında, Avrupa askeri devrimi tartışmaları ve Osmanlılar, Mohaç Muharebesi, Konstantiniyye Kuşatmasında askeri silahların belirleyiciliği gibi konular işlenmiştir. Bu bölümün amacı, göz ardı edilen dünya askeri tarihinde Osmanlıların yeri ve önemini vurgulamaktır. Osmanlı Topçuluğu ve Harp Sanayisi konusu altında ikinci bölümde yer alan makaleler ise Osmanlı askeri sanayisi ile ilgili 1990 tarihinden günümüze kadar Osmanlı ve

⁵ Edward J. Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, (Çev. Mesut Uyar), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

⁶ A. Sefa Özkaya, *Hunlardan Günümüze Türk Askeri Kültürü* (Tarih, Strateji, İstihbarat, Teşkilat, Teknoloji), Kronik Kitap, İstanbul, 2019.

yabancı arşivlere dayalı araştırmaların sonuçlarını içermektedirler. Osmanlı askeri tarih uzmanlarının yanı sıra konuya meraklılar da, bu eserde Osmanlı askeri sanayisi, savaş usulleri ve dünya askeri tarihinde Osmanlıların rolü konularında zengin bilgilere ve görüşlere erişme fırsatı yakalayacaklardır.⁷

Osmanlı askeri tarihçiliğinin önde gelen isimlerinden Gabor Agoston, “Osmanlı’da Savaş ve Serhad” isimli kitabı ile Avrupa merkezli Oryantalist görüşleri ciddi bir şekilde sorgulayarak 17. Yüzyıl sonları ve 18. Yüzyılda uğranılan yenilgilerin, Osmanlıların askeri teknolojiadaki geri kalmışlıkları veyahut silah üretiminde varsayılan kusurlarından kaynaklanmadığını; değişen savaş stratejileri, geniş bir cepheye yayılmanın getirdiği lojistik yetersizlikler, Akdeniz bölgesini vuran ekonomik krizler ve iç dinamikler bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini, birçok arşiv belgesiyle ortaya koymuştur. Avrupa’daki savaşlarla ilgili birçok konunun yalnızca Osmanlı genişlemesi altında anlaşılabilceği yaklaşımındadır. Bunun yanı sıra Avrupa’daki değişimler ele alınırken Osmanlı’nın bu değişimler üzerindeki etkisinin ihmal edilmesi ile doğan derin eksikliğe de dikkat çekmektedir. Birçok harita ve tabloyla da eser desteklenmiştir. Osmanlı askeri tarihi alanında Türkiye’de en iyisi olarak görülen yazar, Osmanlı tarihi ile ilgili birçok yanlış bilgiyi açıklığa kavuşturmakta, Batı ve Osmanlı kaynaklarını bir arada kullanabildiği için de okurlara karşılaştırmalı bir tarih sunmaktadır.⁸ Bunun yanı sıra “ Osmanlı’da Strateji ve Askeri Güç” adlı eseri de bulunmaktadır. Bu eserin ilk bölümündeki makaleler Osmanlı stratejisi ve askeri gücü üzerinedir. İkinci bölümdelikiler ise Osmanlı ve Avrupa barut teknolojisi ile Osmanlıların Avrupa ve Asya arasındaki teknolojik diyalogda sahip olduğu rolü ele alınmıştır. Üçüncü bölümdeki çalışmalar Osmanlı, Habsburg ve Romanov imparatorluklarındaki askeri ve ilgili mali ve bürokratik gelişmeleri mukayeseye çalışan ilk denemeleri içermektedir. Eserin son bölümünde ise Osmanlı egemenliğinin Macar tarih yazımında ne şekilde ele alındığı konusu ile ilgili olarak bir makale yer almaktadır. Ayrıca Osmanlı Devleti’ni Avrupa çerçevesinde ele alan ilk eser olma özelliğine de sahiptir.⁹

18. yüzyıl ile birlikte Avrupa’nın askeri alanda uygulamaya koyduğu yeniliklere Osmanlı ordusu ve donanması ne kadar uyum sağlayabilmişti? II. Abdülhamid, denizciliğin önem kazandığı bir dönemde Osmanlı donanmasını çürümeye mi bırakmıştı? Bu gelişim çağında

⁷ Gabor Agoston, *Osmanlı’da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları*, (Çev. Kahraman Şakul), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

⁸ Gabor Agoston, *Osmanlı’da Savaş ve Serhad*, (Çev. Kahraman Şakul), Timaş Yayınları, İstanbul, 2013.

⁹ Gabor Agoston, *Osmanlı’da Strateji ve Askeri Güç*, (Çev. M. Fatih Çalışır), Timaş Yayınları, İstanbul, 2015.

Osmanlı silah sanayiinde nasıl hamleler yapmaya çalıştı? Sürat Topçuları, Mühendishane-i Bahrî-i Hümayun, Nizam-ı Cedid, Havacılık Komisyonu, yenileşme hareketlerine, uğranılan yenilgiler sonrasında öncelikli olarak askeriye den başlanması sadece Osmanlıya has bir durum muydu? Yakın zamana kadar kulaktan dolma bilgilerle tanınan, ulemanın muhafazakârlığı nedeniyle Batı'daki teknolojik ilerlemelere ayak uyduramadığı öne sürülen, zaferleri abartılıp hezimetleri yeteri kadar analiz edilmeyen son dönem Osmanlı askeriyesi ile ilgili önyargıları sorgulatarak okuyucuları birçok kere şaşırtacak bir çalışmadır. Editörlüğünü Doç. Dr. Gültekin Yıldız'ın yaptığı "Osmanlı Askeri Tarihi" isimli bu eser, Osmanlı askeri tarihinde uzmanlaşan ve farklı akademik kariyer seviyelerinde on araştırmacının katkıları ile oluşturulmuştur. 1792-1918 tarihleri arası dönemde Osmanlı askeriyesinin farklı kuvvetleri (kara, deniz, hava) ve farklı sınıfları (piyade, süvari, topçu, vs.) barış ve savaş zamanı faaliyetleri, teşkilatı ve askeri sanayii ilk defa bu eserde bir arada ve görsel materyal ile desteklenerek ele alınmıştır.¹⁰

XIX. yy'da batı tarzı okullarda yetişmiş olan Ferik Ahmed Muhtar bir Osmanlı aydını olup asıl mesleği ise askerliktir. Fakat dikkat edildiğinde F. Ahmet Muhtar'ın iyi bir komutan olmasının yanı sıra, iyi bir eğitimci ve aynı zamanda da iyi bir müzeci olduğu görülmektedir. Doğal olarak yazarlığı da bunlar çerçevesinde gelişme göstermiştir. Tarih, coğrafya, ilahiyat, sağlık, top döküm teknolojisi ve askeri lojistiğe kadar birçok alanda eserleri mevcuttur. Tez için faydalandığımız "Osmanlı Topçuları" eserinde, Osmanlı top döküm teknolojisi ve XIX. Yy'daki topçu ocağının İstanbul ve Taşradaki idari hiyerarşisini ele almaktadır. Bunlardan başka, ocağın asker ve komutan sayıları ile mühimmat miktarlarına da eserinde değinmektedir. Osmanlı topçularının başarılı olması için yapılması gerekenleri de sıralamaktadır. Eser bu hâliyle, XIX. Yy'ın ikinci yarısında Osmanlı topçularının batı tarzı silah ve mühimmatla nasıl şekillendirildiğini ortaya koyduğu gibi, -öneri niteliğinde de olsa- daha başka atılması gereken adımları da belirtmektedir.¹¹

Jeremy Black'in "Top, Tüfek ve Süngü" isimli eserinde birbirinden ilginç makale ve öyküler yer almaktadır. Eser, 16. Yüzyıldan itibaren 19. Yy başlarında gerçekleşen Napolyon savaşlarına kadar olan süreçte Avrupa'yı boydan boya kasıp kavuran Kara ve deniz savaşları ile günümüz Avrupa devletlerinin savaş mekanizmalarının gelişimini ele almaktadır. Ayrıca, 16.

¹⁰ Gültekin Yıldız, *Osmanlı Askeri Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.

¹¹ *Miralay Ahmet Muhtar*, (Haz. Ahmet Köç), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Yy'da Avrupa'da “askeri devrim”in gerçekliği, bu devrimin sosyal, ekonomik, siyasal, teknolojik ve kültürel boyutlarını, Avrupa ülkelerinde, Rusya'da ve Osmanlıda aldığı biçimleri birçok açıdan derinlemesine tartışmaktadır.

Kanuni'nin hükümdarlığı döneminde Osmanlı 16. Yüzyıl'da dünyanın en büyük askeri, ekonomik ve kültürel gücü durumuna gelmiştir. Aynı dönemde Asya'nın doğusunda Ming Çin'i de büyük bir imparatorluk haline gelmiş olup Çin kayıtlarına göre Osmanlı ile sıkı ilişkileri mevcuttur. Ming'e bir hayli elçi göndererek Osmanlı'nın ilişki kurduğu görülmektedir. Çin'e gönderilen bu Osmanlı elçilerinden olan Duo Si Ma, Çin imparatorunun emri doğrultusunda kardeşi Ba Bu Li ile beraber Pekin'e yerleşmiş ve Çin imparatorunun yakın Muhafız ve İstihbarat Örgütü olan Jin Yi Wei'de kumandan seviyesinde çalışmıştır. Duo Si Ma, üç Çin imparatoruna 40 yıl süresince hizmette bulunmuştur. Zhao Shi Zhen(çinli devlet adamı)'in kendinden Osmanlı tüfeği istememesine binaen bu tüfeğin inceliklerini Zhao Shi Zhen'a öğreterek Çin'de birlikte Osmanlı tüfeklerinin üretimini yapmışlardır. Bir başka ifadeyle 16.yy'da Osmanlı'dan Çin'e askeri teknoloji transferi yaşanmıştır.¹²

Salim Aydıöz, “Osmanlı Silahları, Silah Üretim Merkezleri ve Literatürü Tarihi” adlı makalesinde silahları kullanımına göre savunma ve saldırı olarak sınıflandırıp ele almakta ve devamında alt başlıklarla bunları açıklamaktadır. Osmanlı toplarının kullanıldığı yerler hakkında da bilgiler verdikten sonra Silah Teknolojisi Literatürü bölümünde, “ Ateşsiz Silahlar ve Harp Taktikleri İlgili Literatür” ve “Ateşli Silahlarla İlgili Literatür” hakkında bilgiler vermektedir.¹³ Tophâne-i Âmire ve Top Döküm Teknolojisi kitabı da mevcut olan yazar, öncelikle Top Dökümü ve Topçuluk konusunda ki ilk eserlerden bahsetmekte ve konu üzerine yapılan çalışmalar hakkında da bilgiler vermektedir. Üç bölümden oluşan eserin ilk bölümünde, “Tophâne-i Âmire”yi ele alarak, Tophâne ve Tophâne-i Âmire terimlerinden bahsetmektedir. Devamında, Osmanlı Tophaneleri, Tophâne-i Âmire ve Binaları, Tophâne-i Âmire'nin Personeli konularını alt başlıklara ayırarak ayrıntılı şekilde işlemektedir. Aynı şekilde, ikinci bölümde de Top Dökümü İçin Malzeme Temini ve Top Döküm Faaliyetleri'ni üç bölüm altında incelemektedir. Üçüncü ve son bölümü ise Top Çeşitleri, Özellikleri ve Kullanıldıkları Yerler olarak ele almaktadır.¹⁴ Ümmü'l-Gazâ Harp Sanatları ve Aletleri (Bayramoğlu Ali Ağa) kitabını hazırlayanlardan biri de

¹² Giray Fidan, *Kanuni Devrinde Çin'de Osmanlı Tüfeği ve Osmanlılar*, Yeditepe, İstanbul, 2011.

¹³ Salim Aydıöz, “Osmanlı Silahları, Silah Üretim Merkezleri ve Literatürü Tarihi”, s.1-37, 2011.

¹⁴ Salim Aydıöz, *Tophâne-i Âmire ve Top Döküm Teknolojisi*, TTK, Ankara, 2006.

yine Salim Aydüz'dür. İslam Dünyası Silah Literatürü Tarihi, Osmanlı Ateşli Silah Literatürü Tarihi, Lale Devri'nde ve Sonrasında Telif Edilen Eserler gibi konuların yer aldığı eserde Bayramoğlu Ali Ağa hakkında bilgiler de verilmekte ve Humbaracağı Ocağı ve tarihi gelişimi de anlatılmaktadır.¹⁵

Osmanlı Devleti, kale savunmasına büyük önem vererek çeşitli askeri sınıflarla beraber pek çok mühimmat malzemesine de kalelerinde yer vermiştir. Bu durum 18. Yüzyılda da devam etmiş, dönemin en yaygın harp malzemeleri şark kalelerinde mevcut olmuştur. Uğur Demlikoğlu'nun çalışmasında, mühimmat defterlerinden istifade edilerek kalelerde bulunan dönemin harp malzemelerini; ateşli silahlar, ateşsiz silahlar, patlayıcı ve kimyasallar, mühimmat yapımı için bulundurulmuş metallere ve levazım malzemeleri şeklinde sınıflandırılması yapılarak, Diyarbakır, Erzurum, Van, Sivas, Trabzon, Halep, Hasankale ve Erzincan kalelerindeki mühimmatın miktarı tespit edilmekte ve bu mühimmatın mukayesesi yapılmaktadır.¹⁶

Tophane-i Amire Fabrikaları Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu en büyük sanayi tesisleri olma özelliğini taşımaktadır. Zengin, Sanayi Devrimi sonrası oluşan modern üretim tekniklerinin uygulandığı bu fabrikalar teknoloji transferindeki önemli konumu, yapmış olduğu üretim ve burada oluşturulan işgücü sebebiyle incelenmeye değer bir konu görülerek bu çalışmaya başlandığını belirtmiştir. Ayrıca, XIX. yüzyılın ikinci yarısında tam olarak teşkilatlanmış olan fabrikaların tecrübelerini Cumhuriyet Dönemine taşıdıklarını vurgulayabilmek için 1861-1923 yılları arası çalışmanın tarih aralığı olarak belirlediğini de ekler. Ersoy Zengin'in bu çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde "Fabrikaların Genişletilmesi ve Yapılan Üretim" başlığı altında top, tüfek, fişek, marangoz, tapa, mermi ve barut fabrikalarında yapılan üretim ele alınmıştır. İkinci bölümde "Hammadde ihtiyacını karşılayan taşra fabrikaları, Avrupa'dan yapılan silah ithalatı ve fabrikaların bütçeleri" incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise "Tophane-i Amire Fabrikalarının Çalışanları" başlığı adı altında işgücünü meydana getiren unsurların çalışma hukukları ve siyasal hareketler içindeki yerleri incelenmiştir.¹⁷

¹⁵ Salim Aydüz ve Şamil Çan, *Ümmü'l Gazâ Harp Sanatı ve Aletleri* (Bayramoğlu Ali Ağa), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2013.

¹⁶ Uğur Demlikoğlu, "Osmanlı Devleti'nin 18. Yüzyılda Bazı Şark Kalelerinde Bulundurduğu Harp Malzemeleri", *F.Ü., Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014.

¹⁷ Ersoy Zengin, *Tophane-i Amire'den İmalat-İ Harbiye'ye Osmanlı Devleti'nde Harp Sanayii (1861-1923)*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzurum, 2015.

II. Abdülhamid dönemi ordu ile ayrıntılı bilgi için Bkz. Mehmet Beşirli, "II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Ordusunda Alman Silahları", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:16, 2004/1

Ayrıca Bkz. Hüsnü Özlü, "Türkiye'de Savunma Sanayi Gelişim Tarihi İçinde Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumunun Kuruluş Dönemi Faaliyetlerinin Analizi" *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt:18, Sayı:I, Mayıs, 2019.

19. yüzyılın başlarından taşımacılık ve imalat sektöründe rüzgâr, su, kol ve hayvan gücünün yerini buhar gücünün alması, önce Avrupa'yı daha sonra ise tüm Dünya'yı derinden etkilemiştir. 20. yüzyılda batılı güçlerin dünyanın geri kalanı üzerinde kurdukları siyasî, ekonomik ve askerî tahakküm büyük oranda bu dönüşümün sonucunda mümkün olmuştur. Osmanlı Devleti de bu süreçten olumlu veyahut olumsuz yönleri ile etkilenen devletlerden biridir. Serdal Soyluer'in hazırlamış olduğu doktora tezi, Osmanlı Devleti'nin Sanayi Devrimi sonrasında gelişen silah teknolojilerinden nasıl etkilendiğini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Buhar gücüyle işleyen fabrikalarda üretilen menzil ve tahrip gücü yüksek konvansiyonel silahların ilk örneklerinin 1830'larda yapılmaya başlansa da, askerî alanda çığır açan daha gelişmiş modellerinin ancak aynı yüzyılın ortalarında geliştirilmeye başlandığını söyleyen Soyluer, 20. yüzyıl tarihçileri tarafından Osmanlı Tarihi içerisinde Tanzimat Devri olarak adlandırılan 1839-1876 yılları arası dönemin, gerek Avrupa'da, gerekse Osmanlı Devleti'nde silah sanayii alanındaki değişimi incelemek ve irdelemek için en elverişli zaman dilimi olduğunu belirtmektedir.¹⁸

Uğur Ünal'ın 2006 yılında tamamladığı Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu 1861-1876 adlı tezi, Avrupa silah teknolojilerinin baş döndürücü hızda geliştiği bir dönemde Osmanlı Ordusu'nun bu gelişime ayak uydurması için yeniden teşkilâtlandırılması sürecini, giyim-kuşam ve techizat tedarikini dönemin süreli yayınlarına bağlı olarak ele aldığı bir çalışmadır. Lakin bu çalışma Osmanlı silah sanayiindeki değişim ve yapılanma sürecini aydınlatılabilmekten uzaktır. Ayrıca ordu için gerekli silah ve mühimmatın ithal ve imali süreci kesintili biçimde anlatılmıştır.¹⁹

¹⁸ Serdal Soyluer, Osmanlı Silah Sanayii'nde Modernleşme Çabaları (1839-1876), Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, 2013.

Ayrıca tanzimat dönemi için Bkz. Mehmet Seyitdanlıoğlu, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii (1839-1876)", Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

Osmanlı Amerikan silah ticaretinin ilk evresi için Bkz. Metin Ünver, "Teknolojik Gelişmeler Işığında Osmanlı-Amerikan Silah Ticaretinin İlk Dönemi", Yrd. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; munver@istanbul.edu.tr

¹⁹Uğur Ünal, Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu (1861-1876), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2006.

Bu çalışma 2008 yılında Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu (1861-1876) adıyla Genelkurmay ATASE Yayınları tarafından kitap olarak basılmıştır. Benzer, ancak Tanzimat dönemi olarak adlandırılan 1839-1876 yılları arasını kapsayan bir çalışma üç yıl öncesinde yine süreli yayınlar esas alınarak yapılmıştır.

Bkz. Ayten Can Tunalı, Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma (1839-1876), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara 2003.

XVII. ve XVIII. Yüzyıl Osmanlı askerî reformları Avrupa askerî reformlarından çok etkilendiğini söyleyen Hayrullah Gök'ün doktora çalışmasının birinci bölümünde Avrupa askerî reformlarının gelişimi, orduları komuta edebilecek nitelikte subay ihtiyacının ortaya çıkışı ve bu maksatlarla subay okullarının açılması süreci tarihî bir perspektif içerisinde ele alınmıştır. Çalışmasının ikinci bölümünde ise XVII. Yüzyıl başlarından III. Selim iktidarının sonuna kadar (1808) olan dönemde gerçekleştirilen Osmanlı askerî reformları incelenmiştir. Tezin üçüncü ve dördüncü bölümlerinde Sultan II. Mahmut'un tahta çıkış tarihi olan 1808'den 1883'e kadar olan periyotta Kara Harp Okulu'nun kuruluşu ve gelişimi tamamen orijinal belgelere dayalı olarak incelenmiştir. Okulun vizyonu, misyonu ve değişen öğrenci profilleri ortaya konulmuş, bugüne kadar bilinmeyen Komutan ve idareciler ile diğer tüm ayrıntıların tespit edilerek teze eklendiği görülmektedir.²⁰

Bkz. Gültekin Yıldız, Osmanlı Kara Ordusunda Yeniden Yapılanma ve Sosyo-Politik Etkileri (1826-1854), Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 2008.

²⁰ Hayrullah Gök, Arşiv Belgelerinin Işığında Kara Harp Okulu Tarihi (1834 – 1883), Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2005.

Ayrıca ıslahat hareketleri için Bkz. Murat Gündüz, XVIII. Asrın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Islahat Hareketleri, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü ,Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara, 2012.

BÖLÜM I: TOPHÂNE-İ ÂMİRE VE MÜHİMMAT İMALATI

1.1.TOPHANE-İ AMİRE TERİMLERİ VE TOP'UN TARİHİ SEYRİ

Top, demir yahut taş atan ağır ateşli silâhların tümüne verilen isim olup, muhtelif manaları bulunan Türkçe bir kelimedir.²¹ Divan-ı Lügati-‘t-Türk’te, kalın ağaç gövdelerinin içi oyularak, barut doldurulmak suretiyle taş mermilerin atıldığı bir silah olarak tarif edilen tüfek kelimesiyle top da ifade edilmektedir.²² Kâmûs-ı Türkî’de “barut ve gülle ile doldurulup atılan ma’ruf büyük silah²³, Resimli Kâmûs-ı Osmânî’de ise “barut gazlarının kuvve-i dâfiasıyla mermiyyâtı remy etmekte istimal olunan âlât- nâriyye” olarak izah edilir.²⁴ Osmanlıcada “top”, “tob” veya “tub” gibi değişik şekillerde yazılan bu kelimenin, yer ve mekân manasındaki Farsça hâne birleşmesinden tophâne, yani top evi, top yapım yeri kelimesi türetilmiştir.²⁵ Kaynaklarda ve arşiv vesikalarında topu ifade eden farklı bir kelime geçmemesine bakılırsa, top kelimesi, değişik yazılışları ile birlikte, Osmanlıların ateşli silahlarla tanışmalarından beri kullanılmaktadır.²⁶

Osmanlılarda ‘tophâne’ kelimesi, topların döküldüğü ve kundaklandığı teşkilâtli bir kurum için kullanıldığı gibi, zaman zaman baruthâne, top güllesi mahzeni ve top deposu gibi yerler içinde kullanılmıştır. Meselâ, Lütfi Paşa 22 Şaban 895(11 Temmuz 1490) günü yıldırım düşmesi sonucunda infilak eden Güngörmez Kilisesi Baruthânesi’nden “Tophâne” olarak bahsetmektedir.²⁷ Top dökümü yapılmayan ve bahsedilen maksatlarla kullanılan yerlere tophâne denilmesinden dolayı, bu tür yerlerin bulunduğu bölgeye de Tophâne mahallesi adı verilmektedir. Meselâ Bursa’da Ramazan topunun bulunduğu ve ateşlendiği mahalleye Tophâne mahallesi denilmektedir.²⁸

²¹ Midhat Sertoğlu, *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul, 1958, s. 318.

²² Mahmud Kaşgârî, *Dîvânu Lügati-‘t-Türk* (trc. Besim Atalay), Ankara, 1985, I, s. 388.

²³ Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul, 1317, s. 888.

²⁴ Ali Seydi, *Resimli Kamûs-ı Osmânî*, İstanbul, 1912, s. 657.

²⁵ İbrahim Hakkı Konyalı, top ve tüfeğin eski türkler tarafından icad edildiğini ve bu iki kelimenin de eskiden beri kullanıldığını ifade eder (“Yivli Topları Türkler İcad Etiler”, Yedigün, 155(1936), s. 21-23), Konyalı, *Dîvânu Lügati-‘t-Türk*’te geçen tüfek kelimesinden hareketle bu sonuca varmaktadır. Buradaki tüfek kelimesinin karşısında şu bilgiler yer almaktadır: “Yaş söğüt ağacının veya buna benzer bir ağacın kabuğu boru gibi çıkarılır. Serçe kuşlarını vurmak için içerisine fındık gibi yuvarlak dane konularak atılır. Bu borudan dahi yapılabilir”(*Dîvânu Lügati-‘t-Türk*, I, s. 388). Konyalı, Türklerin topu çok eski tarihlerde bulduklarını ve hatta 1233, 1241 yıllarında çinlilerle yaptıkları savaşlarda kullandıklarını ifade eder. Kemal Koçer de, Türklerin ağaç gövdesine ve kütüğüne top ismi verdiklerini ileri sürmektedir. (K. Koçer, “Türklerin Silah Fenni Tarihinde Roller”, *Topçu Mecmuası*, 112(1939), s. 41-45).

²⁶ Salim Aydüz, *Tophâne-i Âmire ve Top Döküm Teknolojisi*, TTK, Ankara, 2006, s.38.

²⁷ Salim Aydüz, a.g.e, s. 38.

²⁸ Raif Kaplanoğlu, *Bursa Yer Adları Ansiklopedisi*, İstanbul, 1996, s.266.

Tophânei Âmire terimiyle sadece İstanbul'da Tophâne setinde bulunan top dökümhânesi kastedilmektedir. Bilindiği gibi “âmire” kelimesi, adı geçen müessesenin devlete ait olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Tophâne, bulunduğu semte de aynı ismi verdiği için dolaylı semtin ismiyle dökümhanenin isminin karışmaması için dökümhâne kastedildiğinde, Tophâne'nin âmire sıfatı ile zikredilmesi gerekirdi. Âmire tabiri yerine aynı manayı ifade eden “mâmure” ifadesinin de nadiren kullanıldığı görülmektedir. Top dökümünün yapıldığı teşkilatlı bir kurum olarak ilk Tophâne tabiri, 1499-1500 tarihli Avlonya Tophânesi muhasebe defterinde geçmektedir. Aynı defterde İstanbul'daki Tophâne'den “Tophâne-i Dergâh-ı Âli” diye bahsedilmektedir. İstanbul'daki Tophâne'ye ait 1513 tarihli bilinen ilk muhasebe defterinde Tophâne-i Âmire tabiri kullanılmıştır. Aynı defterde bulunan 1517-1519 tarihli bir diğer muhasebe defterinde, muhtemelen Tophâne'nin Galata'da olmasından hareketle, Tophâne-i Galata tabiri kullanılmıştır.²⁹

1.1.1. Avrupa'da Top

Metal topların yapımı çok pahalı olduğundan dolayı XIV. Asrın başlarında, bazı toplar taş işi yapan sanatkârlar tarafında taşların oyulması ile yapılmıştır. Zamanla topun öneminin artmasıyla yöneticiler, ilk etapta topun kendi saltanatlarını tehdit edeceği düşünesiyle bu sanatla uğraşanları büyük cezalara çarptırıp engellemeye çalışmışlar ve hatta bu iş için kiliseyi araya sokmuşlardır. Ancak daha sonraları topun faydalarını gören ve bunu kendi saltanatlarının devamı için faydalı bulan idareciler top yapımcılarını destekleyerek büyük çaplı ve daha etkili topların yapılmasını istemişlerdir. Tunç topların ortaya çıkmasından önce yapılan topların ilk örneklerini, taş toplar ile etrafı demir çemberlerle çevrilmiş ve desteklenmiş ağaç toplar oluşturmaktaydı. Topun öneminin yavaş yavaş kavranmasıyla birlikte toplara verilen değer artmış ve buna paralel olarak top için daha iyi ve daha pahalı malzemeler tahsis edilmeye başlanmıştır.³⁰

Avrupa'da topun kullanılmasına dair ilk kayıt 1324 yılında Metz'in kuşatması ile ilgilidir. İlk yazılı kaynak ise İngiltere'de, 1326-7 tarihinde Kral III. Edward'ın papazı olan Walter de Milemete'nin yazdığı *De Nobilitatibus, Sapientibus et Prudentibus Regum* ile *De Secretis Secretorum Aristotelis* adlı iki eserdir. Eserlerde, kale veya şato kapısına doğru yöneltilmiş vazoya benzer bir tunç topun ateşlenmesini ve ucundan çıkan bir okun çizildiği iki minyatür bulunmaktadır. Minyatüre göre bunların tam manasıyla bir top olduğunu söylemek mümkün

²⁹ Salim Aydüz, *Tophâne-i Âmire ve Top Döküm Teknolojisi*, s. 38-39.

³⁰ Salim Aydüz, a.g.e, s. 192.

değildir. Minyatürler, topun namlusu ve barut terkibi üzerinde önemli bir gelişme sağlandığını, ancak atılacak güllenin henüz tam olarak tekâmül etmediğine işaret etmektedir. Fransızlar ile İngilizler arasında 1346 yılında yapılan Crecy saası ile 1356'daki Poitiers savaşlarında, İngiliz ordusunda, her ne kadar etkili olarak kullanılmasa da üç adet topun var olduğu öne sürülmektedir. Bununla birlikte Carlo M. Cipolla, 1330'ların sonra Avrupa'da topun yaygın bir şekilde kullanıldığını etmektedir. Parker ise, 1370'lere kadar topların kale duvarlarına karşı pek fazla etkili olmadığını, 1420'lere kadar pek seyrek olarak kullanıldığını belirtir. Buradaki kısa araştırmalarda görüldüğü üzere, Avrupa'da ateşli silahların hangi ülkelerde ne zaman kullanıldığını ve ne kadar yaygın olarak bilindiği ayrı bir çalışma konusudur.³¹

Öncelikle barutun daha sonra da topun icat edilmesiyle birlikte ateşli silahlarda önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Top savaş meydanlarına inmesiyle birlikte en tehlikeli silah hüviyetine kavuşmuş, savaşın gidişatı değişmiş ve kale kuşatmalarında daha etkili sonuçlar alınmıştır. Top çıkarmış olduğu yüksek sesle düşman üzerinde psikolojik etki de yaratmıştır.³²

Milan, Venedik, Cenova ve Brescia on beşinci yüzyılın ilk yarısında birinci seviyeden üreticilerdi, fakat yüzyılın ikinci yarısında yavaş yavaş gerilediler. 1500 yılında Milan top ithal etmekteydi ve 1606 yılında Venedik donanmasının yarısı yabancı tersanelerde inşa edildi. Her ne kadar İtalyan üreticiler ikinci seviye üreticiler durumuna düşmüş olsalar da kayda değer silah satıcıları olarak kaldılar. 1450 ve 1650 yılları arasında İsveç, Rusya, Fransa, İspanya ve Osmanlı Devleti'ne göç eden vasıflı işçiler teknolojik yayılmanın temel mekanizmasını oluşturmuşlardır. Bu yeni gelenler arasında sadece Fransa, Rusya ve İspanya başarılı bir şekilde ikinci seviyeye ulaşmayı başarmışlardır. Osmanlılar için, İtalya, özellikle Osmanlıların ilk genişleme dönemi olan 1450–1500 yılları arasında çok önemli bir destek kaynağı olmuşlardır.³³

Barutun bulunması XI. asra kadar geri gitmesine rağmen ateşli silahlarda kullanılmaya başlanması XIV. asrın başlarında olmuştur. Endülüs Müslümanlarının XIII. asırda ateşli silah kullandıklarına dair bazı kayıtlar olmasına rağmen etkisi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Avrupa'da ilk ateşli silahın kullanıldığına dair kayıtlar XIV. yüzyılın ilk çeyreğine aittir. Bu

³¹ Salim Aydüz, *Tophane-i Amire ve Top Döküm Teknolojisi*, s. 15-16.

³² Mücteba İlgürel, "Osmanlı Devletinde Ateşli Silahlar", Osmanlı, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 605.

³³ Jonathan Grant, "Osmanlı 'Gerilemesini' Yenide Düşünmek: Osmanlı Devleti'nde Askeri Teknolojinin Yayılması (15. yüzyıldan 18. Yüzyıla kadar)", (Çev. Salim Aydüz), Florida Devlet Üniversitesi, s. 59.

tarihlerden sonra ateşli silahlar öncelikle Avrupa'da daha sonra da Balkanlarda ve Osmanlı dünyasında tanınmaya ve kullanılmaya başlanmıştır.³⁴

Türk tarihçileri 15. ve 16. yüzyıllara ait kroniklerden hareketle 1354, 1386 ve 1389 tarihlerinde topun kullanıldığı yönünde tahminler yürütmüşlerdir. Venedik, Sırp ve Bulgar kaynakları Balkanlar'da ilk topun 1380'li yıllarda kullanıldığını belirtmişlerdir.³⁵

1.1.2. Osmanlı'da Top

Osmanlılarda ilk top kullanılması, tarihi vekayie nazaran on dördüncü asrın son yarısında başlar. Gazi hünkâr I. Murad Bey zamanında ve I. Kosova muharebesinde top kullanılmış olduğunu ve Haydar isminde bir topçunun bulunduğu bilinmektedir.³⁶ Osmanlıların daha 1364'te top döküp diğer ateşli silahlarla birlikte Karamanlılara karşı 1386'da kullandıkları da ileri sürülmektedir.³⁷ Venedik, Sırp ve Bulgar kaynakları Balkanlar'da ilk topun 1380'li yıllarda kullanıldığını belirtmişlerdir.³⁸ Lâkin ateşli silahların ne zaman ilk kullanıldığına dair tartışmalar henüz bitmemiştir. Bu tartışmaları iki gruba ayıracak olursak; birini gruptakiler topun ve tüfeğin kullanıldığı belli bir zamanı veyahut olayı işaret etmeye meyillidirler. İkinci gruptakiler ise belli bir tarih vermek yerine bunun bir süreç olduğuna dikkat çekmektedirler. Osmanlıların Balkanlar'daki fetihleri sırasında temasta buldukları Sırlar ve Boşnaklardan ateşli silahları öğrendikleri iddialardan biridir. Bir diğeri ise Osmanlıların Kandiye Kuşatması esnasında karşılaştıkları Hıristiyanlar aracılığıyla ateşli silahlarla tanıştıklarıdır. Osmanlı elbette ki birden bire ateşli silahlara ve kullanma becerisine sahip olmadı. Nitekim her yenilik gibi bu da bir süreç gerektirmektedir. Bu ilk kez kullanıma dair görüş ayrılıkları hala devam etmektedir. Bunu netliğe kavuşturmakta eldeki kaynaklara göre zor görünmekte. Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşu (1362-1365) bu anlama dönüm noktası olmalıdır. Ocağın kurulmasından hemen sonra bu silahların etkin bir şekilde kullanıldığını düşünmek fazla iyimserlik olacaktır. Zira sözü edilen süreç, bu dönemden sonra başlamış olmalıdır. Yeniçeri Ocağının kuruluşu aşamasında ateşli silahların ne sıklıkla

³⁴ Salim Aydüz, "Osmanlı Silahları, Silah Üretim Merkezleri ve Literatürü Tarihi", s. 11.

³⁵ Gabor Agoston, "Osmanlı İmparatorluğunda Harp Endüstrisi ve Barut Teknolojisi (1450- 1700)", Osmanlı, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 622.

³⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları II, TTK, Ankara, 1988, s. 35.

³⁷ Gabor Agoston, Osmanlı'da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları, çev. Kahraman Şakul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 119.

Genel verilen bilgilerin aksine Feridun Emecen, türlü iddialara rağmen Osmanlıların topu en erken Yıldırım Bayezid'in İstanbul Kuşatması'nda(1392-1402) kullanmış olduğunun ağırlıklı şekilde benimsendiğini dile getirmektedir. (Feridun M. Emecen, Osmanlı Klasik Çağında Savaş, s. 31).

³⁸ Uğur Demlikoğlu, Osmanlı Devleti'nin 18. Yüzyılda Bazı Şark Kalelerinde Bulundurduğu Harp Malzemeleri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 24, Sy. 2, Elazığ, 2014, s. 278.

kullanıldığına dair fazla bilgi yoktur. Ancak ateşli silahların sonraki dönemlerde etkin bir şekilde kullanıldığına dair verilerden bunun yaygınlaşmasıyla Yeniçeri Ocağı sayısının artması ve ocağın daha teşkilatlı bir hâle gelmesi arasında bir paralellik gözlenmektedir.³⁹

1364'te Bursa'da top kullanılıp kullanılmadığı da sorgulanmaktadır. Osmanlıların her halükârda 14. Yüzyılda ateşli silahlara aşinalık kazanmış oldukları kuvvetle muhtemeldir.⁴⁰ 1422 İstanbul ve 1430 Selanik kuşatmalarında Osmanlı ordusunda topların bulunduğu artık şüphe yoktur. Hatta dönemin çağdaş Bizans tarihçisi L. Chalkokondyles (ö.1470civarı) II. Murad'ın İstanbul Kuşatması sırasında top kullanması vesilesiyle bu ateşli silah hakkında bilgi verirken bunun nasıl bir alet olduğunu açıklama ihtiyacı hissetmiştir. Topun korkunç gürültüsünden savaşlarda çok yararlandığını bildiren tarihçi, Semendire Kuşatması'nda topun yıkıcı etkisinin olmadığını, Belgrad Kuşatması'nda ise top ateşine şehir halkının alışık bulunmasından dolayı bir problem yaşamadığını yazmıştı. Topun sahrada kullanımı için ise 1440'lı yılları beklemek gerekecektir. Nitekim II. Murad Boğaz'dan karşıya geçerken kendisini engellemeye çalışan Burgundiya ve Bizans gemilerini top ateşine tutturmuştu.⁴¹

İstanbul muhasarasından önce topların savaşlarda ve kuşatmalardaki etkisi, savaşın kaderine doğrudan etki etme yerine o döneme göre “korkunç” olarak değerlendirilebilecek sesiyle moral açıdan tahripkârdı. İstanbul muhasarasında kullanılan toplar da aynı yönde de etkili olmuştur.⁴² Öte yandan Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden üç sene sonra (1456) gerçekleştirdiği Belgrad muhasarasında bir kısmı büyük ve etkili, iki yüzden fazla top kullanılmasına rağmen kale ele geçirilememiştir. Belgrad kalesi duvarları ve surları büyük ölçüde yıkılmasına rağmen, kalenin fethedilememesi, topların sadece duvar yıkmaya yönelik olmasından ileri gelmekteydi.⁴³

Gerçekten de, XV. yüzyılın sonlarına kadar topun savaşların kaderinde çok ciddi bir tesir yaptığını söylemek ve kazanılan zaferlerde onu birinci âmil olarak saymak pek mümkün

³⁹ Yunus İnce, Osmanlı Deleti'nde Barutun ve Ateşli Silahların Kullanımının Yaygınlaşması, Prof. Dr. Nejat Göyünç Armağanı, SÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Bölüm, s. 578.

⁴⁰ Gabor Agoston, Osmanlı'da Savaş ve Serhad, s. 84.

⁴¹ Feridun M. Emecen, Osmanlı Klasik Çağında Savaş, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 31.

Denizdeki hareketli bir hedefe yapılan atışların özel bir beceri ve teknik bilgi gerektirmesi, Osmanlı topçuluğunun gelişiminin mahiyetini göstermesi bakımından manidardır. Burgundiya gemilerinin başında bulunan yeğeni Waleran'ın anılarını kaleme alan çağdaş yazar Jean de Wavrin (ö.1474 sonrası), Osmanlıların topları hemen orada dökmüş bulduklarını, batı yakasındaki bataryaları ise Cenovalılarda aldıklarını, yine Cenova'nın Osmanlılara top temin ettiğini ileri sürer. Ayrıca II. Murad'ın en az 43 inç çapında gülle atan büyük bir bombart ile de gemileri ateşe tuttuğunu belirtir.

⁴² Feridun Emecen, “İstanbul'un Fethine Giden Yol (1451-1453)”, Toplumsal Tarih, Sy. 17, 1995, s. 27

⁴³ Salim Aydüz, “Osmanlı Silahları, Silah Üretim Merkezleri ve Literatürü Tarihi”, s. 11.

gözükmemektedir. Bununla birlikte Fatih Sultan Mehmed dönemi, topçuluk tarihi açısından çok önemli sayılabilecek gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. İlk olarak İstanbul muhasarası için yapılan büyük çaplı toplar ile havan topları ve daha sonra giderek geliştirilen ve 13 kantar (702kg.) ağırlığında gülle atabilen muhasara topları Fatih döneminde Türk topçuluğundaki gelişmenin geldiği noktayı göstermesi açısından önemlidir.⁴⁴

Fetih sonrası topçu ocağı, esas olarak iki ana alt birlikten meydana geliyordu; top dökümhaneleri ve sahra topçu birlikleri. Geçici taktik topçu birlikleri ile kazanılan deneyim sonrasında Osmanlılar önceliği top imalât ve dökümüne vermiş, bu topları kullanacak bataryaların eğitimi ve yetiştirilmesi ikincil görülmüştü. İlk büyük top dökümhanesi Edirne’de kuruldu ve fetih sonrası İstanbul’a “Tophane-i Amire” adı altında taşınıp yeniden teşkilatlandırıldı. Tophane imparatorluk sona erinceye kadar en önemli ve büyük top dökümhanesi olarak kalacaktı. Zaman içine ihtiyaca göre eyalet merkezlerine ve önemli askeri merkezlerde dökümhaneler açıldı ve kapandı. Bazı yerel dökümhaneler seferler sırasında kısa süreli de olsa önem ve üretim açısından Tophane’yi geçmiştir. Osmanlı seferi kuvvetlerinin yanlarında top dökmek için gerekli malzemeyi taşıdıkları ve gerektiğinde (genellikle muhasaralar için) sahra top dökümhaneleri kurdukları bilinmektedir.⁴⁵

Osmanlılarda topun kullanıldığı ilk meydan savaşı Çaldıran’dır. Yavuz Sultan Selim, bu savaşta topları birbirlerine zincirler ile bağlayarak yan yana koymuş ve önüne de piyade askeri dizmek suretiyle gizlemiştir. Savaşın başlaması ile birlikte çekilen askerler, toplar ile düşman askerlerinin karşı karşıya kalmasını sağlamış ve savaş kısa sürede kazanılmıştır.⁴⁶

Lütfî Paşa Tarihi’nde Osmanlıların elinde beş yüz darbzen topunun olduğu belirtilmektedir. Kanunî Sultan Süleyman’ın “Üngürüs seferi” olarak bilinen ilk sefer-i hümayunu Belgrad muhasarasına 400 darbzen götürülürken, Mohaç seferine 500 darbzen götürülmüştür. Kanunî Sultan Süleyman döneminde yapılan 13 büyük sefer-i hümayundan sadece birisi hariç hepsinde çok sayıda top, savaşın kazanılmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Kuşatma maksatlı olmadığı

⁴⁴ Salim Aydüz, Osmanlı Askeri Teknoloji Tarihi: Ateşli Silahlar, Türkiye Araştırmalar Literatür Dergisi, C. 2, Sy. 4, 2004, s. 270-271.

⁴⁵ Edward J. Erickson, Osmanlı Askeri Tarihi, (Çev. Mesut Uyar), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 83.

Devlet tarafından kurulan ilk büyük çaplı sanayi tesisi Sultan II. Bayezid döneminde 1505 tarihinde kurulan Tophane’dir. Adnan Giz, “Osmanlı Devleti’nde Harp Sanayii”, İ.S.O.D., Sy. 37 (Mart 1969), ss. 20-22

⁴⁶ Salim Aydüz, Osmanlı Askeri Teknoloji Tarihi: Ateşli Silahlar, s. 270.

için 1529 yılında Viyana üzerine yapılan sefere, muhasara topları götürülmemiş ve maksat elde edildikten sonra ordu geri çekilmiştir.⁴⁷

Topun savaş meydanlarındaki gücünü anlayan Osmanlı Devleti topçu birlikleri oluşturmak için büyük bir çaba sarf etti. Top dökümü konusunda Avrupa'dan geri olmasına rağmen Avrupa'dan getirilen uzmanlar sayesinde bu durum ortadan kaldırıldı ve 17. yüzyıla kadar da Türk topçusu diğer topçulara göre üstünlüğünü devam ettirdi.⁴⁸

1522'de Rodos'un alınmasında, 1526'da Mohaç Meydan Muharebesi'nde Osmanlı Topçu ateşi galibiyeti belirleyen temel etken olmuştur. Osmanlılar topu sadece kalelerin kuşatma ve savunmalarında kullanmamışlardır. Fatih Sultan Mehmed 1473 tarihinde Otlukbeli Meydan Muharebesi'nde topu birini derecede önemli ve kesin sonuç alan silah olarak kullanmıştır. 16. Yy'ın ilk yarılarında Avrupa topçuluğundan daha etkin olan Osmanlı topçuluğu 17. Yüzyıl boyunca gerilemiş ve 18. Yüzyılın ikini yarısında açık bir düşüş yaşamıştır. 18. Yüzyılın sonlarında ise yeni düzenlemelere gidilmiştir.⁴⁹

Macar asıllı olup, Fransız ordusunda topçu subayı olan Baron de Tott, padişaha askeri danışman olmuş,⁵⁰ öncelikli olarak Çanakkale ve İstanbul Boğazları savunma tahkimatlarının tamir ve yeniden düzenlenmesi işlemlerini gerçekleştirdi. Hasköy'de yeni top dökümhanesi ve baruthanesini inşa etti. Top arabaları ve yeni yüzer köprü setleri gözetiminde yapıldı. Fakat en önemli reformları Sürat Topçu Ocağı ve Hendesehaneyi kurmasıydı. Sürat Topçu Ocağı 17 Ocak 1774'te III. Mustafa'nın fermanı ile kuruldu. İsmi mevcut topçulardan daha hızlı atış yapabilme kabiliyetinden alan Sürat Topçuları, Osmanlı Devleti'nde kurulan ilk Avrupa tarzı modern askerî birlikti. Sürat Topçuları için Astsubay Obert başkanlığında küçük bir grup, Hendesehane için Kermoran isminde bir mühendis top

⁴⁷ Kanunî Sultan Süleyman'ın ikinci sefer-i hümayunu Rodos muhasarasında büyük ebatlarda olduğu ifade edilen 12 bacaluşka topu ile muhtelif ebatlarda 70 muhasara topu kullanılmıştır. Öte yandan Kanunî'nin, onuncu sefer-i hümayunu Gran ve Estergon muhasarasında kullanılan topların sayısı beş yüzden fazladır. 800 topçu ve 400 top arabacısının katıldığı bu sefer için İstanbul'dan Tuna ve Silistre yolu ile birden üç kantara kadar gülle atan 40 büyük top ile 400 küçük çaplı top getirilirken, Budin'den de yedi gemiyle 300 top ile 15 büyük top getirilmiştir. Diğer yerlerden getirilen toplar ile birlikte muhasaraya katılan topların sayısı sekiz yüzü bulmaktaydı. Kanunî Sultan Süleyman'ın son sefer-i hümayunu Zigetvar seferi için Selânikî Mustafa Efendi 17 kıta bacaluşka ile 280 kıta şâhî darbzen götürüldüğünü belirtir. Selânikî, muhasara esnasında her iki tarafın “şakaloz, tufeng ve darbuzan, kolomborna ve bacaluşka attığını” ifade ettiğini göre, Osmanlıların elindeki küçük çaplı silâhları yukarıdaki rakama ilâve etmemiştir

Salim Aydüz, Osmanlı Askeri Teknoloji Tarihi: Ateşli Silahlar, s. 272-273.

⁴⁸ Cemalettin Taşkıran, “Yükselme Döneminde Osmanlı Ordusu”, Osmanlı, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 562.

⁴⁹ Hatice Aslan, Osmanlı Askeri İslahatlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar(1730-1908), s. 9.

⁵⁰ Ayten Can Tunalı, Tanzimat Dönemine Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma(1839-1876), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih(Yakınçağ Tarihi) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2003, s. 12.

dökümhanesi, baruthane ve çeşitli yerlerde inşa edilen tahkimatlar için mühendis ve ustalar getirildi.⁵¹ III. Mustafa vefat etmiş ve yerine I.Abdülhamid tahta çıkmıştı. Padişah topçuluktaki gelişmelerle yakından ilgilenmiş, hatta saraydan ikinci çıkışında Tophane'deki süratçilerin atış talimlerini görmeye gitmiştir. Süratçilerin başında bulunan Baron de Tott padişaha bir atış gösterisi düzenlemiş, Tott'un dakikada on beş atış yaptırması padişahın hoşuna gitmiştir. Kızlar Ağası vasıtasıyla huzura çağrılan Baron de Tott'a padişah memnuniyetini göstermiş, kendisine iltifat ederek sof kaplı kakum kürk hil'at giydirilmiştir.⁵²

İlk sanayi kuruluşları III. Selim (1789-1807) tarafından kurulmuştur. 1793-94 yıllarında top, tüfek, maden ocakları ve barut üretimi için Avrupa usul ve donanımının alınmasına karar vermişti.⁵³ Yenileşme çabalanna devam eden III. Selim, 1795'te Mühendishane-i Berr-i Hümayun'u kurdu. Ayrıca Nizam-ı Cedit adlı düzenli bir ordu kurmaya çalışmış ancak bu girişim hüsrarla sonuçlanmıştı.⁵⁴

⁵¹ Hayrullah Gök, Arşiv Belgelerinin Işığında Kara Harp Okulu Tarihi (1834-1883), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2005, s. 41-42.

⁵² Murat Gündüz, XIII. İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Islahat Hareketleri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012, s. 121.

⁵³ Edward Clark, "Osmanlı Sanayi Devrimi", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sy. 82-83-84, ss. 16-24.

Bunun yanı sıra 1805'te Beykoz'da kâğıt ve çuha fabrikaları açılarak ülkenin ihtiyacı olan bu ürünlerin yine ülkede üretilmesine çalışıldı. (Adnan Giz, "İstanbul'da İlk Sanayi Tesislerini Kuruluş Yılı 1805", *İ.S.O.D.*, Yıl 2, Sy. 23, 15 Ocak 1968, ss.25-26).

⁵⁴ Hamiyet Sezer, Tanzimat Dönemine Avrupa Şehirlerine Gönderilen Öğrenciler, Milletlerarası Kongresi Tebliğleri, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCCICA), İstanbul, 12-15 Nisan 1999, 2000, s. 688.

"Rycaut on yedinci yüzyılda Osmanlı top üretimini överken, hemen hemen bir asır sonrası için Baron de Tott benzer bir eğilimde değildir. Tott'un değerlendirmelerine göre "onların sahip olduğu tophaneler şu halde faydasızdır ve metal... kalıba ulaştığı anda yeteri kadar sıcak değil; hatalı yapım da ayrıca onların döktüğü topların ayrı bir kusurudur". Benzer şekilde, Baron gelişmiş fırınları ve topların ortasının delinmesi için makinelerin kullanılmasını tavsiye eder. Yeni yöntemle başarılı bir şekilde yirmi top dökmesinin ardından 54 adet tokmak hazırlaması için emir verilmiştir. Onun ifadesine göre: "Yeni Tophane'nin ilk görevi Türklerin tamamen donanımsız oldukları sahra topçuluğu için gerekli muharebe toplarını dökmektir. Tott'un en çok hayal kırıklığına uğradığı konu, modern dökümhanenin etkisinin onun ümit ettiği kadar büyük olmamasıdır. Sahra topçuluğu için gerekli muharebe topları döktükten sonra Çanakkale'deki yeni kaleler için yeni toplar döktü. Yeni tophane hâlâ tam olarak kullanılamamaktadır. Kurumun işlevsiz kalması tamamen ekonomik sıkıntılardan kaynaklanmaktaydı. Baron'un ifade ettiği gibi: "Biz zaten şunu gördük ki yeni tophanenin kurulmasıyla eskisi terk edilmedi. Topçuluk için verilmek istenen ödenekler bunun için harcandı ve zorluk şurada idi ki alınmış olan gerekli malzemeler daha faydalı bir şekilde kullanılabilir." Baron de Tott'un girişimleri bazı sonuçlar verdi. 1780'lerde her bir topçu birliğine on top verildi; toplamı 250 parçadan oluşan dört tane yeni hızlı ateş eden, iki tane küçük obüs ve dört tane eski balyemez ve şahî topları. Bununla birlikte bunun yetersiz olduğu görüldü. 1793 yılında Fransız Dışişleri Bakanlığı'na rapor edildiği üzere: "Türkler bugüne kadar sadece bronz top döktüler ve ne orduda ne de donanmada başka türden top yoktur. Onların dökümhaneleri ve fırınları acımacak durumdadır. III. Selim bu görüş ile hemfikir. Zira Mart 1793'te Sultan top üretimi konusunda bir modernleşme programı başlatmıştır. Selim'in programı yabancı makineleri ve uzmanları sisteme dahil etmeye dayalıydı. Tophane-i Amire için Fransa ve İngiltere'den yeni makineler ithal edildi. Aynı zamanda Fransız idaresi tarafından Hasköy'deki eski dökümhane binasında çalıştırılmak üzere bir grup top dökücüsü gönderildi. Bu binalar esasında Baron de Tott tarafından seri atışlı toplar dökmek üzere inşa edilmişti. Fakat Tott'un ayrılmasından sonra devreye sokulan bir plan ile eski tarz tüfekleri ve kurşunlarını

Bu ilk girişimlerden sonra uzun bir süre yeni fabrika açılmadı. II. Mahmud (1808-1839) tahta çıktıktan yirmi yıl kadar sonra 1827'de Eyüp'te on beş çarktan oluşan bir iplik fabrikası kurdu.⁵⁵ Ayrıca 1810'da Hamza Bey isimli bir girişimci tarafından kurulan Beykoz Deri Fabrikası, 1816'da II. Mahmut tarafından satın alınarak ordu emrine verildi.⁵⁶ Sultan II. Mahmut saltanatının son yıllarında Tophane yakınlarında bir kereste ve bakır levha fabrikası inşa etmişti. Tophaneye bağlı Top Döküm Fabrikası ve Dolmabahçe Tüfek Fabrikası ilk kez hayvan gücü yerine buhar gücünden yararlanabilecek modern üretim tekniği ile donatılmış ve endüstri devriminin modern üretim tekniği olan buhar gücü ülkemizde de uygulanmaya başlanmıştır.⁵⁷

Osmanlı Devleti'nin daha önceki dönemlerde de silah ve askerî malzeme ithal ettiği bilinmektedir. Özellikle Yeniçeri Ocağı'nın lağvı ve yerine kurulan ordunun teçhizi sürecinde takip edilen yöntemde, II. Mahmud döneminde başlayan merkezî devlet anlayışını yansımalarını görmek mümkündür. Bu manada ülke genelinde oluşturulan bütün Asâkir-i Mansûre birliklerinin silah dahil tüm gereksinimi devlet merkezinden gönderilmesi benimsenmişti. Yeni bir ordu kurulması ve akabinde Redif Teşkilatı'nın tesisi ile asker sayısının hızla artması silah ve barut gibi stratejik maddelerin devlet kontrolünde olması gerektiğine inanan merkezî devleti, istemeyerek de olsa, Avrupa'dan askerî malzeme ve silah ithalatında bulunmak zorunda kalmıştır⁵⁸.

II. Mahmud devri sanayi politikalarının en önemli ayaklarından birini de Tophane-i Âmire'nin yapılandırılması oluşturmaktadır. III. Selim zamanında teşkil edilen "Topçubaşı"lık müessesesi 1834/35 yılında kaldırılarak yerine "Tophane-i Âmire Müşiriyet-i Celilesi" ihdas edilmiştir. Topçu, humbaracı ve lağımçı ocakları birleştirilerek adı geçen müşirliğin idaresi altına alınmıştır. 1837 yılında meşveret meclisi niteliğinde askerî sahada yapılacak ıslahat ve düzenlemelerin görüşülüp karara bağlanacağı Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî Meclis'i teşkil edilmiştir.

yapmak işi için tahsis edildi. Mevcut işlerin modernleştirilmesine ilave olarak, Sultan yeni dökümhaneler yapma işine de girişti. Aklındaki hedefe göre, bir top dökümhanesi kurmak üzere yetmiş usta işçi vardı. (⁵⁴ Jonathan Grant, Osmanlı 'Gerilemesini' Yeniden Düşünmek: Osmanlı Devleti'nde Askeri Teknolojinin Yayılması (15. Yüzyıldan 18. Yüzyıla Kadar), Çev. Salim Aydüz, s. 68-69)."

⁵⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. VI, TTK Yayınları, Ankara, 1976, s. 241.

⁵⁶ "Beykoz Deri ve Kundura Sanayii Müessesesi", *Sümerbank Aylık endüstri ve Kültür Dergisi*, C. I, Sy. I (Temmuz 1964), s. 22.

⁵⁷ Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayi (1839-1876)*, Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, s. 59.

⁵⁸ Gültekin Yıldız, *Neferin Adı Yok. Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)*, İstanbul, 2009, s. 444-446.

Hayvan gücüyle çalışan top namlusu delmeye mahsus burgu tertibatını buhar gücüyle işletmek maksadıyla 1838 yılında İngiltere'den buharlı makine ithal edilmiştir.⁵⁹ Ancak kazanları ile makinenin diğer aksamının kurulacağı mahallerin inşası, bu işi gerçekleştirmek üzere İngiltere'den gelen mühendislerin çıkardıkları sorunlar ve diğer bazı aksaklıklar nedeniyle II. Mahmud'un saltanatı döneminde bir türlü tamamlanamadığından makineler faaliyete geçememiştir. II. Mahmud döneminde başlatılan bu sanayii hamleleri, finans kaynaklarının sağlanması açısından olmasa da, yerli ham madde kaynaklarının bir nebze olsun değerlendirilmesi ve nakilleri hususu dikkate alınarak ancak Abdülmecid'in saltanatının ilk on beş yılında gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. XVIII. yüzyılın büyük bir bölümüyle, XIX. yüzyılın başlarında yürütülmeye çalışılan askerî reformlar, malî ve idarî alt yapı eksikliklerine bakılmaksızın sadece teknik alanda gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. III. Selim'le birlikte başlayan ve zamanla bir devlet politikası halini alan sanayileşme teşebbüsleri, padişahların saltanatıyla kaim ve sığ başarılar olmaktan pek öteye gidememiştir.⁶⁰

1.1.3. Topçu Ocağı ve Tophane

Bu ocağa da diğerleri gibi Acemioğlanlar Ocağından asker alınır. Topçu Ocağının top dökken kısmıyla top kullanan bölükleri ayrı ayrı idi. Top dökücüleri (şagirdleri) tezgâhlarda yetişerek usta olurlardı. Top atan topçular hem İstanbul'da bulunur hem de nöbetleşe kalelerde hizmet ederlerdi. Top kullanan topçu ortalarının İstanbul'da Tophane'de ustaların gözetiminde haftada iki gün atış eğitimi yapmaları kanundu. Bu top atan topçular Ağa Bölükleri ve Cemaat olarak iki kısımdı ve her birinin ortaları vardı. Cemaat kısmı yetmiş iki orta idi. Top için gerekli demir Rumeli ve Anadolu'daki madenlerden sağlanmıştır. Kapıkulu (Merkez) topçularının en büyük komutanına "Topçular Ağası; Topçubaşı; Sertopi" denirdi. Bundan sonra "Dökücübaşı; Ser Rihte-i" ondan sonra "Ocak Kethüdası" ve "çavuş" gibi ocağın rütbeli subayları gelirdi. Ortalarda da çorbacı veya bölükbaşı, odabaşı, vekilharç, dökücü kalfaları ve birde Ocak kâtibi vardı⁶¹.

⁵⁹ Serdal Soyluer, Osmanlı Silah Sanayii'nde Modernleşme Çabaları (1839-1876) , s. 18.

⁶⁰ Serdal Soyluer, a.g.e, s. 19.

⁶¹ Sezgin Kaya, Tanzimat Dönemi Osmanlı Ordusu, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2005, s. 8-9.

Gerek topçunun atış kısmında ve gerek top imaline istihdam edilecek acemi efrada ihtiyaç duyulduğu zaman topçubaşı tarafından divan-ı hümayuna müracaat olunarak lüzumu kadar acemi istenir ve bunun üzerine keyfiyet Yeniçeri ağasına yazılırdı. Ocağa verilecek efradın, acemilerin hangi kısmından verileceği ve miktarı ve acemilerin evsafı ağaya yazılan hükümde tespit edilirdi.

Osmanlılarda topçuluk özellikle Fatih Sultan Mehmed zamanında gelişmiş ve ilk defa havan topları kullanılmıştır.⁶² Top dökümü sırasında özel bir tören yapılır veziriazam, şeyhülislam ve öteki ileri gelen devlet adamları dökümhaneye gelir ve hazır bulunurlardı. Çok geniş topraklar üzerine kurulmuş olan Osmanlı Devleti'nin, ülke bütünlüğünü korumak amacıyla İstanbul dışında, özellikle serhad kalelerine de top döküm atölyeleri vardı. Belli başlı taşra dökümhaneleri Belgrad, Temeşvar, İşkodra, Praveşte; doğuda ise Gülanber'de bulunuyordu.⁶³

Osmanlıların ilk topçu ustaları Balkanlardan ve Avrupa'dan gelen kimselerdi. Avrupa'da daha önce çan döküm işiyle meşgul olan ustalar kısa sürede daha karlı bir iş olan top dökümüne yönelmişler ve çan dökümünde elde ettikleri tecrübeleri bu sahaya taşıyarak kısa sürede iyi kalitede toplar dökmeyi hedeflemişlerdir. Çan için kullanılan bakır ve kalay karışımıyla topta kullanılan karışım farklı olduğundan dolayı ilk önceleri tunç top dökümü pek başarılı olamamıştır. Diğer yandan tuncun malzemesi olan bakır ve kalayın çok pahalı olmasından dolayı Avrupa devletleri daha ziyade demir top yapımına yönelmişlerdir. Bu ustaların boşta kalanlarından bazıları da Osmanlı ve diğer devletlerin hizmetlerine girerek top döküm faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Osmanlılar kendi ustaları yanında yabancı top döküm ustalarıyla birlikte çalışarak top dökümünde kısa sürede büyük bir gelişme sağlamışlar, daha XV. yüzyılın ilk çeyreğinde seyyar top dökümhaneleri kurarak savaş meydanlarında ve kale önlerinde toplar dökmüşlerdir. Top dökümünde daha ziyade tunç toplara önem veren Osmanlı idarecileri bu silahın özellikle muhasara savaşlarındaki değerini kısa sürede anlayarak geliştirme yönünde büyük gayret sarf etmişlerdir. Özellikle Fatih Sultan Mehmed zamanında Osmanlı topçuluğu ciddi bir ilerleme göstermiş bir taraftan iki parçalı büyük muhasara topları yapılırken diğer taraftan da yedi yüz kilo ağırlığında gülle atabilen büyük topları seyyar top dökümhanelerinde dökmüşlerdir. Ayrıca imparatorluğun en büyük top dökümhanesi olan Tophâne-i Âmire de yine aynı zamanda kurulmuştur. Osmanlılar İstanbul'dan başka pek çok merkezde ürettikleri toplarla gerek kara gerekse deniz savaşlarında büyük başarılar elde etmişlerdir Osmanlı top ustaları hem büyük çaplı toplar hem de küçük çaplı topların hemen hepsinden üretmişlerdir. Genel olarak yedi çeşit top kullanan Osmanlı topçularının kullandıkları topların isimleri şu şekildeydi. Şayka, balyemez, bacaluşka, kolomborna, darbzen, prangı ve şakaloz. Bahsedilen topların ilk dördü daha ziyade

⁶² Abdülkadir Özcan, "Osmanlı Devleti'nin Askeri Teşkilatı", Hunlardan Günümüze Türk Askerî Kültürü (Tarih-Strateji-İstihbarat-Teşkilat-Teknoloji), (Ed. A. Sefa Özkaya), Kronik, İstanbul, 2019, s. 361.

⁶³ Abdülkadir Özcan, "Osmanlı Devleti'nin Askeri Teşkilatı", Hunlardan Günümüze Türk Askerî Kültürü (Tarih-Strateji-İstihbarat-Teşkilat-Teknoloji), 362.

muhasara savaşlarında, son üçü meydan savaşlarında ve gemilerde kullanılmıştır. Topçuluk sahasındaki üstünlüklerini XVII. yüzyılın sonlarına kadar sürdüren Osmanlılar XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Avrupa'daki gelişmelere göre top üretimini gerçekleştirmeye çalışmışlar ve yeni top çeşitleri geliştirememişlerdir. XVIII. asırdan itibaren topların namluları kısalmış, ağırlığı azalmış, hareket kabiliyetleri arttırılmış, yiv açılmış, ağızdan dolma yerine kuyruktan doldurulmaya başlanmış ve yeni top çeşitlerine göre bir sınıflandırmaya tabii tutularak daha etkin bir silah yapılmıştır. Osmanlılar Avrupa'daki bu yeni gelişmeleri yakından takip etmelerine rağmen teknolojiyi transferde yabancı uzmanlara ve teknisyenlere bağımlı kalarak kendi teknolojisini üretememiş ve XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa devletlerinden top ithal etmek zorunda kalmıştır.⁶⁴

XIX. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı Ordusu'nda kullanılan toplar çoğunlukla bakır kalay karışımı olan tunçtan mamuldür. Osmanlı Devleti zengin bakır yataklarına sahip olmasına rağmen, kalay rezervlerinin olmayışı bu madeni ithalat yoluyla tedarik etmesine neden olmuştur. Avrupalı Devletler, kalay madeni stratejik bir maden olduğu için bunun Hıristiyanlığın düşmanı olan Müslüman Devletlere satılmasına yasak getirmiştir. Ancak Avrupa ülkeleri arasındaki siyasi bölünmeler sayesinde ve silah kaçakçılığının yüksek kâr getiren bir ticaret oluşu Osmanlı Devleti'nin bu madeni kolaylıkla elde etmesini sağlamıştır.⁶⁵

Tophâne denilen yer, Bizans döneminde ormanlık bir alanda e bu ıssız yerde manastır bulunuyordu. Galata surları haricindeki Tophâne enilen semtte İstanbul'un ethinden sonra padişah tarafından top döküm merkezi oluşturulmuştur. Fetih sonrasında Tophâne'e top imal edildiği tesislerin yapıldığı ifade edilmektedir. Sultan II. Bayez zamanında ise döküm merkezinin yakınına yeni odalar yaptırılarak bölge topçuların mekânı haline getirilmiştir. Burada Tophâne-i rihtegân-ı top denilen top dökücüler tarafından zamanın topları dökülürdü. Evliya Çelebi, Tophanenin Ftiş Sultan Mehmed ve oğlu Sultan II. Bayezid devrinde genişletildiğini, Kanuni Sultan Süleyman devrinde ise büyük oranda yapılan tadilatlarla yenilendiğini belirtmektedir.⁶⁶

İmparatorluğun en önemli ağır silah sanayii merkezi kuşkusuz İstanbul'daki Tophane-i Âmire olmuştur. Devletin tüm kurumlarıyla birlikte en güçlü çağını yaşadığı XVI. yüzyıldan, ilk

⁶⁴ Salim Aydüz, Osmanlı Silahları, Silah Üretim Merkezleri ve Literatürü Tarihi, s. 10-11.

⁶⁵ Serdal Soylier, Osmanlı Silah Sanayii'nde Modernleşme Çabaları (1839-1876), s. 15.

⁶⁶ "Osmanlı toprakları içerisine hammaddenin büyük orana bulunması sayesinde bakır, kalay karışımı tunç topların dökümü kolaylaşmıştır. Bu kıymetli madenlerin önemi nedeniyle, bunların dışarıya satılması, yabancı ülkelere sevkiyatı resmî olarak yasaklanmıştır. (Miralay Ahmet Muhtar, Osmanlı Topçuları, s. LXI).

⁶⁶ Evliya Çelebi Seyhatnamesi I, (Haz. Orhan Şaik Gökyay), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996, s. 185.

ciddi toprak kaybının yaratmış olduğu şokun etkisinin atlatılmaya çalışıldığı XVIII. yüzyılın başlarına kadar mevcut yapı yangınlar, patlamalar ve diğer kazalar nedeniyle sık sık tamir geçirse de, dökümhane alanı bakımından büyük genişleme söz konusu olmamıştır. Sultan III. Ahmed'in saltanatı yıllarında (1703-1730), İstanbul'un diğer yerleşim yerlerinde olduğu gibi bölgede de yoğun bir imal faaliyeti göze çarpmaktadır. 1719 tarihinde semtte çıkan yangında zarar gören Tophane'ye ait binaların bir kısmı tamir, bir kısmı ise yeniden inşa ettirilmiştir. 1765 yılındaki büyük Tophane yangınından nasibini alan Tophane-i Âmire binaları, III. Selim tarafından 1790 tarihinde tamir ettirilmiştir. 1793 yılında yeni top döküm alanları oluşturulmak üzere civardaki birçok arsa satın alınmış ve Tophane-i Âmire daha da genişletilmiştir⁷. 1804 ve 1823 yılında Tophane'de meydana gelen yangınlarda Tophane-i Âmire'nin zarar gören yerleri II. Mahmud'un emriyle elden geçirilmiştir.⁶⁷

1.2.TOPHANE-İ AMİRE'DE GERÇEKLEŞEN MÜHİMMAT İMALÂTI

Bu başlık altında, Mühimmat İmalât ve Masraf Defterlerinin 1247-1248 tarih aralığında Tophane Dökümhanesinde üretilen askeri mühimmat vesair ürünler ele alınmıştır. İki bölüm şeklinde oluşturulacak bu başlıkta evvela tophanede üretilen ürünler çeşitlerine göre tablolar aracılığıyla aktarılıp değerlendirilecektir. Diğer alt başlıkta ise tophanenin arabacılar bölümünde üretilen ve tamir edilen araba çeşitleri yine tablolar yardımıyla aktarılıp değerlendirilecektir.

Tophane bölümündeki malzemeler türlerine göre sınıflandırılmış ve bu doğrultuda ele alınmıştır. İlk olarak üretilen gülle zarfları çeşitleri doğrultusunda aktarılmıştır. Ürün aylık, çeşidi, birim fiyatı, adeti, çapı ve toplam tutarı olarak tabloda işlenmiş ve bu doğrultuda değerlendirilmiştir. İkinci olarak peşrevler yine aynı özellikler doğrultusunda tablolar yapılmış ve buna göre ele alınmıştır. Üçünü sırada ise üretilen füyve çeşitleri yer almaktadır. Sürat ve Obüs füyveleri olarak üretilen bu ürünler de yine Memlü ve Tehi özelliklerine göre işlenmiştir. Bunlar da tablolarında birim fiyatı, adedi ve toplam tutarı doğrultusunda gösterilmiştir. Devamında dördüncü olarak mahtab ve memlü humbara tıpası tablolar ve değerlendirmeleriyle yer almıştır. Beşinci sırada üretilen gülle küfesi çeşitleri sırayla yer almıştır. Takiben altıncı olarak obüs sürat ve balyemez çeşitleri olarak şali hartuçlar yer almıştır. Yedinci sırada isaga olunan top çeşitlerine yer verilmiştir. Balyemez, obüs gibi çeşitlerine göre aylık olarak üretimi, çap ve kıtaatı tablo aracılığıyla verilmiştir. Son olarak vaz'ı furun olunan nühas vesairin yer aldığı kısım yine aylık

⁶⁷ Serdal Soylier, Osmanlı Silah Sanayiinde Modernleşme Çabaları (1839-1876), s. 13-14.

oluşturulmuş tablosu ile değerlendirilmiştir. Alt başlık olarak ise iki bölümden oluşan arabacılar konusu işlenmiştir. İlk bölümde imal olunan arabalar ve tamir kılınan envai araba vesair malzemeler yer almış ikinci bölümde ise imal olunan koşum ve tamir kılınan koşumlar aktarılmıştır. Tamir kılınan araba ve koşumların tabloları oldukça büyük oluşu için bölüme sadece değerlendirmeleri yapılmış ve tablolara arkada ekler kısmında yer verilmesi uygun bulunmuştur.

1.2.1. Gülle Zarfı Çeşitleri

Gülle: Eskiden som taş veya demirden, yuvarlak bir biçimde yapılırken, günümüzde çelikten silindir biçiminde, bir ucu sivri olarak yapılan top mermisi.⁶⁸ Top güllesi, mancınıktan atılandan daha düz bir yol izler, böylece duar gibi dikey bir hedefe şiddetli vururdu. Tophane-i Amire’de yapılan topların gülleleri, genellikle İstanbul dışındaki taş ve demir madenlerinin bulunduğu mahallelerde yapılır ve daha sonra İstanbul’a veya gerekli yerlere gönderilirdi. Bununla beraber Tophane-i Amire’de de belli bir miktarda olsa gülle yapıldığı görülmektedir. Tophane-i Amire haddâdları, diğer işlerinin yanında demir gülle, gülleler için emir çember ve kalıp gibi işler de yaparlardı. Demir veya iye maddelerden yapılacak top güllelerinin kalıpları da Tophane-i Amire’de dökülmekteydi.⁶⁹ Osmanlılar, taş, mermer ve granit gülle yanına daha çok emir gülle kullanmaktaydılar. Özellikle orta ve küçük ağırlıklarda gülle atan toplara taşa göre daha etkili olan demir gülleler tercih edilmekteydi. Bu sebeple demir madenlerinde istihsal edilen demirin pek çoğu gülle yapımına tahsis edilirdi. Hatta, savaş dönemlerinde çıkarılan demirin neredeyse tamamı gülle yapımına tahsis olunduğundan diğer alanlarda sıkıntı yaşanırdı. Taş gülleye göre biraz daha pahalı olmasına rağmen, yapımındaki kolaylık, aha az pürüzlü satha sahip olması ve yüksek tesir gücü dolayısıyla, demir gülleler diğerlerine göre daha fazla tercih edilmekteydi. Osmanlıların demir gülle üretimi yaptıkları demir madenleri hem Anadolu hem de Rumeli taraflarında yer almaktaydı.⁷⁰

⁶⁸ Türk Dil Kurumu Sözlükleri, ‘Gülle’, sozluk.gov.tr

⁶⁹ Kenneth Chase, Ateşli Silahlar Tarihi, (Çev. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008, s. 29.

Salim Aydüz, Tophane-i Amire ve Top Döküm Teknolojisi, s.296.

⁷⁰ Rumeli’de en meşhur demir gülle üretim merkezleri Samako, Banaluka, Fojnika, Kreşevo ve Vareş civarları, Rudnik, Kapaonik bölgesi, Kuzeybatı Makedonya ve Eğridere Havzası, Rodop Dağları arasında, Kamengrad, Dukakin Sancağı, Samakovcuk ve ayrıca Yunanistan’da Kavala yakınlarındaki Pravişte gibi merkezlerdir. Anadolu’da ise Bilecik, Van, Keban, Kiğı, Divriği gibi yerlerde de önemli demir madenleri bulunmakta e demir gülle üretimi yapılmaktaydı. Bu merkezlerin yanında bulunan haddehane ve imalâthanelerde demir ıslah edilir, bir kısmı demir gülle yapımında kullanılırken bir kısmı da gerekli yerlere dağıtılırdı. (Salim Aydüz, Tophane-i Amire ve Top Döküm Teknolojisi, s. 237-238).

Kurşun daha çok top güllesi yapımında kullanılmakla beraber bazen top yapımına da kullanılırdı. Kurşun gülleler ilk olarak, XIV. Yüzyıl ortalarında kolomborna toplarında kullanılmıştır. Osmanlılar granit, mermer, taş ve demir gibi maenlerden yapılan gülleler yanında kurşun gülle de kullanmışlardır. Nitekim Hammer, Kanunî Sultan Süleyman'ın on iki gün süren onuncu sefer-i hümayunu Estergon muhasarasında(1543), Osmanlı topçularının kaleye 9544 adet demir, 200.000'den fazla kurşun gülle atmış olduklarını belirtmektedir. Kalelerde bulunan mühimmat arasında kurşun gülleler de bulunmaktadır. Nitekim Selânik civarında bulunan kalelerde muhtelif çaplarda kurşun güllelerin olduğu tahrir defterlerinde belirtilmektedir. Diğer yandan bazı demir güllelerin üzeri, hem namluyu korumak hem de atışta isabet kaydetmek maksadıyla kurşun ile kaplanmaktaydı. Kurşun gülleler kurşun madenleri civarında bulunan imalâthanelerde dökülmekle beraber, Tophane-i Amire'de ve diğer şehirlerde de hazırlanırdı.⁷¹

1.2.1.1. Obüs Güllesi Zarfı

Adından da anlaşılacağı üzere zarf obüs güllelerinin konulduğu malzemedir.⁷² İncelediğimiz defterlerde 1247-1248 tarihlerinde Cemaziyelevvelden başlayıp Rebiülahire kadar her ay üretilmiş olduğu görülmektedir. Üretilen ürünün değişiklik gösterdiği ve bunların 3

Dökümhanede faaliyet gösteren ocakta dökülen gülleler çapaklı ve çapları uygunsuz olduğundan, atıldıkları vakit topun ağzından çıkar çıkmaz parçalanarak topa zarar veriyordu. Ayrıca topların namlu genişliklerinde belirli bir standart olmadığından neredeyse her top için ayrı gülle dökülmek zorunda kalıyordu. Bunun da bir an çözüme kavuşturulması için Tophane-i Âmire kaimakamlarından *Ali Bey*, İngiltere'den getirtilen döküm ustası ve mühendisten teşkil edilen heyet, Samakocuk'ta top güllelerinin imaline nezaret etmek üzere 1839 yılında Samakocuk'a gönderildi. (Serdal Soyluer, Osmanlı Silah Sanayii'nde Modernleşme Çabaları (1839-1876), s. 63). Erzurum Kalesi'nde çeşitli ağırlıklara sahip gülleler de mevcuttu. Toplardan atılan ve çeşitli ağırlıklara sahip bu güllelere *yuvarlak* ismi de verilmekteydi. Bu yuvarlaklar demir, taş ve mermerden yapılmış olabiliyordu. (Tahir Sevinç, "17. Yüzyıl Sonlarında Başarısız Bir Sefer Girişimi: 1695 Mora Seferi", *History Studies*, Volume, 2/3, 2010, s. 291).

⁷¹ Tophane-i Amire'de 'sürbgerân' adlı kurşuncu ustaları bulunurdu. Bunlar başta kurşun gülleler olmak üzere, bütün kurşun işlerini görürlerdi. Kurşun güllelerin kalıpları ise tunçtan yapılırdı. 1566 da Koçanya'da kurşun gülle imal edilmekteydi. Ancak 1570 tarihine burada baş gösteren kurşun sıkıntısı yüzünden ihtiyaç duyulan güllelerin Van'da dökülmesi ve Basra'ya gönderilmesi emredilmiştir. Kurşun daha ziyade gümüş ocaklarında çıkarılırdı. XVI. Asırda Osmanlı toprakları içinde sadece kuzey Sırbistan ve Bosna bölgelerinde kurşun çıkartılmaktaydı. Buralardan başka Rumeli'de Srebrenica, Olova, Koçanya ve Rudnik, Nova Brdo, Kratova ve Sidrekapısı gibi merkezlerde; Anadolu'da ise Hakkâri, Keban ve Ergani gibi gümüş, demir ve bakır madenlerinin bulunduğu yerlerden de kurşun temin edilmekteydi. Ancak kimisi çok uzun zamandan beri işletilen bu madenlerin verimliliği zamanla azalmıştır. Avrupa'da işletilmeye başlanan daha zengin kurşun madenlerinin yeni üretim usulleriyle faaliyete başlaması, Osmanlı kurşun madenlerini olumsuz yönde etkilemiş ve kurşunun kolay ve ucuz bir şekilde elde edilmesini zorlaştırmıştır. Bunun üzerine, ticari yollarla İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerinden kurşun satın alınmaya başlanmıştır. Bu durumda kurşun gibi dışarıdan getirtilen metallerin fiyatları çok fazla yükselmiştir. (Salim Ayduz, Tophane-i Amire ve Top Döküm Teknolojisi, s. 239-243).

⁷² Adından da anlaşılacağı üzere obüs güllesinin muhafazası için olan bir malzemedir. Zarf, kap, kılıf, mahfaza gibi manalara gelmektedir. (Ferit Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayını, Ankara, 2010, s. 1363).

çapındaki obüs güllesi zarfı, 5 çapındaki obüs güllesi zarfı, 7 çapındaki obüs güllesi zarfı, 9 çapındaki obüs güllesi zarfı ve 11 çapındaki obüs güllesi zarfı olarak yer aldığı gözlenmektedir. Nitekim değerlendirmemiz bu özelliğine göre gerçekleşmiştir.

Evvla 11 çapında olan obüs güllesi zarfını incelemek gerekirse yıl içerisinde sadece beş ay imal edildiği görülmektedir. Bunlar Cemaziyelevvel⁷³, Cemaziyelahir⁷⁴, Recep⁷⁵, Şaban⁷⁶ ve Muharrem⁷⁷ aylarıdır. Üretimini yapıldığı bu beş ay süresince birim fiyatının aynı kaldığı göze çarpmaktadır. En fazla imalin gerçekleştirildiği Şaban ayında toplam 704 adet 11 çapındaki obüs güllesi zarfı bulunmaktadır. Bunun sonucunda ürünün toplam değeri de etkilenecek 299 guruş ve 8 paraya ulaşmıştır. En az üretimin ise Muharrem ayında olduğu görülmektedir. Bu ayda sadece 65 adet üretilen 11 çapındaki obüs güllesi zarfının toplam değeri de 27,5 guruş ve 5 paraya gerilemiştir.⁷⁸

Çapı 9 olarak üretilen obüs güllesi zarfının Ramazan ayı hariç diğer bütün aylarda üretimini yapıldığı görülmektedir. Tüm bu zaman zarfında birim fiyatı farklılık göstermeyerek 13 paradan imali gerçekleştirilmiştir. Miktar olarak ise kimi zaman artıp kimi zaman azalan ürünün belli bir oranda sabit kalmadığı görülmektedir. Yıl içerisinde en az üretim Şevval ayında 196 adetle gerçekleştirilmiş olup toplam bedeli de 73,5 guruş ve 8 para olmuştur. Son imalinin gerçekleştirildiği Rabiülahir ayında ise tüm zamanlardaki üretimini zirvesine ulaşarak 1634 taneyi bulan ürünün bu artış sonucunda maliyeti de doğal olarak etkilenecek 531 guruş ve 2 paraya ulaşmıştır.⁷⁹

⁷³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Arşiv Müzesi defterleri, Mühimmat İmalâat ve Masraf Defterleri, Seri No:775, Defter No: 9, Cemaziyelevvel (Ekim/Kasım), 1247 (1831), s. 2.

⁷⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, Cemaziyelahir (Kasım/Aralık), 1247 (1831), s.2

⁷⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 11, Recep (Aralık/Ocak), 1247 (1831-1832), s. 2

⁷⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, Şaban (Ocak/Şubat), 1247 (1832), s. 2.

⁷⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 17, Muharrem (Mayıs/Haziran), 1248 (1832), s. 2.

⁷⁸ Ürünlerin değer hesaplamasını yaparken evvla para olarak verilen birim fiyatını guruşa çevirmek icap etmektedir. Daha sonra dönüştürülen birim fiyatı ile ürün adedini çarptığımızda çıkan sonuç ürünün toplam değerini vermektedir. Cemaziyelevvel ayının hesaplamasını ele alacak olursak evvla 11 olan parasını guruşa çevirerek buda 17/40 işlemleri yapılır. Bunun nedeni 40 paranın 1 guruşa denk gelmesidir. İşlem yapıldığında 0,425 değeri bulunmakta ve bu değer üretilen toplam miktar olan 284 ile çarpılmaktadır. Çıkan sonuç 120,7'dir. Tabloda toplam değeri 120,5/5 şeklinde gösterilmiştir. Yine burda 5 para olarak yazılan değeri guruşa çevirmemiz gerekmektedir. Sonuç 0,125 guruş çıkacaktır. 120,5 olarak yazılan guruşa bu miktar eklendiğinde işlem sonucu bulunan 120,7 değerine ulaşılmaktadır. Virgüllü sayıların "40 para" üzerinden bölümlerle yapıldığı bu şekilde anlaşılmaktadır. Aynı işlemleri diğer aylardaki üretimle gerçekleştirerek bu sonuçları elde etmek mümkündür.

⁷⁹ BOA, TSMAd, MİMD, Seri No:775, Defter No: 9 (Cemaziyelevvel), 10 (Cemaziyelahir), 11(Recep), 12 (Şaban), 14 (Şevval), 15 (Zilkade), 16(Zilhicce), 1247(1831-1832), s. 2
17 (Muharrem), 18 (Safer), 19 (Rabiülevvel), 20 (Rabiülahir), s. 2.

Çapı 7 olan obüs güllesi zarfının tıpkı çapı 9 olan obüs güllesi zarfı gibi Ramazan ayı hariç diğer tüm aylarda imalinin gerçekleştirildiği dikkat çekmektedir. Üretimin zirve yaptığı ay 3044 adetle Rebiülahir ayıdır. Bu yükseliş haliyle toplam değerini de etkileyerek 862 guruş ve 5 paraya ulaştırmıştır. En az üretimin bulunduğu Recep ayında ise 380 taneden ibaret olup toplam bedeli 159,5 guruş ve 9 para olmuştur.⁸⁰

Çapı 5 olarak üretilen obüs güllesi zarfına bakıldığında içlerinde yıl boyu kesintisiz olarak üretilen olduğu göze çarpmaktadır. Bu üretim sürecinde birim fiyatının da 9 para olarak sabit kaldığı görülmektedir. İmaline Cemaziyelevvel ayında 198 adetle başlanan ürünün aynı zamanda yıl içerisinde ki en az miktarda bulunduğu zamandır. 5.072 adet ile en tavanda olduğu Rebiülahir ayına kadar artıp azalarak üretimi gerçekleştirmiştir.⁸¹

Son olarak 3 çapındaki obüs güllesi zarfına gelinecek olursa sadece Zilkade ve Rebiülahir aylarında üretimi bulunmaktadır. En az olduğu Zilkade ayında 36 adedine nispeten Rabiülahir ayında 7 katı artış göstererek miktarı 257'ye çıkmıştır. Bunun da birim fiyatının sabit kalarak 6 paradan üretiminin yapılmış olduğu gözükmektedir.⁸²

Yıl içerisinde imali gerçekleştirilen bu üründen 5 çapındaki obüs güllesi zarfı toplam olarak 21.028 adet üretimle ilk sırada yer almaktadır. Takiben 14.861 adetle 7 çapındaki obüs güllesi zarfı ikinci sırada devamında 7.091 adetle 9 çapındaki obüs güllesi zarfı üçüncü sırada, 1.439 adetle ile 11 çapındaki obüs güllesi zarfı dördüncü sırada ve son olarak 873 adetle 3 çapındaki olan obüs güllesi zarfı da beşinci sırada gelmektedir.

⁸⁰ Bu üründe birim fiyatı açısından dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır. Recep ayı haricinde birim fiyatları 1/11 şeklinde gösterilmiştir. Bu durumda daha önce bahsettiğimiz hesaplama yöntemi ile ilgili akılda soru işaretleri oluşturacaktır doğal olarak. Açıklığa kavuşturacak olursak, yine küsürattan dolayı bu kez birim fiyatına akçe değeri eklenmiştir bazı ürünlerde tıpkı toplam değerine eklendiği gibi. Örnek üzerinden gidecek olursak, birim fiyatı 1/11 adeti 3044 olan en fazla üretimi ele alalım. Daha önce bahsettiğimiz gibi yine bir birim fiyat dönüştürme işlemi gerekmektedir. Önce akçeyi guruşa çevirecek olursak bilindiği gibi 120 akçe 1 guruşa denk gelmektedir. Buna göre 1/120 işleminden 0,00833333 sonucu elde edilmektedir. Takiben 11/40'dan 0,275 değerine ulaşmaktayız. Bu iki sonucu topladığımızda 0,28333333 elde edilmekte. Sonrasında 0,28333333 x 3044 yapıldığında 862,466657 bulunmaktadır. Yani toplam guruş olarak verilen 862/17 değeri. Daha ayrıntıya girecek olursak 17/40 tan 0,425 bulunup, 862,466677' den çıkartıldığında 862,041657 bulunmaktadır. Bu değerinde 862'ye yuvarlandığı anlaşılmaktadır.

⁸¹ Zilhicce'deki bu ürünün çapının yazılmadığı tabloda ? ile belirtilmiş lakin birim fiyatı yani parasının 9 olduğu göz önünde bulundurularak çapının 5 olduğuna kanaat getirilmiştir. Nitekim bütün aylarda birim fiyatı yani para değeri sabit kaldığından bu kanaate varılmıştır.

BOA, TSMAd, MİMD, Seri No:775, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 2.

⁸² BOA, TSMAd, MİMD, Seri No: 775, Defter No: 15, 20, s. 2.

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Çap	Akçe/Para	Adet	Guruş/Para
2	9	Cemaziyelevvel	11	17	284	120,5/8
			9	13	594	193/2
			7	1/11	931	263,5/11
			5	9	198	44,5/2
	10	Cemaziyelahir	11	17	212	90/4
			9	13	296	96/8
			7	1/11	928	262,5/17
			5	9	564	126,5/16
	11	Recep	11	17	174	73,5/18
			9	13	492	73,5/16
			7	11	380	159,5/9
			5	9	322	107,5/18
	12	Şaban	11	17	704	299/8
			9	13	980	318,5
			7	1/11	1494	423/12
			5	9	549	123,5/1
	13	Ramazan	5	9	2111	474,5/19
	14	Şevval	9	13	196	73,5/8
			7	1/11	2551	722,5/11
			5	9	4058	913/2
	15	Zilkade	9	?	700	227,5
			7	1/11	1319	373,5/8
			5	9	1465	329,5/5
			3	6	616	92/16
	16	Zilhicce	9	13	313	101,5/9
			7	1/11	539	152,5/8
			?	9	534	120/6
	17	Muharrem	11	17	65	27,5/5

		9	13	826	268/18
		7	1/11	1329	376,5/2
		5	9	1708	384/12
18	Safer	9	13	417	135/1
		7	1/11	657	186/6
		5	9	664	149/16
19	Rebiülevvel	9	13	643	208,5/19
		7	1/11	1689	478,5/2
		5	9	3783	626/7
20	Rebiülahir	9	13	1634	531/2
		7	1/11	3044	862/17
		5	9	5072	1141/8
		3	6	257	38,5/2
TOPLAM				45292	11766/364

Tablo 2. Tophane-i Amire’de İmal Edilen Obüs Güllesi Zarfı

1.2.1.2. Balyemez Güllesi Zarfı

Cemaziyelevvel ayından itibaren Rebiülahir ayına kadar obüs güllesi zarfı gibi farklı çaplarda üretildiği görülmektedir. Bunlar; 3 çapındaki balyemez güllesi zarfı, 5 çapındaki balyemez güllesi zarfı ve 11 çapındaki balyemez güllesi zarfı olarak üç çeşittir. Her ay düzenli olarak üretilen 3 çapındaki balyemez güllesi zarfıdır. Bunun birim değeri değişiklik göstermeyerek tüm üretimi boyunca 6 para olarak sabit kalmıştır. Cemaziyelahir ayında en az üretimi yapılmış olup toplamda 265 taneden ibarettir. En çok üretimin ise Rebiülahir ayında gerçekleştirildiği ve toplam 9.684 adet olduğu görülmektedir. İkinci en çok üretilen olarak gelen 5 çapındaki balyemez güllesi zarfı sadece beş ay üretimde olmuştur. Şaban ayı 323 tane 5 çapındaki balyemez güllesi zarfı ile imalin en az gerçekleştirildiği ve Cemaziyelahir ayı ise 971 adet 5 çapındaki balyemez güllesi zarfı ile imalin en çok gerçekleştirildiği ay olmuştur. 11 çapındaki balyemez güllesi zarfı yalnızca Zilhicce ve Muharrem aylarında yer almış olup birim fiyatı 17 parada sabit kalmıştır. En çok miktarı 1191 adet ile Zilhicce ayında bulunmakta ve 609 adetle en az miktarı ise Muharrem ayında yer almaktadır.⁸³

⁸³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 2

3 çapındaki balyemez güllesi zarfı toplamda 29.183 adetle zirveye oturmuş, 5 çapındaki balyemez güllesi zarfı 3.346 adetle ise bir hayli gerilerde kalarak ikinci olarak takip etmiştir. Sonuncu olarak 11 çapındaki balyemez güllesi zarfı 1.800 adetle üretimde yer almıştır.

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Çap	Para	Adet	Guruş/Para
2	9	Cemaziyelevvel	5	9	806	181/14
			3	6	821	123/6
	10	Cemaziyelahir	5	9	971	218/19
			3	6	265	39,5/10
	11	Recep	5	9	922	207/18
			3	6	2300	345
	12	Şaban	5	9	323	82,5/7
			3	6	850	127,5
	13	Ramazan	3	6	633	94,5/18
	14	Şevval	3	6	5064	759,5/4
	15	Zilkade	3	6	1863	279/18
	16	Zilhicce	11	17	1191	506/7
			3	6	2590	388,5
	17	Muharrem	11	17	609	258,5/13
			3	6	2211	331,5/6
	18	Safer	3	6	916	137/16
	19	Rebiülevvel	5	9	324	72,5/16
			3	6	1986	297,5/16
	20	Rebiülahir	3	6	9684	1452,5/4
TOPLAM					34329	5900,5/192

Tablo 3. Tophane-i Amire’de İmal edilen Balyemez Güllesi Zarfı

1.2.1.3. Sürat Güllesi Zarfı

Yıl boyunca toplamda sadece altı ay süresince üretimi gerçekleştirilen 1,5 çapındaki sürat güllesi zarfı çap özelliği bakımından tek bir çeşitten meydana gelmektedir. İmalinin

gerçekleştirildiği süre boyunca birim fiyatı 5 para olarak sabit kalmış değişikliğe uğramamıştır. Evvela Recep ayında 527 adetle ortaya çıkan 1,5 çapındaki sürat güllesi zarfının aynı zamanda en az miktarda imal edilmiş olduğu zamandır. En çok üretimin ise Rebiülahir ayında 6378 adet 1,5 çapındaki sürat güllesi zarfı olarak yapıldığı görülmektedir. Bu altı aylık zaman zarfında toplamda 15.005 adet 1,5 çapındaki sürat güllesi zarfı üretimi sağlanmıştır.⁸⁴

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Çap	Para	Adet	Guruş/Para
2	11	Recep	1,5	5	527	65,5/15
	12	Şaban	1,5	5	998	124,5/10
	13	Ramazan	1,5	5	3782	472,5/10
	18	Safer	1,5	5	1660	207,5
	19	Rebiülevvel	1,5	5	1660	207,5
	20	Rebiülahir	1,5	5	6378	797/10
TOPLAM					15005	1667/45

Tablo 4. Tophane-i Amire’de İmal Edilen Sürat Güllesi Zarfı

1.2.2. Peşrevler

Peşrev: Bir kovan içine atılan müteaddit mermi ve şarapnel türüdür.⁸⁵ Bir nevi havaî fişeği de bu adı almaktadır.⁸⁶

Memlû; doldurulmuş, dolu⁸⁷ Peşrevler memlû özellikli olarak obüs, balyemez ve sürat çeşitlerine üretilmiştir. Bu özelliklerine göre sınıflandırılarak tabloda yıllık üretimleri, çap ve birim fiyatları, üretim miktarları ile son olarak toplam değerleri tablolar üzerinde aktarılmıştır.

⁸⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 11, 12, 13, 18(Safer (Haziran/Temmuz, 1248/1832)), 19(Rabiülevvel(Temmuz/Ağustos, 1248/1832)), 20(Rabiülahir(Ağustos/Eylül, 1248/1832)), s. 2.

⁸⁵ Mustafa İbn İbrahim, Fenn-i Humbara, (Haz. Salim Aydüz-Şamil Çan), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2015, s. 202.

⁸⁶ Mahmet Zeki Pakalın, “Peşrev”, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü, C. II, MEB, İstanbul, 1993, s. 774.

Sözlükte “önde giden, önde yer alan” anlamındaki Farsça pişrev kelimesi Türkçe’de peşrev şeklini almış ve Türk müzikisinde “başta icra edilen eser” mânasında kullanılmıştır. (İsmail Hakkı Özkan, “Peşrev”, TDVİA, Cilt:34, s. 253). Binyüzcüler, yani yalnız binyüz gezlik menzil atışlarına katılan kemankeşlerin kullandığı bir çeşit ok. (Ferit Develioğlu, a.g.e, s. 1010).

1.2.2.1. Memlü Obüs Peşrev

Yıl içerisinde toplam olarak 10 ay süresince üretilmiş olup 3 çapındaki memlü obüs peşrev, 5 çapındaki memlü obüs peşrev, 7 çapındaki memlü obüs peşrev ve 9 çapındaki memlü obüs peşrev olarak toplam dört farklı çap özelliği göstermektedir. 9 çapındaki memlü obüs peşrev yalnızca Şevval ayında üretilmiş olup birim fiyatı 8 para ve 3,5 guruştan 50 adetten ibarettir. 7 çapındaki memlü obüs peşrev yıl içerisinde toplam beş ay boyunca imal edilmiştir. En az 140 adet ile Ramazan ayında en çok ise 360 adet ile Şaban ayında 7 çapındaki memlü obüs peşrev üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu 7 çapındaki memlü obüs peşrevin birim fiyatının tablodan da anlaşılacağı üzere sabit bir değerde olmadığı değişiklikler gösterdiği görülmektedir.⁸⁸ Bir diğeri yani 5 çapındaki memlü obüs peşreve gelinecek olursa, bunun da sadece beş ay üretiminin yapıldığı görülmektedir. Birim fiyatı açısından bakıldığında ise kimi zaman bu değer para cinsinden kimi zaman ise guruş cinsinden verilmiştir. Bazen de hem guruş hem para cinsi aynı anda birim fiyatını oluşturmuştur. Para cinsinden verilen birim fiyatları sabit olup değişiklik göstermezken guruş cinsinden olanlar sabit olmayıp farklılık göstermektedir. Recep ayında 50 tane ile en az ve Şevval ayında ise 1000 tane ile en çok 5 çapındaki memlü obüs peşrev imali gerçekleştirilmiştir.⁸⁹ Yalnızca Şevval ayında imali yapılan 9 çapındaki memlü obüs peşrevin birim fiyatı 8 para ve 3,5 guruş olup bu değerden 50 adet üretilerek toplamda 185 guruş bedelinde olmuştur.⁹⁰

⁸⁷ Ferit Develioğlu, “Memlü”, a.g.e, s. 707.

⁸⁸ Değerlerin doğruluğunu kanıtlamak için işlem yapacak olursak; evvela daha öncesinde de bahsedildiği gibi parayı guruşa dönüştürmek gerekmektedir. Yani $4,5/40$ 'tan $0,1125$ guruş elde edilmektedir. Bu değerle 360 adedi çarptığımızda sonuç $40,5$ çıkmaktadır. Hâlbuki 1620 guruş olan toplam değer bulunması gerekmektedir. Öyleyse buradaki hata neyden kaynaklanmaktadır? Defter incelendiğinde müellifin $4,5$ birim fiyatını para olarak yazdığından emin olunmakla birlikte bunun aslında yanlış yazılmış olduğu kanaatine ulaşılmaktadır. Birim fiyatının para değil guruş olarak düşünüldüğünde çünkü hesaplama doğru çıkmaktadır. Yani $4,5 \times 360$ 'dan 1620 guruşa varılmaktadır. Bu şekilde müellif kaynaklı hataya da değinilerek işlem açıklığa kavuşturulmuştur. Takiben Ramazan ayındaki üretime bakıldığında birim fiyatı 3 guruş adedi 140 olarak verilmiş ve toplam ederi 420 guruş bulunmuştur. Yine aynı şekilde doğruluğunu teyit edecek olursak 3×140 'dan 420 guruş bulunarak bu sağlanmaktadır. Sonraki üretimi Zilkade'de olup $4,5$ guruş birim fiyatı ve 200 adetle toplam 900 guruş ederindedir. $4,5 \times 200$ 'den toplam guruş değeri teyit edilebilmektedir. Muharrem'de sadece bu ürünün üretildiği görülmekle birlikte $3,5$ birim fiyatı ve 300 adetten ibarettir. Hesabın doğruluğu açısından $3,5 \times 300$ işleminden 1050 olan toplam guruş değeri elde edilmektedir. Takiben Safer ayında da üretimi yapılarak $4,5$ guruştan 200 adet elde edilmekte olup 900 guruşa denk gelmiştir.

⁸⁹ Hesaplayacak olursak öncelikle $10/40$ 'dan $0,25$ değerini bulunarak $2,5$ guruşa eklenir. Bulunan $2,75$ ile 100 adet çarpılığında tabloda da görülen 275 guruşu vermektedir.

⁹⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, s. 2.

İlk sırada 1.150 adet ile 5 çapındaki memlü obüs peşrev gelmektedir. Takiben 500 adetle 7 çapındaki memlü obüs peşrev ikinci sırada ve 50 adetle 9 çapındaki memlü obüs peşrev son sırada bulunmaktadır.

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Çap	Para/Guruş	Adet	Guruş
2	9	Cemaziyelevvel	5	10/2,5	100	275
	11	Recep	5	110	50	137,5
	12	Şaban	7	4,5?	360	1620
	13	Ramazan	7	/3	140	420
	14	Şevval	9	8/3,5	50	185
			5	/3	1000	3000
	15	Zilkade	7	/4,5	200	900
			5	110	302	830,5
			3	100	100	250
	17	Muharrem	7	/3,5	300	1050
	18	Safer	7	/4,5	200	900
			5	/3,5	200	700
19	Rebiülevvel	3	110	500	1375	
20	Rebiülahir	5	/3,5	250	875	
TOPLAM					3752	12518

Tablo 5. Tophane-i Amire’de İmal Edilen Memlü Obüs Peşrev

1.2.2.2. Memlü Balyemez Peşrev

Yıl boyunca toplam altı ay süresince üretimi yapılan bulunan ürün; 11 çapındaki memlü balyemez peşrev ve 3 çapındaki memlü balyemez peşrev olarak iki farklı çap çeşidine göre sınıflandırılmıştır. 11 çapındaki memlü balyemez peşrev sadece Zilhicce ayında görülmekte olup birim fiyatı 5 guruştan toplam 600 adetten ibarettir. 3 çapındaki memlü balyemez peşrev ise 400 adet ile en az Rabiülevvel ayında ve 630 adet ile en çok ise Recep ayında imal edilmiştir. Birim

fiyatı ise genelde 3 guruş olarak yer almakta fakat bir ayda 97 para ve başka bir ayda ise 2,5 guruş olarak verilmektedir.⁹¹

Yıl içerisinde 3 çapındaki memlü balyemez peşrevden toplamda 2687 adet, 11 çapındaki memlü balyemez peşrevden de yalnızca 600 adet imal edilmiştir.

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Çap	Para	Guruş	Adet	Guruş/Para
2	11	Recep	3	97		630	1527,5/10
	13	Ramazan	?		2,5	507	1267,5
	16	Zilhicce	11		5	600	3000
	17	Muharrem	3		3	600	1800
	19	Rebiülevvel	3		3	400	1200
	20	Rebiülahir	3		3	550	1650
TOPLAM						3287	10445/10

Tablo 6. Tophane-i Amire’de İmal Edilen Memlü Balyemez Peşrev

1.2.2.3. Memlü Sürat Peşrev

Yukarda bahsi geçen peşrev türlerine göre üretimi en az yapılmış olan 1,5 çapındaki memlü sürat peşrevdir. İlk olarak Cemaziyelevvel ayında birim fiyatı 5 para ve 2 guruşdan toplam 430 adet olarak üretimi gerçekleştirilmiştir. Bir diğer üretildiği zaman ise Şaban ayı olup 15 para ve 2 guruş birim fiyatı ile 25 adetten ibarettir.⁹² Üretimi yalnızca iki ayla sınırlı kalan bu üründen bir yılda toplamda 455 adet imal edilmiştir.

⁹¹ Nitekim Ramazan ayındaki çapı defter üzerinde yer almadığı için tabloya eklenememiştir. Birim fiyatları üzerinden mantık yürütüldüğünde ise çapının 3 olma ihtimali yüksektir. Çünkü diğer aylarda imal olunan çapı 3 olan ürün birim fiyatı tabloda da görüldüğü üzere 2,5-3 civarındadır. Yalnızca Recep ayındaki ürünün birim fiyatı 97 olarak para cinsinden yazılmıştır. Bu miktarı 90/40 işlemine tabi tutarak 2,425 değeri bulunmaktadır. Bu değer tahminimizi destekler niteliktedir.

⁹² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 12, s. 2.

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Çap	Para/Guruş	Adet	Guruş/Para
2	9	Cemaziyelevvel	1,5	5/2	430	912,5
	12	Şaban	1,5	15/2	25	59/15
TOPLAM					455	971,5/15

Tablo 7.Tophane-i Amire’de İmal Edilen Memlü Sürat Peşrev

1.2.3. Fünye Çeşitleri

İmalatı yapılan fünye çeşitleri evvela iki ana başlık altında incelenmiştir. Bunlardan ilki Memlü füyelerdir. Kendi içerisinde *memlü obüs fünyesi* ve *memlü sürat fünyesi* olarak ikiye ayrılan bu füyeler tablolar aracılığıyla elde edilen veriler aktarılıp değerlendirilmiştir.⁹³

1.2.3.1 Memlü Füyeler

1.2.3.1.1. Memlü Obüs Fünyesi

Cemaziyelahir ayından itibaren imal edilmeye başlanan memlü obüs fünyesinin Rabiülahir ayına kadar Cemziyelevvel ayı hariç her ay düzenli olarak üretildiği görülmektedir. Üretiminin gerçekleştirildiği zaman zarfınca birim fiyatı değişiklik göstermeyip 6 para olarak sabit kalmıştır. En az memlü obüs fünyesi 2500 adet ile Zilkade ayında üretilmiş olup en çoğu ise 12000 adet ile Rabiülahir ayında olmuştur. Cemaziyelahir, Recep ve Safer aylarında 5000’er adet olarak imal edilen ürün geri kalan aylarda kimi zaman azalıp kimi zaman artarak miktarında sabitlik sağlanamamıştır.⁹⁴ Toplamda 11 ay içinde 55.800 adet memlü obüs fünyesi üretildiği görülmektedir.

Defte Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Para	Adet	Guruş
2	10	Cemaziyelahir	6	5000	750
	11	Recep	6	5000	750
	12	Şaban	6	4700	705
	13	Ramazan	6	3200	480

⁹³ Fünye; topların barut haklarını ateşlemede kullanılan ve müteaddit vasıtalarla işial ettirilen kapsüllere denilir. (Mehmet Zeki Pakalın, a.g.e, C. I, s. 637).

⁹⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, 11, 12,13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 2.

	14	Şevval	6	3500	525
	15	Zilkade	6	2500	375
	16	Zilhicce	6	3100	465
	17	Muharrem	6	3800	570
	18	Safer	6	5000	750
	19	Rebiülevvel	6	8000	1200
	20	Rebiülahir	6	12000	1800
TOPLAM				55800	8370

Tablo 8. Tophane-i Amire’de İmal Edilen Memlü Obüs Fünyesi

1.2.3.1.2. Memlü Sürat Fünyesi

Memlü obüs fünyesinin imal edildiği Rebiülevvel ve Rebiülahir ayları haricinde diğer tüm aylarda varlığı görülmektedir. Ayrıca memlü obüs fünyesinin üretilmediği Cemaziyelevvel ayında 9600 adet gibi oldukça iyi bir miktarla imaline başlandığı da dikkat çekmektedir. Haliyle bu yükseklik kıymetini de etkileyerek 1200 guruş yapmıştır. Bu iyi başlangıç devam etmeyerek sonraki aylarda bir artıp bir azalan üretimin yapıldığı göze çarpmaktadır. En az memlü sürat fünyesi üretimi 3000 adet ile Recep ayında olup en fazla üretim ise 11400 adet ile Zilkade ayında olmuştur.⁹⁵ İmal olunduğu on ay süresince toplam 71.600 adet memlü sürat fünyesi üretimi mevcuttur.

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Para	Adet	Guruş
2	9	Cemaziyelevvel	5	9600	1200
	10	Cemaziyelahir	5	4400	550
	11	Recep	5	3000	375
	12	Şaban	5	5800	725

⁹⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, s. 2.

	13	Ramazan	5	7300	912,5
	14	Şevval	5	6700	837,5
	15	Zilkade	5	11400	1425
	16	Zilhicce	5	6500	812,5
	17	Muharrem	5	10500	1312,5
	18	Safer	5	6400	800
TOPLAM				71600	8950

Tablo 9. Tophane-i Amire’de İmal edilen Memlü Sürat Fünyesi

1.2.3.2. Tehi Fünyeler

Üretilen ikinci fünye çeşidi olarak tehi fünyeler, tehi obüs fünyesi ve tehi sürat fünyesi olarak iki çeşit şekilde değerlendirilecektir. İki fünye çeşidinde sekiz ay imal olunduğu görülmekte ve miktarları, birim ve değer fiyatları tablolarında yer almaktadır.⁹⁶

1.2.3.2.1. Tehi Obüs Fünyesi

Bu fünye çeşidinin imaline Cemaziyelevvel ayında başlanılmış ve Rabiülahir ayı da dahil toplam sekiz ay süresince üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu üretim süresince birim değeri altı ay 1 akçe ve 1 para iken Rebiülevvel ve Rebiülahir aylarında 1,5 para olarak yer almaktadır. Miktarında ise bir sabitlik sağlanamamış olup en az imalin 3010 adet ile Şevval ayında ve en fazla ise 11300 adet ile Rebiülevvel ayında olduğu görülmektedir.⁹⁷

Yıl boyunca 61.305 adet tehi obüs fünyesi üretimi sağlandığı görülmektedir.⁹⁸

⁹⁶ Tehi: boş. (Ferit Develioğlu, a.g.e, s. 1238, Mustafa İbn İbrahim, a.g.e, s. 205).

⁹⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 14, 15, 17, 18, 19, 20, s. 2.

⁹⁸ Birim fiyatını guruşa çevirip hesaplayacak olursak, örneğin Cemaziyelevvel ele alalım. Daha önceleri de ifade edildiği gibi 1/1 birim fiyatında akçe değerini önce guruşa çevirmek için 1/120 işlemi gerçekleştirilmelidir. Bunun sonucunda 0, 00833333 guruş’a ulaşılır sonrasında ise 1/40’dan para değeri guruşa çevrilerek 0,025 guruş’a ulaşılmaktadır. Bu değerler toplamı olan 0,03333333 guruş birim fiyatının 7500 adet miktarıyla çarpımı sonucu 249,999975 guruş toplam ederine varılmaktadır. Tabloda da görüldüğü gibi bu rakam yuvarlanarak 250 guruş olarak aktarılmıştır. Bir örnekte Rebiülevvel ayının hesaplaması yapılacak olursa, 1,5/40’dan 0,0375 guruş birim fiyatı ortaya çıkmaktadır. Bu birim fiyatı ve miktarı olan 11300 adet çarpımından 423,75 guruş toplam guruş elde edilmektedir. Tabloda toplam ederi 423,5guruş 10 para olarak aktarıldığından miktarının doğruluğun göstermesi açısından 10/40 ‘dan 0,25 guruş bulunur para değeri. Bulunan toplam guruş ederi 423,75 den 0,25 guruş

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Akçe/Para	Adet	Guruş/Para
2	9	Cemaziyelevvel	1/1	7500	250
	10	Cemaziyelahir	1/1	7175	233,5
	14	Şevval	1/1	3010	100/13
	15	Zilkade	1/1	4000	133/13
	17	Muharrem	1/1	10110	337
	18	Safer	1/1	7000	266,5/6
	19	Rebiülevvel	1,5	11300	423,5/10
	20	Rebiülahir	1,5	11210	420/15
TOPLAM				61305	2163,5/57

Tablo 10. Tophane-i Amire’de İmal Edilen Tehi Obüs Fünyesi

1.2.3.2.2 Tehi Sürat Fünyesi

Tehi obüs fünyesinde olduğu gibi bu fünye çeşidinin de bir yılda toplam sadece sekiz ay imal edildiği görülmektedir. Üretiminin gerçekleştirildiği tüm bu zaman zarfında birim fiyatı değişiklik göstermeyerek 1 akçe ve 1 para olarak sabit kalmıştır. Miktarı ise kimi ay artış gösterirken kimi aylarda düşüşe geçmiştir. En az tehi sürat fünyesi imali 1235 adet ile Şevval ayında olup en fazla imal ise 16750 adet ile Recep ayında yapılmıştır.⁹⁹ Sekiz aylık süre boyunca toplam 58.940 adet tehi sürat fünyesi imali olduğu görülmektedir.

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Akçe/Para	Adet	Guruş/Para
2	9	Cemaziyelevvel	1/1	6000	200
	10	Cemaziyelahir	1/1	11175	372,5

çıkartıldığında toplam ederinin guruş olarak yazılan kısmını yani 423,5’i vermektedir. Diğer ürünlerinde bu mantık üzerinden işlemler gerçekleştirilerek sağlanması yapılabilecektir.

⁹⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, s. 2.

11	Recep	1/1	16750	558/13
12	Şaban	1/1	5050	168/13
13	Ramazan	1/1	10000	333/13
14	Şevval	1/1	1235	41/6
15	Zilkade	1/1	5730	191
17	Muharrem	1/1	3000	100
TOPLAM			58940	1963,5/45

Tablo 11. Tophane-i Amire'de İmal Edilen Tehi Sürat Fünyesi

1.2.4. Mahtab

Mâh-tâb; şenlik gecelerinde yakılan renkli kibrit veya fişek, maytap.¹⁰⁰ Sultanların doğum ve sünnet törenlerindeki eğlencelerin vazgeçilmez birer parçası olan donanma ve fişek gösterilerinde bir hayli barut tüketilmiştir. Yine tahtta bulunan padişahın doğum günlerinde de velâdet-i Hümayûn Şenlikleri adı altında büyük çaplı eğlenceler yapılmıştır. Şenlik günlerinde İstanbul'un çeşitli bölgelerindeki kalelere ve tersaneye barut gönderilirdi. Barut gösteri amaçlı top atışlarında, deniz üzerindeki donanmalarda ve çok çeşitli fişek gösterilerinde kullanılırdı. Şenliklerde kullanılan barut miktarına bakarak toplumun içinde bulunduğu moral durumunu anlamak mümkündür. Barut bütün törenlerde yaygın olarak kullanılırken elçilere verilen ziyafetler için, az da olsa tüketilmiştir. Osmanlılar dost (özellikle Müslüman ülke elçileri) ve büyük ülkelerin elçileri (Avusturya, Fransa, İngiltere ve ilk zamanlarda Venedik) İstanbul'a geldiği zaman onları törenlerle karşılardı. Bu törenlerde top atışları ve çeşitli eğlenceler düzenlenir elçilere Türk konukseverliğinin bir göstergesi olarak ziyafet verilirdi. Şenliklerde kullanılan fişenk ve diğer patlayıcıların yapımı için gerekli olan güherçile ve söğüt kömürü de baruthane tarafından sağlanmıştır.¹⁰¹

¹⁰⁰ Mustafa İbn İbrahîm, Fenn-i Humbara Humbara ve Ateşli Silahlar, s. 198, Ferit Develioğlu, a.g.e, s. 658.

¹⁰¹ Örneğin 1151/1738 senesi şenliklerinde kullanılan fişenklerin yapımı için 5 kantar güherçile ve 15 kantar söğüt kömürü verilmiştir.

Şenlikler ve merasimler için Bkz; Ahmet Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", Barut ve güherçile daha fazla bilgi için Bkz; Zafer Gölen, Osmanlı Devleti'nde Baruthâne-i Âmire (XVIII. Yüzyıl), Birol Çetin, Osmanlı İmparatorluğu'nda Barut Sanayi (1700-1900), Salim Aydüz, Tophane-i Amire ve Top Döküm Teknolojisi, Reşat Ekrem Koçu, "Baruthane", İA, Cilt:IV).

Yıl boyunca her ay imalinin yapıldığı tabloda görülmektedir. Cemaziyelevvel'den Şevval ayına kadar üretim miktarı ile toplam değeri değişmeyerek 2000 adet ve 1350 guruşla imalinin yapıldığı görülmektedir. Şevval ayında bu miktar artış göstererek Muharrem'e kadar 3000 adet ve toplamda 2025 guruş kıymetinde üretilmiştir. Muharrem ayda dahil olmak üzere kalan diğer aylar boyunca da miktarı 2500 adet olarak sabitlik göstermektedir. Toplam bedeli de 15362,5 guruş olarak aynı şekilde bu son dört ay boyunca değişmemiştir. Birim fiyatı ise Muharrem ayına kadar 27 para olurken bu ayda değerinde düşüş meydana gelmiş ve bu aydan sonraki aylar boyunca da birim değeri 25 para olarak yer almıştır.¹⁰² Üretimin en az olduğu aylar 2000 adet ile Cemaziyelevvel, Cemaziyelahir, Recep, Şaban ve Ramazan ayları olup fazla olduğu aylar ise 3000 adet ile Şevval, Zilkade ve Zilhicce aylarıdır. Bütün bir yıl boyunca toplam 29.000 adet mahtab imalinin gerçekleştirildiği görülmektedir.

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Para	Adet	Guruş
2	9	Cemaziyelevvel	27	2000	1350
	10	Cemaziyelahir	27	2000	1350
	11	Recep	27	2000	1350
	12	Şaban	27	2000	1350
	13	Ramazan	27	2000	1350
	14	Şevval	27	3000	2025
	15	Zilkade	27	3000	2025
	16	Zihicce	27	3000	2025
	17	Muharrem	25	2500	1562,5
	18	Safer	25	2500	1562,5
	19	Rebiülevvel	25	2500	1562,5
	20	Rebiülahir	25	2500	1562,5
TOPLAM				29000	19075

¹⁰² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Deffter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 2.

Tablo 12. Tophane-i Amire’de İmal Edilen Mahtab**1.2.5. Memlü Humbara Tıpası**

Aslı Farsça, humpâre kelimesinden gelmekte olup bazen kumbara olarak da geçmektedir.¹⁰³ Farsça küçük küp, küpçeğiz demektir. Küpe benzemesi bu adın verilmesine sebep olmuştur.¹⁰⁴ Askerî terim olarak demirden yapılmış, içine patlayıcı madde doldurulan yuvarlak bir çeşit merminin adıdır. Farklı ağırlıklarda ve büyüklükte olan humbaraların el ile atılanlarına “humbara-i dest” (humbara-i ma’den-i dest), havanla atılanlarına “humbara-i kebîr” adı verilirdi. Bu mermiyi havan topu vasıtasıyla kullanan topçuya humbaracı (kumbaracı), bunu yapan ve kullananların bağlı bulunduğu ocağa da Humbaracı Ocağı denirdi. Kapıkulu ocaklarının yaya kısmından olan humbaracı sınıfının XV ve XVI. yüzyıllar arasında kurulduğu tahmin edilmektedir.¹⁰⁵

Şaban ayı haricinde yılın diğer tüm aylarında memlü humbara tıpası imali gerçekleştirilmiştir. Birim fiyatı ise Cemaziyelahir, Ramazan ve Şevval aylarında 18 para iken geri kalan aylarda ise 15 para olarak yer almaktadır. Ramazan ayı 1800 adet ile imalin en az gerçekleştirildiği ay olurken Muharrem, Safer, Rebiülevvel ve Rebiülahir ayları ise 4000 adet ile en fazla üretimin olduğu aylardır.¹⁰⁶ On bir ay süresince toplam 33.300 adet memlü humbara tıpası imalinin gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Para	Adet	Guruş
2	9	Cemaziyelevvel	15	2000	750
	10	Cemaziyelahir	18	2000	900
	11	Recep	15	2200	825
	13	Ramazan	18	1800	810
	14	Şevval	18	2800	1260

¹⁰³ Mehmed Kanar, Büyük Farsça-Türkçe Sözlük, s. 263.

¹⁰⁴ Mehmet Zeki Pakalın, a.g.e, C. 1, s. 854.

¹⁰⁵ Mustafa Nûri Paşa’ya göre humbaranın icadı Fâtih Sultan Mehmed zamanında olmuş ve 1475 İşkodra Muhasarası’nda kullanılmıştır. (Ahmet Halaçoğlu, “Humbaracı”, TDVİA, C. 18, İstanbul, 1998, s. 349).

Humbara, Humbarahane ve Humbaracı Ocağı ayrıntılı bilgi için Bkz; İsmail Hakkı Uzun Çarşılı, Osmanlı Deleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları II, Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Zafer Gölen, Osmanlı Devleti’nde Baruthane-i Amire(XVIII. Yüzyıl).

¹⁰⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 2.

15	Zilkade	15	3500	1312,5
16	Zihicce	15	3000	1125
17	Muharrem	15	4000	1500
18	Safer	15	4000	1500
19	Rebiülevvel	15	4000	1500
20	Rebiülahir	15	4000	1500
TOPLAM			33300	12982,5

Tablo 13.Tophane-i Amire’de İmal Edilen Memlü Humbara Tıpası

1.2.6. Küfe Çeşitleri

İmal olunan küfe çeşitleri iki başlık altında ele alınmaktadır. Bunlardan ilki mühimmat küfesi çeşidi diğeri ise gülle küfesi çeşitleridir. Mühimmat küfesinin tek çeşit olduğu ve gülle küfesinin ise yedi çeşitten meydana geldiği görülmektedir. Kebir mühimmat küfesi ilk olarak değerlendirilecek olup devamında gülle küfesi çeşitleri işlenecektir. Bunlar, sagir gülle küfesi, vusta gülle küfesi, sade vusta gülle küfesi, mükemmel gülle küfesi, resen yağlı mükemmel ülle küfesi, resen yağlı mükemmel vusta gülle küfesi ve son olarak da bend olunan mükemmel vusta gülle küfesidir.

1.2.6.1. Kebir Mühimmat Küfesi

Yıl boyu sadece dokuz ayında imali yapılan bu küfe çeşidinin, Cemaziyelahir, Recep ve Ramazan aylarında üretimi görülmemektedir. Üretimin gerçekleştirildiği tüm zaman boyunca birim fiyatı değişmemiş 60 para olarak sabit kalmıştır. Miktarında ise kimi zaman artan kimi zamanda azalan değişiklikler gözlenmektedir. Rebiülevvel ayı 36 adet ile en az üretim yapılan ay olurken Şevval ayı ise 178 adet ile en fazla üretimin bulunduğu ay olmuştur.¹⁰⁷ Kebir mühimmat küfesinin yıl toplamında 431 adet üretildiği görülmektedir.

¹⁰⁷ BOA, TSMAD, 775, MİMD, Defter No: 9, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 2.

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Para	Adet	Guruş
2	9	Cemaziyelevvel	60	40	60
	12	Şaban	60	46	69
	14	Şevval	60	178	267
	15	Zilkade	60	61	91,5
	16	Zihicce	60	43	64,5
	17	Muharrem	60	63	94,5
	18	Safer	60	46	69
	19	Rebiülevvel	60	36	54
	20	Rebiülahir	60	70	105
TOPLAM				583	874,5

Tablo 14. Tophane-i Amire’de İmal Edilen Kebir Mühimmat Küfesi

1.2.6.2. Gülle Küfesi

Yukarda da bahsedildiği gibi bu başlık altında sagir gülle küfesi, vusta gülle küfesi, sade vusta gülle küfesi, mükemmel gülle küesi, resen yağlı mükemmel gülle küfesi, resen yağlı mükemmel vusta gülle küfesi ve bend olunan mükemmel gülle küfesi çeşitleri tablolarıyla birlikte aktarılarak değerlendirilmesi yapılacaktır.

1.2.6.2.1 Sagir Gülle Küfesi

Yalnızca beş ay imal edildiği görülen bu ürün bu süreçte birim fiyatı da 12 paradan sabit kalarak üretimi yapılmıştır. Recep ayı 193 adet ile en az imalin olduğu ay olurken üretimine ilk başlanılan ay olan Cemaziyelevvel ayı ise 337 adet ile en fazla sagir gülle küfesi bulunan zamandır.¹⁰⁸ Yıl içerisinde bu beş aylık zaman zarfında toplam 1.299 adet sagir gülle küfesi üretimi yapıldığı görülmektedir.¹⁰⁹

¹⁰⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 11, 12, 14, 20, s. 2.

¹⁰⁹ Sagir: Küçük anlamında kullanılmaktadır.

Aynı zamanda çocuk yerine de kullanılır. İki türüdür: Sagir-i mümeyyiz; iyi ve kötüyü ayırabilen çocuk, sagir-i gayr-i mümeyyiz; iyi ve kötüyü ayıramayan çocuk. (Mehmet Zeki Pakalın, a.g.e, C. III, s. 91)

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Para	Adet	Guruş/Para
2	9	Cemaziyelevvel	12	337	101/4
	11	Recep	12	193	57,5/16
	12	Şaban	12	217	65/4
	14	Şevval	12	313	93,5/16
	20	Rebiülahir	12	239	71,5/8
TOPLAM				1299	388,5/48

Tablo 15. Tophane-i Amire’de İmal Edilen Sagir Gülle Küfesi

1.2.6.2.2. Vusta Gülle Küfesi

Yıl içinde sadece dört ay imal edildiği görülmektedir. Bunlar Şaban, Şevval, Safer ve Rebiülevvel aylarıdır. Bu üretim süresince birim değeri de değişiklik göstermemiş 20 paradan imal edilmiştir. En az üretimin 289 tane ile Safer ayna en fazla üretimin ise 892 tane ile Rabiülevvel ayına tekabül ettiği görülmektedir.¹¹⁰ Bu dört aylık zaman zarfında toplamda 2.145 adet vusta gülle küfesi üretimi sağlandığı görülmektedir.¹¹¹

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Para	Adet	Guruş
2	12	Şaban	20	491	245,5
	14	Şevval	20	473	236,5
	18	Safer	20	289	144,5
	19	Rebiülevvel	20	892	446
TOPLAM				2145	1072,5

¹¹⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, 14, 18, 19, s. 2.

¹¹¹ Vusta: Orta, ortada bulunan, arada olan; iç. (Ferit Develioğlu, a.g.e, s. 1342).

Tablo 16. Tophane-i Amire’de İmal Edilen Vusta Gülle Küfesi**1.2.6.2.3. Sade Vusta Gülle Küfesi**

Cemaziyelevvel’de imaline başlanan sade vusta gülle küfesi toplamda sekiz ay üretilmiştir. Bu sekiz ay süresince birim fiyatının 20 para olup değişikliğe uğramadığı görülmektedir. İmaline ilk başlanıldığı görülen Cemaziyelevvel ayı 228 adet ile en az sade vusta gülle küfesi bulunan zaman olurken 968 adet ile Zilkade ayı ise en fazla olduğu ay olmuştur.¹¹² Toplamda 4.379 adet ile yıllık üretimini tamamlamıştır.

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Para	Adet	Guruş
2	9	Cemaziyelevvel	20	228	114
	10	Cemaziyelahir	20	425	212,5
	11	Recep	20	281	140,5
	15	Zilkade	20	968	484
	16	Zihicce	20	540	270
	17	Muharrem	20	469	234,5
	19	Rebiülevvel	20	892	446
	20	Rebiülahir	20	576	288
TOPLAM				4379	2189,5

Tablo 17. Tophane-i Amire’de İmal edilen Sade Vusta Gülle Küfesi**1.2.6.2.4. Mükemmel Gülle Küfesi**

Yalnızca dört ay üretimi gerçekleştirilen bu ürünün ilk imali Şaban ayında yapılmış olup, sonraki imallerin Zilhicce, Muharrem ve Rabiülahir aylarında gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu dört aylık üretim süresince Şaban ayındaki birim fiyatı 4,5 guruş iken geri kalan süreçte ise

¹¹² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 15, 16, 17, 19, 20, s. 2.

6,5 guruş olarak sabit kalmıştır. Yıl içerisinde en az üretim 400 adet ile Rabiülahir ayında iken en azla üretim ise 1017 adet ile Muharrem ayında olmuştur.¹¹³ Bu dört ay boyunca toplamda 2.608 adet mükemmel gülle küfesi imali gerçekleştirilmiştir.¹¹⁴

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Guruş	Adet	Guruş
2	12	Şaban	4,5	689	3100,5
	16	Zilhicce	6,5	502	3263
	17	Muharrem	6,5	1017	6610,5
	20	Rebiülahir	6,5	400	2600
TOPLAM				2608	15574

Tablo 18. Tophane-i Amire’de İmal Edilen Mükemmel Gülle Küfesi

1.2.6.2.5. Resen Yağlı Mükemmel Gülle Küfesi

Resen: Urgan. Tophane-i Amire’ye, başta topları kundağa bağlamak ve araba aksamında kullanmak üzere muhtelif ebat ve uzunluklarda halat ve urgan alınırdı. Topların savaş alanlarına veya muhteli yerlere taşınmasında kullanılan halatlar da özel olarak yapılır ve bunlara “top çakacak urgan” denilirdi. Palamar, resen-i isparçına ve resen-i homana denilen halat cinsleri de top çekmede, topların bağlanmasında veya taşınmasında kullanılmaktaydı. Halat ve urganlar doğrudan alındığı gibi, kendir halinde alınıp bükdürülerek halat yapılabilirdi. 1592 yılında top arabaları için gerekli resen-i omana, isparçına ve resen-i tirenin temin edilme işi İvranya kazasına ferman olunmuştur. Tophane-i Amire’de kullanılan en muteber urgan ‘resen-i tire’ denilen Tire urganıdır. Urganın, demir çemberler ile birlikte, daha çok top kalıplarının aşırı tazyikten dolayı bozulmamaları için kalıpların etrafına sarılmak üzere kullanıldığı görülmektedir. Tophane’de bunun yanısıra ‘resen-i küçük’ denilen ince urganlar ile topları çekmek için resen-i yedek denilen

¹¹³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, 16, 17, 20, s. 2.

¹¹⁴ Mükemmel: Kemâle erdirilmiş, kamâl bulunmuş, tekâmîl, tam, olgun, kusursuz, eksiksiz. 2. Güzel, âlâ.(Ferit Develioğlu, a.g.e, s. 838).

organ çeşitleri de kullanılırdı. Tophane-i Amire’de kullanılacak organları ‘resen-bâfân’ denilen kişiler yapardı.¹¹⁵

Bu ürünün de bir önceki ürün olan mükemmel gülle küfesi gibi yalnızca dört ay imal edildiği görülmektedir. Cemaziyelevvel, Zilkade, Safer ve Rebiülevvel aylarında gerçekleştirilen üretimde birim fiyatı Cemaziyelevvel ayında 5 para ve 3 kuruş iken Zilkade ayında 4,5 para olmuş, Safer ve Rebiülevvel aylarında ise 6,5 para olarak sabit kalmıştır. En az üretim 289 tane ile Safer ayında görülürken en fazla üretim ise 1016 tane ile Zilkade ayında görülmektedir.¹¹⁶ Bu dört aylık zaman zarfında toplamda 2.261 resen yağlı mükemmel gülle küfesinin imali gerçekleştirilmiştir.

Defter Sayfası	Defter No	Deterin Tutulduğu Ay	Para/Guruş	Adet	Guruş
2	9	Cemaziyelevvel	5/3	456	1425
	15	Zilkade	4,5	1016	4564
	18	Safer	6,5	289	1878,5
	19	Rebiülevvel	6,5	500	3250
TOPLAM				2261	11117,5

Tablo 19. Tophane-i Amire’de İmal Edilen Resen Yağlı Mükemmel Gülle Küfesi

1.2.6.2.6. Resen Yağlı Mükemmel Vusta Gülle Küfesi

Yıl içerisinde yalnızca iki ayda üretiminin görüldüğü resen yağlı mükemmel vusta gülle küfesi ilk olarak Ramazan ayında imal edilmiş olup, miktarı 400 ve değeri 1800 guruştur. Son olarakda Şevval ayında gerçekleştirilen üretimi 113 adetten ibaret olup kıymeti 565 guruşa tekabül etmektedir.¹¹⁷ İlk üretimdeki birim fiyatı 4,5 guruş iken sonraki üretimde 5 guruşa yükselmiştir. İki aylık toplam üretimi 2.356 adetten ibarettir.

¹¹⁵ Salim Aydüz, Tophane-i Amire ve Top Döküm Teknolojisi, s. 250-253.

¹¹⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 15, 18, 19, s. 2.

¹¹⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 13, 14, s. 2.

	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Guruş	Adet	Guruş
2	13	Ramazan	4,5	400	1800
	14	Şevval	5	113	565
TOPLAM				513	2365

Tablo 20. Tophane-i Amire’de İmal Edilen Resen Yağlı Mükemmel Vusta Gülle Küfesi

1.2.6.2.7. Bend Olunan Mükemmel Vusta Gülle Küfesi

Cemaziyelevvel ve Recep ayında ibaret olan üretimi ilk olarak 400 adet ve 1250 guruş değerle başlamış olup daha sonra 732 adede yükselerek 2287,5 guruş değerle son bulmuştur.¹¹⁸ Birim fiyatı üretildiği iki ay boyunca sabit kalarak 5 para 3 guruş olmuştur. Toplamda 1132 adet bend olunan mükemmel vusta gülle küfesi imali gerçekleştirildiği görülmektedir bu iki ayda.

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Para/Guruş	Adet	Guruş
2	10	Cemaziyelahir	5/3	400	1250
	11	Recep	5/3	732	2287,5
TOPLAM				1132	3537,5

Tablo 21. Tophane-i Amire’de Bend Olunan Mükemmel Vusta Gülle Küfesi İmalı

1.2.7. Hartuç Çeşitleri

İmal olunan toplam üç çeşit hartuç olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar sırasıyla şali obüs hartucu, şali balyemez hartucu ve şali sürat hartucudur. Bu ürünler çapları, birim fiyatları, üretim miktarı ve toplam değerleri ile defterlerde yer almaktadır. Her bir çeşidin aylık olarak üretimi tablolara aktarılmıştır ve bu doğrultuda işlenip değerlendirilmiştir. Evvela şali obüs hartucu ele alınıp değerlendirmesi yapılacaktır.¹¹⁹

¹¹⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, 11, s. 2.

¹¹⁹ Hartuç: Kese içinde hazırlanmış barut hakkında verilen addır. Torbaya “hartuç kesesi” denilir.

1.2.7.1. Şali Obüs Hartucu

Cemaziyelahir'den itibaren imaline başlanan bu hatucun çapları tabloda da görüldüğü gibi 9, 7, 5 ve 3 değerlerinde değişiklik göstermektedir. Bu durumda ilkin 9 çapındaki Şali obüs hartucunu değerlendirecek olursak, toplamda üç ay imali görünmektedir. İlki Cemaziyelevvel ayında olup birim fiyatı 61 paradan 1168 adet üretilmiştir. Ramazan ayında ise bu kez 64 para birim fiyatı ile 500 adet imal edildiği görülmektedir. Şevval ayında sonuncusu üretilen 9 çapındaki şali obüs hartucunun birim fiyatının yine değişiklik göstererek bu kez 71 paraya yükseldiği görülmektedir. Aynı zamanda miktarıda azalarak 250 taneden ibaret olmuştur.¹²⁰ Ürünün birim fiyatının değişiklik österdiği ve bunun sonucunda üretim miktarının da etkilendiği kanaatine varılmaktadır. Nitekim birim fiyatı arttıkça üretim miktarının da azalışa geçtiği görülmektedir. Toplamda 1.918 adet 9 çapındaki şali obüs hartucu yer almaktadır bu üç aylık üretim süresince.

Bir sonraki 7 çapındaki şali obüs hartucunun ise toplamda sekiz ay üretimi gerçekleştirilmiştir. Cemaziyelevvel ayında 51 para ve Ramazan ayında 54 para olan birim fiyatı geri kalan diğer aylarda ise 61 para olarak yer almakta olup değişiklik göstermemiştir. En az üretim 1316 aded ile Cemaziyelahir ayında iken en fazla üretim ise 6896 aded ile Zilkade ayında gerçekleştirilmiştir. Miktarında belirli bir düzen gözükmeyerek kimi zaman artıp kimi zamanda azalışa geçtiği görülen üründen toplamda yıl içerisinde 29.190 adet üretimi sağlanmıştır.¹²¹

Çapı 5 olan şali obüs hartucun toplamda yedi ay üretimi olmuştur. Bu yedi aylık süreçte yalnızca Ramazan ayında birim fiyatı 46 para olarak yer alırken geri kalan ayların tamamında ise 47 para olarak sabit kalmıştır. En az üretim 1000 tane ile Zilkade ayında bulunurken en fazla üretim ise 10200 tane ile Rabiülevvel ayına tekabül etmiştir. Toplamda yıl boyunca 25.236 adet 9 çapındaki şali obüs hartucu imali gerçekleştirilmiştir.¹²²

Son olarak üretimi gerçekleştirilen 3 çapındaki şali obüs hartucunun yalnızca üç ay imal edildiği görülmektedir. Bunlar Ramazan, Safer ve Rebiülevvel aylarıdır. Ramazan ayında 40 para

¹²⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, 13, 14, s. 2.

¹²¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 2.

¹²² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, s. 2.

olan birim değeri kalan iki ayda ise 45 para olarak yer almıştır. En az üretim 250 tane ile Ramazan ayında iken en fazla üretim ise 1000 tane ile Safer ayında gerçekleştirilmiştir. Üç aylık imal süresince toplamda 1.750 adet 3 çapındaki şali obüs hartucu üretimi yapılmıştır.¹²³

Üretim miktarları incelendiğinde 29.190 adet ile ilk sırada çapı 7 olan şali obüs hartucu gelmektedir. İkinci olarak 25.236 adet ile çapı 5 olan şali obüs hartucu ve son olarak da 1.750 adet ile çapı 3 olan şali obüs hartucu gelmektedir.

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Çap	Para	Adet	Guruş/Para
2	10	Cemaziyelahir	9	61	1168	1781/8
			7	51	1316	1677,5/16
	13	Ramazan	9	64	500	800
			7	54	2765	3732,5
			5	46	681	783/6
			3	40	250	250
			9	71	250	443,5/10
	14	Şevval	7	61	2907	4433/7
			5	47	3400	3995
			7	61	6896	10516/16
	15	Zilkade	5	47	1000	1175
			?	61	5012	7643/12
	16	Zilhicce	7	61	2919	4451/19
			5	47	1105	1298/15
	17	Muharrem	7	61	1825	2783/5
			5	47	950	1116/10
			3	45	1000	1125
	18	Safer	7	61	2300	3507,5
			5	47	10200	11985
	19	Rebiülevvel	7	61	2300	3507,5
5			47	10200	11985	

¹²³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 13, 18, 19, s. 2.

			3	45	500	562,5
	20	Rebiülahir	7	61	3250	4956/10
			5	47	7900	9282,5
TOPLAM					58094	78296/134

Tablo 22. Tophane-i Amire’de İmal Edilen Şali Obüs Hartuç

1.2.72. Şali Balyemez Hartuç

Bu hartuç çeşidi de diğeri gibi çap değerleri bakımından farklılıklar göstermektedir. Üç çeşit olan bu değerler 11,5 ve 3 şeklindedir. Çapı 11 olan şali balyemez hartucu yalnızca tek bir ayda üretilmiş olup o da Zilhicce ayıdır ki, birim fiyatı 68 para üzerinden 3235 adetle 5499,5 guruşa imali gerçekleştirilmiştir.¹²⁴ Bir diğeri yani 5 çapındaki şali balyemez hartucun imaline Ramazan ayında başlanılıp Muharrem ve Rebiülahir ayları da olmak üzere toplamda yalnızca üç ay üretimi yapılmıştır. Ramazan ayında 43 para olan birim fiyatı diğer aylarda ise 47 paraya yükselerek bu miktarda sabit kalmıştır. En az imal 500 tane ile Ramazan ayında iken en fazla imal ise 3068 tane ise Rebiülahir ayında gerçekleştirilmiştir.¹²⁵ Yıl içinde toplam yedi ay ile en fazla üretimi gerçekleştirilen 3 çapındaki şali balyemez hartuçtur. Bu yedi aylık süreçte birim değerinin de değişiklik göstermeyerek 45 para olduğu görülmektedir. En az üretim 1233 adet ile Zilkade ayında iken en fazla üretim ise 9800 adet ile Rabiülevvel ayına tekabül etmektedir.¹²⁶

Toplamda çapı 11 olan şali balyemez hartuçtan 3235 adet üretilirken çapı 3 olan şali balyemez hartuçtan 36.353 adet ve çapı 5 olan şali balyemez hartuçtan ise 5.197 adet üretilmiştir. En çok üretilen olarak ilk sırada 3 çapındaki şali balyemez hartuç yer alırken peşine sadece bir aylık zamanda üretilmiş yapılmış olmasına rağmen ikinci sırada 11 çapındaki şali balyemez hartuç gelmektedir. Ayrıca diğerlerine göre birim fiyatının yüksekliği de dikkat çekmektedir.

¹²⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, s. 2.

¹²⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 13, 17, 20, s. 2.

¹²⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 2.

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Çap	Para	Adet	Guruş/Para
2	13	Ramazan	5	43	500	537,5
	14	Şevval	3	45	2400	2700
	15	Zilkade	3	45	1233	1387/5
	16	Zilhicce	11	68	3235	5499,5
			3	45	6890	7751/10
	17	Muharrem	5	47	1629	1914/3
			3	45	4313	4852/5
	18	Safer	3	45	3317	3731,5/5
	19	Rebiülevvel	3	45	9800	11025
	20	Rebiülahir	5	47	3068	3604,5/16
3			45	8400	9450	
TOPLAM					44785	52452/44

Tablo 23. Tophane-i Amire’de İmal Edilen Şali Balyemez Hartuç

1.2.7.3. Şali Sürat Hartuç

Yıl boyunca yalnızca beş aylık bir zaman zarfında şali sürat hartuç imali gerçekleştirilmiştir. Çap özelliği bakımından değişiklik göstermeyen ürün 1,5 çapında ike birim iyatı açısından sabit bir değerde kalmayarak farklılık göstermektedir. İmaline ilk rastlanılan Cemaziyelahir ayı 42 tane ile en az üretildiği zaman olurken son imalinin gerçekleştirildiği Rebiülahir ayı ise 8450 tane ile en çok üretildiği zaman olmuştur.¹²⁷ Bu beş aylık zaman zarfında toplam 13.844 adet şali sürat hartucu imal olduğu görülmektedir. Tophane bünyesinde imali gerçekleştirilen şali sürat hartucunun toplam üretim bedeli ise 7219 guruş ve 21 para tutmuştur.

¹²⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, 13, 14, 19, 20, s. 2.

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Çap	Para	Adet	Guruş/Para
2	10	Cemaziyelahir	1,5	18	42	18,5/16
	13	Ramazan	1,5	20	1407	703,5
	14	Şevval	1,5	23	595	342/5
	19	Rebiülevvel	1,5	18	3350	1507,5
	20	Rebiülahir	1,5	22	8450	4647,5
TOPLAM					13844	7219/21

Tablo 24. Tophane-i Amire’de İmal Edilen Şali Sürat Hartuç

1.2.7.4. İsağa Olunan Toplar

Tophane dökümhanesinde isaga olunan bu toplar obüs, balyemez ve havan olmak üzere üç çeşitten oluşmaktadır. Obüs ve balyemez türü de kendi içerisinde farklı özelliklerde sınıflara ayrılarak yer almaktadır. Öncelikle obüs top çeşitlerine değinilerek sonrasında balyemez türleri ele alınıp en sonda havan top türü aktarılacaktır.¹²⁸

1.2.7.4.1 Obüs Top çeşitleri

Obüs top, sagir obüs top, obüs kal’a top, nev-icad obüs top ve nev-icad sagir obüs top olmak üzere beş çeşit obüs topunun tabloları ve buna görede değlendirmesi verilmektedir bu bölümde.

1.2.7.4.1.1. Obüs Top

Yıl içerisinde toplamda sadee beş ayda üretimine rastlanılan obüs topu, 7 çapındaki obüs topu, 5 çapındaki obüs topu ve 3 çapındaki obüs topu olarak çeşitlilik göstermektedir. 7 çapındaki obüs topu Recep, Zilkade, Muharrem, Safer ve Rabiülahir aylarında imal edilmiştir. Obüs topu en az 1 kıt’a ile Rabiülahir ayında bulunurken en çok ise 5’er kıt’a olarak Zilkade ve Muharrem aylarında yer almaktadır.¹²⁹ 5 çapındaki obüs topu ise Zilkade ve Rabiülahir aylarında üretilmiş

¹²⁸ İsağa; kalıba dökme, kalıba dökülen. (Ferit Develioğlu, a.g.e, s. 517).

¹²⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 11, 15, 17, 18, 20, s. 2.

olup ilki 2 kıtaa iken sonraki üretiminde artış göstererek miktarı 6 kıt'a olmuştur.¹³⁰ Son olarak 3 çapındaki obüs topu yıl içerisinde yalnızca Recep ayında 1 kıtaa olarak üretilmiştir.¹³¹ Bir boyunca toplamda 26 kıt'a obüs topu imalatının gerçekleştirildiği görülmektedir.

1.2.7.4.1.2. Sagir Obüs Top

Yalnızca dört ay üretimi gerçekleştirilmiştir. 9 çapındaki sagir obüs top ve 5 çapındaki sagir obüs top olarak iki çeşitten oluşmaktadır. 9 çapındaki sagir obüs top üretimi yıl içerisinde Şevval ayı ile sınırlı kalarak sadece 1 kıt'a imal olunmuştur.¹³² 5 çapındaki sagir obüs topun ise Ramazan, Şevval, Rebiülevvel ve Rebiülahir ayları olarak dört ay boyunca imali yapılmıştır. En az üretim 2 kıt'a ile Rebiülevvel ayında görülürken en çok üretimi 9 kıt'a ile Şevval ayında gerçekleştirilmiştir. Yıl boyunca toplamda 23 kıt'a sagir obüs top imalinin yapıldığı görülmektedir.¹³³

1.2.7.4.1.3. Obüs Kal'a Top

Yıl içerisinde sekiz ay imali bulunan obüs kal'a topunun çapı 11, 9 ve 7 olarak değişiklik göstermektedir. 11 çapındaki obüs kal'a topu Şaban, Zilkade, Muharrem ve Safer olmak üzere dört aylık bir zamanda üretimde olmuştur. Muharrem ayında 2 kıt'a olan miktarı geri kalan üç ayda da sabit kalarak 1 kıt'a olmuştur.¹³⁴ 9 çapındaki obüs kal'a topu yıl boyunca toplamda altı ay süresince imal edilmiştir. Cemaziyelevvel, Cemaziyelahir ve Recep aylarında 2 kıt'a olarak bulunurken Şaban, Ramazan ve Rebiülahir aylarında üretim miktarı 1 kıt'a olmuştur.¹³⁵ Çapı 7 olan obüs kal'a topun ise yalnızca Cemaziyelahir ayında 4 kıt'a olarak üretimi gerçekleştirilmiştir.¹³⁶ Yıllık üretim 13 kıt'a olarak gerçekleştirilmiştir.

¹³⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 15, 20, s. 2.

¹³¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 11, s. 2.

¹³² BOS, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, s. 2.

¹³³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 13, 14, 19, 20, s. 2.

¹³⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, 15, 17, 18, s. 2.

¹³⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 20, s. 2.

¹³⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, s. 2.

1.2.7.4.1.4. Nev-icad Obüs Top

Bu top çeşidi yalnızca bir ay üretilmekte olup ayrıca tek çeşittir de. Çapı 4 olan bu ürün Şaban ayında 4 kıt'a olarak imal edilmiştir.¹³⁷

1.2.7.4.1.5. Nev-icad Sagir Obüs Top

9 çapındaki nev-icad obüs top ve 3 çapındaki nev-icad obüs top olarak iki çeşidi bulunan bu ürün ilk olarak Şaban ayında 9 çapında olandan 1 kıt'a, 3 çapında olandan da 1 kıt'a olarak imal edilmiştir.¹³⁸ Rebiülevvel ayında ise 3 çapındaki nev-icad obüs top 6 kıt'a ve 5,5 karış olarak üretilmiştir.¹³⁹

1.2.7.4.2. Balyemez Top Çeşitleri

Balyemez; Osmanlıların XVI. Asrın başlarından XIX. Asrın başlarına kadar, özellikle kale muhasaralarında sık kullandıkları (kal'a-küp toplar cinsinden) uzun menzilli bir batarya topudur (canons de batterie). Kaynaklarda zaman zaman “büyük balyemez topu” olarak adlandırılan ve Evliya Çelebi'nin “ejder-heft ser-misâl” ve “ser-âmed” diye nitelendirdiği balyemez toplarının isminin ve kökeni hakkında farklı görüş ve yorumlar bulunmaktadır.¹⁴⁰ Kalelerin muhasarası esnasında duvarları dövmede kullanılan büyük çaplı balyemez topları yer yer gemilere de konulurdu.¹⁴¹ On beş ve on altıncı yüzyıllarda Osmanlı toplarının ebatları ve kaliteleri son derece etkileyicidir. 1464 yılında dökülmüş olan bir Osmanlı topunun kimyasal analizi bronz kalitesinin son derece yüksek olduğunu göstermektedir. Osmanlıların döktüğü bu devasa büyük toplardan bir tanesi de *balyemez* idi. Bu terim İtalyanca *pallamezza* kelimesinden alınmış olup, en büyük gülleyi atan Osmanlı topuna uyarlanmıştır. İtalyan kökenli bir kelimenin kullanılması Osmanlılar tarafından kopya edilen teknolojinin kaynağını göstermektedir.¹⁴² Çeşitli devirlerde kullanılan topların belli başlıları şayka, prankı, bacaloşka, zarbazen, havayi, kolonborna, balyemez ve havan adlarıyla anılırlardı. Bu isimlendirmeler topların çaplarına ve attıkları güllerin ağırlıklarına göre idi.¹⁴³

¹³⁷ Nev-icâd; yeniden meydana getirilmiş, evvelce yok iken sonradan yapılmış. (Ferit Develioğlu, a.g.e, s. 971).

¹³⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, s. 2.

¹³⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 2.

¹⁴⁰ Salim Aydüz, Tophane-i Amire ve Top Döküm Teknolojisi, s. 352.

¹⁴¹ Salim Aydüz, Osmanlı Silahları, “Silah Üretim Merkezleri ve Literatürü Tarihi”, s. 27.

¹⁴² Jonathan Grant, “Osmanlı “Gerilemesini” Yeniden Düşünmek: Osmanlı Devleti’nde Askerî Teknolojinin Yayılması (15. Yüzyıldan 18. Yüzyıla Kadar), Çev. Salim Aydüz, s. 67.

¹⁴³ Yücel Çelik, “Nevsâl-İ Askerî” Kitabının Transkripsiyonu”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2013, s. 45.

II. Mahmut dönemi ile birlikte Prusyalı askeri misyonlar gelmeye başladı. İlk gelen askeri misyoner Helmuth von Moltke'dir. Moltke orduda Prusya dönemini başlatmış olsa da, Osmanlılar farklı ülkelerden gelen dökümcü

Bu başlık altında balyemez top, balyemez liva top ve sagir nev-icad balyemez top olarak üç çeşit balyemez top ele alınmaktadır.

1.2.7.4.2.1. Balyemez Top

Yılın on iki ayında da üretimine rastlanan bu top çeşidinin çapları farklılık göstermektedir. Çapı 16 olan balyemez top yalnızca Recep ayında üretilmiş olup 2 kıt'adan ibarettir.¹⁴⁴ 14 çapındaki balyemez top ilk olarak Recep ayında 2 kıt'a olarak üretilmiş Ramazan ayında ise miktarı 1 kıt'aya düşmüştür. Şevval ayında da 1 kıt'a ile imali son bulmuştur.¹⁴⁵ 11 çapındaki balyemez top yıl boyunca dokuz ay süresince imal edilmiştir. En az imali 2 kıt'a olarak Cemaziyelevvel, Cemaziyelahir, Recep, Muharrem ve Safer aylarında olurken en çok ise 8 kıt'a ile Zilhicce ayında olmuştur.¹⁴⁶ 9 çapındaki balyemez top yıl içerisinde sadece Şaban, Ramazan ve Safer aylarında üretilmiştir. Ramazan ayında 2 kıt'a olan miktarı diğer ki ayda ise 1 kıt'a olarak sabit kalmıştır.¹⁴⁷ Çapı 7 olan balyemez top yıl boyunca yalnızca Cemaziyelevel, Recep, Şaban ve Safer aylarında üretilmiştir. Cemaziyelevvel ayında 2 kıt'a olarak yer alırken diğer üç ayda da 1 kıt'a olarak sabit kalmıştır.¹⁴⁸ Çapı 5 olan balyemez top çeşidi ise sadece Muharrem ayında 1 kıt'a olarak bulunmaktadır.¹⁴⁹ Geriye kalan son çeşit olan çapı 3 balyemez top ise dört ay imal edilerek ilk imali Zilkade'de 6 kıt'a olarak gerçekleştirilmiştir. Muharrem ayında da miktarı 6 kıt'a olarak sabit kalmış fakat Rebiülevvel'de 2 kıt'aya gerilemiştir. Rebiülahir'de ise tekrardan 6 kıt'aya ulaşarak son imali yapılmıştır.¹⁵⁰ Yıl boyunca toplam 62 kıt'a balyemez top üretimi gerçekleştirilmiştir.

ve mühendisleri kabul etmeye devam ediyorlardı. Prusya ekolü ile birlikte Osmanlı, yabancı personel istihdamını daha profesyonel bir çizgiye oturtmuş, kurumsallaştırmıştır. Gültekin Yıldız, Prusyalı uzmanlar ile birlikte top teknolojisinin de güncellendiğini belirtiyor. Bu dönemde, Osmanlıların iki tip ve yedi farklı kalibrede top dökmeye başladığını söyleyen Yıldız, Osmanlı'da kullanılmakta olan sahra toplarından balyemez ve obüs toplarının, çap standartlarının sağlanması açısından tiplerinin dörde indirilmesi, gülle ağırlığı ve menzil uzunluğunun çağdaşları ile benzer hale getirilebilmesi için balyemez toplarının 3 ve 7, obüslerin 5 ve 9 çaplarında, kalelerdeki topların ise 22 ve 40, havanların ise 22, 40 ve 65 çaplarında imal ettirilmesini hedefledi. Öte yandan, barut üretimi de uygun hale gelebilmesi için Baruthane fabrikası da modernleştirilmeliydi. (Gültekin Yıldız, *Neferin Adı Yok, Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)*, Kitabevi, 2009, s.428).

Erendil, büyük, orta ve küçük üç şekilde dökülen balyemez toplarının "ağır toplar" arasında zikredildiğini belirtir. (Muzaffer Erendil, *Topçuluk Tarihi*, Ankara, 1988, s. 71).

¹⁴⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 11, s. 2.

¹⁴⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 11, 13, 14, s.

¹⁴⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, s. 2.

¹⁴⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, 13, 18, s. 2.

¹⁴⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 11, 12, 18, s. 2.

¹⁴⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 17, s. 2.

¹⁵⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 15, 17, 19, 20, s. 2.

1.2.7.4.2.2. Balyemez Liva Top

Şevval ve Zilhicce olmak üzere iki aydan ibaret olan üretimi mevcuttur. Şevval ayında çapı 3 balyemez liva topundan 4 kıt'a üretilirken, Zilhicce ayında çapı 5 balyemez liva topundan yalnızca 1 kıt'a imal edilmiştir.¹⁵¹

1.2.7.4.2.3 Sagir Nev-icad Balyemez Top

Yıl içerisinde yalnızca Rabiülevvel ayında imal olunmuş olan 3 çapındaki sagir nev-icad balyemez topu 6 kıt'a ve 5,5 karış olarak yer almaktadır.¹⁵²

1.2.7.4.3. Sürat Top

İmaline Zilkade ayında başlanılan ürün tek çeşit olarak 1,5 çapında olup miktarı da 3 kıt'adır. Muharrem ayında ise miktarı 2 kıt'aya düşen 1,5 çapındaki sürat topunun Rebiülahir ayındaki miktarı da 2 kıt'a olarak sabit kalıp üretimi son bulmaktadır.¹⁵³

1.2.7.4.4. Havan Top

Havan, atış açısı büyük, kale ve maki savaşlarında görülmeyen hedeleri vurmada kullanılan dik mermi yollu bir silahtır. Her ne kadar bugünkü askerî teknolojilerde havan ve top farklı iki silah türü olarak kabul edilmekteyse de Osmanlılar havanı da top olarak kabul ederler ve "hevâyî top" ismiyle anarlardı. Havanlar, genellikle kabul edilen rivayete göre, fonksiyonel olarak ilk defa İstanbul muhasarasında Haliç'te bulunan düşman gemilerini batırmak maksadıyla kullanılmış ve bu haliyle bizzat Fatih Sultan Mehmed tarafından geliştirilmiştir. Hazine payı, orta payı ve ağız payı olarak üç ana kısımdan oluşan, mermileri dik giden havanların boyları kısa ve barut ihtiyaçları azdır. Kullanılması belli matematiksel hesaplara bağlı havan toplarını, ancak teknik bilgi sahibi tecrübeli topçular kullanabilmekteydi. Genellikle görünmeyen hedeflere atış yapıldığından dolayı, atılacak noktaya göre açının çok iyi ayarlanması gerekmekteydi. İlk havanlar taş ve demirden yapılmış güller atarlardı. Daha sonraları Osmanlıların "humbara" ismini verdikleri, içinde muhtelif malzemelerin bulunduğu güller atılarak iki yönlü tesir elde edilme yönüne gidilmiştir. Birincisi güllenin ağırlığı ile meydana gelen tahribat, ikincisi güllenin içindeki eczanın patlaması ile çevreye verdiği tepki. Kaynaklarda havan topunun havan, havaî, hevâyî veya havâyî şeklinde zikredilmesi, muhtemelen mermisinin, diğer toplardan farklı olarak

¹⁵¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, 16, s. 2.

¹⁵² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 2.

¹⁵³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 15, 17, 20, s. 2.

yukarı doğru gitmesinden kaynaklanmaktadır. Havanlar hem tunç hem demirden yapılmaktaydı.¹⁵⁴

Ramazan ayı ile üretimi sınırlı kalan havan topu 22 çapında ve sadece 1 kıt'a olarak imal olunmuştur.¹⁵⁵

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Top Çeşidi	Çap	Kıtaa/Kıtaat	Karış?
2	9	Cemaziyelevvel	Balyemez Top	11	/2	
			Balyemez Top	7	/2	
			Obüs Kal'a Top	9	2	
	10	Cemaziyelahir	Balyemez Top	11	2	
			Obüs Kal'a Top	9	2	
			Kal'a Obüs	7	4	
	11	Recep	Balyemez Top	16	2	
			Balyemez Top	14	2	
			Balyemez Top	11	2	
			Obüs Kal'a Top	9	2	
			Obüs Top	7	2	
			Balyemez Top	7	1	
	12	Şaban	Obüs Top	3	1	
			Balyemez Top	11	3	
			Obüs Kal'a Top	9	1	
			Balyemez Top	7	1	
			Nev-icad Sagir Obüs Top	3	1	
			Balyemez Top	9	1	
Nev-icad Obüs Top			5	4		
Obüs Kal'a Top			11	1		
Nev-icad Sagir Obüs Top	9	1				

¹⁵⁴ Salim Aydüz, Tophane-i Amire ve Top Döküm Teknolojisi, s. 403-407.

¹⁵⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 13, s. 2.

13	Ramazan	Balyemez Top	9	2	
		Balyemez Top	14	1	
		Kal'a Obüs	9	1	
		Sagir Obüs Top	5	/7	
		Havan Topu	22	1	
14	Şevval	Balyemez Top	14	1	
		Obüs Sagir Top	9	1	
		Obüs Sagir Top	5	/9	
		Obüs Liva Top	7	1	
		Balyemez Liva Top	3	4	
15	Zilkade	Obüs Top	7	5	
		Obüs Top	5	2	
		Kal'a-i Obüs	11	1	
		Balyemez Top	3	6	
		Balyemez Top	11	3	
		Sürat Top	1,5	3	
16	Zilhicce	Balyemez Top	11	/8	
		Balyemez Liva-i Şerif Top	5	1	
17	Muharrem	Obüs Kal'a Top	11	2	
		Balyemez Top	11	2	
		Obüs Top	7	5	
		Balyemez Top	3	6	
		Balyemez Top	5	1	
		Sürat Top	1,5	2	
18	Safer	Balyemez Top	11	2	13
		Obüs Kal'a Top	9	1	10
		Balyemez Top	9	1	13
		Kal'a-i Obüs Top	11	1	10
		Balyemez Top	7	1	13
		Balyemez	2?	4	6
		Obüs Top	7	4	6,5
19	Rebiülevvel	Balyemez Top	11	6	11
		Balyemez Top	3	2	

			Sagir Nev-icad Balyemez Top	3	6	5,5
			Sagir Obüs Top	5	2	
	20	Rebiülahir	Obüs Top	7	1	
			Obüs Top	5	6	
			Sagir Obüs Top	5	4	
			Balyemez Top	3	6	
			Sürat Top	1,5	2	
TOPLAM					163	88

Tablo 25. Tophane-İ Amire Dökümhanesinde İsağa Olunan Top Çeşitleri

1.2.7.5. Vaz'ı Furun Olunan Nühas Vesaire

Fırına konulan nühas-ı ham yani bakır, kalay, mayalık gibi malzemeler ile burda yer aldığı görülen hatab hakkında bilgiler verilmektedir bu başlık altında. Yıl içerisinde hangi aylarda ne ve ne miktarla yer aldıkları bilgilerine ulaşılmaktadır. Ürünler değerlendirildikten sonra ardından bunların yer aldığı tabloya yer verilmiştir.

1.2.7.5.1. Nühas-ı Ham

Nuhâs; bakır. Hâm, pişmemiş, olmamış, çiğ, işlenmemiş, üzerinde çalışılmamış.¹⁵⁶ Baruthane'deki kazanlar, havan ve taslar bakırdan imal edilmekteydi. Bu aletlerin bakım, onarım ve yenilenmesi esnasında bol miktarda bakıra ihtiyaç duyulmuştur.¹⁵⁷ Tophane-i Amire'de en çok üretilen malzemelerin başında gelmektedir. Zira tunç (bronz) topların asıl malzemesini bakır oluşturmaktaydı. Ayrıca demir top güllerinin kalıpları da bakırdan yapılmaktaydı. Bakırdan yapılan topların tunç kadar sağlam olduğu söylenemez. Bu yüzden bu tür topların Osmanlılar açısından çok fazla itibar gördüğünü söylemek mümkün değildir. Nitekim her biri yüz kantar bakırdan imal edilen balyemez topları, çok fazla masraflı olduğu için, XIX. Yüzyılın ortalarından itibaren kullanımdan kalkmıştır.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Ferit Develioğlu, a.g.e, 368-988.

¹⁵⁷ Zafer Gölen, Osmanlı Devleti'nde Baruthane-i Amire(XVIII. Yüzyıl), s. 195.

¹⁵⁸ Salim Aydüz, Tophane-i Amire ve Top Döküm Teknolojisi, s. 225-226.

Yıl boyunca düzenli olarak her ay bakır varlığı görülmektedir. Tüm bu zaman zarfında kıyyesi ise sabit kalmayıp sürekli farklı değerlerde olmuştur.¹⁵⁹ Yıl içerisinde en fazla miktarının bulunduğu ay 458 kantar ile Recep ayı olurken en az görüldüğü zaman ise 23 kantar ile Şevval ayı olmuştur. Kıyyesinin en yüksek değeri 98 ile Rebiülevvel ayına denk gelmiştir. En düşüğü ise 8 kıyye olarak Ramazan ve Şevval aylarındadır. On iki ay toplamında 3.700 kantar bakır olduğu görülmektedir.

1.2.7.5.2. Kalay

Tunç mazlemenin ikinci esas maddesi kalaydır. Gümüş rekli, yumuşak, dövülgen ve gerektiğinde istenilen şekli alabilme özelliğine sahip bir metal olan kalay, tunç topların bileşiminde yaklaşık %10 civarında bulunmaktadır. Ergime sıcaklığı bakırdan düşük olup, ergitilmiş halde bakır içine karıştırılırdı. Kalay, çubuk şeklinde olup, bu haliyle ağaç küreklerle doğrudan ocaklara atılır ve iyice karışması için sıriklarla veya demir çubuklarla karıştırılırdı.¹⁶⁰ XIX. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı Ordusu'nda kullanılan toplar çoğunlukla bakır kalay karışımı olan tunçtan mamuldür. Osmanlı Devleti zengin bakır yataklarına sahip olmasına rağmen, kalay rezervlerinin olmayışı bu madeni ithalat yoluyla tedarik etmesine neden olmuştur. Avrupalı Devletler, kalay madeni stratejik bir maden olduğu için bunun Hristiyanlığın düşmanı olan Müslüman Devletlere satılmasına yasak getirmiştir. Ancak Avrupa ülkeleri arasındaki siyasi bölünmeler sayesinde ve silah kaçakçılığının yüksek kâr getiren bir ticaret oluşu Osmanlı Devleti'nin bu madeni kolaylıkla elde etmesini sağlamıştır. Bu maden genellikle İngiltere'den tedarik edilmiştir.¹⁶¹

Tıpkı bakır gibi kalay da yıl boyunca her ay görülmektedir. En az görüldüğü ay 24 kantar ile Cemaziyelevvel ayı olurken en çok ise 52 kantar ile Cemaziyelahir ve Recep aylarında yer almaktadır.¹⁶² Kıyyesi ise en yüksek değerini 88 ile Ramazan ayında yakalarken 25 kıyye ile Rebiülahir ayında ise en düşük değerini göstermiştir. Yıl sonunda toplam 454,5 kantar kalay varlığı görülmektedir.¹⁶³

¹⁵⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 2.

¹⁶⁰ Salim Aydüz, Tophane-i Amire ve Top Döküm Teknolojisi, s. 229-230.

¹⁶¹ Serdal Soyuer, Osmanlı Silah Sanayii'nde Modernleşme Çabaları (1839-1876), s. 15.

¹⁶² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 2.

¹⁶³ Kantar; ağır şeyleri tartmaya mahsus aletin adıdır. Uzun bir kol üzerinde ileri geri hareket edecek surette o kola geçirilmiş ve asılı bir topla tartılan şeyi kaldırmak için ucu çengelli zincirlerden ibarettir. Bir yere asılmak veya bir sıraya geçirilmek suretiyle iki kişi tarafından kaldırılır. El kantarı, kol kantarı, baskül kantar, kefeli kantar denilen

1.2.7.5.3. Mayalık

Eski ve parçalanmış topların ergitilmesinden meydana gelen külçelere top mayası denilmekteydi. Mayalık malzeme, tunç topların dökümünde, muhtemelen tuncun daha sağlam olarak kaynaşması amacıyla kullanılan bir malzemedir. Yapılacak eriyiğin içine katılacak eski tunç malzemeler, Tophane-i Amire'ye ait ambarlara toplanarak gerektiğinde kullanılırdı. Bunun için başta kırık toplar olmak üzere, kiliselerden alınan heykel, haç ve çanlar, eski top gülleleri ve benzeri tunç malzemeler kullanılmaktaydı. Mayalık malzeme bulunmadığı zaman sağlam topların aynı maksatla kullanılması çaresine başvurulduğu gibi, maya yapma yoluna da gidilmekteydi ki, bunun için ham bakır ve halis kalay kullanılırdı. Bu hususta zaman zaman büyük sıkıntılar çekilmekte ve mayalık malzeme bulunması için çeşitli yerlere hükümler yazılmaktaydı.¹⁶⁴

Tıpkı bakır ve kalay gibi bu ürüne de yılın on iki ayında da rastlanılmaktadır. Aylara göre kantar ve kıyye değerlerinde farklılıklar olduğu görülmektedir.¹⁶⁵ Recep ayı 78 kantar ile en fazla miktarın olduğu ay olurken en miktarı ise 10 kantar ile Şevval ayına tekabül etmektedir. Kıyyesi bakımından ise en yüksek değeri 95 kıyye ile Zilhicce ayında olmuştur. On iki aylık zaman zarfında toplamda 1.884 kantarlık mayalık mevcudu görülmektedir.

1.2.7.5.4. Hatab

Yıl boyunca düzenli olarak her ayda hatab varlığı gözükmektedir. Cemaziyelevvel, Cemaziyelahir ve Recep aylarında 240 çeki olan hatab Şaban ayında 360 çekiye yükselmiş fakat Ramazan'da tekrar 240 çekiye düşmüştür. Şevval ayında tekrar 280 çekiye çıkan hatab Zilkade ayından itibaren Rebiülahir ayına değin 420 çeki olarak yer almaktadır. Rabiülahir ayında ise tekrardan 280 çekiye gerilediği görülmektedir.¹⁶⁶

çeşitleri vardır. Eski okkadan 44 (56,41 kilo) değerinde olan kantarın bazı yerlerde miktar değişiklik gösterirdi.(Mehmet Zeki Pakalın, a.g.e, C. I, s. 161).

¹⁶⁴ Salim Aydüz, Tophane-i Amire ve Top Döküm Teknolojisi, s. 232-234.

¹⁶⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s.2.

¹⁶⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 2.

Hatab; odun.

Çeki: Türkçe tartmak anlamındaki çek-mek fiilinden isim olan çeki kelimesi daha çok odun, taş ve kireç gibi maddelerin tartılmasında kullanılan alet ve ağırlık ölçüsü birimini ifade eder. Genellikle taş ocakları, odun iskele ve depoları ile kapan (Osmanlı Deleti'nde büyük şehirlerde özellikle zahire türünden ihtiyaç mallarının alınıp satıldığı yere denir. Kapan hakkında daha fazla bilgi için bkz. Salih Aynural, "Kapan", TDİA, C. 24, s. 338-339, E. Weideman, "Kapan", İA, V, İstanbul, 1988, s. 196-200) ve çardaklarda kullanılan alettir.(Ünal Taşkın, Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü Ve Tartı Birimleri, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Elazığ, 2005). Genellikle taştan imal edildiği için çeki taşı adı verilen ağırlık birimi metalden de olabilirdi. Aletin ayarının bozulması ya da çeki taşının ağırlığının azaltılması suretiyle yapılacak hilelerin önüne geçebilmek için her ikisi de mühürlenirdi. (Cengiz Kallek, "Çeki", TDVİA, C. 8, s. 251).

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Ürün	Kantar/Kıyye	Çeki
2	9	Cemaziyelevvel	Nühas-ı Ham	212/26	
			Kalay	24	
			(...)	8/32	
			Mayalık	39/6	
			Hatab		240
	10	Cemaziyelahir	Nühas-ı Ham	442/92	
			Mayalık	70/62	
			Kalay	52/50	
			(...)	17	
			Hatab		240
	11	Recep	Nühas-ı Ham	458/37	
			Kalay	52	
			(...)	16/80	
			Mayalık	78/24	
			Hatab		240
12	Şaban	Nühas-ı Ham	325/66		
		Kalay	38,5		
		(...)	12/30		

Çeki, 175-195 okka (225–250 kg) arasında değişen değerlere sahipti (Şevket Pamuk, İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler 1469-1998, Ankara, 2000, s. 142; M. E. Ortaç, Ölçüler Kanunu ve Nizamnamesi ile Tatbikatı, Ankara, 1961, s. 154; Sadi Bayram-Adnan Tüzen, “İstanbul Üsküdar Ayazma Camii ve Ayazma Camii İnşaat Defteri”, Vakıflar Dergisi, XXII, Ankara, 1991, s. 155).

Altın ve gümüş için kullanılan ve 100 dirhem ağırlığında bir çeki daha vardı (Neşet Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğunda Maden Hukuk ve İktisadiyatı Hakkında Vesikalar”, Tarih Vesikaları, II/10 (Aralık 1942), s. 276). Ayrıca İnalçık standart Osmanlı çekisini dört kantar yani 225,798 kg olarak vermiş, odun için bunun 195 okka yani 250 kg olduğunu da ayrıca belirtmiştir (H. İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ, s. 253).

Bugün Anadolu'nun çoğu yerinde halk arasında çeki 1 kg ağırlığı ifade etmektedir. Antalya yöresinde fişeklere konacak barut ve saçmayı ölçmekte kullanılan ölçü birimine de çeki adı verilmektedir (Cengiz Kallek, “Çeki”, s. 251).

Eskiden odun, taş vesaire tartmak için kullanılan ağırlık ölçülerinden birine verilen addır. Çeki, üç ayaklı bir sehpaye ortasından asılmış bir sırla bunun bir ucunda tartılacak şeyi koymaya mahsus kafes gibi ızgara şeklinde bir tabla ve öbür ucunda da çekitaşı denilen dört kantar (195 okka, 250 kilo) sıkletinde bulunan bir taş asılı teraziden ibarettir. Bu çekitaşı taştan olduğu gibi demirden de olabilir (Mehmet Zeki Pakalın, a.g.e, C. I, s. 340).

		Mayalık	51/86	
		Hatab		360
13	Ramazan	Nühas-ı Ham	243/8	
		Kalay	27/88	
		(...)	8/35	
		Mayalık	30/85	
		Hatab		240
14	Şevval	Nühas-ı Ham	233/8	
		Kalay	27/50	
		(...)	8	
		Mayalık	10	
		Hatab		280
15	Zilkade	Nühas-ı Ham	338/70	
		Kalay	40	
		(...)	12	
		Mayalık	22/80	
		Hatab		420
16	Zilhicce	Nühas-ı Ham	335/19	
		Kalay-i İngiltere	39	
		(...)	12	
		Mayalık	71/95	
		Hatab		420
17	Muharrem	Nühas-ı Ham	378/26	
		Kalay	43/50	
		(...)	12	
		Mayalık	1423	
		Hatab		420
18	Safer	Nühas-ı Ham	347/24	
		Kalay	41	
		(...)	12	
		Mayalık	29/94	
		Hatab		420
19	Rebiülevvel	Nühas-ı Ham	339/98	

			Kalay	40/50	
			(...)	12	
			Mayalık	56/54	
			Hatab		420
	20	Rebiülahir	Nühas-ı Ham	269/28	
			Kalay	31/25	
			Mayalık	5	
			(...)	7/72	
			Hatab		280
TOPLAM				6393,5/1650	3980

Tablo 26. Fırına konulan Bakır ve Diğer Malzemeler

1.2.7.5.5. Müceddeden Araba Temurhanesinde İmal olunan Mühimmat

Bu başlık altında evvela imal edilen araba çeşitleri ele alınarak değerlendirilmiştir. Bunlar cephane arabası, obüs top arabası, balyemez top arabası, sürat top arabası, ecza arabası, temurcu arabası, hasta arabası, mezbele arabası, hazine ve havan arabalarıdır. Son olarakda kundak yer almaktadır. Değlendirmenin peşinede malzemelerin bulunduğu tablo verilmiştir.

1.2.7.5.5.1. Cephane Arabası

Yıl içerisinde toplam on ay süresince imal edildiği görülen bu arabanın farklı özelliklerde olduğu görülmektedir. Cemaziyelevvel ayında üretilen cephane arabası dört tekerlekli olup 1,5 çapındadır. Birim fiyatı 1392 guruş 2 paradan 2 kıt'a olarak üretilmiştir.¹⁶⁷ Diğer dört tekerlekli cephane arabası ise Recep ayında birim fiyatı 1893 guruş 3 paradan 12 kıt'a olarak üretimi gerçekleştirilmiştir.¹⁶⁸ Bir diğer çeşit olan nev-icad cephane arabasının yıl içerisinde sadece üç ay imal edildiği ve çaplarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Cemaziyelahir ayında imal olunan nev-icad cephane arabasının çapı 1,5 ve birim fiyatı 1893 guruş 3 paradır. Bu değer ile sekiz kıt'a üretimi yapılmıştır.¹⁶⁹ Zilkade ayında üretilen nev-icad cephane arabası ise 9 çapında olup birim fiyatı yer almamakla beraber miktarı sadece 1 kıtaadan ibarettir.¹⁷⁰ Son olarak Rebiülevvel

¹⁶⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, s. 3.

¹⁶⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 11, s. 3.

¹⁶⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, s. 3.

¹⁷⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 15, s. 3.

ayında üretilen 3 çapındaki nev-icad araba 1912,5 guruş birim fiyatından 6 kıt'a imali sağlanmıştır.¹⁷¹

Ecnas cephe arabası Şaban, Ramazan ve Rabiülahir aylarında üretilmiştir. İlk olarak, 1892 guruş 5 para birim fiyatı ile Şaban ayında 14 kıt'a olarak imal olunmuştur. Takiben Ramazan ayında da aynı birim fiyatından bu kez miktarının 9 kıt'aya düştüğü görülmektedir. Rebiülahir ayında son olarak 1917,5 guruş birim fiyatı ile 5 kıt'a imali gerçekleştirilmiştir.¹⁷²

Yılda sadece bir kez Şevval ayında imal edilen obüs cephe arabası 5 çapındadır. Birim değeri 1912,5 guruş 11 paradan 10 kıt'a kadar üretilmiştir. Muharrem ayında sadece üretimi görülen cephe arabası ise 3 çapında olup birim fiyatı 1912,5 guruştan 3 kıt'a olarak imali gerçekleştirilmiştir.¹⁷³

1.2.7.5.5.2. Obüs Top Arabası

Yıl içerisinde altı ay üretiminin yapıldığı görülen bu arabanın çapları çeşitlilik göstermektedir. Cemaziyelahir ayında ilk üretimi görülen 9 çapındaki obüs top arabasının birim fiyatına yer verilmemiş olup 1 kıt'a olarak imal edilmiştir. Bir diğer 9 çapındaki obüs top arabası ise Şevval ayında yer almakta olup birim fiyatı 3418,5 guruş 6 paradan sadece 1 kıt'a üretilmiştir. Yalnızca Rebiülahir ayında imal edilen 7 çapındaki obüs top arabasının birim fiyatı 3230,5 guruş 6 para ve mevcudu ise 2 kıt'a olmuştur.¹⁷⁴ 5 çapındaki obüs top arabası yıl içerisinde beş ay süresince imal edilmiştir. Bunlar, Şaban, Ramazan, Şevval, Rebiülevvel ve Rebiülahir aylarıdır. En az üretim miktarı 2 kıt'a ile Şaban ayında olurken en çok üretim 10 kıt'a ile Şevval ayında gerçekleştirilmiştir.¹⁷⁵ Yıl boyunca toplam 27 kıt'a obüs top arabası imalatı gerçekleştirilmiştir.

1.2.7.5.5.3. Balyemez Top Arabası

Yıl boyunca altı ay süresince üretilen bu araba çeşidi 3 çapında ve 11 çapındadır. Sadece bir ay üretildiği gözlemlenen çapı 11 çapındaki balyemez top arabası Zilhicce ayında 12 kıt'a olarak üretimi gerçekleştirilmiştir.¹⁷⁶ 3 çapındaki balyemez top arabası toplam beş ay süresince üretilmiştir. En az miktarı 1 kıt'a ile Rebiülahir ayna rastlarken en çok miktarı ise 12 kıt'a ile

¹⁷¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 3.

¹⁷² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, 13, s. 2.

BOA, TSMAd, 775, MİMD, DefterNo: 19, s. 3.

¹⁷³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, 17, s. 3.

¹⁷⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, 14, 20, s. 3.

¹⁷⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, 19, 20, s. 3.

¹⁷⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, s. 3.

Muharrem ayında yer almaktadır.¹⁷⁷ Yıl boyunca toplamda 44 kıt'a balyemez top araması imalatı gerçekleştirildiği görülmektedir.

1.2.7.5.5.4. Sürat Top Arabası

Cemaziyelevvel ve Cemaziyelahir olmak üzere sadece iki ay süresince üretimi gerçekleşmiştir. Cemaziyelevvel ayında 1,5 çapındaki sürat top arabası birim fiyatı 1534 guruş 1 paradan 2 kıt'a olarak imal edilmiştir. Cemaziyelahir ayında ise 2034,5 guruş 1 para olan birim fiyatı ile 4 kıt'a üretilmiştir.¹⁷⁸ Toplamda 6 kıt'a 1,5 çapındaki sürat top arabası imali gerçekleştirilmiştir.

1.2.7.5.5.5. Ecza Arabası

Yıl içerisinde yedi ay boyunca ecza arabası üretimi yapıldığı görülmektedir. Bu üretim süresince birim fiyatında dalgalanmalar olup sabit kalmadığına dikkat çekmektedir. En çok ecza arabası imali 4 kıt'a ile Cemaziyelahir ayında iken en az üretimi ise 1 kıt'a ile Safer ve Rebiülahir aylarındadır. Toplamda 16 kıt'a ecza arabası imalatı gerçekleştirildiği görülmektedir.¹⁷⁹

1.2.7.5.5.6. Temurcu Arabası

Yıl boyunca yedi ay süresince üretimi yapıldığı görülmektedir. En çok miktarı 3 kıt'a ile Rebiülevvel ayında iken en az miktarı ise 1 kıt'a ile Recep ve Safer aylarındadır. Bu yedi aylık süreçte toplamda 13 kıt'a temurcu arabası üretimi yapılmıştır.¹⁸⁰

1.2.7.5.5.7. Hasta Arabası

Yıl toplamında sadece beş aylık zaman zarfında üretimi gerçekleştirilmiştir. İlk olarak iki tekerlekli nev-icad hasta arabası 1 kıt'a olarak 613,5 guruşa Cemaziyelevvel ayında imal edilmiştir. Zilkade ayında ise 1718 guruş 10 paradan, 3 kıt'ası 5154,5 guruş 5 para değerindedir. Zilhicce ayında ise birim değeri 1718 guruş 5 paradan yine 3 kıt'ası 5154,5 guruş 10 paraya üretilmiştir.¹⁸¹ Muharrem ayında birim fiyatı 1718 guruş 5 para ile 3 kıt'a üretilmiş olup 5154,5

¹⁷⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 17, 18, 19, 20, s. 3.

¹⁷⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9,10, s. 3.

¹⁷⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, 17, 19, 20, s. 3.

Ecza: Parçalar, kısımlar. (Develioğlu, a.g.e, s. 230).

¹⁸⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, 18, 19, 20, s. 3.

¹⁸¹ Dikkat edildiğinde her iki ayda da toplam ederi eşit aktarılmıştır fakat bu doğru değildir. Zilkade ayının hesaplaması yapılacak olursa; 10/40 dan 0,25 guruş bulunur ve 1718 guruşla toplanır. Birim fiyatı 1718,25 guruş ile 3 kıtayı çarpınca 5154,75 guruşa ulaşılır. Toplam değerdeki parayı da guruşa çevirip bu sonuçtan çıkartınca soldaki guruşu yani 5154,5'i vermesi gerekir. O halde 10/40'dan 0,25 bulunur ve 5154,75'en bunu çıkartırsak 5154,5 guruşa ulaşmış oluruz. Bu durumda Zilhicce ayında hesap hatası olduğu ortadadır.

guruş 10 para değerindedir. Görüldüğü üzere burda da yine hesap hatası mevcuttur. Son olarak Safer ayında 1837,5 guruş 2 para birim fiyattan 3 kıt'ası toplam 5515,5 guruş 6 paraya imali gerçekleştirilmiştir.¹⁸² Toplamda 7 kıt'a hasta arabası üretildiği görülmektedir.

1.2.7.5.5.8. Mezbele Arabası

Yıl boyunca dört ay içerisinde üretimi gerçekleştirilmiştir. İlk olarak Recep ayında 151 guruş ve 11 para birim fiyatı ile 3 kıt'ası toplam 454 guruş ve 3 paraya imal edilmiştir. Sonra Zilkade ayında 163 guruş ve 5 paradan 7 kıt'a üretim gerçekleştirilmiş olup toplam 1141,5 guruş ve 5 para ederi olmuştur. Zilhicce ayında birim fiyatı sabit kalarak miktarı 3 kıt'aya düşmüş ve 489 guruş ve 15 paraya imal olduğu gözükmemektedir. Son üretimi Muharrem ayına isabet etmiş olup birim fiyatı 165,5 guruşdan 7 kıt'ası toplam 1158,5 guruşa üretimi yapılmıştır.¹⁸³ Toplamda yıl boyunca 20 kıt'a mezbele arabası üretimi yapılmıştır.

1.2.7.5.5.9. Hazine ve Havan Arabaları

Toplam üç ay hazine arabası ve bir ayda havan arabası üretimi gözükmemektedir tüm yıl içerisinde. Cemaziyelahir ayında 1813 guruş ve 15 para birim fiyattan 1 kıt'a hazine arabası imali gözükmemektedir. Takiben Recep ayında da 1815 guruş ve 5 paradan bu kez üretim 2 kıt'adan ibaret olup bedeli 3630 guruş kıymetindedir.¹⁸⁴ Son olarak Şaban ayında üretilen hazine arabasının birim değeri 1812 guruş ve 13 para olup 2 kıta üretimi 3624,5 guruş ve 6 paraya gerçekleştirilmiştir.¹⁸⁵ Havan arabasının ilk ve tek imali Zilkade ayında bulunmakta olup 1 kıt'asının bedeli 4139 guruş ve 17 paradan olmuştur.¹⁸⁶

1.2.7.5.5.10. Kundak

Yıl içerisinde sadece üç ay imali gerçekleştirilen kundak çeşitlerinden ilki 11 çapındaki balyemez kundak olup Cemaziyelevvel ayında birim fiyatı 2131,5 guruşve 10 para ile 8 kıt'a üretilmiştir. Aynı ayda üretilen 9 çapındaki balyemez kundak da aynı birim fiyattan sadece 1 kıt'adan ibarettir. Toplam ederi bu kundakların 23685,5 guruş ve 10 para olmuştur. Cemaziyelahir ayında enva-i kale kundağı birim fiyatı 3631,5 guruş ve 10 paradan 5 kıt'a üretilmiş olup toplam değeri 18422 guruş ve 10 paradır. Son olarak Zilkade ayında 5 çapındaki

¹⁸² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 15, 16, 17, 18, s. 3.

¹⁸³ Mezbele: Süprütülük, süprütü dökülen yer. (Develioğlu, a.g., s. 744).

¹⁸⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, 11, s. 3.

¹⁸⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, s. 2.

¹⁸⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 15, s. 3.

kebir balyemez kundağı üretimi yapılmış olup 1 kıt'ası toplam 3326 guruş ve 16 paraya denk gelmiştir.¹⁸⁷

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Ürün	Çap	Guruş/Para	Kıtaa/Kıtaat	Guruş/Para	
3	9	Cemaziyelevvel	Balyemez Kundağı (Makam-ı memurları marifetiyle bir adedi numune olarak imal olundukda bu bahaya olduğu)	11	2131,5/10	8	23685,5/10	
				9		1		
			Sürat Top Arabası (Tekerlekleri takoz olduğundan bu defa irad kılınacağı)	1,5	1534/1	2	3068/2	
			Dört Tekerlekli Cephane Arabası (Bu dahi)	1,5	1392/2	2	2784/4	
			İki Tekerlekli Nev-icad Hasta Arabası			1	613,5	
	10	Cemaziyelahir	Enva-i Kale Kundağı (mukaddem imal olan numuneye tatbiken hesab olunmuşdur)			3631,5/10	5	18422/10
			Sürat Top Arabası (Bu Dahi)	1,5	2034,5/1	4	8138/4	
			Nev-icad Cebehane Arabası (Bu Dahi)	1,5	1893/3	8	15144,5/4	
			Ecza Arabası (Bu Dahi)		1650/5	4	6600,5	
			Temurcu Arabası (Bu Dahi)		1100	2	2200	

¹⁸⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 15, s. 3.

Kundak: Moylular vasıtasıyla mecee irtifa ve istikamet veren, namluya yataklık eden silahın gövde kısmına verilen addır. Diğer bir tarifile top namlusunun üzerine bindirildiği yerin adıdır. (Pakalın, a.g.e, C. II, s. 322).

			Hazine Arabası (Bu Dahi)		1813/15	1	1817/15
	11	Recep	Obüs Top Arabası	9		1	3414/3
			Dört Tekerlekli Cephane Arabası		1893/3	12	22816,5/16
			Temurcu Arabası			1	1100
			Hazine Arabası		1815/5	2	3630
			Mezbele Arabası		151/11	3	454/3
			Ecza Arabası		1650/5	2	3300/10
2	12	Şaban	Obüs Top Arabası	5	2865/15	2	5730,5/10
			Ecza Arabası		1657/4	4	6628/16
			Temurcu Arabası		1113/11	2	2226,5/2
			Hazine Arabası		1812/13	2	3624,5/6
			Ecnas Cephane Arabası		1892/5	14	26489,5/10
	13	Ramazan	Obüs Top Arabası	5	2865/15	5	14326,5/15
			Balyemez Top Arabası	3	2865/15	7	20057,5/15
			Ecza Arabası		1657/4	2	3314/8
			Ecnas Cephane Arabası		1892/5	9	17029/5
	3	14	Şevval	Obüs Top Arabası	5	2817,5/7	10
Obüs Cephane Arabası				5	1912,5/11	10	19127,5/10
Obüs Top Arabası				9	3418,5/6	1	3418,5/6
Ecza Arabası					1812,5	3	5437,5
Temurcu Arabası					1110,5	2	2221
15		Zilkade	Kebir Balyemez Kundağı	5		1	3326/16
			Ma Kundak Zemin-i Havan Arabası	22		1	4139/17
			Nev-icad Cebehane Arabası	9		1	1917,5/6
			Hasta Arabası		1718/10	3	5154,5/10
			Mezbele Arabası		163/5	7	1141,5/5
16		Zilhicce	Balyemez Top Arabası	11	6268/10	12	75219
			Hasta Arabası		1718/5	3	5154,5/10
			Mezbele Arabası		163/5	3	489/15
17		Muharrem	Balyemez Top Arabası	3	2863,5/2	4	11454/2
			Cebhane Arabası	3	1912,5	3	5737,5
			Hasta Arabası		1718/10	3	5154,5/10
			Mezbele Arabası		165,5	7	1158,5

18	Safer	Balyemez Top Arabası	3	2896/15	/9	26067/15
		Hasta Arabası		1837,5/2	3	5515,5/6
		Ecza Arabası			1	1886,5/17
		Temurcu Arabası			1	1221,5/5
19	Rebiülevvel	Balyemez Top Arabası	3	2893,5/5	3	8680,5/15
		Obüs Top Arabası	5	2865,5/3	3	8596,5/9
		Nev-icad Cephane Arabası	3	1912,5	6	11475
		Ecza Arabası		1812,5/11	3	5438/13
		Temurcu Arabası		1211,5	3	3634,5
20	Rebiülahir	Obüs Top Arabası	7	3230,5/6	2	6461/12
		Obüs Top Arabası	5	2873,5/7	3	8621/1
		Balyemez Top Arabası	3	?	1	2895/13
		Ecza Arabası		?	1	1893/10
		Temurcu Arabası		1329,5	2	2759
		Ecnas Cephane Arabası		1917,5	5	9587,5
TOPLAM					226	499771,5/401

Tablo 27. Araba Temurhanesinde Yeniden İmal Edilen Araba Çeşitleri ve Kundak

1.2.7.5.6. Tamir Kılınan Envai Araba Vesaire

Sürat top arabası, hasta arabası, havan arabası, cephane arabası, obüs cephane arabası, balyemez cephane arabası, sürat cephane arabası, obüs top arabası, balyemez top arabası, mezbele arabası, yuvarlak ve kundak arabalarının tamirat giderleri ve miktarları hakkında veriler işlenmektedir sırasıyla. Sonrasında ise ayrı başlık altında diğer birçok çeşit ürün yer almaktadır. En sonda da önceki bölümlerde verildiği gibi verileri içeren tablo yer almaktadır.

1.2.7.5.6.1. Sürat Top Arabası

İlk olarak Cemaziyelevvel ayında 1,5 çapında 1 kıt'a olarak sürat top arabası yer almaktadır. Sonraki sürat top arabası Recep ayında olup çapı verilmeksizin 3 kıt'a olarak belirtilmiştir.¹⁸⁸ Ramazan ayındaki sürat top arabası da 1,5 çapında olup 2 kıt'a olarak tamir

¹⁸⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 11, s. 3.

görmüştür.¹⁸⁹ Takibinde Şevval ayında da aynı çapta bu kez 6 kıt'a olarak görülmektedir. Zilkade ayında 1,5 çapındaki sürat top arabası 12 kıt'a olarak tamir edilmiştir. Zilhicce ayında da aynı çap değerinde 6 kıt'a olarak yer almaktadır. Sonrasında Muharrem ayında ürünün 17 kıt'a miktarında tamirata gerçekleştirilmiştir. Safer ayında ise bu miktar 11 kıt'adır. Rebiülevvel ayında ise bu kez 11 kıt'a olarak tamir olunmuştur. Son olarak Rebiülahir 10 kıt'a olarak tamiri gerçekleştirilmiştir.¹⁹⁰

1.2.7.5.6.2. Hasta Arabası

Evvela Cemaziyelevvel ayında 2 kıt'a olarak görülen hasta arabası Cemaziyelahir ayında 4 kıt'aa yükselmiş olarak bulunmaktadır. Miktarı Recep ayında da 6 kıt'a olarak artmış ve tamir görmüştür.¹⁹¹ Şaban ayında ise 2 kıt'aya düştüğü görülmektedir. Takiben Ramazan ayında ise bir 3 kıt'a hasta arabası tamir edilmiştir.¹⁹² Şevval ayında ise bu miktar 10 kıt'ayı bulmuştur. Aynı miktarda hasta arabası Zilkade ayında tamirat geçirmiştir. Zilhicce ayında ise 2 kıt'aya düşmüştür tamirat gören bu araba çeşidi. Muharrem'deki ise 3 kıtaadan ibarettir. Sonraki ay olan Safer'de ise 6 kıt'a hasta arabası tamirat geçirmiştir. Rebiülevvel'de yine bu miktar 2 kıt'aya düşmüş ve Rebiülahirde de yine 2 kıt'a olarak tamirata gerçekleştirilmiştir.¹⁹³

1.2.7.5.6.3. Havan Arabası

Cemaziyelevvel ayında 36 çapındaki havan arabasının 3 kıt'ası tamirat görmüştür.¹⁹⁴ Şaban ayında ise yine aynı çap değerinde olup yalnızca 1 kıt'asının tamir edildiği görülmektedir.¹⁹⁵ Zilhicce ayına kadar rastlanılmayan havan arabası bu ayda çapı 36 olan havan arabasından 4 kıt'a ve çapı 35 olan havan arabasından 1 kıt'ası tamirat görmüştür. Takiben Muharrem ayında da tamir olunan 36 çapındaki havan arabası 1 kıt'adan ibarettir.¹⁹⁶

1.2.7.5.6.4. Cephane Arabası

Cemaziyelevvel ayında 36 çapındaki cephane arabası 3 kıt'adan ibarettir.¹⁹⁷ Şaban ayında 36 çapındaki cephane arabasından 1 kıt'a, 22 çapındaki cephane arabasından da yine 1 kıt'a

¹⁸⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 13, s. 2.

¹⁹⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 3.

¹⁹¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, s. 3.

¹⁹² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, 13, s. 2.

¹⁹³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 3.

¹⁹⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, s. 3.

¹⁹⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, s. 2.

¹⁹⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, 17, s. 3.

¹⁹⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, s. 3.

olarak tamirâtı yapılmıştır. Çapı 7 olan cephanе arabasından 6 kıt'a, çapı 5 olan cephanе arabasından ise evvelâ 4 kıt'a sonrasında 6 kıt'a olarak yine bu ayda tamir olunduıkları görülmektedir. Ramazan ayındaki 9 çapındaki cephanе arabasından 4 kıt'a, 7 çapındaki cephanе arabasından da 4 kıt'a, 3 çapındaki cephanе arabasından 1 kıt'a ve 1,5 çapındaki cephanе arabasından 2 kıt'a olarak tamir işlemleri gerçekleştirilmiştir.¹⁹⁸

Zilkade ayındaki cephanе arabası da 1,5 çapında olup 12 kıt'ası tamir olunmuştur. Zilhicce ayında 22 çapında olan cephanе arabasından 2 kıt'a, 3 çapında olan cephanе arabasından 6 kıt'a ve 1,5 çapında olan cephanе arabasından da yine 6 kıt'a yer almaktadır. Takiben Muharrem ayında 1,5 çapındaki cephanе arabasında 13 kıt'a ve çap değeri verilmemiş olandan ise 6 kıt'a tamir olunmuştur. Safer ayındaki 5 çapındaki cephanе arabası 10 kıt'adan ibarettir. Takiben Rebiülevvel ayında üç farklı çap değeriinde cephanе arabası olup bunlardan 1,5 çapındaki cephanе arabasından 10 kıt'a, 3 çapındaki cephanе arabasından 5 kıt'a ve son olarak da 5 çapındaki cephanе arabasından da 5 kıt'a bulunmaktadır.¹⁹⁹

1.2.7.5.6.5. Obüs Cephanе Arabası

İlk olarak Cemaziyelahir ayında görülen obüs cephanе arabası 9 çapında ve 8 kıt'adan ibarettir. Recep ayında ise 9 çapındaki obüs cephanе arabasından 12 kıt'a ve 7 çapındaki obüs cephanе arabasından da 2 kıt'a bulunmaktadır. Şevval ayında bulunan obüs cephanе arabası ise 7 çapında olup 30 kıt'a olarak tamir edilmiştir. Son olarak Rebiülahir ayında rastlanılan obüs cephanе arabası üç farklı çap değeriindedir. Çapı 7 olan obüs cephanе arabasından 10 kıt'a, çapı 5 olan obüs cephanе arabasından 10 kıt'a ve çapı 3 olan obüs cephanе arabasından da 8 kıt'a olarak tamiratları gerçekleştirilmiştir.²⁰⁰

1.2.7.5.6.6. Balyemez Cephanе Arabası

Cemaziyelahir ayındaki balyemez cephanе arabasının çap değeri 5 olup 4 kıt'adan ibarettir. Şevval ayındaki çapı 5 olan balyemez cephanе arabasından ise 1 kıt'a, 3 çapındaki balyemez cephanе arabasından ise 4 kıt'a tamir olunmuştur. Takiben Zilkade ayında da görülen çapı 3 olan balyemez cephanе arabasından ise 30 kıt'ası tamir işlemini görmüştür.²⁰¹

¹⁹⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, 13, s. 2.

¹⁹⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 15, 16, 17, 18, 19, s. 3.

²⁰⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 11, 14, 20, s. 3.

²⁰¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, 14, 15, s. 3.

1.2.7.5.6.7. Sürat Cephane Arabası

İlk olarak Şevval ayında rastlanılan sürat cephanesi arabası 1,5 çapında olup 6 kıt'adan ibarettir. Safer ayında da aynı çap değerinde olup bu kez 10 kıt'aya yükselmiştir. Aynı çap değeri ve kıt'a miktarı ile son olarak Rebiülahir ayında sürat cephanesi arabasının tamiri gerçekleştirilmiştir.²⁰²

1.2.7.5.6.8. Obüs Top Arabası

Cemaziyelahir ayında ilk olarak yer alan obüs top arabası 9 çapında ve 8 kıt'adan ibarettir. Recep ayındaki 9 çapındaki obüs top arabası 12 kıt'a ve 7 çapındaki obüs top arabasından da 2 kıt'a bulunmaktadır.²⁰³ Şaban ayındaki çapı 7 olan obüs top arabasından bu kez 6 kıta ve çapı 5'ten de 6 kıta tamir edilmiştir. Takiben Ramazan ayındaki çapı 7 olan obüs top arabasından ise 4 kıt'a ve çapı 3 olan obüs top arabasından sadece 1 kıt'a yer almaktadır.²⁰⁴ Çapı 7 obüs top arabasından Şevval'de 30 kıt'a olarak tamirini gerçekleştirmiştir. Rebiülevvel ayında obüs top arabası 5 çapında ve 5 kıt'a olarak yer almaktadır. Son olarak Rebiülahir ayında görülen obüs top arabasının çapı 7 olandan 10 kıt'a, çapı 5 olandan da 10 kıt'a ve son olarak çapı 3 olandan 8 kıt'a tamirleri gerçekleştirilmiştir.²⁰⁵

1.2.7.5.6.9. Balyemez Top Arabası

Cemaziyelahir ayında ilk olarak görülen balyemez top arabası 5 çapında olup 4 kıt'adan ibarettir.²⁰⁶ Şaban ayındaki çapı 5 olan balyemez top arabası ise bu kez 4 kıt'a olup 1,5 çapındaki balyemez top arabası da yalnızca 1 kıt'a olarak tamir edilmiştir. Takiben Ramazan ayında da görülen 5 çapındaki balyemez top arabası ise bu kez 3 kıt'adır.²⁰⁷ Şevval ayında da aynı çap değerinde olan araba yine 1 kıt'adan ve çapı 3 değerinde olana 4 kıt'adan ibarettir. Nitekim Zilkade ayında ise çapı 3 olan balyemez top arabasının bu kez 30 kıt'ası tamir olunmuştur. Zilhicce ayında kıt'ası 6 ya düşen çapı 3 olan balyemez top arabası ve 2 kıt'adan ibaret olan çapı 11 balyemez top arabası mevcuttur. Muharrem ayında tamir olunan çapı 3 balyemez top arabası 6 kıt'a miktarındadır. Safer ayında kıt'ası 9'a çıkmıştır bu çapı 3 değerindeki balyemez top

²⁰² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, 17, 20, s. 3.

²⁰³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, 11, s. 3.

²⁰⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, 13, s. 2.

²⁰⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, 19, 20, s. 3.

²⁰⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, s. 3.

²⁰⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, 13, s. 2.

arabasının. Rebiülevvel ayında ise düşerek 5 kıt'a olan balyemez top arabasının tamirinin gerçekleştirildiği son ay olmuştur.²⁰⁸

1.2.7.5.6.10. Mezbele Arabası

İlk olarak Cemaziyelahir ayında 8 kıt'a olarak yer alan mezbele arabası Recep ayında 4 kıt'aya düşmüştür.²⁰⁹ Ramazan ayına gelindiğinde ise 2 kıt'aya kadar gerilediği görülmektedir.²¹⁰ Takiben Şevval ayında ise 3 kıt'a ve Zilhicce ayında da 4 kıt'adan ibarettir. Safer ayında 4 kıt'a arabanın tamiri gerçekleştirilmiştir. Rebiülevvel ayında ise 3 kıt'aya gerileyen arabanın son tamiri gerçekleştirilmiştir.²¹¹

1.2.7.5.6.11. Yuvarlak Arabası

İlk olarak Recep ayında görülen yuvarlak arabası 2 kıt'a olarak tamiri yapılmıştır. Zilkade ayında ise 5 kıt'a olarak bulunmaktadır. Muharrem ve Rebiülevvel aylarında da 4 kıt'a, Rebiülahir ayında ise son defa 6 kıt'a olarak tamiri gerçekleştirilmiştir.²¹²

1.2.7.5.6.12. Kundak Arabası

Cemaziyelevvel ayında 36 çapındaki kundak arabasından 3 kıt'a olarak tamirata gerçekleştirilmiştir.²¹³ Şaban ayındaki de aynı çap değerinde olup yalnızca 1 kıt'adan ibaret olmuştur. Aynı zamanda çapı 22 olan kundak arabasından 1 kıt'a mevcuttur.²¹⁴ Zilhicce ayında çapı 36 olan kundak arabasından 4 kıt'a çapı 35 olan kundak arabasından ise 1 kıt'a tamire tabi tutulmuştur. Muharrem ayındaki kundak arabasının da çapı 36 olup 1 kıt'a olarak mevcuttur.²¹⁵

1.2.7.5.6.13. Diğer Araba vesair

Tulumba Arabası: Cemaziyelevvel ayında tamiri yapılan tulumba arabası 3 kıt'adır. Muharrem ayındaki ise yalnızca 1 kıt'adan ibarettir. Safer ayında ise 4 kıt'aya varmıştır tamirat edilen arabalar. Son olarak Rebiülahir ayında görülen bu araba sadece 1 kıt'a olarak tamir olunmuştur.²¹⁶

²⁰⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, 15, 16, 17, 18, 19, s. 3.

²⁰⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, 11, s. 3.

²¹⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 13, s. 2.

²¹¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, 16, 18, 19, s. 3.

²¹² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 11, 15, 17, 19, 20, s. 3.

²¹³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, s. 3.

²¹⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No:12, s. 2.

²¹⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, 17, s. 3.

²¹⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 17, 18, 20, s. 3.

Talim Arabası: Cemaziyevvel ayındaki talim arabası 5 kıt' olarak tamir kılınmıştır. Şevval ayında ise yalnızca 1 kıt'adan ibaret olmuştur. Zilkade ayındaki ma'a cephanesinin sagir talim arabaları ise 12 kıt'a olarak tamiri gerçekleştirilmiştir. Muharrem ayında tamir edilen talim arabası 6 kıt'a miktarındadır.²¹⁷

Temurcu Arabası: Cemaziyelahir ayında tamiri gerçekleştirilen temurcu arabası 2 kıt'adan ibarettir. Şevval ayında da 2 kıt'a olarak yer almıştır. Muharrem ayında ise 1 kıt'aya gerilemiştir.²¹⁸

Fişenk Arabası: Cemaziyelahir ayında 4 kıt'a olarak tamirata yapılmıştır. Şevval ayında ise bu miktar 12 kıt'aya yükselmiştir. Son olarak Rebiülahir ayında 2 kıt'a olarak tamirleri gerçekleştirilmiştir.²¹⁹

Ecza Arabası: İlk olarak Cemaziyelahir ayında 1 kıt'a olarak tamirleri yapılmıştır. Şevval ayında ise bu miktar 3 kıt'aya çıkmıştır.²²⁰

Beksım ad Arabası: Recep ayında 6 kıt'a olarak tamiri gerçekleştirilmiştir.²²¹ Ramazan ayında ise artış göstererek bu miktar 17 kıt'aya ulaşmıştır.²²²

Ok Arabası: Cemaziyelahir ayında 1 kıt'a olarak sade ok arabası tamir olunmuştur.²²³ Ramazan ayında ise sade ok arabası 3 kıt'a olarak yer almaktadır.²²⁴

Hazine Arabası: Cemaziyelahir ayında ilk olarak 1 kıt'asının tamiri gerçekleştirilmiştir.²²⁵

Kasnaklı? Araba: Şaban ayında ilk olarak tamir kılınan araba 4 taneden ibarettir.²²⁶ Son olarak Muharrem'de görülen bu arabanın mevcudu 2 taneye gerilemiştir.²²⁷

Sagir Cephanesinin Arabası: Yalnızca Ramazan ayında 2 kıt'a olarak tamirata yapılmıştır.²²⁸

²¹⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 14, 15, 17, s. 3.

²¹⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, 14, 17, s. 3.

²¹⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, 14, 20, s. 3.

²²⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, 14, s. 3.

²²¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 11, s. 3.

²²² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 13, s. 2.

²²³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, s. 3.

²²⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 13, s. 2.

²²⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, s. 3.

²²⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, s. 2.

²²⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 17, s. 3.

Kereste Nakliyesi İçin Araba: Rebiülevvel ayında sadece tamir kılınan araba 2 kıt'adan ibarettir.²²⁹

Ecnas Cephane Arabası: Rebiülahir ayında yalnızca tamiri gerçekleştirilen araba 9 kıt'a olarak yer almaktadır.²³⁰

İki Tekerlekli Cephane Arabası: Rebiülahir ayında 5 kıt'a olarak bulunmaktadır.²³¹

Kundak Zemini: Cemaziyelevvel ayında 36 çap değerinde olan ürün 3 kıt'a olarak bulunmaktadır.²³² Şaban ayında da bulunan 36 çapındaki ürün 1 kıt'a ve 22 çapındaki de 1 kıt'a olarak tamiri yapılmıştır.²³³

Havan Kundağı: Zilhicce ayında görülen kundaktan 36 çapında olanından 4 kıt'a ve 35 çapında olandan da yalnızca 1 kıt'a tamire gerek görülmüştür. Muharrem ayında son olarak görülen kundak 36 çapında 1 kıt'adan ibarettir.²³⁴

1.2.7.6 Müceddeden İmal olunan Koşum Vesair

Bu başlık altında yeniden üretilen koşum vesair malzemelere yer verilmiştir. Öncelikle koşum çeşitleri sırasıyla ele alınmış olup sonrasında diğer malzemeler başlığı altında geri kalanlar aktarılmıştır. En sonda bütün hepsinin yer aldığı tablo eklenmiştir.

1.2.7.6.1. Koşum Çeşitleri

Nev-icad Koşum: Bu koşum çeşidi ilk olarak Cemaziyelahir ayında görülmekle birlikte 1670,5 guruş ve 8 para birim fiyattan 8 takım olarak 13367,5 guruş 4 paraya imal edilmiştir. Bir diğer nev-icad koşum takımı ise Safer ayında olup 1912,5 guruş ve 11 paradan 20 takımı 38255,5 guruşa üretilmiştir. Rebiülevvel ayında ise 1912,5 guruş ve 10 para baha ile yine 20 takımı 38255

²²⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 13, s. 2.

²²⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 3.

²³⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 3.

²³¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 3.

²³² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, s. 3.

²³³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, s. 2.

²³⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, 17, s. 3.

guruş ederinde olmuştur. Takiben Rebiülahir ayında aynı birim fiyattan yani 1912,5 guruş ve 10 paradan ve aynı miktar olarak 20 takımı 38255 guruş kıymetinde imali gerçekleştirilmiştir.²³⁵

Altı Bargirli Nev-İcad Koşum: Şaban ayında üretilen bu koşum çeşidi 1670,5 guruş 17 para baha ile 35 takım olarak 58482 guruş 15 paraya imal edilmiştir.²³⁶

Sekiz Bargirli Nev-İcad Koşum: Şaban ayında 3380,5 guruş 17 paradan 2 takım olup 6761,5 guruş 14 paraya üretimi gerçekleştirilmiştir.²³⁷

Çengelli Koşum: Zilkade ayında ilk olarak imal edilen bu koşum, 381,5 guruş birim fiyatından 100 çift olarak 38150 guruş ederinde olmuştur. Zilhicce ayında ise 483,5 guruş ve 17 para olan bahası ile bu kez 53 çifti 25648 guruş ve 1 paraya üretilmiştir. Son olarak Rebiülevvel ayında görülen çengelli koşum 392,5 guruşdan 50 çifti 19625 guruşa üretimi gerçekleştirilmiştir.²³⁸

Piyade Koşumu: Safer ayında rastlanılan bu koşum çeşidi 30 guruş baha ile 18 çifti 540 guruşa imal edilmiştir.²³⁹

1.2.7.6.2. Diğer Malzemeler

Nev-icad Eğer: Cemaziyelevvel ayında önce 285 guruşdan 3 kıt'a, sonra 361 guruşdan 1 kıt'a ve son olarak 296 guruştan 1 kıt'a olarak toplamda 1513 guruş ve 19 paraya imal edilmiştir. Muharrem ayında üretilen *pazarcık eğer*i 210 guruşdan 106 kıt'ası 22260 guruşa üretimi gerçekleştirilmiştir. Rebiülahir ayındaki *nev-icad eğer*i 210 guruş olup 200 kıt'ası 42000 guruşa imal olunmuştur.²⁴⁰

Fünye Çantası: Cemaziyelevvel ayında 15,5 guruş ve 2 paradan 18 tanesi 279,5 guruş ve 16 paraya imal olunmuştur. Takiben Cemaziyelahir ayındaki ise aynı birim fiyatı ile bu kez 70 tanesi 1088,5 guruş değerindedir.²⁴¹ Şaban ayında üretilen *fünye çantası* da aynı baha ile bu kez 134 adede çıkararak 2083,5 guruş ve 8 paraya imali gerçekleştirilmiştir.²⁴²

²³⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, 18, 19, 20, s. 3.

²³⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, s. 2.

Bargir: Yük tutan, yük kaldıran, beygir, at. (Develioğlu, a.g.e, s. 80).

²³⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, s. 2.

²³⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 15, 16, 19, s. 3.

²³⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 18, s. 3.

²⁴⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 17, 20, s. 3.

²⁴¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, s. 3.

²⁴² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, s. 2.

Fünye Palaskası: Recep ayında yer alan bu ürün 15,5 guruş ve 2 para baha ile 140 adedi 2177 guruşa imal olunmuştur. Şevval ayındaki ürün ise 16 guruşdan 25 kıt'ası 400 guruş tutmuştur.²⁴³

Koşum Göğüslüğü ve Paldumları: Recep ayında 15 takım olarak 7500 guruşa üretilmiştir.²⁴⁴

Gaşıyelik Kırmızı Keçe: Bu üründe Recep ayında 30,5 guruş ve 10 paradan 40 tanesi 1230 guruşa imal edilmiştir.²⁴⁵ Ramazan ayındaki keçe gaşıye 31,5 guruşdan 200 tanesi 6300 guruşa üretilmiştir.²⁴⁶ Keçe gaşıye Şevval'de 31 guruş ve 10 paradan 100 tanesi 3125 guruşa denk gelmiştir. Zilkade'deki gaşıyelik keçe 32,5 guruş olup 352 çifti 14380 guruşa imal edilmiştir. Muharrem ayındaki ise 31,5 guruş ve 10 paradan 75 tanesi 1806,5 guruş tutmuştur. Pazarcık eğeri keçesi Safer'de 41 guruşdan 61 tanesi 2501 guruşa üretilmiştir.²⁴⁷

Boğça Sade Teğelti: Şaban ayındaki ürün 30 guruşdan 226 tanesi 6780 guruşa üretilmiştir. Ramazan ayındaki nev-icad boğça sade teğelti de aynı bahadan 180 adet olarak 5400 guruş bedelinde olmuştur. Yine bu aydaki atik sade teğelti ise 30 guruş 10 paradan 200 adet olup 6300 guruş değerindedir.²⁴⁸ Şevval ayındaki sade teğelti 31 guruş ve 10 paradan 8 kıt'ası 254 guruş tutmuştur. Zilhicce ayındaki boğça sade teğeltinin bahası 28,5 guruş olup 140 tanesi 3990 guruşa üretimi yapılmıştır. Nev-icad boğça teğelti Muharrem ayında 34 guruşdan 100 adedi 3400 guruş bedelinde olmuştur. Takiben Safer'de 36,5 guruşdan 30 tanesi 1095 guruşa imal edilmiştir. Rebiülevvel'deki boğça-i teğelti de 36,5 guruşdan yine 100 tane olup 3650 guruş tutmuştur. Son olarak Rebiülahir ayında üretilen boğça teğelti 38,5 guruştan 200 tanesi 7700 guruş değerinde olmuştur.²⁴⁹

²⁴³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 11, 14, s. 3.

²⁴⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 11, s. 3.

Paldum: Hayvanın, semerinin ileri kaymaması için arka ayaklarının kaba etleri üzerinden geçirilen kayış. (Develioğlu, a.e, s. 999).

²⁴⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 11, s. 3.

²⁴⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, s. 2.

²⁴⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, 15, 17, 18, s. 3.

Gaşıye: Örtü, zar, perde. At eyerinin altına örtülen sırmalı veya şeritli örtü. (Develioğlu, a.g.e, s. 321).

²⁴⁸ BOA, TSMAd, 775, MİM, Defter No: 12, 13 s. 2.

²⁴⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, 16, 17, 18, 19, 20, s. 3.

Tabkur Kolan: Şaban ayında 5,5 guruşdan 122 adedi 671 guruş değerindedir.²⁵⁰ Zilkade'de 6 guruş baha ile 354 çift olarak 2124 guruş değerindedir. Meşinli bileme ma'a tabla kolan ise Zilkade'de 32,5 guruşdan 313 çifti 10485,5 guruşa imal edilmiştir. Zilhicce ayındaki bileme ma'a tabla kolan ise 31,5 guruş baha ile 122 tanesi 3843 guruşa üretilmiştir. Muharrem'de 13 guruş baha ile tabkur kolan 45 adedi 585 guruş tutmuştur. Bileme cedit meşinli Safer ayında 34 guruşdan 20 adedi 680 guruş kıymetindedir. Rebiülahir'de olan bileme ma tabla kolan 32,5 guruşdan 200 adedi 6500 guruşa üretilmiştir.²⁵¹

İç Kolan: Şaban ayında 7 guruşdan 112 aded olarak 784 guruşa üretilmiştir.²⁵² Zilkade'de 8 guruşdan 290 çift olarak 2320 guruşa değerindedir.²⁵³

Sade Kuskun: Şaban ayında üretilmiş olup 7,5 guruşdan 150 tanesi 1125 guruş tutmuştur.²⁵⁴

Zahme: Şaban ayında olup 10 guruşdan 160 çifti 1600 guruş ederindedir.²⁵⁵ Muharrem'de 15 guruşdan 40 çifti 600 guruş değerindedir. Rebiülevvel ayında görülen sade zahme-i eğer 15,5 guruşdan 125 çifti 1937,5 guruşa üretilmiştir.²⁵⁶

Kayaç Falya Ma Kayış: Ramazan ayındaki ürün 4 guruş olup 20 tanesi 80 guruşa denk gelmiştir.²⁵⁷ Zilkade'deki falya yatağı ma'a kayış 5 guruşdan 75 çift olarak 375 guruşa üretilmiştir. Manivela kayışı Rebiülevvel ayında 5,5 guruşdan 140 tanesi 770 guruş tutarında olmuştur. Son olarak Rebiülahir ayında olan kayaç falya ma'a kayış 10 guruşdan 56 adedi 560 guruşa imal edilmiştir. Rebiülahir'deki manivela kazma ve kürek kayışları 6,5 guruşdan 400 tanesi 2600 guruş kıymetinde olmuştur.²⁵⁸

²⁵⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, s. 2.

²⁵¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 15, 16, 17, 18, 20, s. 3

²⁵² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, s. 2.

²⁵³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 15, s. 3.

²⁵⁴ BOA, TSMAdd, 775, MİMD, Defter No: 12, s. 2.

Kuskun: Atın kuyruğundan geçirilip arkasına bağlanan kayışın adıdır. (Pakalın, a.g.e, C. II, s. 329).

²⁵⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, s. 2.

²⁵⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 17, 19, s. 3.

Zahme: Üzenği kayışına da verilen addır. (Pakalın, a.g.e, C. III, s. 646, Develioğlu, a.g.e, s. 1359).

²⁵⁷ BOA, TSMAd, 775, MİM, Defter No: 13, s. 2.

²⁵⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 15, 19, 20, s. 3.

Kazma ve Kürek Kayışları: Ramazan ayında 2,5 guruşdan 100 adet olup 250 guruş tutarındadır.²⁵⁹

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Ürün	Guruş/Para	Kıtaa	Takım	Adet	Çift	Guruş/Para
3	9	Cemaziyelevvel	Nev-icad koşum ağaç bazı çecekleri nakıs olup bu defa irad olmayacağı (Memurlar marifetiyle)			4			3137,5/13
			Nev-icad eğer imali (Bu dahi)	285	3			1513/19	
			Nev-icad eğer	361	1				
			Nev-icad eğer	296	1				
			Fünye çantası	15,5/2		18		279,5/16	
	10	Cemaziyelahir	Nev-icad koşum (Mukaddem ki numuneye katıyyen celb olunmuşdur)	1670,5/18		8			13367,5/4
			Fünye çantası (Bu dahi)	15,5/2			70		1088,5
			Nev- icad sade (...) (Bu dahi)	28,5/13			95		2738/15
			Nev- icad koşum eğeri	75			192		14400

²⁵⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 13, s. 2.

			(Bu dahi)					
			Nev- icad sade (...) başlık (Bu dahi)	40			168	6720
			Nev-icad sade (...) (Bu dahi)	10			168	1680
11	Recep	Der-dest imal olunan koşum masarifi bu defa mükemmel olmadığından irad kılınmadığı (Tekmilinde? Lazım gelen bahasına mahsub kılınacağı)						71630,5/ 15
			Nev-icad sade (...) (Mukaddem tutulan numune katiye)	29/5			240	6990
			Fünye palaskası?	15,5/2			140	2177
			Koşum göğüslüğü ve paldumları inşası			15		7500
			Gaşiyelik kırmızı keçe inşası	30,5/10			40	1230
12	Şaban	Altı bargirli nev-icad koşum	1670,5/1 7			35		58482/15
			Sekiz bargirli nev-icad koşum	3380,5/1 7			2	6761,5/1 4
			Fünye çantası	15,5/2			134	2083,5/8
			Boğça sade teğelti	30			226	6780

2			Gaşıyelik keçe	301/10			133		4089,5/10
			Tabkur kolan	5,5			122		671
			İç kolan	7			112		784
			Sade kuskun	7,5			150		1125
			Zahme	10				160	1600
	13	Ramazan	Nev-icad boğça sade teğelti	30			180		5400
			Atik sade teğelti	30/10			200		6300
			Keçe-i gaşıye	31,5			200		6300
			Kayaç falya ma kayış	4			20		80
			Kazma ve kürek kayışları	2,5			100		250
El yevm imal olunmakta olan nev-icad koşumların bu defa vuku bulan masarifi								5367,5/6	
3	14	Şevval	Nev-icad koşumdan sarf olunan					4632/14	
			Nev-icad eğerinin koşumu	200	20				4000
			Nev-icad koşumu yedek eğeri	110	20				2200

		Tabkur kolan	13			45		585
		Zahme	15				40	600
18	Safer	Nev-icad koşum takımı	1912,5/11		20			38255,5
		Piyade koşumu	30				18	540
		Bileme cedid meşinli	34			20		680
		Pazarcık eğeri keçesi	41			61		2501
		Boğça sade teğelti	36,5			30		1095
19	Rebiülevvel	Nev-icad koşumu	1912,5/10		20			38255
		Çengelli koşum	392,5				50	19625
		Manivela? Kayışı	5,5			140		770
		Sade zahme-i eğer	15,5				125	1937,5
		Boğça-i teğelti	36,5			100		3650
20	Rebiülahir	Nev-icad koşumu	1912,5/10		20			38255
		Boğça teğelti	38,5			200		7700
		Nev-icad eğerinin?	210	200				42000
		Bileme ma'a tabla kolan	32,5			200		6500

		Kayaç falya ma'a kayış	10			56		560
		Manivela? kazma ve kürek kayışları	6,5			400		2600
TOPLAM				384	124	4497	203	545103,5
							5	/300

Tablo 28. Müceddeden İmal Edilen Koşum Çeşitleri ve Diğer Malzemeler

1.2.7.6.3. Tamir Kılınan Koşum Vesair

Bu konu birinci bölümün son konusu olup tamiri gerçekleştirilen ürünler ele alınmaktadır. Genellikle her ay veya yıl içerisinde ağırlıklı olarak görülen ürünlerdir bunlar. Bunlardan dip koşum, şevgar koşum, çengelli koşum, hamutlu koşum, piyade koşum sırasıyla değerlendirilmiştir. Devamında ise zahme, zebhiye, irade-i top, irade-i dingil, keski, baskı, kazma ve kürek, çekiç, kuskun, şebeş ve kantarma başlık, gelberi ve mikrâz ürünleri bulunmaktadır. Bu konunun tablosu teferruatlı ve uzun olması hasebiyle içerde değil ekler kısmında verilmiştir.

1.2.7.6.3.1. Dip Koşum

Cemaziyelevvel ayında 24 çift olarak tamiri gerçekleştirilmiştir. Cemaziyelahir'de ise bu miktar 10 çifte düşmüştür. Recep'te ise tekrar bir artış olarak 20 çifte yükselmiştir. Takiben Şaban'da da 25 çifte ulaşmıştır.²⁶⁰ Ramazan ayında da bu artışını sürdürerek 38 çifti bulmuştur.²⁶¹ Şevval'de de bir hayli artış göstererek 60 çift olarak tamiri gerçekleştirilmiştir. Zilkade'de az da olsa artış devam etmiş 65 çift olarak yer almıştır. Bu yükseliş fazla sürmeyererek Zilhicce ayında sert bi düşüş gösterip 17 çifte kadar gerilemiştir. Muharrem ayında tekrar artışa geçen koşum 23 çift olarak tamir edilmiştir. Safer'de de artışı devam eden koşum bu kez 34 çift olarak görülmektedir. Rebiülevvel'e gelindiğinde ise bu artış bir hayli fazla olarak 80 çift kadar olmuştur. Son olarak Rebiülahir'de tamiri gerçekleştirilen ürün 72 çift olarak yer almıştır.²⁶²

²⁶⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, s. 3.

²⁶¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 13, s. 2.

²⁶² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 3.

1.2.7.6.3.2. Şevgar Koşum

Cemaziyelevvel'de 8 çift olarak tamiri gerçekleştirilen koşum Cemaziyelahir'de 10 çift olarak görülmektedir. Recep'te ise bu miktar 20 çifte kadar ulaşmıştır. Takiben Şaban'da 25 çift olarak tamirata gerçekleştirilmiştir.²⁶³ Ramazan'da ise bu miktar 38 çifte ulaşmış olup²⁶⁴ Şevval'de ise 60 çifte kadar yükselmiştir. Zilkade'de 65 çift olarak görülen koşum Zilhicce'de bir hayli düşüşe geçerek 17 çifte kadar gerilemiştir. Muharrem'de tekrar artışa geçen ürün 23 çift olarak görülürken Safer'de 36 çifti bulmuştur. Rebiülevvel'de epeyce artış gösteren koşum 130 çift olmuş son olarak da Rebiülahir'de 75 çifte geri düşerek tamir olunmuştur.²⁶⁵

1.2.7.6.3.3. Çengelli Koşum

Cemaziyelahir'de 5 çift olarak yer alan çengelli koşum Recep'te 11 çifte yükselmiştir. Şaban ayında 17 taneden ibaret olurken²⁶⁶ Ramazan'da 27 çift olarak görülmektedir.²⁶⁷ Şevval ayında ise 53 çifte kadar yükselirken Zilkade'de 65 çifti tamir olunmuştur. Zilhicce'de ise sert bir düşüşle 11 çifte gerileyen koşum Muharrem'de 20 çift olarak tamiri yapılmıştır. Rebiülevvel'de 17 çift olan koşum son olarak Rebiülahir'de 30 çiftin tamiri gerçekleştirilmiştir.²⁶⁸

1.2.7.6.3.4. Hamutlu Koşum

Cemaziyelevvel ayında 8 takım olarak yer alan koşum Recep ayında ise 6 takım olarak görülmektedir. Şaban'da da 6 takım olarak tamir görmüştür. Ramazan'da ise bu miktar 17 takıma ulaşmıştır. Takiben Şevval ayında ise tekrar 6 takıma düşmüştür. Zilkade'de ise tekrar yükselerek 15 takıma ulaşmıştır. Zilhicce'de ise tekrar azalarak 10 takıma gerilemiştir. Muharrem'de de 6 takıma kadar düşmüştür. Safer ayında ise 10 takıma kadar artış göstermiştir. Rebiülevvel'de 7 takıma gerileyen koşum²⁶⁹ Rebiülahir'de 5 takıma düşmüş olarak tamiri gerçekleştirilmiştir.²⁷⁰

²⁶³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, s. 3.

²⁶⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 13, s. 2.

²⁶⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 3.

²⁶⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, 11, 12, s. 3.

²⁶⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 13, s. 2.

²⁶⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 3.

²⁶⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, s. 3.

²⁷⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 4.

1.2.7.6.3.5. Piyade Koşum

İlk olarak Ramazan ayında görülen piyade koşumu 6 çiftten ibarettir. Zilkade'de ise miktarı yükselerek 18 çift olmuştur. Zilhicce ayında ise 10 adede düştüğü görülmektedir. Muharrem'de ise az bir artışla 12 çifte yükselmiştir.²⁷¹

1.2.7.6.3.6. Zahme

Cemaziyelevvel'de 20 çift olarak tamirâtı gerçekleştirilmiştir. Şaban ayında bir hayli artış gösteren zahme 133 çifte ulaşmıştır.²⁷² Ramazan'da ise sert bir düşüşle 6 çifte kadar gerilediği görülmektedir.²⁷³ Şevval ayında ise 100 tanesinin tamir olduğu görülmektedir. Zilkade'de ise 75 çiftten ibarettir. Takiben Zilhicce'de de 74 çifttir. Son olarak Rebiülahir ayında tamirâtı görülen zahme 290 çifttir.²⁷⁴

1.2.7.6.3.7. Zebhiye

Cemaziyelevvel ayında ilk olarak tamiri yapılan zebhiye 112 adettir. Cemaziyelahir'de ise bu miktar 40 adede kadar düşmüştür. Bu düşüş Recep ayında da devam ederek 24 taneyi bulmuştur. Şaban ayına gelindiğinde ise bu düşüş durarak bu kez 36 adede yükselmiştir. Sonraki tamirâtına Zilkade ayında rastlanılan zebhiye 32 adedden ibarettir. Zilhicce'de ise tekrardan 36 taneyi bulmuştur. Muharrem ayında ise bir hayli artış gösteren zebhiye 91 adede yükselmiştir. Nitekim Safer'de tekrardan düşüşe geçerek 36 taneye gerilemiştir. Rebiülevvel'de tekrardan artışa geçen ürün 76 taneye yükselerek Rabiülahir'de son tamirâtı 91 tane ile gerçekleştirilmiştir.²⁷⁵

1.2.7.6.3.8. İrade-i Top

Cemaziyelevvel ayında ilk olarak görülen ürün 26 taneden ibarettir. Cemaziyelahir'de ise 13 adede gerilemiştir. Ramazan ayında da tamir olunan ürün 36 taneye yükseldiği görülmektedir. Şevval'de ise tekrardan azalarak 13 adede gerilemiştir. Zilkade'de ise tekrar artışa geçerek 37 adede yükselmiştir. Zilhicce'de tekrar azalarak 21'e düşmüştür. Bu düşüş Muharrem'de de

²⁷¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 13, 15, 16, 17, s. 3.

²⁷² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 12, ,s. 3.

²⁷³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 13, s. 2.

²⁷⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, 15, 16, 20, s. 3.

²⁷⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 3.

devam ederek 14 taneyi bulmuştur.²⁷⁶ Safer'de ise 11 adede kadar gerilemiştir.²⁷⁷ Rebiülevvel'de 22'ye yükselen ürün²⁷⁸ son olarak Rebiülahir'de 13 adedinin tamiri gerçekleştirilmiştir.²⁷⁹

1.2.7.6.3.9. İrade-i Dingil

Cemaziyelevvel'de 57 tane olarak tamir edilen ürün Cemaziyelahir'de 51 tanedir. Recep ayında 44 adede düşen ürün Şaban ayında yükselişe geçerek 89 adede kadar ulaşmıştır. Ramazan'da 85 tane olarak tamirata gerçekleştirilirken Şevval ayında bu miktar 75'e düşmüştür. Zilkade ayında da aynı miktarda yer almıştır. Zilhicce'de 74 adet olarak görülen ürün Muharrem'de 76 tanedir. Safer ayında 66 adede gerileyen irade-i dingil Rebiülevvel ayında bir hayli artış göstererek 117 taneye ulaşmıştır. Bu artışı devam ederek son olarak Rebiülahir'de 166 adedi bulmuştur.²⁸⁰

1.2.7.6.3.10. Keski

Cemaziyelevvel'de 93 aded olarak tamir edilen keski Cemaziyelahir'de 25'e düşmüştür. Recep'te de bu düşüş devam ederek 17 taneye kadar gerilemiştir. Şaban ayına gelindiğinde ise oldukça fazla artış göstererek 192'e yükselmiştir. Ramazan ise 112 adet olduğu görülmektedir. Şevval'de düşüşe geçtiği görülen keski 36 adede gerilemiştir. Zilkade'de ise tekrar artışa geçerek 71 adedi bulmuştur. Zilhicce'de de devam eden bu artışla 115 tanesi tamir olunmuştur. Muharrem ayında tamir olunan keski 112 iken Safer'de 97 tanedir. Rebiülevvel'de 63 adetten ibaret olan keski Rebiülahir'de 87 adet olarak tamiri gerçekleştirilmiştir.²⁸¹

1.2.7.6.3.11. Baskı

Cemaziyelahir'de 12 adet olarak tamir olunan baskı Recep ayında 33 taneye yükselmiştir. Şaban ayındaki miktarı yazım dolayısıyla belirsiz olmakla birlikte 558 adet olduğu tahmin edilmektedir. Ramazan'da ise düşüşe geçerek 31 adet olmuştur. Bu düşüş devam ederek Şevval ayında 7 adede kadar gerilemiştir. Zilkade'de ise düşüş durarak miktarı 14'e kadar artış göstermiştir. Zilhicce'de de az bir artışla 17'ye ulaşmıştır. Takiben Muharrem ayında 18 taneyi bulmuştur. Safer'de düşüşe geçerek 13 adede gerilemiştir. Rebiülevvele gelindiğinde ise tekrar

²⁷⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 13, 14, 15, 16, 17, s. 3.

²⁷⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 18, s. 4.

²⁷⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 3.

²⁷⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 4.

²⁸⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 3.

²⁸¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 3.

artışa geçen ürün 27'ye yükselmiş olup Rabiülahir'de 42'ye kadar ulaşarak yılın son tamiri yapılmıştır.²⁸²

1.2.7.6.3.12. Kazma ve Kürek

Cemaziyelevvel'de tamir edilen temurcu küreği 4 adetten ibarettir. Cemaziyelahir'de de görülen kazma ve kürek eşit miktarda yani her birinden 12 adet mevcuttur. Recep ayında ise yarıya düşerek miktarları yine eşit olup 6'şar tane olmuştur. Şaban ayında kazma ma'a kabza'dan ise 17 ve kürekten 31 tane vardır. Ramazan'da tamir olunan kürek sayısı 35 iken temur kazma sayısı 25 adettir. Şevval'de ise 33 adet olan kazmanın yanında kürek 19 adet olmuştur. Ayrıca 7 tane de temurcu küreği mevcuttur. Zilkade'de 22 adede gerileyen kazma ve 12 adede gerileyen kürek görülmektedir. Ayrıca 117 tane de çayır-ı kazma ve kürek vardır. Zilhicce'de 11 tane temur kürek, 6 tane çeşme küreği ve 6 adette temurcu küreği bulunmaktadır. Muharrem ayında 2 adet temur kazma ve 3 adet Temur kürek yanısıra 1 tanede temurcu küreği yer almaktadır. Safer'de 17 adet kazma ve 8 adet Temur kürek bulunurken Rebiülevvel'de 13 adet kazma ve 6 adet kürek yer almaktadır. Temurcu küreği ise yine 6 tanedir. Rebiülahir'de ise yalnızca 3 tane kürek ve 11 tane kazma ma'a kabza yer almaktadır.²⁸³

1.2.7.6.3.13. Çekiç

Cemaziyelevvel'de çekiç destten 7, çekiç nasurdan da 3 adet görülmektedir. Cemaziyelahir'de çekiç dest 4 taneye gerilerken 7 tane de çekiç karşı bulunmaktadır. Recep ayında ise yalnızca 1 tane görülen çekiç dest ve 5 tane olan çekiç karşı vardır. Şaban ayında çekiç dest 3'e çıkarken çekiç karşı 17 ye yükselmiştir. Ayrıca 2 adette çatal çekiç mevcuttur. Ramazan'da da sabit 3 adet olan çekiç dest ve düşüşe geçerek 4 adet olan çekiç karşı yer almaktadır. Şevval'de de düşüş devam ederek çekiç dest 2'ye çekiç karşıda 3'e düşmüştür. Zilkade'de ise 1 adet olan çekiç dest ve 2 adet olan çekiç karşı görülmektedir. Zilhicce'de artışa geçen çekiç dest 13 taneyi bulmuş karşı olarak yazılarda muhtemeldir ki çekiç karşı olarak düşünülürse o da 11 adet olmuştur. Muharrem'de 6 adet çekiç dest 2 adet de çekiç karşı yer almaktadır. Safer'deki çekiç dest 3 çekiç karşı ise sadece 1 taneden ibarettir. Rebiülevvel'de 1 tane çekiç dest 7 tane de çekiç karşı vardır. Rebiülahir'de 8 tane çekiç dest 13 tane de çekiç karşı tamiri gerçekleştirilmiştir.²⁸⁴

²⁸² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 3.

²⁸³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 3.

²⁸⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 3.

1.2.7.6.3.14. Kuskun

Cemaziyelevvel'de 16 tanesi tamir görmüştür. Şaban ayında görülen sade kuskun ise 99 adettir. Ramazan ayında ise bir hayli artış göstererek 220 taneye ulaşmıştır. Zilkade'de ise düşüşe geçerek 75 taneye kadar gerilemiştir. Tekrar artışa geçen sade kuskun Zilhicce'de 117'ye ulaşmıştır.

1.2.7.6.3.15. Şebeş ve Kantarma Başlık

Şaban ayında ilk olarak tamir olunan şebeş başlık 112 kantarma başlık ise 125 çiftten oluşmaktadır. Ramazan'da ise iki başlık türünde azalarak 93 çiftten ibaret olmuştur ikisinde. Şevval ayına gelindiğinde sade şebeş başlık 120 sade kantarma başlık ise 75 çift olarak tamiri gerçekleştirilmiştir. Zilkade'de yer alan atik şebeş başlık ile atik kantarma başlıklarının ikisinde 60'şar çiftten ibarettir. Yine bu ay içerisinde nev-icad şebeş başlıktan 90 ve nev-icad kantarma başlıktan da 46 çift bulunmaktadır. Zilhicce'deki sade şebeş başlık 50 çiftken sade kantarma 20 çift kadardır. Muharrem ayında 75 çift şebeş başlık ve 52 çift kantarma başlık yer almaktadır. Safer'de 71 çift sade şebeş başlık ve 61,5 çiftte sade kantarma başlık görülmektedir. Sade şebeş başlık ve sade kantarma başlıkları Rebiülevvel ayında 80'er çiftten oluşmaktadır. Son tamir ayı olan Rebiülehir'de kantarma başlık 350 çifte ve şebeş başlıkta 240 çifte ulaşmıştır.²⁸⁵

1.2.7.6.3.16. Gelberi

Cemaziyelevvel'de 9 tane gelberi tamiri görülmektedir. Recep'te ise azalarak 2 taneye düşmüştür. Ramazan'da ise 6 taneye yükseldiği görülmektedir. Şevval'de ise yalnızca 2 tane olarak yer almıştır. Zilkade'de yine 2 taneden ibarettir. Zilhicce'de ise 4'e yükseldiği görülmektedir.²⁸⁶ En son Rebiülehir'de tamir olunan ürün 9 aded olarak yer almaktadır.²⁸⁷

1.2.7.6.3.17. Mikrâz

Cemaziyelevvel ayında 4 aded mikrâz tamiri yer almaktadır. Cemaziyelahir'de ise 5 tane görülmektedir. Recep ayında bu miktar 9'a yükselmiştir. Şaban'da ise düşüşe geçerek 4'e gerilemiştir. Bu düşüş devam ederek Ramazan'da 2 taneye kadar inmiştir. Şevval'de ise yalnızca

²⁸⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, s. 3.

²⁸⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 11, 13, 14, 15, 16, s. 3.

²⁸⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 4.

1 adet olarak yer almıştır.²⁸⁸ Sonraki tamiri Safer ayında olup 4 adetten ibaret olmuştur. En son Rebiülahir'de tamir olunan ürün yalnızca 1 adet olarak yer almıştır.²⁸⁹

²⁸⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, s. 3.

²⁸⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 18, 20, s. 4.

BÖLÜM II: TÜFEKHANE-İ AMİRE VE MÜHİMMAT İMALATI

2.1. Osmanlı'da Tüfek ve Tüfenkhane-i Amire

Tüfek; ahşap kundak üzerine yerleştirilmiş namludan ve namludaki ateşleme tertibatıyla nişangâhtan meydana gelen ateşli bir el silâhıdır. Farsça tufeng kelimesi Osmanlı kaynaklarında tüfenk, tüfeng, tüfek şeklinde geçer. Kelime bu mânasını XV. yüzyılda kazanmıştır. Kundaksız dövme demir namludan ibaret olup ağızdan doldurulan, taş veya demir gülle atan, uzaktan tetiksiz bir fitilli ateşleme mekanizmasıyla ateşlenen en eski silâhları küçük çaplı top veya ağır tüfek diye nitelendirmek mümkündür. Bu tür silâhlardan olan ve daha çok kalelerin metrislerinde kullanılan şakalozları XV ve XVI. yüzyıllarda Osmanlılar küçük top, Macarlar ise ağır tüfek (puska, pixis) şeklinde nitelendirmiştir. Macarca'da “kancalı tüfek” mânasına gelen “szakállas puska”, adını namlunun altında bulunan ve silâhın güçlü tepmesini önlemek amacıyla duvara veya sipere raptetmek için kullanılan kancadan almaktadır.²⁹⁰

Tüfekler, topun icadından yaklaşık bir elli yıl sonra muhtemelen 1381 yılından itibaren kullanılmaya başlamıştır. Topun; savaş meydanlarında seri atış yapma kabiliyetinin sınırlı olması, ağırlığından dolayı sevk ve harekâtının zaman alması ve birden fazla personelle kullanılması gibi nedenlerle topun yanında ikinci bir ateşli silah gücüne ihtiyaç duyulmuştur.²⁹¹

Zamanla tüfeklerin boyutları küçültülmüş ve daha hafif hale getirilerek bir kişi tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Tüfeğin kullanışlı bir silah haline getirilmesinden sonra ordularda tüfekli birlikler oluşturulmuştur. İlk tüfekler fitilli olup önden doldurulmakta ve bir fitil vasıtasıyla ateşlenmekteydiler. Fitilli tüfekler kullanılması hayli zor ve hava şartlarından çabuk

²⁹⁰ Gabor Agoston, “Tüfek”, TDVİA, C. 1, İstanbul, 2012, s. 459.

²⁹¹ T. Nejat Eralp, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar*, Türk tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993, s. 104.

Teknoloji takibinde coğrafi konumun önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Japonlar 1543 yılında Portekizli serüvenciler vasıtasıyla ateşli tüfeklerle tanışmış ve bu yıllarda tüfek üretimine başlamışlardır. Ancak 1600'lerden sonra Samurailerin denemitindeki yönetim önce tüfek üretimini sınırlandırmış ardından da sadece hükümet için tüfek üreteceklere izin vermiştir. Nitekim Samurailer için kılıç tüfekten daha değerliydi. Kılıç hem bir sınıf simgesi hem de sanat yapıtıydı. Böylece Japonya neredeyse tüfeğin görülmediği bir ülke haline gelmiştir. Avrupa yöneticileri arasında da tüfek üretimini sınırlandırmak isteyenler olmuştur. Ancak bu tür önlemler Avrupa'da uzun sürmemiştir. Çünkü silah üretimini kısıtlayan devlet silahlı komşularının istilasına uğramaktaydı. Japonya kalabalık nüfuslu ve çok yalıtılmış bir ada olduğu için tüfek gibi bir askeri teknolojiyi yadsımasının bedelini ödemekten kurtulmuştur. Yalıtılmışlığın sağladığı güvenlik, 1853 yılına kadar devam etmiştir. 1853 yılında Amerika Birleşik Devletleri gemileriyle kumandan Perry'in ziyareti Japonların yeniden tüfek üretimine başlamalarına sebep olmuştur. (Ersoy Zengin, *Tophane-İ Amire'den İmalat-I Harbiye'ye Osmanlı Devleti'nde Harp Sanayii (1861-1923)*, s. 8).

etkilendiklerinden dolayı askerlerin tepkisini çekmiştir. Fitilli tüfek sağlam ama kullanışsızdı. Tüfek doldurulurken, bir kaza sonucu barutu ateşlememek için fitilin çıkarılması gerekirdi. Biri sönerse ötekinin yanık kalabilmesi için fitilin iki ucu da yanık olmalıydı. Fitilli tüfek ayrıca silahın namlusunda yiv olmadığından yivsizdi.²⁹² Fitilli tüfekler XVII. yüzyılın başlarında Fransa'da çakmaklı tüfeklerin icadıyla kullanımdan kalmıştır. 1600'lerin sonlarında kullanılmaya başlanan çakmaklı tüfek, fitilli tüfeğin “fitil”inin yakılması gereğini ortadan kaldırarak tüfek kullanımını kolaylaştırdı. Çakmaklı tüfek, çakmaktaşını çeliğe çakarak bir kıvılcım çıkarırdı; kıvılcım falya barutunu yakardı, o da ateşleme barutunu ateşlerdi. Çakmaklı tüfeği kullanmak, fitilli tüfeği kullanmaktan çok daha kolaydı; bu nedenle çok daha yüksek ateş hızına olanak veriyordu.²⁹³ Fitilli tüfeklere göre daha fazla kullanışlı olan çakmaklı tüfekler kısa sürede yaygınlaşmıştır. Bir süre kullanımda kalan çakmaklı tüfeklerin yerini sivri mermiler atan yiv-set sistemli tüfekler almıştır. XIX. yüzyılda ise iğneli tüfekler icat edilmiş ve kısa sürede geliştirilerek kovan- çekirdek sistemiyle çalışması sağlanarak yaygınlaşmıştır.²⁹⁴

Top gibi tüfeğin de, Osmanlılarda ilk kullanıldığı tarih belli değildir. Arkebüz adı verilen ilk fitilli tüfeklerin Avrupa'da ortaya çıkışı 1380'lerde olmakla beraber, el silahı olarak etkili bir şekilde kullanılması XV. Yüzyılın sonlarına doğru olmuştur. Kaynaklara göre Osmanlılarda tüfeğin kullanımına dair ilk kayıt 1402 tarihlidir. *Solakzâde* tarihinde, Yıldırım Beyazıt ile Timur arasında yapılan Ankara Savaşında, Beyazıt'a Sırbistan'dan gönderilen yirmi bin kadar yardımcı kuvvetin çoğunun tüfenkendaz piyâde ve süvariden oluştuğunu belirtir¹¹. Osmanlı ordusunda tüfeğin kullanılmasıyla ilgili bir diğer savaş Sultan II. Murad'ın 1440 tarihli Macaristan seferidir. Kaynaklara göre 1444'e doğru Türk ordusunda tüfek kullanımı artmakla birlikte, o tarihlerde tüfek kullanmak yaygın olmadığından askerlerin çok az kısmının tüfekli olduğu muhakkaktır. Fatih Sultan Mehmed döneminde yeniçeriler arasında tüfek kullanımı tamamen yerleşmiştir²⁹⁵

Tüfek, Osmanlılara muhtemelen ticaret yoluyla ya da Balkan ve Doğu Akdeniz'de Avrupalı hasımlarına karşı yapmış oldukları akın ve savaşlar neticesinde geçmiş olmalıdır. Osmanlıların, ilkel örnekleri küçük toplara benzeyen ve geri tepme hızı yüzünden sabit bir destek olmaksızın ateşlenemeyen bu küçük ateşli silahları ilk kez ne zaman kullandıklarına dair 1394,

²⁹² Kenneth Chase, *Ateşli Silahlar Tarihi*, s. 31-32.

²⁹³ Kenneth Chase, *Ateşli Silahlar Tarihi*, (Çev. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 254.

²⁹⁴ Salim Ayüz, “Osmanlı Silahları, Silah Üretim Merkezleri ve Literatürü Tarihi”, s. 12.

²⁹⁵ Salim Ayüz, “Osmanlı Silahları, Silah Üretim Merkezleri ve Literatürü Tarihi”, s. 12.

1402, 1421, 1430, 1432, 1440, 1442 ve 1444 gibi muhtelif tarihler öne sürülmektedir. Feridun Emecen ise bu verilerin zayıf olduğunu, Osmanlıların tüfek cinsi silahı kesin olarak II. Kosova Savaşı'nda (1448) kullandıklarını delilleriyle ortaya koymuştur. Bu savaştan sonra İstanbul'un fethi sırasında da kullanılan tüfek, kısa süre zarfında tüm Osmanlı sınır kaleleri ve önemli istihkâmlarına yayılarak, vazgeçilmez bir savunma ve saldırı silahı hâline gelmiştir.²⁹⁶ Djurjica Petroviç'e göre Osmanlılar, XIV. yüzyılın ikinci yarısı ile XV. yüzyıl boyunca Balkanlar'daki fetihlerinde Boşnak ve Sırp ile karşılaşmışlardır. Balkanlar'daki savaşlar neticesinde önemli ölçüde top ve tüfek ele geçirilmiştir. Sırp'ın kullandığı "tüfenk" adlı silah Osmanlılar tarafından çok beğenilmiş ve yeni fethedilen bölgelerdeki tüfek imalathaneleri Osmanlı idaresinde de eskisi gibi üretimine devam etmiştir.²⁹⁷ Osmanlılarda tüfekle ilgili ilk resmi kayıtlar, konuyla ilgilenen diğer tarihçilerin de tespit ettikleri gibi İstanbul'un fethi sırasında ve sonrasında tutulan tahrir defterlerinde yer alır. Tüfekçilerle ilgili kayıtlar 1445'e kadar iner.²⁹⁸

Osmanlılar, fitilli ve tetiksiz ateşleme mekanizmalı tüfekleri on beşinci yüzyıl sonlarında ve on altıncı yüzyıl boyunca geliştirerek, kendilerine özgü bir tüfek türü meydana getirmişlerdir. Taşınması ve etkili kullanımı çağdaşlarına oranla daha kolay olan ve askerî terminolojiye *Osmanlı tüfeği* olarak geçen bu silahın, Osmanlı ordusunun yanı sıra Yakın ve Uzak Doğu'da da tercih edildiği bilinmektedir.²⁹⁹

Avrupa görgü tanıkları ve Macar diyarlarında Osmanlılar ile çarpışan Habsburg ordularının kumandanları Osmanlı tüfek namlularının yüksek kalitede madenden yapıldığını düşünüyorlar, menzil ve güç açısından Avrupa'daki muadillerinden üstün olduklarını iddia ediyorlardı. Teknoloji tarihçileri Osmanlı tüfek namlularının gücü ve dayanıklılığını yapım tekniğine bağlamaktadırlar. Bu teknikte düz çelik levhalar dürülerek sarmal yapıydı. Osmanlı İmparatorluğu'nda üretilen böyle Şam dürümü namlular 16. Yüzyıldan itibaren Avrupa'da pek

²⁹⁶ Serdal Soyluer, "Tüfekhane-i Âmire'yi Mamur Kılmak: Osmanlı Tüfek İmalatında Avrupalı Uzmanların Rolü", Osmanlı Araştırmaları, LII, 2018, s. 268

²⁹⁷ Yunus İnce, "Osmanlı Devletinde Barutun ve Ateşli Silahların Kullanımının Yaygınlaşması", Prof. Dr. Nejat Göyünç Armağanı, s. 508.

²⁹⁸ Feridun M. Emecen, Osmanlı Klasik Çağında Savaş, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 35.

²⁹⁹ Serdal Soyluer, "Tüfekhane-i Âmire'yi Mamur Kılmak: Osmanlı Tüfek İmalatında Avrupalı Uzmanların Rolü", Osmanlı Araştırmaları, LII, 2018, s. 268.

rağbet görmüş ve çeşitli ateşli silahlarda defalarca kullanılmışlardır. Osmanlı Tüfekleri ayrıca Safevi İran’ında, Babür Hindistan’ında ve Ming Çin’inde de revaçtaydılar.³⁰⁰

İlk yapılan tüfeklerde uzun bir namluya sahip olmalarından dolayı ağır ve hantal olmakta ve bir kaç kişi tarafından taşınmaktaydı. Bu özelliğiyle geçici tabyalarda, kullanılmış ve bu tüfeklere metris tüfeği adı denilmiştir. İlk kullanılan tüfekler adeta küçük bir topun özelliğini yansıtmakta ve ağırlığından dolayı siperlerde, kale mazgallarında kullanılmaktaydı. Metris tüfekleri; ağızdan doldurulan, taş ve gülle atabilen ve uzaktan bir fitil aracılığıyla ateşlenebilen bir tüfektir. Süvari askerlerinin omuzlarından taşıyabildikleri büyüklük ve kısalıkta namluya sahip tüfekler de filinta denilmektedir. II. Bayezid döneminde yeniçeri askerleri çoğuna tüfek verilmiştir. Elle taşınıp küçük bir top atabilen bu silah cinsi hem piyade sınıfına hem de kalelere verilmiştir. Bir müddet sonrada süvari sınıfındaki askerlere de verilmiş ve 1517 yılında “*atlı tüfekçi zümresi*” oluşmuştu. Ancak kılıç süvari sınıfının kullandığı bir silah olarak devam etmiştir. II. Beyazid döneminde Yeniçeri askerlerinin iki türlü tüfekleri bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi; sekiz kenarlı silindir namlulu ve ateş borusu 130- 160 cm uzunluğundaki kuşatma savaşlarında kullan ağır fitilli tüfeklerdir. İkincisi ise; 120- 135cm uzunluğa 3- 4,5 kg ağırlığına sahip diz çökerek ya da ayakta atılabilen meydan savaşlarında kullanılan tüfeklerdir. Osmanlılar Avrupa ordularının da kullandığı ve Avrupa da 1688 yılından sonra “Vauban çakmağı” olarak bilinen bir tür çamaklı tüfekler bileşimini ordusunda bulundurmıştır. Eyalet askerleri, tüfekçi atlılar, kalelerde bulunan piyade müstahfızı ve azeb askerleri de tüfek kullanmıştır. Tabanca ile ağızdan dolma çamaklı piştol adı verilen fitilli tüfeklerde bulunmaktaydı. Fitilli tüfekler ağır olup kurşunları da tüfeğin büyüklüğüne göre 6, 9, 12, 15, 25 dirhem olabilmekteydi. Tüfeklerin namluları uzun olmakta ve daha uzun menzilli atışlar yapabilmekteydi. Yeniçeri askerleri devletin kendilerine verdiği mirî tüfekleri kullanmak yerine

³⁰⁰ Gabor Agoston, Osmanlı’da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları, s. 66

Ming dönemi tarih kayıtlarına göre Osmanlı elçileri Ming dönemi boyunca 19 kez Çin’e gelmişlerdir. Pekin’e gönderilen bu elçilerin ne maksatla geldikleri ile ilgili Ming kayıtlarında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Elçilerin yanlarında Ming sarayına getirdikleri hediyelerin ayrıntılı bir listesi kayıtlara girmiştir. Fakat getirilen hediyeler arasında tüfek bulunmamaktadır. “Shen Qi Pu” “Olağanüstü Silahlar Kılavuzu” adlı kaynağa göre elçi heyetinde bulunan “Duo Si Ma” adlı Osmanlı elçisinin yanında bir Osmanlı tüfeği getirdiği ayrıntılı şekilde anlatılmıştır. Bu dönemde Osmanlı silahları çinli uzmanlar tarafından çok önemsenmektedir. Çinliler kendilerinin de üretebildiği birçok ateşli silah olmasına rağmen Osmanlı tüfeği özellikle istenen bir silahtır. Bu silahın diğer tüfeklerden üstün olduğunun çinli uzmanlar ve devlet adamları tarafından da bilinmesi Osmanlı Tüfeğinin bu dönemde savaş alanlarında ne kadar vazgeçilmez ve önemli bir silah olduğunu göstermektedir. Daha fazlası için Bkz. Giray Fidan, Kanuni evrinde Çin’de Osmanlı Tüfeği ve Osmanlılar, Yeditepe, İstanbul, 2011.

daha iyi olmalarından dolayı başka tüfekleri kendi hususi paralarıyla satın alırdı. Sefere katılmadan önce haftada 2 defa silah eğitimi yaparlardı.³⁰¹

Osmanlı topraklarında bu tüfeklerin üretimi devlete ait silah üretim merkezlerinde (mîrî kârhaneler) ve imparatorluk coğrafyasının-başta Rumeli olmak üzere- birçok yerinde açılan şahıslara ait silah atölyelerinde gerçekleştirilmekteydi. Tüfek imalathanelerinin merkezi payitaht İstanbul'da idi ve Tüfenghane-i Amire olarak adlandırılmaktaydı. 17. Yüzyılda Tüfenghane-i Amire'nin binaları, Balat'ın Haliç'e kıyı olan bölgesinde bulunuyordu.³⁰²

Yıllarca geri kaldıktan sonra Osmanlı ateşli silah üretimi 1790'lardan itibaren hızlı bir şekilde teknolojik seviyesine geri döndü. Savaş üretimindeki pek çok alanda yaptığı gibi III. Selim devlet içinde silah üretimini de canlandırmaya gayret etti. 1794 yılında Yeniçerilerin Avrupa tarzı yeni silah ve cephaneye donatılmalarını emretti ve yılsonuna kadar yeni donanımın tamamen hazır olmasını ümit etti. Bu hedefe ulaşabilmek için Levend Çiftliği'nde bir tüfek fabrikası kurdu III. Selim'in programının neticesi olarak Osmanlı ateşli silahları yabancı silahlardan daha az ayırt edilebilir oldu ve Avrupa'da yer almaya başlayan genel teknik üstünlüğün şeklini almaya başladı. Selim'in şiddetli arzusuna rağmen, silah fabrikalarının modernizasyonu tam anlamıyla başarılı olamadı. Problem fabrikaların yönetiminde devamlı ve güçlü lider isteğinde yatmaktaydı. Zayıflık yönetime yerleştirilen yabancı personelin sürekli olarak değiştirilmesinden ileri gelmekteydi. 1795-98 yılları arasında Hasköy'deki bir tanesi hariç bütün silah fabrikaları Aubert ve Cuny isimli iki Fransız'ın idaresindeydi. Fransa'nın Mısır'ı işgal etmesinden sonra, İngiliz ve İsveçli danışmanlar işleri deruhte ettiler. Yabancı danışmanların

³⁰¹ Uğur Demlikoğlu, "Osmanlı Devleti'nin 18. Yüzyılda Bazı Şark Kalelerinde Bulundurduğu Harp Malzemeleri", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 24, Sy. 2, Elazığ, 2014, s. 283.

Eldeki en eski belgelere göre, Osmanlı saray teşkilatında ehl-i hiref grupları içerisinde "cemaat-i tüfengciyân" başlığı altında tüfek imal ve tamir eden ustaların bulunduğu dikkati çeker. 1526 tarihli bir listede on ustanın kayıtlı olduğu görülmektedir. Bunların içerisinde bazıları II. Bayezid döneminden beri tüfekçi olarak hizmet etmektedir. (Feridun M. Emecen, Osmanlı Klasik Çağında Savaş, s. 40).

³⁰² Fatih Tetik, Osmanlı Askeri Tarihi, Ed. Gültekin Yıldız, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s. 148.

Bir yeniçerinin 1606 yılına ait hatıralarına bakılırsa, 17. Yüzyıl başında şahıslara ait atölyelerde üretilen tüfekler, mîrî tüfeklere göre daha kaliteliydi. Yine aynı yeniçerinin ifadelerine göre devlete bağlı işletmelerdeki tüfek ustaları, devletten düzenli olarak maaş aldıkları halde disiplinsiz ve umarsızca hareket ederek tüfek imalatını yok edecek kadar aza indirmişlerdi. Payitaht ve diğer Osmanlı şehirlerinde bulunan devlet işletmelerindeki tüfek imalatı Osmanlı ordusunun ihtiyacını karşılayamayacak kadar düşüktü. Bu yüzden, 17. Ve 18. Yüzyıllarda yerli hususi imalathanelerden ve İngiltere, Hollanda, Fransa ve İspanya gibi ülkelerden de tüfek alımları yapıldı.

kendi aralarındaki rekabetin yanı sıra, pek çoğunun arasındaki düşük seviyedeki rekabet onların etkilerini önemli ölçüde azalttı.³⁰³

Osmanlı Devleti yeni kurduğu ordunun silahlarını Avrupalı tüccarlar aracılığıyla temin ettiği gibi modern fabrikaların kuruluşunda da aynı kişilerden faydalanmıştır. 1830 yılında İngiliz müstem tüccarlarından Blacque ile fabrikalara gerekli olan buharlı makineler ve demir döküm işlerinde kullanılan büyük kazanlar için bir anlaşma yapılmıştır. Avrupa'dan gelen biri 50 diğeri 10 beygir gücünde olan buhar makine ve burgu tezgâhları günde dokuz saat çalışarak 200-250 adet namluyu delebilecek güçte olacaktı. Dolmabahçe'de inşa edilmiş olan Tüfekhaneyi 1838'de ziyaret eden Fransız ateşesi Anselme, fabrikada 1.200 işçinin çalıştığını bunların yarısının Türk, diğer yarısının ise Ermeni olduğunu, her nedense buharlı makinelerin kullanılmayarak namluların elle delindiğini kaydetmiştir. Fabrikada 1822 Fransız modeli tüfekler üretilmekteydi. Burada msket tüfekleri, karabinalar, süvari piştovları, süngüler, mızrak, küçük balta, kama ve kürek gibi malzemeler üretilmekteydi. Anselme, Dolmabahçe Tüfekhanesi'nde yapılan üretimi kaliteli bulmamıştır. Aynı tarihte İstanbul'da bulunan John Reid, Dolmabahçe Tüfekhanesinde önceleri hayvan gücünün kullanıldığını ancak yeni yapılan binayla birlikte buharlı makineler kullanılarak günde 300 adet namlunun üretildiğini buranın bir İskoç mühendisin idaresinde olduğunu aktarmaktadır.³⁰⁴

II. Mahmud, 1826 yılında kendi iktidarına en büyük engel olarak gördüğü Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldırır kaldırmaz her alanda merkezi otoriteyi güçlendirmeye başladı. Ocağın yerine kurulan yeni ordu teşkilatı ile devlet düzeninde kurulmaya çalışılan şiddet tekeli çerçevesinde silah ithalatı ve imalatı hususlarında da merkezi idarenin kontrolü artırıldı. Sultan, kendisi dışında hiçbir mercinin birinci elden silah üreticisi ve ithalatçısı olmasına sıcak bakmıyordu. Nitekim payitaht ve taşrada teşkil edilen Asakir-i Mansure birliklerinin teçhizatının merkezden gönderileceğine dair kanunnameye şerh koydurulurken, Rumeli'de tüfek imalatıyla ün kazanmış kazalardaki (Ohri, Prizren, Üsküp, Kalkandelen vs.) tüfekçi ustalarını acilen İstanbul'a göndermelerine dair mahalli idarecilere talimatlar gönderildi. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışının hemen ertesinde yeni kurulan ordunun tüfek ihtiyacı için dış alım yoluna başvuruldu. O aralar Rum meselesinden dolayı siyasi ilişkilerin askıya alındığı İngiltere ve

³⁰³ Jonathan Grant, a.g.e, s. 73.

³⁰⁴ Ersoy Zengin, Tophane-İ Amire'den İmalat-I Harbiye'ye Osmanlı Devleti'nde Harp Sanayii (1861-1923), s. 11-12.

Fransa hükümetleri ülkelerinden Osmanlı Devleti'ne silah satışına izin verilmediği için, Belçika ve Avusturya'dan kurşun mermi taneleri atan yivsiz kaval tüfeği (musket) satın alındı. İlerleyen yıllarda da İstanbul ve İzmir'deki' Frenk tüccarları vasıtasıyla Belçika ve Fransa'dan yoğun bir şekilde silah ithaline devam edildi.³⁰⁵

Tüfeğin bir çeşidi olan ve seri atış yapabilen makinalı tüfek fikri XVI. asırdan beri var olmasına rağmen istenilen seviyeye gelmesi daha geç olmuştur. Çok atışlı ve seri atışlı silahların geliştirilmesi çalışmaları XIX. Yüzyılda hızlanmış ve yüzyılın ikinci yarısında peş peşe gelen buluşlarla makinalı tüfekler yüzyılın en önemli silahları arasına girmiştir.³⁰⁶

2.2. TÜFENKHANE-İ AMİRE'DE GERÇEKLEŞEN MÜHİMMAT İMALATI

İmalatı gerçekleştirilen ürünler içerisinde süvari piştov, süvari süngü, tüfenk alay-nüma, tüenk tabur-peyma ve işkence öncelikle sırasıyla değerlendirilmiştir. Hangi aylarda kaç birim fiyatından ne kadarı kaç guruş değerinde olmuştur bu değerlendirmelerde görülmektedir. Ardından diğer ürünler başlığı yer almakta olup burda ise aylara göre bulunan malzemeler aktarılmıştır. Bütün bunların sonunda da aktarılanların hepsini içeren tabloya yer verilmiştir.

2.2.1. Süvari Piştov

Cemaziyelevvel'de ilk olarak 42,5 guruş ve 5 paradan 59 çifti 2514,5 guruş 15 paraya üretimi gerçekleştirilen piştov toplamda altı ay süresince imal olunmuştur. Recep ayında ikinci üretimi yapılarak aynı bahadan 50 adedi 2131 guruş ve 10 paraya imal edilmiştir. Takiben Şaban ayında ise 32,5 guruşa gerileyen birim fiyatı ile 56 çiftten ibaret olup toplam bedeli 2389 guruştur.³⁰⁷ Safer ayına kadar imalatı gerçekleştirilmemiş olup bu ayda önceki birim fiyatı olan 42,5 guruş ve 5 paraya yükselerek bu kez 101 çifti 4305 guruş ve 5 paradan meydana getirilmiştir.³⁰⁸ Rebiülevvel'de de bahası değişmeyerek miktarı 15 çifte gerileyen ürün 638,5 guruş ve 5 paraya üretilmiştir.³⁰⁹ Son imali Rebiülahir'de gerçekleştirilen ürünün bahası yine 42,5 guruş ve 5 paradan 20 çifti 852,5 guruşa üretilmiştir.³¹⁰

³⁰⁵ Fatih Tetik, Osmanlı Askeri Tarihi, s. 149.

³⁰⁶ Salim Aydüz, "Osmanlı Silahları, Silah Üretim Merkezleri Ve Literatürü Tarihi", s. 12-13.

³⁰⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 11, 12, s. 4.

³⁰⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 18, s. 5.

³⁰⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 4.

³¹⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 5.

Piştov: Tabancadan evvel kullanılmış olan iptidai silahlardan birinin adıdır. Lehçe-i Osmani'de "Piştov"; İtalyancadan renk işi tabanca, bel piştovu, cep piştovui kubur piştovu, döner piştov, rüvelver. Piştov dokuz patlar. Hadid, şedit suretinde izah olunmuştur. Bir ara orduda harp aleti olarak kullanılmış olan piştov yeni silahların

2.2.2.Süvari Süngü

Yıl içinde toplam altı aylık süre zarfında imali gerçekleştirilmiştir. Cemaziyelevvel'den başlayarak Şaban ayı da dahil birim fiyatı 66 guruşdan 50 adet olarak 3300 guruşdan imali görülmektedir. Ramazan ayında ise birim fiyatı aynı değerde kalırken miktarı sekiz katı artış göstererek 450 olup maliyeti 29700 guruştur. Zilkade ayına gelindiğinde bahası 12,5 guruşa kadar gerileyen ürün 402 adedi 5025 guruştan üretilmiştir.³¹¹ Son imali Muharrem ayında gerçekleşen ürünün bahası tekrar 66 guruşa çıkarak 400 tanesi 26400 guruş maliyetindedir.³¹² Birim fiyatının en çok gerilediği ay Muharrem olup geri kalan aylarda sabit fiyattan imali gerçekleştirilmiştir. Ramazan ayında 450 adetle en çok üretim gerçekleştiği görülmektedir.

2.2.3. Tüfenk alay-nüma

Yıl boyunca dokuz ay süresince 91 guruş birim fiyatından üretimi gerçekleştirilmiştir. Recep ayında 100 adedi 9100 guruşa denk gelip Şaban ayında da aynı miktar ve tutarda üretimi yapılmıştır. Ramazan da ise miktarı 90 'a düşerek toplamda 8190 guruş bedeli olmuştur. Zilkade'ye gelindiğinde 151 adede çıkarak 13741 guruşa maliyeti gerçekleşmiştir. Takiben Zilhicce'de tekrar bir düşüş yaşayarak 105 adede gerileyen ürün 9555 guruş değerinde elde edilmiştir.³¹³ Muharrem ayına gelindiğine yeniden yükselerek 155 adede ulaşarak 14105 guruşa imali yapılmıştır. Aynı zamanda imalinin en çok gerçekleştiği zaman olduğu görülmektedir. Lakin Safer ayında bu artışı koruyamayarak 100 adede inerek 9100 guruşa maliyeti olmuştur.³¹⁴ Yıl içerisinde en az üretiminin gerçekleştiği ay olan Rebiülevvel'de yalnızca 25 adetten ibaret olup 2275 guruşa tekabül etmiştir.³¹⁵ Son imalinin Rebiülahir'de gerçekleştiği görülen ürün 100 adedi 9100 guruşla üretimini tamamlamıştır.³¹⁶

2.2.4. Tüfenk tabur-peyma

İlk olarak Recep ayında üretimine başlanılan ürün dokuz ay süresince imal edilmiştir. Birim fiyatı 84,5 guruş olup Zilhicce'ye kadar bu bahadan üretimi yapılmıştır. Recep ayında 552 adet olup 46644 guruşa maliyeti gerçekleştirilen ürün, Şaban ayında artışa geçerek 706 adet olup 59657 guruşa tekabül etmiştir. Takiben Ramazan ayında az bir azalma göstererek 697'ye

yanında bir kıymeti olmadığı nazar-ı dikkate alınarak şişhane ve eğrikılıç ile birlikte hicri 1215 (1800) senesinde ordu kadrosundan çıkarılmıştır. (M. Zeki Pakalın, a.g.e, C. II, s. 779).

³¹¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 12, 13, 15, s. 4.

³¹² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 17, s. 5.

³¹³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 11, 12, 13, 15, 16, s. 4.

³¹⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 17, 18, s. 5.

³¹⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Deter No: 19, s. 4.

³¹⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 5.

gerileyip 58896,5 guruş kıymetine hasıl olmuştur. Zilkade de 1324 adede yükselişi gözlenen ürün 111878 guruşa imal edilmiştir. Zilhicce'de 81,5 guruşa düşen bahası ile 801 adedi 67684,5 guruşa üretimi gerçekleştirilmiştir.³¹⁷ Bu aydan sonra birim fiyatı tekrardan 84,5 guruş olup üretim süresi boyunca değişiklik göstermemiştir. Muharrem'de 945 tanesi 79852,5 guruşa imal edilirken Safer'de miktarı bir hayli gerileyerek 292 adede kadar düşmüş ve 24674 guruşa üretimi tamamlanmıştır.³¹⁸ Rebiülevvele gelindiğinde yükselişe geçen ürün 1200 adede ulaşmış olup 101400 guruştan aylık üretimini tamamlamıştır.³¹⁹ Son olarak Rebiülahir'de 1400'e kadar yükselerek 118300 guruşla yıllık imali tamamlanmıştır.³²⁰

2.2.5. İşkence

Yıl boyunca yalnızca dört aylık zaman zarfında üretimi yapılmıştır. Recep ayında 12 guruş baha ile 47 tanesi 564 guruşa ilk imal gerçekleştirilmiştir. Bir sonraki üretimi Zilhicce olup yine 12 guruşdan bir hayli artış göstermiş olup 1848 tanesi 22176 guruşa üretimi yapılmıştır.³²¹ Safer ayında da 12 guruşdan bu kez 332'ye gerileyen miktarıyla 3984 guruşa maliyeti gerçekleşmiştir. Son üretimi Rebiülahir'de 885 tanesi 11505 guruşa yapılmıştır.³²²

2.2.6. Diğer Ürünler

Yukarda bahsi geçen ürünler dışında aylar içerisinde yer alan başkaca ürünlerde bulunmaktadır. Bunlar da aylık olarak sırayla ele alınacaktır.

Cemaziyelevvel: Her bir takımı cedid tüfenk harbolu 72 guruş 7 paradan 830 tanesi 59967,5 guruşa imal edilmiştir. Efrenc tüccarından mübayaa olunan tüfenk harbolu 47 guruş baha ile 20 adedi 940 guruşa üretilmiştir.³²³

Cemaziyelahir: Her bir takımı yeniden imal olunan harbolu tüfek 72 guruş 10 paradan 900 tanesi 65025 guruşa üretilmiştir. Efrenc tüccarlarından Davud bazergandan mübayaa olunan

³¹⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 11, 12, 13, 15, 16, s. 4.

³¹⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 17, 18, s. 5.

³¹⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 4.

³²⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 5.

³²¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 11, 16, s. 4.

³²² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 18, 20, s. 5.

İşkence: Mengene anlamında kullanılmıştır. Müellif gerek işkence gerekse mengene kelimesinin ikisini de defterlerde kullanmıştır.

³²³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, s. 4.

Harbe: Kısa mızrak, süngü.

Harbî: Harbe mensup, harple ilgili/ harbe, tüfek doldurmaya, en çok temizlemeye yarayan demirden veya ağaçtan yapılmış çubuk. (F. Develioğlu, a.g.e, s. 377).

harbelu ise 75 guruş bahası ve 1000 adedi 75000 guruştur. Çakmakları anbarda mevcut olup levazımat sairesi yeniden imal olunan süvari kuburu 32,5 guruş ve 5 para birim fiyattan 70 çift olup 2983,5 guruş 10 paradır.³²⁴

Recep: Harbe tüfenk alay-nüma 91 guruştan 100 adedi 9100 guruşa imal edilmiştir. Harbelu tüfenk tabur-peyma ise 84,5 guruştan 552 tanesi 46644 guruşa üretilmiştir. Yine bu ayda da Davud bazergandan mübayaa olunan tüfenk harbelu 75 guruştan 880 adet olarak 6600 guruşa imali gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra 250 guruştan 6 adet nev-resm el değirmeni toplam 1500 guruş değerinde üretilmiştir. Son olarak yenilenen ve tamir olunan tüfenk 35 guruş baha ile 335 tanesi 11725 guruşa tamir olunmuştur.³²⁵

Şaban: Yenilenen ve tamir olunan tüfenk harbelu 35 guruş baha ile 420 adetten ibaret olup 14910 bedelindedir. Elibbâ bazergan vesairenden mübayaa olunan tüfenk harbelu ise 75 guruş birim fiyatından 99 tanesi 7425 guruş değerindedir.³²⁶

Ramazan: Çakmak ve namlusu harbiye anbarından olan tüfenk bölük-ara 35 guruş baha ile 323 adetten ibaret olup toplamda 11305 guruş kıymetindedir.³²⁷

Şevval: Serasker paşa hazretleri tarafından mübayaa olunan efranc-kâri harbelu tüfenk, 90 guruş birim değeriyle 674 tanesi 60660 guruşa denk gelmiştir. Ayrıca harbelu tüfenkte imal olunarak ilki, 91 guruştan 100 adet olup ikincisi bu kez 84,5 guruştan 1121 adet olup toplamda 103824,5 guruşa üretimi yapılmıştır. Bu ayda da Davud bazergandan mübayaa olunan efranc-kâri harbelu tüfenk olup 75 guruştan 1000 tanesi 75000 guruş bedeline tekabül etmiştir.³²⁸

Zilkade: Davud bazergandan tekrar efranc-kâri tüfenk 75 guruştan 1000 tanesi 75000 guruşa mübayaa olunmuştur.³²⁹

³²⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, s. 4.

Kubur: İçi boş, dar ve uzun üstüvâni kap veya zarf ki bir tarafı kapalı veya iki tarafı açık olur; kalem kuburu, eyer kuburu, piştov kılıfı, ok kuburu. (M. Pakalın, a.g.e, C. II, S. 309.)

Bazergan: Tacir, tüccar, alış veriş eden esnaf. Efendi ve ağa yerine Yahudilere itlak olunur. (Şemseddin Sami, Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 263).

³²⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 11, s. 4.

³²⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, s. 4.

³²⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 13, s. 4.

³²⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, s. 4.

³²⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 15, s. 4.

Zilhicce: Bu ayda da Davud bazergandan efrenc-kâri tüfenk 75 guruşdan 1140 adedi 85500 guruşa mübayaa olunmuştur. Diğer bir ürün ise yağdanlık olup 4 guruşdan 19670 adetden ibaret olup 78680 guruşa imal olunmuştur. Birim değeri 1 guruş olan pay-ı hınzır? İse 7800 adedi 78B0 guruş değerinde olmuştur. İslimiye'den ferman ile geln namlunun bahası 7 guruş olup 1308 adedi toplamda 9156 guruş kıymetine sahiptir.³³⁰

Muharrem: Bu ayda ikinci kez varlığına rastlanılan el değirmeni 250 guruş bahası ile 4 tane olup 1000 guruşa imal edilmiştir.³³¹

Safer: Yağdanlığın varlığına burda da rastlanılmış olup 3 guruştan 2904 tanesi 8712 guruş bedelinde bulunmaktadır.³³²

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Ürün	Guruş/Para	Adet	Çift	Guruş/Para
4	9	Cemaziyelevvel	Her bir takımını cedid tüfenk harbelu	72/7	830		59967,5
			Efrenc tüccarından mübayaa olunan tüfenk harbelu	47	20		940
			Süvari piştov	42,5/5		59	2514,5/15
			Nev-resm süngü süvari	66	50		3300
	10	Cemaziyelahir	Her bir takımını müceddeden imal olunan harbelu tüfenk	72/10	900		65025
			Efrenc tüccarlarından Davud bazergandan mübayaa olunan harbelu	75	1000		75000

³³⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, s. 4.

³³¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 17, s. 5.

³³² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 18, s. 5.

		Çakmakları mevcut anbar olarak levazımat sairesi müceddeden imal olunan süvari kuburu	32,5/5		70	2983,5/10
		Süngü süvari	66	50		3300
11	Recep	Harbe tüfenk alay-nüma	91	100		9100
		Harbelu tüfenk tabur peyma	84,5	552		46644
		Efrenc tüccarlarından Davud bazergandan mübayaa olunan tüfenk harbelu	75	880		66000
		Süvari piştov	42,5/5	50		2131/10
		Süvari süngüsü	66	50		3300
		Nev-resm El değirmanı	250	6		1500
		İşkence	12	47		564
		Yalnız çakmak namlusu mühimmat-ı harbiye anbarının atik tüfenklerden ifraz ³³³ ile tecdid ve ta'mir olunan tüfenk	35	335		11725
		12	Şaban	Alay-nüma ismiyle mümtaz tüfenk harbelu	91	100
Tabur peyma ismiyle müsemma tüfenk harbelu	84,5			706		59657
Yalnız çakmak ve namlusu mühimmat-ı harbiye anbarının atik ve fersude ³³⁴ tüfenklerinden ifraz olunub tecdid ve tamir olunan tüfenk harbelu	35			426		14910

³³³ İfraz; tımarın kılıç itibar olunan kısmından fazla olan geliri hakkında kullanılan bir tabirdir. Arapça ayırmak, ayırmak demektir. (Pakalın, a.g.e, cilt: II, 37).

³³⁴ Fersud, Fersude; yıpranmış, eskimiş, aşınmış, eski, yırtık. (Develioğlu, s. 299).

		Süvari asakir-i mansure için piştov	32,5		56	2387
		Elibbâ bazergan vesairenden (...) -kâri olarak mübayaa olunan tüfenk harbelerü	75	99		7425
		Süvari süngüsü	66	50		3300
13	Ramazan	Tüfenk alay nüma	91	90		8190
		Tüfenk tabur peyma	84,5	697		58896,5
		Çakmak ve namlusu harbiye anbarı mevcuddan tüfenk bölük-ara	35	323		11305
		Süvari süngüsü	66	450		29700
14	Şevval	Devletlü serasker paşa hazretleri tarafından mübayaa olunan efrenc-kari tüfenk harbelerü	90	674		60660
		İmal olunan tüfenk harbelerü	91	100		103824,5
			84,5	1121		
		Davud bazergandan mübayaa olunan efrenc-kari tüfenk harbelerü	75	1000		75000
15	Zilkade	Alay-nüma tüfengi	91	151		13741
		Tabur peyma tüfengi	84,5	1324		111878
		Davud bazergandan mübayaa olunan efrenc-kari tüfenk	75	1000		75000
		Devletlü sadrazam hazretlerine bil'a imal ve irsal olunan tüfenk süngüsü	12,5	402		5025
16	Zilhicce	Alay-nüma tüfengi	91	105		9555
		Tabur peyma tüfengi	81,5	801		67684,5
		Davud bazergandan mübayaa olunan efrenc-kari	75	1140		85500

			tüfenk				
			Yağdanlık	4	19670		78680
			İşkence	12	1848		22176
			Pay-ı hınzır?	1	7800		7800
			İslimiyeden ba-ferman-ı ali müretteb namlulardan bu defa vurud iden namlu	7	1308		9156
5	17	Muharrem	Alay-nüma tüfengi	91	155		14105
			Tabur peyma tüfengi	84,5	945		79852,5
			Nev-resm el değirmanı	250	4		1000
			Süvari süngüsü	66	400		26400
	18	Safer	Alay-nüma tüfengi	91	100		9100
			Tabur peyma tüfengi	84,5	292		24674
			Piştov	42,5/5		101	4305/5
			İşkence	12	332		3984
			Yağdanlık	3	2904		8712
4	19	Rebiülevvel	Alay-nüma tüfengi	91	25		2275
			Tabur peyma tüfengi	84,5	1200		101400
			Süvari piştov	42,5/5		15	638,5/15
5	20	Rebiülahir	Alay-nüma tüfengi	91	100		9100
			Tabur peyma tüfengi	84,5	1400		118300
			Süvari piştov	42,5/5		20	852,5
			Nev-resm işkence	13	885		11505
TOPLAM					54997	321	1700748,5/110

Tablo 29. Tüfekhane-i Amire'de İmalatı Gerçekleştirilen Tüfek Çeşitleri ve Diğer Malzemeler

2.3. Tamire Muhtaç Olarak Senedat İle Gelen Ürünler

Bu başlık altında bahsedildiği gibi tamir gerektiren ürünler ele alınmıştır. Genellikle her ay veya ağırlık olarak rastlanılan ürünlerdir bunlar. Geri kalanlara ise boyutundan ötürü eklerde yer verilen tablodan ulaşılabilmektedir. Burma, tulumba, gerdane, bilezik, bilezik yayı, kebir yay, karşuluk yay, kapak burma, çakmak ve cedit kundak değerlendirmesi gerçekleştirilen malzemelerdir. Ayrıca süngü vesair parçalar altında çeşitli süngüler ve parçalarda ele alınmaktadır.

2.3.1. Burma

Yıl boyunca her ay tamiratının gerçekleştirildiği görülmektedir. İlk olarak Cemaziyeleevvel ayında birim fiyatı 10 paradan 370 adedi 92,5 guruşa tamir olunmuştur. Cemaziyelahir’de yine 10 paradan bu kez 953 adet olarak 238 guruş 10 paraya tamiri yapılmıştır. Recep ayında da aynı birim fiyat ile bu kez 630 tanesinin tamiri 157,5 guruş tutmuştur. Birim fiyatı aynı kalan ürün Şaban ayında 782 adet olup 195,5 guruşa tamir kılınmıştır. Takiben Ramazan ayında da aynı baha ile 471 tanesinin tamir ücreti 117,5 guruş 10 paraya denk düşmüştür. Birim fiyatı Şevval ayında da değişiklik göstermeyen ürünün bu ayda yalnızca 152 tanesinin tamiri yapılarak toplamda 38 guruş değerinde masrafi tutmuştur. Zilkade’ye gelindiğinde ise miktarı artış göstererek 344 taneye çıkmış ve 86 guruşa tamiri yapılmıştır.³³⁵ Zilhicce ayında ise sert bir yükseliş göstererek 1398 adede yükselmiş olup 349,5 guruşa mâl olmuştur tamiri. Muharrem’de ise düşüşe geçerek 680 adede gerileyen ürün 170 guruş değerindedir. Takiben Safer ayında tekrardan yükselişe geçen ürün bir hayli artarak 2723 taneye kadar ulaşmış olup 680,5 guruş 10 paraya tamiri gerçekleştirilmiştir.³³⁶ Rebiülevvel’de ani bir düşüşle 1419 adede gerilemiş olup 372,5 guruş 10 paraya tamir olunmuştur.³³⁷ Bu gerileme Rebiülahir’de de devam ederek 908 taneyi bulmuş ve 227 guruş değerinde olmuştur.³³⁸ Tüm bu süreç boyunca birim fiyatı sabitlik gösteren ürünün en çok tamiratının gerçekleştiği zamanın Safer ayı olduğu görülmektedir. En az tamirâtı ise 152 aded ile Şevval ayında gerçekleştirilmiştir. Yıl boyunca yani on iki süresince tamir edilen ürünün miktarı sabit kalmayıp bir artıp bir azalarak değişkenlik gösterdiği görülmektedir.

³³⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, s. 4.

³³⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, 17, 18, s. 5.

³³⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 4.

³³⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 5.

2.3.2. Tulumba

Tıpkı burma gibi yıl boyu her ay tamir kılındığı görülen bir diğer üründen tulumbadır Cemaziyelevvel ayında 80 paradan 81 tanesinin tamiri 162 guruş tutmuştur. Cemaziyelahir'de de 80 para olan birim fiyatı ile bu kez 266 tanesi 532 guruşa tamir olunmuştur. Takiben Recep ayında da sabit kalan birim fiyatından 191 adede gerileyen ürün 382 guruş tutmuştur. Bu gerileyiş Şaban ayında da devam ederek 120 tanesinin 240 guruşa tamir edildiği görülmektedir. Ramazan ayında ise artış olduğu ve 191 adedin 382 guruşa tamir edildiği görülmektedir. Şevval'de ise tekrar düşüşe geçerek 56 taneye kadar gerilemiş ve 112 guruş değerinde olmuştur. Bu düşüş uzun sürmerek Zilkade'de tekrar miktarı artışa geçen ürün 277 adede ulaşmış ve 554 guruşa tamiri gerçekleştirilmiştir.³³⁹ Zilhicce ayında da artışı devam ederek 750 aded olup 1500 guruş değerindedir. Muharrem'e gelindiğinde ise sert bir düşüşe geçerek 153 adede gerileyen ürün 306 guruşa tamir olunmuştur. Takiben Safer ayında ise ani bir yükselişle 642 taneye çıkarak 1284 guruş değerinde olmuştur.³⁴⁰ Rebiülevvel'e gelindiğinde ise bu artış yerini düşüşe bırakarak 450 adet olup 900 guruşa tamiri gerçekleştirilmiştir.³⁴¹ Son olarak Rebiülahir'de tamiri yapılan ürün birim fiyatı 2 guruştan 189 tanesi 378 guruşa mâl olmuştur.³⁴²

2.3.3 Gerdane

Yıl içerisinde her ay tamiri gerçekleştirilen bir diğer ürünün de gerdane olduğu görülmektedir. Cemaziyelevvel ayında birim fiyatı 32 paradan 215 tanesi 172 guruşa tamir olunmuştur. Cemaziyelahirde'de aynı birim değeri ile bu kez yükseliş göstererek 620'ye ulaşan ürünün tamir ücreti 496 guruş değerinde olmuştur. Takiben Recep ayında da birim fiyatı sabit olup bu kez 264 adede kadar gerileyerek 211 guruş 8 paraya denk gelmiştir. Sonrasında az bir artış göstererek 236'ya yükselen ürün 188,5 guruş 12 paraya tamir olunmuştur. Yine bu şekilde az artışı devam ederek Ramazan ayında 248 taneye ulaşmış olup 198 guruş 16 parayı bulmuştur değeri. Şevval ayına gelindiğinde ise tersi bir duruma geçerek 115 adede kadar gerilemiş ve toplamda 92 guruş bedelinde olmuştur. Bu miktarındaki gerileyiş uzun sürmerek Zilkade'de atağa geçen ürün 340'a ulaşarak 272 guruşa tamiri gerçekleştirilmiştir.³⁴³ Zilhicce ayında ise 787 çit olarak görülen ürün 629,5 guruş değerinde olmuştur. Muharrem'de ise 214 çite gerileyerek 171 guruş ederindedir. Bu gerileyiş uzun sürmerek Safer ayında bir hayli yükselerek 2305

³³⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, s. 4.

³⁴⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, 17, 18, s. 5.

³⁴¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Deter No: 19, s. 4.

³⁴² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 5.

³⁴³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, s. 4.

adedi bulan ürün 922 guruşa tamir olunmuştur. Bu aydaki birim fiyatının ise 32 paradan 16 paraya düştüğü dikkat çekmektedir.³⁴⁴ Rebiülevvel’de de 16 paradan bu kez 1432 tanesinin 572,5 guruş 12 paraya tamiri yapılmıştır.³⁴⁵ Son olarak Rebiülahir ayında tamiri gerçekleştirilen ürünün birim fiyatı 16 paradan 651 adedinin 260 guruş 16 para olduğu görülmektedir.³⁴⁶

2.3.4. Bilezik

Yıl içerisinde yalnızca bir ay hariç diğer tüm aylarda tamiratının gerçekleştirildiği görülmektedir. Cemaziyelevvel ayında 12 para birim fiyatı ile 83 tanesinin tamir değeri 24,5 guruş 16 para tutmuştur. Cemaziyelahir’de de aynı birim fiyatı ile bu kez bir hayli arttığı görülen ürün 300 aded olup 90 guruşa mâl olmuştur. Takiben Recep ayında da birim değeri değişmeyerek 335 adedi 100,5 guruşa tamir olunmuştur. Bu yükseliş Şaban ayına gelindiğinde son bularak 280 adede gerileyerek 84 guruş değerinde olmuştur. Devamında Ramazan’da da azalışını sürdürerek 113’e kadar düşen ürün 33,5 guruş 16 para ederine denk düşmüştür. Şevval’de de bir hayli azalan ürün 34’lere kadar gerileyip 10 guruş 8 paraya tamiri yapılmıştır. Zilkade’ye geliniğinde ise bu gerileme son bularak artışa geçen ürün 115 taneye kadar yükselmiş ve 34,5 guruşa tamiri gerçekleştirilmiştir.³⁴⁷ Bu yükselişini devam ettirerek Zilhicce’de 247’ye ulaşmış ve toplamda 74 guruş 4 para tamir ederi olmuştur. Tekrardan düşüşe geçerek Muharrem ayını 108 adet ve 32 guruş 16 para değeriyle kapatmıştır.³⁴⁸ Rebiülevvel’e gelindiğinde ise miktarının bir hayli arttığı görülen bilezik 879 adede ulaşarak 263,5 guruş 8 paraya tamir edilmiştir.³⁴⁹ Ne yazık ki son olarak Rebiülahir’de tamir edilen ürün azalışa geçerek 159 adede gerilemiş ve 47,5 guruş 8 para ile ayı kapatmıştır.³⁵⁰

2.3.5. Bilezik Yayı

Yıl boyunca on iki ay süresince tamirinin gerçekleştirildiği görülen ürünlerden bir diğeri de bilezik yayıdır. İlk olarak Cemaziyelevvel ayında birim değeri 9 paradan 411 adedi 92 guruş 19 paraya denk gelmiştir. Birim değeri değişmeyerek Cemaziyelahir’de ise 1123 adede yükselen ürünün tamiri 252,5 guruş 7 para tutmuştur. Bu yükseliş uzun sürmeyerek Recep ayına gelindiğinde 784 adedin 176 guruş 10 para ederi olduğu görülmektedir. Şaban ayına ise 881’e

³⁴⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, 17, 18, , s. 5.

³⁴⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 4.

³⁴⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 5.

³⁴⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No:9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, s. 4.

³⁴⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, 17, s. 5.

³⁴⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 4.

³⁵⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 5.

çıkan ürünün tamir gideri 198 guruş 10 para tutmuştur. Ramazan'da tekrar gerileyerek 680 aded olup toplamda 153 guruş bedelindedir. Bu gerileyiş bir hayli artarak Şevval ayında 175 taneye kadar düşen ürünün değeri 39 guruş olmuştur. Zilkade ayında ise miktarı tekrardan artışa geçerek 973'e ulaşmıştır. Tamir değeri ise 218,5 guruş 17 parayı bulmuştur.³⁵¹ Bu artış devam ederek Zilhicce'ye gelindiğinde miktar 1011 adede ulaşarak 229 guruş 19 para ederinde olmuştur. Lâkin burda bir hesap hatası mevcuttur. İşlem yapılacak olursa 9/40 dan 0,225 guruş elde edilerek 1011 adetle çarpıldığında ise sonuç 227,475 çıkmaktadır. Bu çıkan sonuçtan 19 parayı çıkaracak olursakta 19/40 dan 0,475 ve 227,475-0,475 işleminden 227 guruşa ulaşılmaktadır. Yukarda ise aynı zamanda tabloda da verilen değer 229 guruştur. Yani defterde yer alan bu değerın yanlış olduğu bu şekilde anlaşılmaktadır. Doğrusu 227 guruş 19 para tamirat gideri şeklindedir. Muharrem ayına gelindiğinde ise miktarında azalma rastlanılan ürün 443 aded olup 99,5 guruş 7 para ederindedir. Bu azalış uzun sürmeyerek Safer ayında hızla artışa geçen bilezik yayı miktarı 2822'lere kadar çıkmıştır. Bu durumdan tamirat tutarında doğal olarak etkilenecek 634,5 guruş 18 para olmuştur.³⁵² Rebiülevvel'de ise miktarın azalarak 1931 adede düştüğü gözlenmekte ve tamir bedelinin de 434,5 guruş olduğu bilinmektedir.³⁵³ Bu azalış son tamirinin gerçekleştirildiği Rebiülahir ayında da devam etmiş olup 896 tanesi 201,5 guruş 4 para ederindedir.³⁵⁴

2.3.6. Kebir Yay

Yıl içerisinde aralıksız on iki ay boyunca tamiri gerçekleştirilen ürünlerden biridir kebir yay. Cemaziyelevvel ayında birim iyatı 80 paradan 48 tanesi 96 guruşa ilk olarak tamir olunmuştur. Aynı birim değeri ile Cemaziyelahir'de ise artış göstererek 224 adedi 448 guruş beddelinde olmuştur. Recep'te ise azalış gösteren miktarı 153 tane olup toplamda 306 guruş ederindedir. Bu azalış devam ederek Şaban ayında 115'e kadar gerileyen ürünün tamir bedeli 230 guruştur. Ramazan ayına gelindiğinde ise tekrar yükselişe geçerek 145'e kadar ulaşan miktarı ile 290 guruşa mâl olmuştur. Bu yükseliş yine uzun sürmeyerek sert bir düşüşle Şevval ayında 44 aded olarak yer almış ve tamirâtı 88 guruşa yapılmıştır. Bu düşüş sabit kalmayarak yine miktarında artış gözlenen kebir yay Zilkade'de 173 taneden ibaret olarak 346 guruş bedelindedir.³⁵⁵ Yükselişine devam eden ürün hız kazanarak Zilhicce'de 977 adedi bulmuş olup 1954 guruşa tamiri gerçekleştirilmiştir. Muharrem'e gelindiğinde ise hızla 134 adede kadar

³⁵¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, s. 4.

³⁵² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, 17, 18, s. 5.

³⁵³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 4.

³⁵⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 5.

³⁵⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, s. 4.

düşmüş olup 268 guruşa tamir edilmiştir. Safer ayında miktarında yeniden artış olduğu görülen ürün 598 aded olarak 1196 guruş bedelinde olmuştur.³⁵⁶ Rebiülevvel'de ise 374 tanesinin tamir bedeli 748 guruş tutmuştur.³⁵⁷ Son olarak Rebiülahir'de de azalmaya deam eden miktarı 181'e kadar gerileyerek 362 guruş tamir gideri ile ayı kapatmıştır.³⁵⁸

2.3.7. Karşuluk Yay

Yıl içerisinde sadece bir ay tamirâtı gerçekleştirilmediği görülmektedir. Geri kalan tüm aylar zarfında tamiri gerçekleştirilmiştir. Birim değeri 50 para ile Cemaziyelevvel ayında 36 adedi 45 guruşa tamir kılınmıştır. Cemaziyelahir'de de aynı birim fiyatından bu kez 133 aded olarak 166 guruş 10 para bedelindedir. Miktarı Recep ayında zalışa geçen ürün 64 taneden ibaret olup toplamda 80 guruş değerindedir. Şaban ayında da önceki ay miktarına çok yakın olup 69 adedi 86 guruş tutmuştur. Ramazan'da ise 79'a yükseken miktarı ile tamir bedeli 98,5 guruş 10 para olmuştur. Şevval'de ise gerileyerek 19'a kadar inen mevcudu 23,5 guruş 10 para kıymetinde olmuştur. Zilkade'de ise tekrar atağa geçerek 96'ya yükselttiği miktarı ile 120 guruşa tamiri gerçekleştirilmiştir.³⁵⁹ Muharrem ayına gelindiğinde ise bir hayli sert düşüşle 5 adede kadar mevcudunun gerilediği görülmekte olup 62,5 guruşa tamir olunmuştur. Yine burda da hesap konusunda bir tutarsızlık görülmektedir. Birim fiyatı 50 paradan 50/40 işlemi ile 1,25 guruş bulunmakta ve bu sonuçla miktarı yani 5 i çarptığımızda ise 6,25 guruş sonucu elde edilmektedir. Yine müellifin hesaplamadaki hatası burda da bu şekilde görülmektedir. Safer ayında miktarı bir hayli artan ürün 357 adedi bulmuş ve 446 guruş 10 para değerinde olmuştur.³⁶⁰ Rebiülevvel'de ise 212 taneye gerilemiş olup 265 guruş tamir bedeli tutmuştur.³⁶¹ Bu gerileyiş son tamirinin gerçekleştirildiği Rebiülahir ayında da devam ederek 112 adedi 140 guruş değerinde olmuştur.³⁶²

2.3.8. Kapak Burma

Toplamda on iki aylık zaman zarfında düzenli olarak tamirâtının yapıldığı görülmektedir. Cemaziyelevvel ayında 50 para birim değeri ile 68 tanesi 85 guruş bedelinde olmuştur. Aynı birim fiyatı ile fakat bu kez artmış olan miktarı ile Cemaziyelahir'de 250 adedi 312,5 guruş ederindedir. Yine birim fiyatı sabit kalıp mevcudu ise azalmış olarak Recep ayında 149 tanesinin

³⁵⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, 17, 18, s. 5.

³⁵⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 4.

³⁵⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 5.

³⁵⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, s. 4.

³⁶⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 17, 18, s. 5.

³⁶¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 4.

³⁶² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 5.

186 guruş 10 paraya tamir edildiği görülmektedir. Bu azalış Şaban ayına da yansiyarak 136 adet olarak 170 guruş tutmuştur. Devamında Ramazan'da da 127 adede düşerek toplamda 158,5 guruş 10 para kıymetine sahiptir. Bu gerileyiş durmayıp Şevval ayında da kendini göstermiş ve 67'ye kadar gerileyen miktarı ile 83,5 guruş 10 paraya tamir bedeli olmuştur. Zilkade'ye gelindiğinde ise anide hızlı bir artışa geçerek mevcudu 266'ya ulaşan kapak burması tamir tutarı da 332,5 guruşu bulmuştur.³⁶³ Yükselişini Zilhicce'de de gösteren ürün 525 adet olarak 656 guruş 10 para kıymetine nail olmuştur. Muharreme gelindiğinde ise hızla azalışa geçen miktarı 100 taneden ibaret olup toplamda 125 guruşda tamir tutarıdır. Mevcudu tekrardan hızlı bir şekilde artışa geçen ürün Safer ayında 684 adede kadar ulaşmış olup 850 guruş tamir bedeli tutmuştur.³⁶⁴ Rebiülevvel'de ise 333 tanesi 416 guruş 10 paraya tamir edilmiştir.³⁶⁵ Miktar olarak azalışı devam etmiş ve son tamirinin gerçekleştirildiği ay olan Rebiülahir'de 170 adet ve 212,5 guruş değeri ile yer almıştır.³⁶⁶

2.3.9. Süngü ve vesair parçaları

Cedid Süngü: Bu süngü çeşidinin yıl içerisinde toplam on ay zarfınca tamiri gerçekleştirilmiştir. İlk olarak Cemaziyelevvel ayında birim fiyatı 400 paradan 216 adedi 2160 guruşa tamir olunmuştur. Devamında Cemaziyelahir'de de yine aynı birim değeri ile bu kez miktarı 642 taneye yükselerek tamir masrafı 6420 guruşa denk gelmiştir. Recep ayına gelindiğinde ise mevcudunda azalış gözlenen ürün 287 adede gerilemiş olup 2870 guruş kıymetindedir. Sonraki ay olan Şaban'da ise çok az bir miktar artarak 293 tanesi 2930 guruşa tamir edilmiştir. Zilkade'ye kadar tamirine rastlanılmayan cedid süngü bu ay içerisinde birim fiyatı 10 guruş olarak 134 taneden ibarettir ve toplam bedeli ise 1340 guruştur.³⁶⁷ Zilhicce'de de yine aynı birim değerinde olup bu kez 604 taneyi bulan ürün 6040 guruşa tamir olunmuştur. Muharrem ayına gelindiğinde ise birim değeri değişmeyerek 10 guruş olan cedid süngünün miktarında azalış görülmektedir. Bu ay içerisinde 266 adetden ibaret olarak 2660 guruşa tamiri yapılmıştır. Takiben Safer'de ise bir hayli arttığı görülerek 1611 taneyi bulan bu süngünün toplam tamir bedeli de 16110 guruşa yükselmiştir.³⁶⁸ Rebiülevvel ayında ise tekrardan düşüşe

³⁶³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, s. 4.

³⁶⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, 17, 18, s. 5.

³⁶⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 4.

³⁶⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 5.

³⁶⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 15, s. 4.

³⁶⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, 17, 18, s. 5.

geçerek 607 adede kadar gerilemiş ve tamiri 6070 guruşa mâl olmuştur.³⁶⁹ Bu gerileyiş son olarak tamirinin gerçekleştirildiği Rebiülahir'de de devam ederek 478 adedi 4780 guruş değerinde olmuştur.³⁷⁰

Çelik Süngü: Yıl süresince yalnızca üç ay tamiri gerçekleştirildiği görülmektedir. İlk olarak Ramazan ayında 520 para birim değerinde olarak 36 adedi 468 guruş bedelinde olmuştur. Şevval ayında ise birim değeri 13 guruş olarak yer almakta olup 35 tanesi 455 guruş değerindedir. Son olarak Zilkade ayında tamiri gerçekleştirilen çelik süngünün birim fiyatı 12,5 guruşdan 20 tanesi 250 guruş tutmuştur.³⁷¹

Süngü: Yalnızca Ramazan ayında yer alan ürünün özelliği yani ne tür süngü olduğu belirtilmemiştir. Buna göre birim değeri 400 paradan 263 tanesinin 2630 guruşa tamir olunduğu görülmektedir.³⁷²

Adi Süngü: Yıl içerisinde sadece Şevval ayında rastlanılan ürün 10 guruş birim fiyatı ile 54 tanesinin tamir bedeli 540 guruş olmuştur.³⁷³

Temur Süngü: Bu süngü çeşidinde tıpkı yukarda geçen adi süngü gibi yalnızca Şevval ayında yer almaktadır. Birim fiyatı 40 para olan ürünün 114 tanesi toplamda 114 guruşa tamir olunmuştur.³⁷⁴

Süngü Kuşağı: Yıl içerisinde Ramazan ayı hariç diğer tüm aylarda yer aldığı görülmektedir. Cemaziyelevvel ayında birim değeri 40 paradan 11 tanesi 11 guruşa onarılmıştır. Yine aynı birim değeri ile Cemaziyelahir'de ise bu kez 18 tanesi 18 guruş bedelinde olmuştur. Recep ayında ise yalnızca 8 taneden ibaret olarak 8 guruş kıymetindedir. Takiben Şaban ayında ise 20 taneye yükselen süngü kuşağı 20 guruş maliyetinde olmuştur. Şevval'de 16 adede düşerek toplamda da 16 guruşa tamir edilmiştir. Zilkade ayına gelindiğinde ise miktarında artış görülmekte olan süngü kuşağı 53 tane olarak 53 guruş bedelindedir.³⁷⁵ Zilhicce ayında birim fiyatı verilmemiş olup 1 adet ve 1 guruş olarak grülmektedir. Buna göre hesaplaması

³⁶⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 4.

³⁷⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 5.

³⁷¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 13, 14, 16, s. 4.

³⁷² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 13, s. 4.

³⁷³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, s. 4.

³⁷⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, s. 4.

³⁷⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 14, 15, s. 4.

düşünüldüğünde muhtemeldir ki birim değeri de 40 paradır. Muharrem ayında ise yine aynı birim fiyatından yalnızca 2 tanesi 2 guruşa tamir olunmuştur. Safer'de 6 taneye yükselerek 6 guruşa onarımı yapılmıştır.³⁷⁶ Bu artışı Rebiülevvel'de görülen ürün 22 adedi bulmuş ve 22 guuş maliyetinde olmuştur.³⁷⁷ Son olarak Rebiülahir ayında tamiri gerçekleştirilen süngü kuşağı ise birinci alay tüenkçisi Mustafa ustaya verilmiş olup 300 aded ve 300 guruş değerindedir.³⁷⁸

Süngü Tamiri: Şevval ayı hariç yıl içerisinde diğer tüm aylarda tamirati gerçekleştirilmiştir. Cemaziyelevvel'de 40 para birim fiyatından 75 tanesi 75 guruş tutmuştur. Cemaziyelahir'de ise bir hayli artarak 259'a yükseldiği görülmektedir. Bunun sonucunda tamir bedelide 259 guruş tutmuştur. Bu artış Recep ayında da devam ederek 294'ü bulmuş ve 294 guruş da ederi olmuştur. Şaban ayına da yansıyan bu artışla 375'e ulaşarak 375 guruşa da tamiri gerçekleştirilmiştir. Ramazan da ise 369 taneden ibaret olarak 369 guruş bedelindedir. Zilkade ayına gelindiğinde ise bir hayli yükselerek 464 adedi bulan süngünün onarımı da 464 guruşa mâl olmuştur.³⁷⁹ Devamında Zilhicce'de neredeyse üç katı kadar artış göstererek 1202'ye kadar çıkan ürünün değeride 1202 guruşu bulmuştur. Muharrem ayına gelindiğinde ise hızla düşüş yaşanmış olup 215 adede kadar gerileyerek 215 guruşa onarımı gerçekleştirilmiştir. Bu düşüş fazla sürmemiş Safer ayında tekrardan hızlı bir şekilde artışa geçerek 1215 taneye ulaşmıştır. Bunun sonucunda tamir gideri de 1215 guruş tutmuştur.³⁸⁰ Rebiülevvel'de 1140 adet olup 1140 guruş bedelinde iken³⁸¹ son olarak yer aldığı Rebiülahir'de 658'e kadar gerileyerek toplamda da onarımı 658 guruşa mâl olmuştur.³⁸²

Süngü Ayağı: Yıl içerisinde her ay tamiri yapıldığı görülmektedir. Cemaziyelevvel ayında süngü ayağı olarak yer alırken diğer tüm zamanlarda sadece ayak olarak aktarılmıştır. Birim fiyatı aynılığı düşünüldüğünde müellifin buralarda ayaktan kastının süngü ayağı olabileceği çıkarımına varılarak değerlendirilmiştir. Cemaziyelevvel ayında 20 para birim fiyatı ile 153 tanesi 76,5 guruşa onarılmıştır. Cemaziyelahir'de aynı birim değerinden bu kez 544'e yükselen mevcudu ile 272 guruş bedelinde olmuştur. Bu yükselişi Recep ayında 303 adede gerilemiş olup 151,5 guruş kıymetindedir. Şaban'da da devam eden azalışı ile 230 tanesi 115 guruşa tamir

³⁷⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, 17, 18, s. 5.

³⁷⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 4.

³⁷⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 5.

³⁷⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 15, s. 4.

³⁸⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, 17, 18, s. 5.

³⁸¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 4.

³⁸² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 5.

edilmiştir. Takiben Ramazan ayında miktarı 332'ye yükselirken tamir gideri de 166 guruş tutmuştur. Şevval ayına gelindiğinde ise hızla azaldığı görülen ürün 64'lere kadar düşmüş ve 32 guruş masrafı olmuştur. Zilkade'de ise birim fiyatının 20 paradan 40 paraya yükseldiği görülmektedir. Ayrıca miktarı da 375 taneyi bulmuş olup 192,5 guruşa onarımı sağlanmıştır.³⁸³ Birim değeri Zilhicce'de tekrar 20 para olan ürün miktarındaki artışı sürdürerek nerdeyse iki katı kadarına ulaşarak 665'i bulmuş ve bunun sonucunda da 332,5 guruş bedeli olmuştur. Muharrem ayında ise mevcudu gerileyerek 274 taneden ibaret olup tamir tutarı 137 guruştur. Bu gerileyiş uzun sürmemiş Safer ayında hızla artışa geçen ürün 1655 adedi bularak 827,5 guruş masrafı tutmuştur.³⁸⁴ Rebiülevvel'de 1093 adedi 546,5 guruşa tamir edilirken³⁸⁵ Rebiülahir'de 439'a düşen miktarı 219,5 guruşa tamir olunmuştur.³⁸⁶

2.3.10. Çakmak

Yıl içerisinde tamirinin gerçekleştirildiği aylarda bazen cedit çakmak bazende sadece çakmak olarak geçtiği görülmektedir. İlk olarak Cemaziyelevvel ayında cedit çakmak olarak geçmekte olup birim fiyatı 14 paradan 99 tanesinin bedeli 1386 guruş tutmuştur. Lâkin sağlaması yapıldığında bir tutarsızlık olduğu görülmektedir. Birim değeri 14 para olarak verilmiş olsada 14/40 işleminden 0,35 çıkar ve bununla 99 çarpıldığında 3465 guruş sonucu elde edilmektedir. Birim değeri para değilde guruş olarak düşünüldüğünde ise 14 guruşun 99 ile çarpımından 1386 guruşa yani verilen değere ulaşılmaktadır. Birim değeri 560 para olsaydı eğer yine doğru sonuca ulaşılmış olacaktı lakin okunan kaynakta müellifin yazdığı sayısal veri açıkça görülmektedir. Bu durumda ya birim fiyatının sayısal değeri yazımında bir hataya düşülmüş veyahut birim cinsi (para-guruş)karıştırılmıştır. Cemaziyelahir'de ise 560 para birim fiyatı ile bu kez 134 tanesi 1876 guruşa onarılmıştır. Aynı birim değeri ile Recep ayında ise 75 adetten ibaret olup 1050 guruş tutarındadır. Şaban ayında ise çakmak olarak geçmekte olup birim değeri yine 560 paradan 236 tanesi 3304 guruşa tamir edilmiştir. Ramazan'da ise birim değeri 56 para olan cedit çakmanın 92 tanesi 1288 guruş tutmuştur. Burda da yine birim fiyatının yazımında bir eksiklik göze çarpmaktadır. Diğer aylardaki ile karşılaştırılacak olursa ve işleme tutulduğunda 560 para olarak aslında kastedildiği görülmektedir. Muhtemeldir ki yazım esnasında sonunda ki sıfır unutulmuştur. Şevval ayındaki çakmak ise birim fiyatı 14 guruştan 39 adedi 546 guruşa tamir

³⁸³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, s. 4.

³⁸⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No:16, 17, 18, s. 5.

³⁸⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 4.

³⁸⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 5.

olunmuştur. Zilkade'de cedit çakmak olarak geçmekte olup 14 guruşdan 100 adedi 1400 guruş bedelinde olmuştur.³⁸⁷ Aynı birim fiyatı ile Zilhicce'de ise 98 tanesi 1372 guruş değerindedir. Muharrem ayında da tamiri görülen çakmak yine 14 guruştan 87 tanesi 1218 guruş tutmuştur.³⁸⁸ Aynı birim değeri ile cedit çakmak Rebiülevvel'de 38 tanesi 532 guruşa tamir edilirken³⁸⁹ Rebiülahir'de yalnızca 3 taneden ibaret olup 42 guruşa tamir edilmiştir.³⁹⁰

2.3.11. Cedit Kundak

Yıl içerisinde tüm aylarda tamirinin gerçekleştirildiği görülmektedir. Cemaziyevvel ayında 290 paradan 236 tanesinin tutarı 1711 guruş olmuştur. Yine aynı birim fiyatından Cemaziyelahir'de ise bu kez 595 adedi bularak 4313,5 guruşa onarılmıştır. Recep ayında birim fiyatı 310 para olan cedit kundak 374 adet olup 2898,5 guruş değerindedir. Sabitlik göstermeye birim değeri Şaban ayında da 210 paraya düşmüş ve 291 tanesinin masrafı 2255 guruş 10 para olmuştur. Ramazan ayında ise tekrar 310 para olan birim değeri ile 272 adedi 2108 guruşa tamir kılınmıştır. Aynı birim fiyatından Şaban ayında ise 99 adede gerileyen miktarı 767 guruş 10 para kıymetindedir. Zilkade'de de birim değeri değişmeyerek bu kez 139 taneye yükselen cedit kundak tamir gideri 1077 guruş 10 paradır.³⁹¹ Zilhicce'de ise mevcudu 417'ye kadar artmış olup 3271,5 guruş 10 para tamir tutarı olmuştur. Muharrem ayında birim değeri verilmemiş olan cedit kundak 199 aded olarak 1542 guruşa onarımı yapılmıştır. İşlem yaparak birim fiyatı bulunacak olursa 1542 guruşun 199'a bölümünden 7,74874372 sonucu elde edilmektedir. Bu sonuç guruş cinsindedir para cinsinden de bulunacak olursa 40 ile çarpımından 309,949749 elde edilir. Toplam verilen tutara ulaşmak için ilk bulunan guruş değeri ile 199 çarpıldığında 1542 guruş elde edilmektedir. Muhtemeldir ki bu küsüratlardan dolayı birim değeri yazılmamıştır. Safer ayında tamiri yapılan cedit kundak 310 paradan 1841 adet olarak toplamda 14267,5 guruş 10 para değerinde olmuştur.³⁹² Yine aynı birim fiyatı ile Rebiülevvel'de ise 1060 tanesi 8215 guruş bedelindedir.³⁹³ Rebiülahir'de 10 para 7,5 guruş birim fiyatından 375 tanesinin tamiri 2906 guruş 10 paraya yapılmıştır.³⁹⁴

³⁸⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, s. 4.

³⁸⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, 17, s. 5.

³⁸⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 4.

³⁹⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 5.

³⁹¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, s. 4.

³⁹² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, 17, 18, s. 5.

³⁹³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 4.

³⁹⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 5.

Cedid kundaktan başka tamiri gerçekleştirilen kundak çeşitlerinden filinta kundağı ve piştov kundağına da rastlanılmıştır. Yalnızca üç ay süresince tamiri yapıldığı görülen bu kundaklardan filinta kundağı ilk olarak Zilhicce ayında yer almaktadır. Birim fiyatı 5,5 guruşdan 21 tanesi 115,5 guruşa mâl olmuştur. Bir diğer tamiratının yapıldığı ay ise Muharrem ayı olup burda da aynı birim fiyatı ile sadece 1 adetten ibaret ve 5,5 guruş değerindedir. Piştov kundağı da ilk olarak Zilhicce ayında tamir görmüştür. Birim değeri 5 guruştan 38 tanesi 190 guruş tutmuştur. Muharrem’de ise 5,5 guruş olan birim fiyatından bu kez 29 tanesinin tamir masrafı 159,5 guruştur. Aynı birim fiyatı ile son olarak Safer ayında onarımı gerçekleştirilen piştov kundağı yalnızca 6 adetten ibaret olup tutarı da 33 guruştur.³⁹⁵

³⁹⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, 17, 18, s. 5.

BÖLÜM III: KILIÇHANE-İ AMİRE VE MÜHİMMAT İMALATI

3.1. Kılıç Kelimesinin Tanımı ve Anlamı

Bir dilin söz varlığı, o dili konuşan toplumun kavramlar dünyasının, maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısıdır. Aynı zamanda dünya görüşünün de bir kesiti olduğundan savaşçı bir toplum olan; kılıç kullanma, ata binme ve ok atmanın küçük yaşlardan itibaren öğrenilen bir gelenek olduğu Türklerin dilinde, *kılıç* kelimesinin geniş bir yer bulması hasebiyle onunla ilgili deyim ve atasözlerinin oldukça ortaya çıkmış olması kaçınılmazdır. Türkçe kökenli bir sözcük olan “kılıç”, Türkçe Sözlük’te “Uzun, düz veya eğri, sivri uçlu, bir veya her iki tarafıda keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah” olarak tanımlanmaktadır. Anadolu ağızlarında ise kılıç kelimesinin arada bir ‘n’ sesinin türetilmesi ile “kılınç” şeklinde de kullanıldığı dikkat çekmektedir. Türkçenin en eski sözlüğü Divanü Lügati’t-Türk’te de kılıç kelimesi *kılıçla-* ve *kılıçlan-* fiilleri, atasözleri ve deyimlerdeki kullanımıyla eserde yer almaktadır. Nitekim Kutadgu Bilig’de de kılıç kelimesi 52 defa geçmektedir. Eserin ülke yönetimiyle ilgili öğütlerin verildiği bölümünde kılıcın askerî gücü temsil ettiği görülmektedir. Ayrıca kılıç, Dede Korkut Kitabı’nda adı sık geçen silahlardan biri olup tam 131 yerde kendisine rastlanılmaktadır.³⁹⁶

Kelime bütün Türk lehçelerinde hemen daima kılıç, nâdiren de kılınç ve kilic, kilis, kiliş gibi şekillerde görülür. Arapça’da genellikle kök itibarıyla “helâk etmek” anlamını taşıyan seyf, Farsça’da ise -kılıcın yanı sıra Osmanlıca’da da- şemşîr kelimesi kullanılır.³⁹⁷

3.2. Kılıcın Ana Öğeleri

Kabza: Kılıcın kullanımını sırasında elle tutulan parçasıdır. Esasen Arapça “kabz” sözcüğü “elle tutma, kavrama” demektir. Düz kabzalar namlu doğrultusunda bulunur. Eğri kabzalar namlu doğrultusuyla bir açı oluşturacak şekilde eğridir. Yarım eğri kabzalarda ise alt kenar namlu doğrultusundadır, üst kenar namluyla açı oluşturacak şekilde eğridir. Eğri kabzalar, 13. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanır. Namlunun kabza içinde kalan kısmına “kabza yolu” denir. Kabza buraya gümüş perçinlerle tutturulur. Kabzalar kesit olarak yuvarlak, oval, köşeleri yuvarlatılmış dikdörtgen biçiminde veya altı ya da sekiz köşeli olur. Böylelikle elle tutulması daha rahat olur. Baş taraflarında, kabzanın elden kaymasına engel oluşturan, çıkıntılı veya topuz şeklinde

³⁹⁶ Mihrican Çolak, Türkçenin Söz Varlığında “Kılıç”, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, Sy. 7/4 2018, s. 2155.

³⁹⁷ Nebi Bozkurt, “Kılıç”, TDİA, C. 25, 2002, s. 405.

yuvarlak “kabza başı” vardır. Az da olsa hayvan başı –özellikle ejder ağzı– biçiminde olanlar da vardır. Kimi kabza başlarının ortasında kılıcı bileğe takmak veya bir yere asabilmek için bir “ip deliği” bulunur. Kabzalar abanoz, sakız ağacı ve sandal ağacı gibi sert ağaçlardan, yeşim ve akik gibi yarı değerli taşlardan, fildişi, boynuz, kemik ve balıkdışı gibi hayvansal veya demir ve gümüş gibi madensel gereçlerden yapılır. 11 Rabiülevvel 1139 (6.11.1726) tarihli bir mahkeme kararında, işlenen kılıçların kabzaları boyama ağaçtan yapılmayıp “abanoz ve sakız ve yenedünya ve sandal ağaçlarından ve balık ve fildişinden olup kat’â boyalı kalp (hileli) ağaçtan işlenmemesi” i’lâm olunmaktadır. Ağaçtan yapılan kabzaların kimilerinin üzeri ince deriyle kaplanır. Tahta kabzalar zamanla çürüdüğünden, kimi kılıçlar, kabzaları yenisiyle değiştirilmiş olarak günümüze ulaşabilmiştir. Kabza, kılıcın en çok süslenen bölümüdür. Zümrüt, yakut, elmas gibi değerli taşlarla bezenmişleri “murassa” olarak anılır.³⁹⁸

Balçak: Kabza ile namlu arasında rahat tutmayı sağlayan ve vuruş sırasında elin kaymasını önleyen sipere balçak adı verilir; bazı kılıçlarda balçağın bir köprü gibi geriye doğru kıvrılarak kılıç kılıca çarpışmalarda eli darbelerden koruyan kısmına balçak kavsi veya kabza siperi denir.³⁹⁹ Haç biçimindeki balçakların namlu doğrultusuna dik uzun çıkıntılarına “kabza kolu” denir. Kolları düz olan (15. yüzyıl üslûbu), kolları düz ve kol başları yuvarlak olan (16. ve 17. yüzyıl üslûbu) ve kolları namluya doğru kıvrık olan (18. ve 19. yüzyıl üslûbu) balçaklar vardır. Nâdir de olsa kollarından biri aşağı, biri yukarı bakan balçaklara da rastlanır. Namlu doğrultusundaki iki kısa çıkıntısından biri kabzaya,⁴ öteki kının ağızlığına geçecek biçimde yapılmıştır. Balçaklar genelde demirden yapılır; kimilerinin üzeri altın kakma desenlerle süslenir ki bunlara “zer-nişânî” denir.⁴⁰⁰

Namlu: Kılıcın bedeni, ilk yapıldığı zamana ait ana gövdesidir. Kılıcın birçok bölümü zaman içinde değiştirilebildiği halde, namlusu hiçbir zaman atılmaz. Namlu kesme ve delme işlevini yerine getirir. Bu bölüme “taban”, “demren” ve “timur” (demir) dendiği de olur. Namlu boyunca uzanan yivlere “kan oluğu” denir. Namlu üzerinde kimi zaman bir, kimileyin iki kan oluğu bulunur; ancak kan oluğu olmayanları da vardır. Kanın sızması için açılan kan olukları, kılıcın ağırlığını da azaltır. Türk kılıcı 16. yüzyıl başlarında estetik ve performans olarak en

³⁹⁸ Şinasi Acar, Osmanlı Kılıçları, dosya.toprakisveren.org. tr. s. 3.

³⁹⁹ Nebi Bozkurt, “Kılıç”, s. 405.

⁴⁰⁰ Şinasi Acar, Osmanlı Kılıçları, s. 3.

yüksek düzeye ulaşmıştır. Namlu biçimine göre kılıçlar “düz kılıç”, “eğri kılıç”, “burmalı kılıç” ve “çatal kılıç” gibi adlar alır.⁴⁰¹

Kılıcın namlusu kın içinde muhafaza edilir. Kılıç bir kayışla bele veya omuza asılarak taşınır. Eğri kılıçlar, Türk kılıcı olarak tüm dünyada bilinir olmuştur. Savaşırken iki ellerinde birbirinden farklı birer kılıç taşıdıkları bilinen Türklerin, kılıçlarının hafifliğinden ve onları kullanmadaki ustalıklarından Avrupalıların övgüyle söz ettikleri bilinmektedir.⁴⁰² Kın, kılıcın kullanılmadığı zamanlarda içinde korunduğu zarftır. Osmanlı Türkçesi’nde Arapça “gılâf” (kılıf) sözcüğü de kullanılır. Kılıcı dış etkilerden korur ve her kılıç daima kınında taşınır. Kınlar, kabzanın – balçak altında kalan– bitiş noktasından namlu ucuna kadar olan uzunlukta olur. Her kılıç için özel olarak ve genellikle gürgen ağacından yapılır.⁴⁰³

Osmanlı Türkçesi’nde kın ustasına “niyâmger” (kın yapan) denir. Niyâmgerân (kınıncılar) kılıç ustalarından ayrı, başka bir cemaat oluşturur; esnaf birlikleri ve atölyeleri ayrıdır. Kılıç tahtasının üzeri çoğu kez sahtiyan veya meşin deriyle, kimi zaman –genellikle kırmızı veya mor renkli– kadife kumaş veya gümüşle kaplanır. Bu işleme “kın bağlamak” denir. Önce kılıca “kıl oynatmaz” denilen tarzda bir tahta kılıf yapılır; üstüne sıgır sağrısından bir deri kaplanır ve derinin iki ucu “sırım”la gerdirilerek boydan boya gümüştan yassı bir şeritle birleştirilir. Günümüzde bu dikişi yapacak usta kalmamıştır. Kının ağızlık (kılıcın girdiği yer), çamurluk (pabuç da denilen kının uç kısmı), askı halkaları ile bilezikleri demir, pirinç veya gümüştan olur. Çok süslü, dahası “murassa” (değerli taşlarla bezeli) olanlarına da rastlanır. Eğri kılıçlarda kının

⁴⁰¹Düz kılıçlar çoklukla “çift ağızlı” olur; namluları doğrusaldır. Osmanlı kılıçları arasında düz kılıç pek azdır. Eğri kılıçların, İranlıların “Şemşir” (arslan tırnağı) adını verdikleri türü “tek ağızlı” olur. Bu kılıçlarda namlu –eğri bölümün başlangıcından itibaren– uca doğru giderek inceler. Orta Asya kökenli Türk eğri kılıçları tek ağızlı olmakla birlikte, namlu sırtının kılıç ucundan itibaren yaklaşık üçte birlik bölümü de “kılağılı”dır (kılı kesecek kadar keskin). Bu iki ağızlı bölümün başladığı noktaya “mahmuz” denir ki namlunun en geniş yeri çoğu kez burasıdır. Mahmuzdan hemen önce eni biraz azalan namlu, balçağa kadar aynı genişliği korur. Bu noktadan itibaren –ters yönde– uca yaklaştıkça sivrileşir. Hamle yaparken ve geri çekerken kılıcın iki tarafının da keskin olması tahrip gücünü artırır. Sırtın uç bölümünün keskin olması –kılıcı çevirmeden– ufak bir bilek hareketiyle sonuç almayı mümkün kılar. Üstelik içbükey ağız, geri çekerken kılıcın gittikçe daha derine dalmasına neden olur. Hem beklenmedik bir hızla uygulanabilmesi hem de rakip tarafından öngörülmesindeki güçlük nedeniyle, bu “ters kesme” hamlesi önemli bir saldırı üstünlüğü sağlamaktadır. At üstünde yapılan dövüşlerde yalnızca süvari değil, onun atı da hedef alınır. Burmalı kılıçların namluları yılankavidir. Bu kılıçlar “yıldırım ağızlı” diye de anılmaktadır. Bu yılankavi namlu düz veya eğri olabilir.

Çatal kılıçların namluları, eğriliğin başladığı noktadan itibaren (kılıç boyunun yaklaşık üçte birlik bölümünde) iki gövdeli olur. Bu kılıçların namluları tek ağızlıdır. Hz. Ali’nin kılıcı “Zülfikaar” bu türdendir. “Lâ feta illâ Alî, lâ seyfe illâ Zülfikaar” (Ali’den başka yiğit, Zülfikaar’dan başka kılıç yoktur) denilmiştir. Çatal uçlu kılıçların pratikte etkili bir silah olmadığı, ancak bu islâmî inancı sürdürmek amacıyla yapıldığı söylenebilir.

Şinasi Acar, Osmanlı Kılıçları, s. 4.

⁴⁰² Mihrican Çolak, a.g.e, s. 2156.

⁴⁰³ Şinasi Acar, a.g.e, s. 6.

ağızlık tarafının içbükey kenarı, kılıcın kolayca girebilmesi için, üst bileziğe kadar (yaklaşık 18-20 cm) yarık olarak yapılır. Kın kılıçla aynı döneme ait olmayıp –çürüdüğü için– daha yakın bir zamanda yapılmış olabilir. Kılıç kınından çıkarıldığında, kın belde asılı kalır. Topkapı Sarayı Müzesi’nde bulunan kimi kılıçların kınları üzerinde usta damgasına rastlanır.⁴⁰⁴

3.3. Türklerden Osmanlıya Kılıcın Seyri

Türk kılıcının menşei konusunda Bahaeddin Ögel, uzak ve yakın doğu kültürlerinde olgun ve iptidai bir şekline rastlanmadığından sonradan Japonya’ya kadar yayılan Türk kılıcının menşeinin Altay olduğu, İslam’dan sonraki Türk kılıcının menşe itibariyle Orta Asya’ya bağlı olduğu görüşündedir.⁴⁰⁵

Divân ü Lügati’t-Türk’te kılıç üzerine yapılan yeminden bahsedilmektedir. Kâşgarî; Kırgız, Yabaku, Kıpçak ve diğer boyların halkları ant içtiklerinde veya sözleştiklerinde demiri ululamak için, kılıcı yanlamasına önlerine koyduklarını ve “Bu kök kirsün kızıl çıksun” dediklerini; bu sözün anlamının da “sözünde durmazsan kılıç kanına bulansın; demir, senden öcünü alsın” demek olduğunu belirtir. Bunun da demiri büyük saymalarından kaynaklandığını söyler. Türkler çok eski zamanlardan beri demiri kutlu saymışlardır. Hunların “göksel kılıç” a taptıkları bilinmektedir. Bu yeminde de bu inancın etkisi olduğu söylenebilir.⁴⁰⁶ Savaşçı bir toplum olarak bilinen Türkler, kılıçlarını baştan sona kendileri yapmışlardır. Demirden yapılan, kullanması ayrı bir güç ve yetenek isteyen, bire bir karşılaşmalarda kullanılan kılıcın kültürümüzde özel bir yeri vardır.⁴⁰⁷

Türklerde kılıç aynı zamanda egemenlik simgesidir. Osmanlı padişahları tahta çıktıklarında, genel biat töreninden sonra, egemenlik göstergesi olarak –çoklukla 2-7 gün içinde–

⁴⁰⁴ Evliya Çelebi (1611-1682) o dönemde İstanbul’daki kincılar esnafının 300 dükkân ve 600 çalışandan oluştuğunu yazmıştır.

Bunlar arasında İbrahim Usta (19. yüzyıl), Zülfikar (Prizren, 19. yüzyıl), Tosun adları okunabilmektedir. Ayrıca Topkapı Sarayı Müzesi arşivindeki kayıtlarda 16. Yüzyılda Muslihiddin (Mihalıç), Davud (Bosna), Ali (Bosna), Yahya-i Rum, Hasan (Bosna), Mehmed (Nemçe), Ali bin Mustafa, İskender (Bosna), Mustafa (Mihalıç), Mustafa Abdullah, Yusuf (Çerkes); 17. yüzyılda Yusuf Karagöz, Ali Mustafa, Mustafa Abdullah, Mehmed Abdullah (Bağdad), Keyvan Abdullah, Mustafa Mehmed, Mahmud Mehmed, Cafer Abdullah, Süleyman Abdullah, Yusuf Abdullah, Bâlî (Tolci), Kaasım Süleyman, Ali Abdullah, Bâlî Kurt, Ali Yusuf, Yusuf Mustafa, Hızır Abdullah, Yani zimmî, Mehmed Abdullah, Recep Ahmed, Mustafa Kaasım, Bâlî Ahmed ve 18. Yüzyılda El-hâc Mehmed veled-i İbrahim gibi usta adlarına rastlanmaktadır.

Şinasi Acara, a.g.e, s. 6.

⁴⁰⁵ Bahaeddin Ögel, “Türk Kılıcının Menşe Ve Tekâmülü Hakkında”, Ankara Üniversitesi, DTCFD, C. 6, Sy.5, 1948.

⁴⁰⁶ Mihrican Çolak, a.g.e, s. 2156.

⁴⁰⁷ Mihrican Çolak, a.g.e, s. 2156.

bir “kılıç alayı” yapılırdı. Örneğin Fâtih, Akşemsetdin (1389-1459) eliyle kılıç kuşanmıştır. Yavuz Sultan Selim (1512-1520) döneminden başlayarak kılıç alayı İstanbul’da Eyüp sultan Türbes’nde yapılmıştır. Padişahlara genellikle Şeyhülislâmlar ve nakibüleşraflar kılıç kuşatırdı. Bu dinî ve askerî törende, padişahın arzusuna göre, saraydaki kutsal emânetler arasında bulunan kılıçlardan biri “teberrüken” (uğur sayarak) kuşanırdı. Eskilerde bu kılıç kuşanma töreni “taklîd-i seyf” veya “takallüd-i şemşîr” (kılıç takınma) olarak anılırdı. Osmanlı İmparatorluğu’nda cuma hutbesi için minbere çıkan hatibin kılıç kuşanması bir gelenektir ve bağımsızlık simgesi olarak yorumlanırdı.⁴⁰⁸

Ateşli silahların ortaya çıkışıyla değer kaybetmeyen kılıç, XVI ve XVII. yüzyıllarda Türk savaşçıların kullanımındayken XIX. yüzyıldan itibaren orduda rütbeyi gösteren bir simge olmuş, XX. yüzyılın başından itibaren bir tören silahı olarak kullanılmaya devam etmiştir. Cülus töreni gibi önemli merasimlerde hükümdarlara ya da yüksek rütbeli devlet erkânına hediye edilen kılıçların değerli taşlar, bitkisel ve geometrik motiflerin hat sanatıyla birleştirilerek yapıldığı süslemelerle süslendiği görülmektedir. Bu hatlarla kılıcın üzerine kılıcı yapan, kılıcın yapılış tarihi ve kime ait olduğu bilgileri yazılmaktadır. Kılıçların üzerinde ayrıca kelime-i tevhid gibi maneviyatı güçlendirici terimler, ayetler, dualar vb. yer almaktadır. Bu kılıçların en güzel örnekleri Topkapı Sarayı Müzesinde bulunmaktadır.⁴⁰⁹

Sultan 2.Osman (1618-1622) döneminde Kurşunlu Mahzen ile Top Kapısı arasında Dimişkihâne (kılıçhane) işyeri vardı. Fâtih söz konusu madenden demir çıkartıp –kendisinin bina ettirdiği– bu dimişkihânede usta kılıççılara çeşitli tarz kılıçlar yaptırırdı. Sultan 4. Murad’ın (1623-1640) kılıççıbaşı Sağır Davud’un ustası Mustafa burada çalışırdı. Kale dışında, deniz kenarında büyük bir işyeri idi. Daha sonra Sultan İbrahim (1640-1648) döneminde Kara Mustafa

⁴⁰⁸ Kılıç, bazı yörelerde evlilik törenlerinde de törensel bir araç olarak kutsallığı ile yerini almaktadır. Günümüzde de subayların evlilik törenlerinde, evlenen subayı ve eşini iki tarafa dizilmiş subayların kılıçları altından geçirme âdeti devam etmektedir. Türklerin yaşayışlarının yansıdığı minyatürlerde de kılıca rastlanmaktadır. Osmanlı astronomisinde yer alan yedi gezegenden Zuhâl (Satürn), Merih (Mars) ve Şems (Güneş) çok kollu olarak bir ellerinde kılıç tutmuş şekilde tasvir edilmektedir. Melek-i Ahmer adlı hayvana benzeyen mitolojik varlık da elinde bir kılıçla tasvir edilmiştir. Yeniçeri ordusunun kuruluşundan sonra Yeniçeri orta işaretlerinde ve flamalarından birçoğunda kılıç ve Zülfikar da görülmektedir. (Mihrican Çolak, a.g.e, s. 57-59).

Günümüzde Bursa yöresine mal edilmiş “kılıç-kalkan oyunu”nun, geçmiş tarihimizde yüzyıllar boyunca kılıçla yapılan savaşların oyun biçiminde devamı olduğu kuşkusuzdur. Bu oyun Türk halk dansları içinde müziksiz oynanan tek oyundur. Yalnız erkekler tarafından karşılıklı iki sıra halinde oynanır ve Orhan Gazi’nin (1324-1360) Bursa’yı fetih savaşını temsil ettiği şeklinde yorumlanır (Şinasi Acar, a.g.e, s. 2).

Şinasi Acar, Osmanlı Kılıçları, s. 1.

⁴⁰⁹ Mihrican Çolak, a.g.e, s. 2156.

Paşa'nın şehit edildiği yıl (1644) terk edildi. Kılıç üretilen yere dimişkîhâne denilmesi, en iyi kılıçların Arapça adı Dimişk olan Şam'da yapılmasından ve bunların çok ünlü olmasından ileri gelmektedir.⁴¹⁰

Osmanlı'da sayı olarak en çok kılıç kullanan zümre yeniçeriler olmakla, 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra giderek önemini yitirmiş; ordudaki yerini süngü almış, kişisel korunma aracı olarak da tabanca yeğlenir olmuştur. Osmanlı kılıçları narin olmakla birlikte, kullanımında meleke kazanmış birinin elinde namlusu kırılmaz, ağzı körülenmez, vurduğu zırhı ve miğferi ikiye bölecek denli etkili olur. Osmanlı'yla yapılan süvari muharebelerinde ufak tefek yaralardan nâdiren söz edilmesi bu nedenledir. Ancak, dikkatsizce kullanılırsa elbet kırılabilir. Yeniçerilere her şeyden önce eğri kılıç kullanmak öğretilirdi.⁴¹¹

Tarihler kılıçhanenin yeri hakkında pek bir şey yazmasa da Evliya Çelebi her şey de olduğu gibi bunda da bilgiler vermektedir. Onun verdiği bilgiler doğrultusunda kılıç fabrikasının, Kılıç Sanat Mektebi Atmeydanı'nda ve şimdiki İktisat Fakültesinin arkasına düşen bugün ki Sanatlar Mektebinin olduğu yerdedir. 1284-1867 de bir sanat mektebi açılması düşünüldüğü zaman orada demir dökecek, eritecek ve işleyecek tesisat mevcut olması hatıra getirilerek yine mektep halinde ihya edilmiş demektir. Kılıcı en çok kullanan yeniçeriler olması bu Ocağın 1241 (1825-1826) de kaldırılarak yerine Garp tarzında ordu teşkil edilmesi ve bu yeni ordunun elbiseleriyle birlikte silahının da garptan getirilmesi ve nihayet garp sanayiinin Türkiye piyasasını elce uğratması gibi sebeplerle kılıççılık da inkıraz bulmuştur denilebilir. Fakat sonra top, tüfek, humbara gibi harp levazımının Tophane ile Zeytinburnu ve başka yerlerde imalat-ı harbiye fabrikalarında yapılmaya başlamasından sonra lüzumu olan kılıçların da yine bu fabrikalarda kısmen yapılmış olduğu şüphesizdir.⁴¹²

Günümüze ulaşabilen ilk Osmanlı kılıçları Fâtih (1451-1481) dönemine aittir. Topkapı Sarayı Müzesi ve Askerî Müze'de bulunan daha eskiye ait kılıçlar, çeşitli uluslara ait islâm kılıçlarıdır. "Süyûf-i mübâreke" (Kutsal kılıçlar) olarak anılan Hz. Muhammed ve Dört Halife döneminden intikal eden kılıçların otantik olduğu konusu kuşkuludur. Emevî, Abbâsî, Eyyübî, Memlûkî, Kuzey Afrika ve İran kılıçları, dönemlerinin en zengin koleksiyonlarını oluştururlar.

⁴¹⁰ Şinasi Acar, a.g.e, s. 7.

⁴¹¹ Şinasi Acar, a.g.e, s. 2.

⁴¹² M.Zeki Pakalın, a.g.e, C. II, s. 265.

Fâtih döneminde ileri düzeyde biçimlenmiş olan Osmanlı kılıç formunun 16. yüzyılda esas formunu bulduğu ve bunun 18. yüzyıl sonlarına değin sürdüğü görülür. 19. yüzyıl yapımı kılıçlarda az da olsa Avrupa etkisi görülmektedir. Bu etki –bezemelerde olduğu kadar– kabza, balçak ve namlu biçimlerinde de kendini göstermektedir.⁴¹³

3.4. KILIÇHANE-İ AMİRE'DE GERÇEKLEŞEN MÜHİMMAT İMALATI

Üretimi gerçekleştirilen kılıç çeşitlerine yer verilmektedir bu başlık altında. Bunlar, zabıt kılıcı, miralay kılıcı, çavuş kılıcı, binbaşı kılıcı ve Temur süvari kılıcıdır. Pençe kabzalı, simli veyahut başka özelliklere haiz kılıçlar olduğu görülmektedir kimlerinin. Ayrıca bazı kılıçların kimler için üretildiği veya tamir olduğuna da ulaşılabilmektedir. Bunların yıl içerisinde hangi vakitler ne kadar ve hangi baha ile imal edildiği gibi soruların cevabına yapılan değerlendirmelerde ulaşılmaktadır. Devamında ise bu kılıç çeşitlerinin de yer aldığı tablo eklenerek bu bölüm sonlandırılmıştır.

3.4.1. Zabıt Kılıcı

Yıl içerisinde her ay üretimi yapılan kılıç türüdür. Çeşitli özellikler barındırdığı görülmektedir. Cemaziyelevvel'de imal edilen pençe kabzalı süvari zabıt kılıcıdır. Birim fiyatı 99 guruş olup 20 tanesi 1980 guruşa üretimi gerçekleşmiştir. Bu ay içinde imal edilen bir diğeri ise piyade zabıt kılıcıdır. Bahası 55 guruşdan 46 tanesi 2530 guruşa denk gelmiştir. Son olarak tophane zabıt kılıcı üretilmiş olup 55 guruşdan 10 adedi 550 guruş kıymetindedir.⁴¹⁴ Cemaziyelahir ayında yine bir pençe kabzalı süvari zabıt kılıcının varlığı görülmektedir. Bahası 99 guruş olan bu kılıcın 3 tanesi 297 guruşa üretilmiştir. Yine bu ay içinde üretilen zabıt kılıcı ise 55 guruşdan 12 tanesi 660 guruşa denk gelmiştir. Recep ayına gelindiğine yine varlığı göze çarpan bu pençe kabzalı süvari zabıt kılıcı bu kez 98 guruşdan 51 adet olarak 4998 guruşa imal olunmuştur. Piyade zabıt kılıcı ise 54 guruş baha ile 19 adedi 1024 gurudan üretilmiştir.⁴¹⁵ Takiben Şaban ayında görülen sade zabıt kılıcı 54 guruş birim fiyattan 15 tanesi 810 guruşa imal edilmiştir. Takiben Ramazan'da üretilen zabıt kılıcının birim fiyatı da 54 guruş olup bu kez 151 tanesi 8154 guruşa imal olunmuştur.⁴¹⁶ Şevval ayında da olduğu görülen pençe kabzalı süvari zabıt kılıcı 98 guruşdan 5 adet olarak 490 guruşa üretimi yapılmıştır. Bir diğeri bu ay da üretilen

⁴¹³ Şinasi Acar, a.g.e, s. 5

⁴¹⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, s. 3.

⁴¹⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, 11, s. 4.

⁴¹⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, 13, s. 3.

de piyade zabıt kılıcı olup 54 guruş baha ile 228 tanesi 12312 guruşa den gelmiştir.⁴¹⁷ Zilkade'de üretildiği görülen süvari zabıt kılıcı 98 guruşdan 15 adet olarak 1470 guruşa maliyeti olmuştur. Piyade zabıt kılıcı ise 54 guruşdan 30 adet olarak 1620 guruş bedele denk gelmiştir.⁴¹⁸ Zilhicce'de de 54 guruş birim fiyatı olan piyade zabıt kılıcı 101 adetten ibaret olarak 5454 guruşa imali gerçekleştirilmiştir.⁴¹⁹ Muharrem ayındaki piyade zabıt kılıcı da aynı bahadan olarak bu kez 205 adede yükselip 11070 guruş değerine ulaşmıştır. Pençe kabzalı süvari zabıt kılıcın da 98 guruşdan 29 tanesi 2842 guruşa üretilmiştir.⁴²⁰ Safer ayındaki süvari zabıt kılıcı 92 guruş birim fiyatında olup 34 tanesi 3128 guruşa üretimi yapılmıştır. Piyade zabıt kılıcı ise 52 guruşa düşen bahası ile 100 adetten 5200 guruşa imal olunmuştur. Rebiülevvel'de ise bahası 50 guruşa düşen piyade zabıt kılıcının 32 tanesi 1600 guruşa isabet etmiştir. Pençe kabzalı süvari zabıt kılıcı da 74 guruşdan yalnızca 8 adet olup 592 guruş kıymetine sahiptir.⁴²¹ Rebiülahir'de de aynı bahada olan pençe kabzalı süvari zabıt kılıcın bu kez 14 tanesi 1036 guruşa imal edilmiştir. Son olarak piyade zabıt kılıcı 50 guruşdan 47 adetten ibaret olarak 2350 guruşa üretimi gerçekleştirilmiştir.⁴²²

Pençe kabzalı süvari zabıt kılıcının bahasının en yüksek olduğu zaman 99 guruş olan Cemaziyelevvel ayıdır. Aynı zamanda 2 adet ile en az imalin gerçekleştiği de görülmektedir. En fazla imali ise 51 tane ile Recep ayındadır. Birim fiyatı son iki ay da Rebiülevvel ve Rebiülahir'de 74 guruşa kadar gerilemiştir. Birim fiyatındaki bu değişimler toplam değerini de etkilemiştir pek tabii. Piyade zabıt kılıcının ise Cemaziyelevvel'de 55 guruşla en yüksek olan birim fiyatı Safer'de 52 guruşa ve son olarak Rebiülevvel ve Rabiülahir'de 50 guruşa kadar gerilemiştir. Muharrem ayında 205 adetle en fazla üretim gerçekleştirilmiştir.

3.4.2. Miralay Kılıcı

Yıl içinde yedi ay süresince imal edildiği görülmektedir. İlk olarak Cemaziyelevvel ayında üretilen miralay kılıcı 1 taneden ibaret olup 462 guruştur.⁴²³ Cemaziyelahir'de üretilen miralay kılıcı simli olup 472 guruş baha ile 2 tanesi 944 guruş değerindedir.⁴²⁴ Mir liva Asakir-i Mansure Haydar Paşa ve süvari miralay Osman Bey hazeratı için pençe kabzalı sim kaplama

⁴¹⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, s. 4.

⁴¹⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 15, s. 3.

⁴¹⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, s. 4.

⁴²⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 17, s. 5.

⁴²¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 18, 19, s. 4.

⁴²² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 5.

⁴²³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, s. 3.

⁴²⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, s. 4.

olarak Şaban ayında üretilen kılıç 745 guruşdan 2 tanesi 1490 guruş bedelindedir. Yine bu ayda sim kaplama miralay kılıcı 504 guruşdan 3 adet olarak 1512 guruş değerinde imal edilmiştir. Takiben Ramazan'da da üretilen simli miralay kılıcı bu kez 506 guruş baha ile 3 adetten ibaret olarak 1518 guruşa maliyeti olmuştur.⁴²⁵ Zilkade'de Asakir-i Hassa ve Mansure miralayları için imal olunan simli kılıcın 472 guruş bahası olup 12 tanesi 9916 guruşa üretilmiştir.⁴²⁶ Muharrem ayında üretilen simli miralay kılıcı ise yalnızca 1 tane olup 546 guruş değerindedir.⁴²⁷ Son olarak Rebiülevvel'de imal edilen miralay kılıcı 472 guruşdan 3 adedi 1668 guruş bedeline olmuştur.⁴²⁸

3.4.3. Çavuş Kılıcı

İlk olarak Cemaziyelevvel'de üretimi yapılan piyade çavuş kılıcı 42 guruş baha ile 51 adet olup 2142 guruş bedelindedir. Bir diğeri ise şiş çavuş kılıcı olup 41 guruşdan 32 tanesi 1312 guruş değerindedir.⁴²⁹ Cemaziyelahir'de üretilen çavuş kılıcı 42 guruşdan bu kez 75 tanesi 3150 guruş bedelinde olmuştur. Takiben Recep ayında 41 guruşdan 24'e düşen miktarı 984 guruş tutmuştur.⁴³⁰ Şaban ayında da varlığı görülen çavuş kılıcı 41 guruş bahadan bu kez artarak 129 tanesi 5289 guruşa üretilmişti. Ramazan'da da değişmeyen bahası ile yine artan miktarı 161'e ulaşmış ve 6601 guruş bedelinde olmuştur.⁴³¹ Şevval ayında iki farklı birim fiyatından üretilen piyade çavuş kılıcı, 31 guruşdan 135 tane ve 30 guruşdan 44 tanedir. Toplamda 7295 guruş değerinde olmuştur.⁴³² Zilkade'de Asakir-i Hassa topçuları için üretilen Temur kınlı çavuş kılıcı 40 guruşdan 225 adet olarak 900 guruş kıymetinde olmuştur.⁴³³ Zilhicce'de ise çavuş kılıcı 41 guruş baha ile 213 tanesi 8733 guruşa imal edilmiştir.⁴³⁴ Muharrem ayında üretilen çavuş kılıcı Temur takımlı olup Asakir-i Hassa topçu çavuş kılıcıdır. Birim fiyatı 40 guruşdan 125 adet olup 5000 guruş maliyetindedir.⁴³⁵ Takiben Safer ayında üretilen piyade çavuş kılıcı 39 guruş baha ile 296 adedi 11544 guruşa üretilmiştir. Aynı birim fiyatı ile Rabiülevvel'de de üretilen piyade çavuş

⁴²⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, 13, s. 3.

⁴²⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 15, s. 3.

⁴²⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 17, s. 5.

⁴²⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 19, s. 4.

⁴²⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, s. 3.

⁴³⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, 11, s. 4.

⁴³¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, 13, s. 3.

⁴³² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, s. 4.

⁴³³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 15, s. 3.

⁴³⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, s. 4.

⁴³⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 17, s. 5.

kılıcı 117 adet olup 4563 guruş değerindedir.⁴³⁶ Son üretiminin yapıldığı Rebiülahire gelindiğinde ise birim fiyatı 49 guruşa yükselerek 37 tanesi 1813 guruşa imal edilmiştir.⁴³⁷

3.4.4. Binbaşı Kılıcı

Yıl içerisinde on ay süresinde imal edildiği görülmektedir. İlk olarak Cemaziyelevvel ayında 97 guruşdan 2 tanesi 194 guruşa üretilmiştir.⁴³⁸ Cemaziyelahirde'de aynı birim fiyatından bu kez artarak 6 tanesi 582 guruş değerinde olmuştur.⁴³⁹ Şaban ayında da bahası değişmeyen binbaşı kılıcı 5 adet olup 485 guruşa imal olunmuştur. Ramazan ayına gelindiğinde ise bahası 91 guruşa düşerek 3 tanesi 293 guruş değerindedir.⁴⁴⁰ Takiben Şevval'de ise tekrar 97 guruşa çıkan bahası ile yalnızca 3 adet üretilmiş olup 291 guruş harcanmıştır.⁴⁴¹ Zilkade'de de bahası aynı kalarak 7 adet olup 679 guruşa imal edilmiştir.⁴⁴² Aynı birim fiyatı ile Zilhicce'de ise sadece 3 taneden ibaret olup 291 guruş değerindedir.⁴⁴³ Muharrem ayındaki binbaşı kılıcı ise altın yıldızlı olarak 1 tanesi 97 guruşa üretilmiştir.⁴⁴⁴ Birim fiyatı 95 guruşdan Safer ayında 5 tane üretilen binbaşı kılıcının tutarı 665 guruş olmuştur.⁴⁴⁵ Son üretimi Rebiülahir'de gerçekleştirilerek 95 guruşdan yalnızca 4 adet olarak 380 guruşa imal edilmiştir.⁴⁴⁶

3.4.5. Temur Süvari Kılıcı

Cemaziyelevvel ayında üretilen Temur kınlı süvari neferatı kılıcı 77, 5 guruş birim fiyatı ile 220 tanesi 17050 guruşa elde edilmiştir.⁴⁴⁷ Cemaziyelahirde üretilense Temur kınlı kılıç olarak geçmekte ve bahası 77,5 guruş gözükmektedir. Bununda 200 tanesi 15500 guruşa imal edilmiştir. Recep ayında üretilen Temur kınlı süvari neferatı kılıcı bahası hafif düşüle 76,5 guruşdan 250 adet olarak 19125 guruşa üretilmiştir.⁴⁴⁸ Takiben Şaban ayında da aynı baha ile aynı kılıç bu kez 143 adede düşerek 10939,5 guruşa imal olunmuştur.⁴⁴⁹ Şevval ayındaki temurlu süvari neferatı

⁴³⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 18, 19, s. 4.

⁴³⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 5.

⁴³⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, s. 3.

⁴³⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, s. 4.

⁴⁴⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, 13, s. 3.

⁴⁴¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, s. 4.

⁴⁴² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 15, s. 3.

⁴⁴³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, s. 4.

⁴⁴⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 17, s. 5.

⁴⁴⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 18, s. 4.

⁴⁴⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 5.

⁴⁴⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, s. 3.

⁴⁴⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, 11, s. 4.

⁴⁴⁹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, s. 3.

kılıcı birim fiyatı yine 76,5 guruştan 406 adede yükselerek 31059 guruş maliyetinde olmuştur.⁴⁵⁰ Zilkade'ye geldiğinde ise bahası sabit kalmış fakat üretim 167 adede gerileyerek 12775,5 guruş kıymeti olmuştur.⁴⁵¹ Safer ayında 70 guruşa düşen bahası ile 703 adede yükselen Temur süvari neferat kılıcının 49210 guruşa imali gerçekleştirilmiştir. Rebiülevvel'de de aynı baha ile bu kez miktarı 393'e düşen temurlu süvari nefer kılıcının maliyeti 27510 guruşu bulmuştur.⁴⁵²

Yukarda bahsi geçen kılıç çeşitlerinden başka üretilenlerden biri de Cemaziyelahir ayında serasker paşa hazretlerinin iradesi ile imal olunan tur-sim kılıçtır. Bahası 658,5 guruş 8 paradan 1 adetten ibaret olarak 658 guruşa üretimi yapılmıştır.⁴⁵³ Ferik-i Asakir-i Mansure Mehmed Paşa için Şaban ayında üretilen altın pençe kabzalı ve altın taşlı sim kaplama ise 1 adet olup 5834 guruş değerinde olmuştur. Ramazan ayında Serasker Paşanın emirleriyle imal ettirilen altın pençe kabzalı ve altın taşlı sim kınlı zer nişanlı kara halde sade demirli kılıç 1 adet olup 6474 guruş kıymeti vardır. Yine bu ayda süvari saplı kılıç 98 guruştan 12 tanesi 1176 guruşa üretilmiştir. Mir-liva İskender Paşa, Bekir Paşa ve Dilaver Paşa hazerat için imal olunan pençe kabzalı sim kaplama kılıç 820 guruş 6 paradan 3 adet olarak 2460,5 guruşa üretilmiştir. Yine bu ayda masraf ruznamçesinden gelen haber doğrultusunda Asakir-i Hassa kılıçlarının tamiri yapılarak toplam masrafı 1375 guruş tutmuştur.⁴⁵⁴ Zilhicce'de Asakir-i Hassa süvarileri için senet gereği imal olunan kılıç kayış takım bahası 6 guruştan 120 takımı 720 guruş bedelinde olmuştur.⁴⁵⁵ Muharrem'de Asakir-i Hassa üçüncü alayın alay emininin bir adet kılıcı kırılmış olup parçası sened gereği yeniden imal olunarak teslim edilmiştir. Bunun masrafı ise 321 guruş olmuştur.⁴⁵⁶ Asakir-i Hassa ve mansure taraflarından gelen ve tamir kılınarak mahallerine verilen kılıçlar ile Konya canibine irsal olunan kılıçların masarifi Safer ayında 40 guruştan 2543 adetten ibaret olup 2543 guruş değerinde olmuştur.⁴⁵⁷ Son olarak Rebiülahir ayında 38 guruştan 68 adet şiş kılıç 2584 guruşa imal edilmiştir.⁴⁵⁸

⁴⁵⁰ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 14, s. 4.

⁴⁵¹ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 15, s. 3.

⁴⁵² BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 18, 19, s. 4.

⁴⁵³ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 10, s. 4.

⁴⁵⁴ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 12, 13, s. 3.

⁴⁵⁵ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 16, s. 4.

⁴⁵⁶ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 17, s. 5.

⁴⁵⁷ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 18, s. 4.

⁴⁵⁸ BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 20, s. 5.

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Ürün	Guruş	Adet	Takım	Guruş
3	9	Cemaziyelevvel	Miralay kılıcı		1		462
			Binbaşı kılıcı	97	2		194
			Pençe kabzalı süvari zabıt kılıcı	99	20		1980
			Temur kınlı süvari neferatı kılıcı	77,5	220		17050
			Piyade zabıt kılıcı	55	46		2530
			Piyade çavuş kılıcı	42	51		2142
			Tophane zabıt kılıcı	55	10		550
			Şiş kılıc-ı çavuş	41	32		1312
4	10	Cemaziyelahir	Devletlü Serasker Paşa Hazretlerinin Emr-u İradeleriyle bu defa imal olunan Tur-Sim Kılıç	658,5/8	1		658,5
			Simli miralay kılıcı	472	2		944
			Binbaşı Kılıcı	97	6		582
			Pençe kabzalı süvari zabıt kılıcı	99	3		297
			Temur kınlı kılıç	77,5	200		15500
			Zabıta kılıcı	55	12		660
			Çavuş kılıcı	42	75		3150
	11	Recep	Pençe kabzalı süvari zabıt(zabıta?) kılıcı	98	51		4998
			Piyade zabıt kılıcı	54	19		1024

			Çavuş kılıcı	41	24		984
			Temur kınlı süvari neferatı kılıcı	76,5	250		19125
3	12	Şaban	Ferik-i Asakir-i Mansure Atufetlü Mehmed Paşa hazretleri için altın pençe kabzalı ve altın taşlı sim kablama			1	5834
			Mir liva Asakir-i Mansure saaatlü Haydar Paşa ve süvari miralay Osman Bey hazeratı için pençe kabzalı sim kaplama kılıç	745	2		1490
			Sim kaplama miralay kılıcı	504	3		1512
			Binbaşı kılıcı	97	5		485
			Sade zabıt kılıcı	54	15		810
			Temur kınlı süvari neferatı kılıcı	76,5	143		10939,5
			Çavuş kılıcı	41	129		5289
	13	Ramazan	Saadetlü Serasker Paşa hazretlerinin emirleriyle imal itdirilen altın pençe kabzalı ve altın taşlı sim kınlı zer nişanlı kara halde sade temurlu kılıç			1	6474
			Simli miralay kılıcı	506	3		1518
			Binbaşı kılıcı	91	3		293
			Zabıt kılıcı	54	151		8154
			Çavuş kılıcı	41	161		6601
	Süvari saplı kılıç	98	12		1176		

4	14	Şevval	Mir liva saadetlü İskender Paşa ve Bekir Paşa ve Dilaver Paşa hazerat için imal olunan pençe kabzalı sim kaplama kılıç	820/6	3		2460,5
			Pençe kabzalı süvari zabıt kılıcı	98	5		490
			Temurlu süvari neferatı kılıcı	76,5	406		31059
			Piyade zabıt kılıcı	54	228		12312
			Piyade çavuş kılıcı	31	135		7295
				30	44		
			Binbaşı kılıcı	97	3		291
		Masraf ruzmançesinden vurud iden ilm-u haber mucibince Asakir-i Hassa kılıçlarının tamiri masarifi				1375	
3	15	Zilkade	Asakir-i Hassa ve Mansure miralayları için imal olunan simli kılıç	472	17		9916
			Binbaşı kılıcı	97	7		679
			Süvari zabıt kılıcı	98	15		1470
			Piyade zabıt kılıcı	54	30		1620
			Asakir-i hassa topçuları için temur kınlı çavuş kılıcı	40	225		900
			Temur kınlı süvari Neferatı Kılıcı	76,5	167		12775,5
4	16	Zilhicce	Binbaşı kılıcı	97	3		291
			Piyade zabıt kılıcı	54	101		5454
			Çavuş kılıcı	41	213		8733
			Asakir-i Hassa süvarileri için ber-muceb-i sened	6		120	720

			imal olunan kılıç kayış takım bahası				
5	17	Muharrem	Simli miralay kılıcı		1		546
			Altun yıldızlı binbaşı kılıcı		1		97
			Piyade zabıt kılıcı	54	205		11070
			Pençe kabzalı süvari zabıt kılıcı	98	29		2842
			Temur takımlı Asakir-i Hassa topçu çavuş kılıcı	40	125		5000
			Asakir-i Hassa üçüncü alayın alay emininin bir aded kılıç şikest olup bir kıt'a sened mucebince müceddeden imal ve teslim olunan kılıcın masarifi				321
4	18	Safer	Binbaşı kılıcı	95	5		665
			Süvari zabıt kılıcı	92	34		3128
			Temur süvari neferat kılıcı	70	703		49210
			Piyade zabıt kılıcı	52	100		5200
			Piyade çavuş kılıcı	39	296		11544
			Asakir-i Hassa ve Mansure taraflarından vurud idub tamir kılınarak mahallerine ita kılınan kılıçlar ile Konya canibine irsal olunan kılıçların tamir masarifi (ecnas kılıç)	40	2543		2543
	19	Rebiülevvel	Miralay kılıcı	472	3		1668
		Pençe kabzalı süvari zabıt kılıcı	74	8		592	

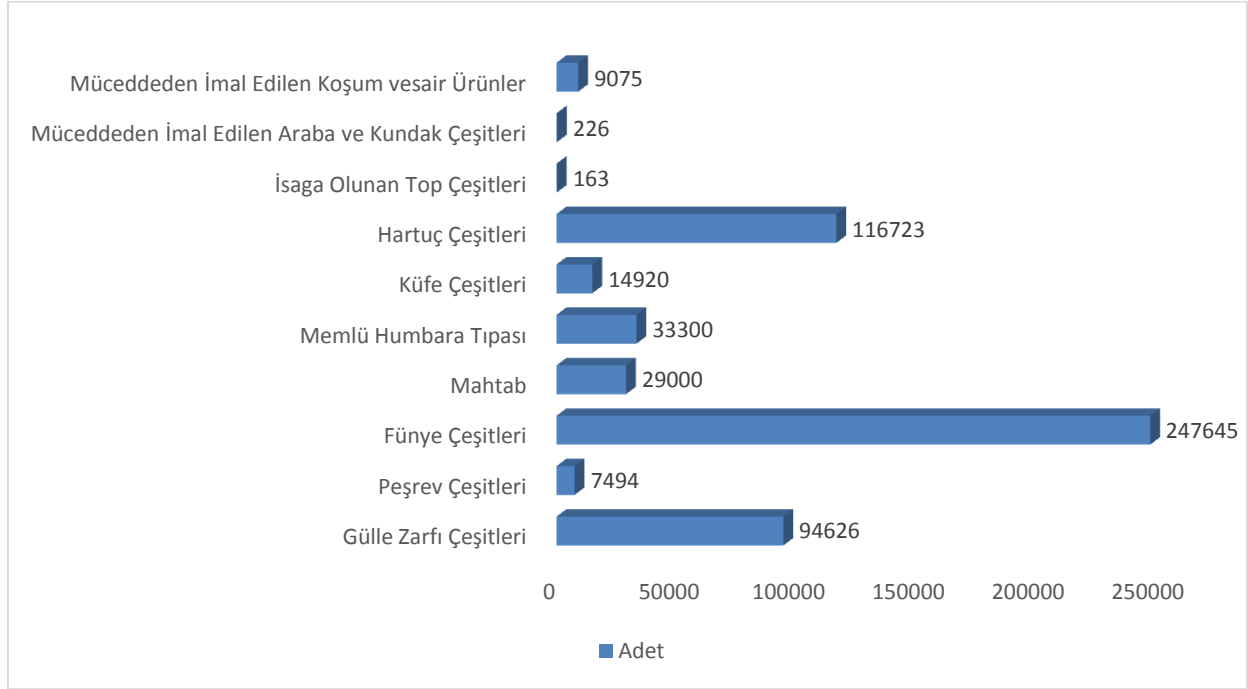
			Temurlu süvari nefer kılıcı	70	393		27510
			Piyade zabıt kılıcı	50	32		1600
			Piyade çavuş kılıcı	39	117		4563
5	20	Rebiülahir	Binbaşı kılıcı	95	4		380
			Pençe kabzalı süvari zabıt kılıcı	74	14		1036
			Piyade zabıt kılıcı	50	47		2350
			Piyade çavuş kılıcı	49	37		1813
			Şiş? kılıç	38	68		2584
TOPLAM					8021	120	358821

Tablo 29. Tüfekhane-i Amire’de İmalatı Gerçekleştirilen Kılıç Çeşitleri İle Tamir Edilen Bazı Kılıçlar ve Masarifi

BÖLÜM IV: DEĞERLENDİRME

Mühimmat malzemesi üretimi bakımından gerek tezin ilk bölümü olarak ele alınan Tophane kısmı gerekse aşağıdaki verilmiş olan Grafik 1 incelendiğinde görülmektedir ki diğer ele alınan Tüfenkhane ve Kılıçhane'ye nazaran Tophane açık ara farkla önde gemektedir. Gerek üretilen mühimmat malzemesi çeşitliliği gerekse miktarları açısından bir hayli zengin veriler içerdiği görülmektedir. Grafik 1 incelendiğinde üretilen mühimmat malzeme çeşitleri ve miktarları bunu göstermektedir. Bir yıllık üretimde ilk sırada 247645 adet ile füyne çeşitleri gelmektedir. Kendi içerisinde memlü ve tehi olarak ikiye ayrılan füyyeler bu özellikleri bakımından obüs ve sürat füyyesi olarak bulunmaktadırlar. Bu ayrımlar hem doldurulmuş füyne miktarlarını hemde boş füyne miktarlarını göstermesi açısından aydınlatıcı olmaktadır. Ne kadar boş ve dolu sürat füyyesi, ne kadar boş ve dolu obüs füyyesi üretimi yapıldığına dair değerlendirme imkânı sunmaktadır. İkinci sırada 116.723 adet ile hartuç çeşitleri gelmektedir. Bunlar Şali obüs hartucu, şali balyemez hartuu ve şali sürat hartucu olmak üzere üç çeşitten meydana gelmektedir. Ayrıca kendi içlerinde çap özellikleri bakımından da çeşitlilik göstermektedirler. Üretimde üçüncü sırada ise 94.626 adet ile gülle zarfları gelmektedir. Gülle zarfı çeşitleri kendi içerisinde evvela obüs güllesi zarfı, balyemez güllesi zarfı ve sürat güllesi zarfı olarak üç çeşitten oluşmaktadır. Ayrıca bunlarda kendi içerisinde çapları bakımından da çeşitlilik göstermektedirler. Defterlerde bu ürünle ilgili açıklamalar verilmemiş olsada içi barut doldurulmamış boş gülle olması muhtemeldir. Memlü humbara tıpası 33300 adetle gülle zarflarından sonra gelmektedir. Bu veriye dayanarak üretilen malzemelerin içinde olmasa dahi humbara malzemesi üzerine çıkarımlarda bulunmak mümkündür. 33.300 adet tıpa olduğuna göre o oranda da doldurulmuş bu tıpların kullanılacağı humbara mühimmatı olmalıdır. 29000 adet ile mahtabında üretim miktarının bir hayli olduğu görülmektedir. Bu üründen de anlaşılmakta ki yalnızca askeri malzeme değil mahtab gibi farklı kullanım alanları olan malzemelerde tophanede üretilmektedir. Gülle taşımakta kullanılan çeşitli özelliklerde olan küfelerinde 14920 adet olarak yıllık üretiminin gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu küfeler boyutlarına ve yapılarına göre çeşitlilikler göstermekteydi. Grafik incelendiğinde en az üretimi yapılan mühimmat

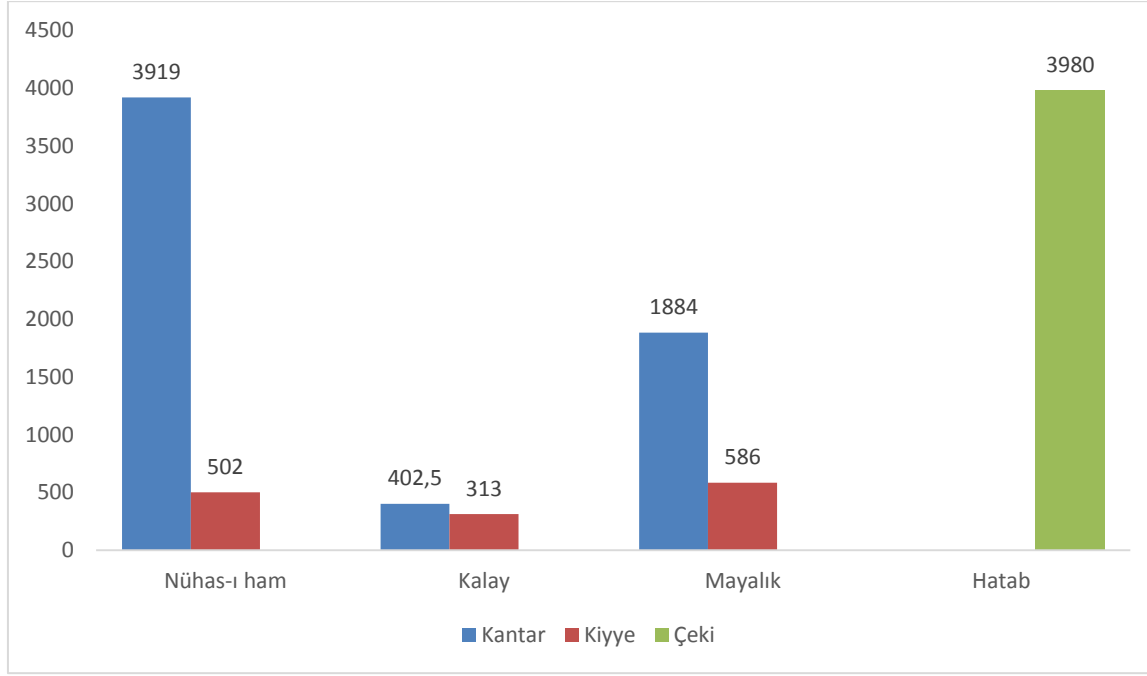
malzemesinin top olduğu göze çarpmaktadır. Bir yıl boyunca yalnızca 163 adet top üretimi yapılmıştır.

Grafik 1: Tophane-i Amire’de Bir Yıl Boyunca Üretilen Mühimmat Malzemeleri

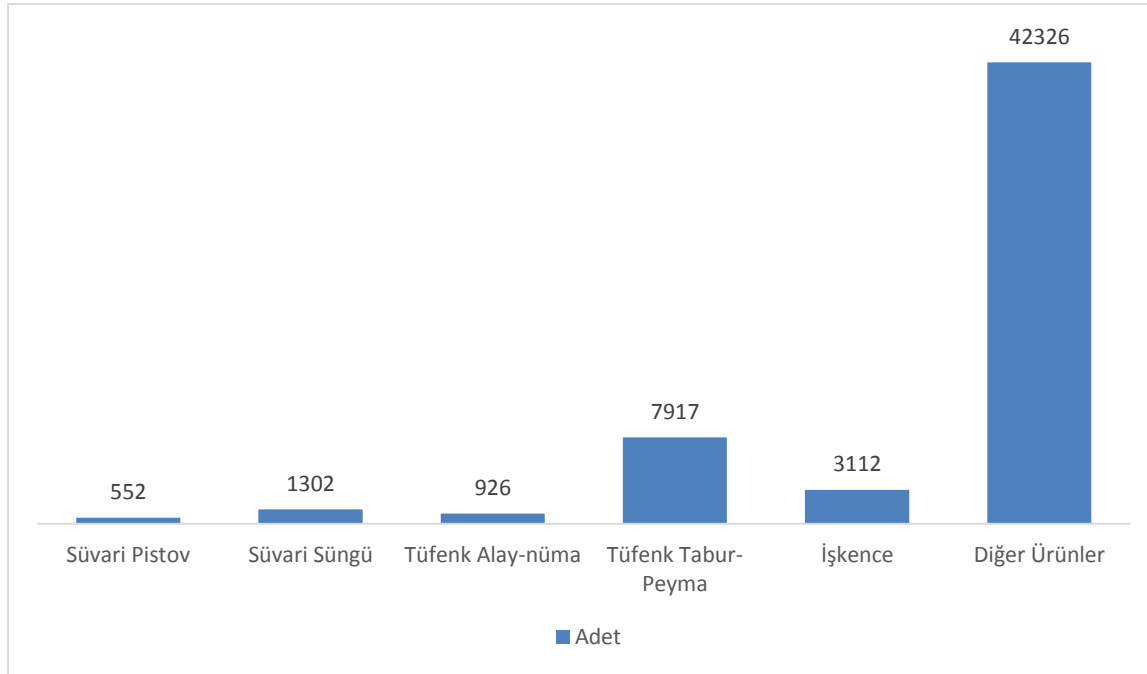
Tophane-i Amire’de üretilen mühimmat malzemelerinde kullanılan hammaddeler Grafik 2 de görülmektedir. Bu malzemelerin her birinin birimi farklılık göstermektedir. Mayalık ve kalaya göre bakırın bir hayli fazla olduğu göze çarpmaktadır. Yıl toplamında 3919 kantar bakır kullanımı görülmektedir. Bu kadar çok olmasının nedeni muhtemeldir ki kalaya ve mayalık malzemelere göre bol bulunma imkânının olmasıdır. Mayalık malzeme ikinci sırada gelmektedir bakırdan sonra. Kalayın bakır va mayalık malzemeye oranla oldukça az olduğu göze çarpmaktadır. Hatab yani odunun ise bir hayli olduğu görülmektedir. Üretilen malzemeler

düşünüldüğünde bir hayli kullanım alanı olan bir hammaddedir odun. Gerek üretilen araba çeşitlerinde kundaklarda, gerek üretilen diğer ürünler için yakıt olarak gereksede bazı malzemelerin bir parçası için işlenerek kullanılan çok yönlü bir malzemedir.

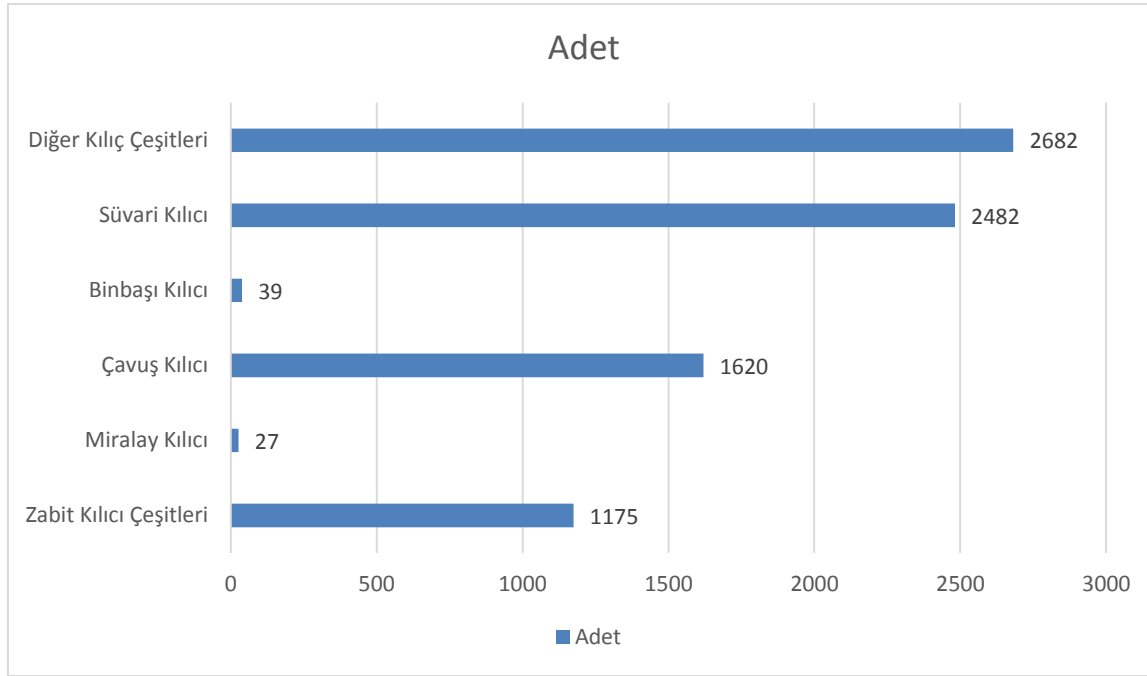
Grafik 2: Tophane-i Amire’de Üretilen Mühimmat Malzemelerinde Kullanılan Hammaddeler

Tüfekhane-i Amire’nin yıllık üretimini gösteren aşağıdaki grafikte tüfenk çeşitleri ve bunların yıllık üretim miktarları işlenmiştir. Sadece tüfenkler olmayıp başka üretilen malzeme miktarlarında önemli oranda yer kaplamaktadır. Yıl boyunca en az 552 adet ile süvari piştov üretildiği görülmektedir.

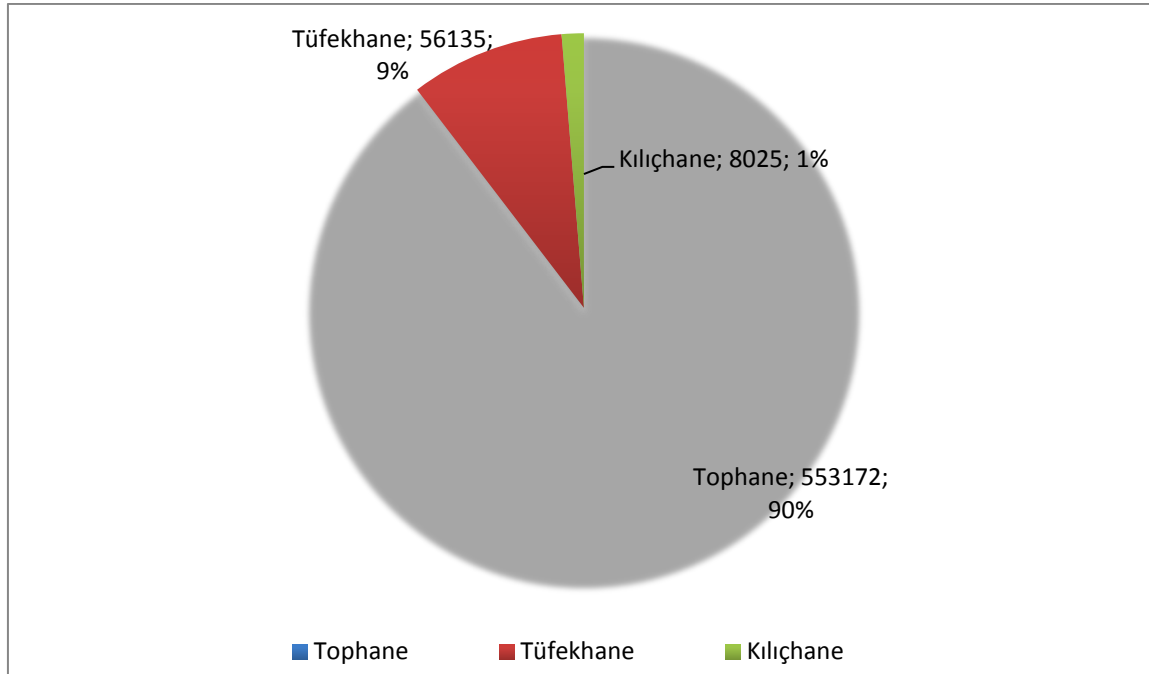
Grafik 3: Tüfenkhane-i Amire’de Üretilen Mühimmat Malzemeleri

Yıl boyunca üretilen kılıç çeşitlerine ve üretim miktarlarına dair veriler aşağıdaki grafikte yer almaktadır. Buna göre çeşidi çok olup sınıflandırılmayan pek çok kılıç bulunmaktadır. Bunlar üretim miktarı açısından 2682 adet ile ilk sırada gelmektedir. İkinci sırada ise 2482 adet ile süvari kılıç çeşitleri gelmektedir. Sonrasında ise 1620 adet ile çavuş kılıcı ve 1175 adet ile zabıt kılıç çeşitleri yer almaktadır. 39 adet binbaşı kılıcı ve 27 adet miralay kılıcıda üretilmiştir.

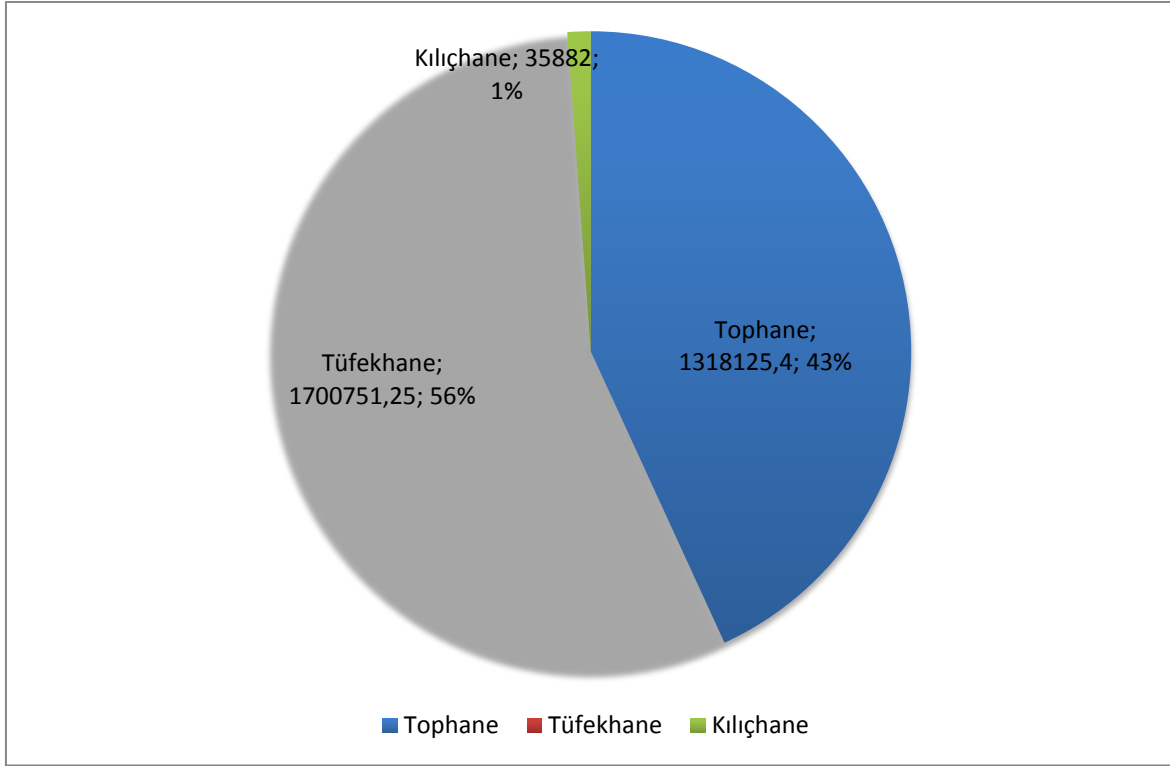
Grafik 4: Kılıçhane-i Amire'de Üretilen Kılıç Çeşitleri

Yıllık üretim miktarı açısından üretilen ürünlerin çeşitliliğinden de tahmin edilebileceği gibi Tophane ilk sırada gelmektedir. Yıllık toplam 553172 adet ürün üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu miktara tamir edilen ürünler dahil edilmemiştir. Çünkü direk üretim odaklı ele alınmasıdır amaç. Tophane üretimi 90% gibi bir hayli büyük bir orana sahiptir. İkinci sırada ise 56135 adet ile Tüekhane gelmektedir. Yine burdada sadece üretilen tüm ürünlerin yıllık toplamı bulunmuştur tamir edilen malzemeler dahil edilmemiştir. Tüfenkhane yüzdesi ise 9% oranına denk gelmiştir. Yıllık üretim miktarı açısından son sırada ise kılıçhane gelmektedir. 8025 adet üretim ve 1% yüzdeye sahiptir.

Grafik 5: Tophane, Tüfekhane ve Kılıçhanenin Yıllık Mühimmat Üretim Miktarları ve Yüzdeleri

Yıllık üretim masrafı değerlendirildiğinde ise şaşırtıcı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Üretim miktarı olarak Tophaneden bir hayli geride kalan Tüfekhane masraf açısından Tophaneyi geçerek ilk sıraya yerleşmiştir. 1700751,25 guruşluk yıllık toplam masrafı olan Tüfekhane 56% oranında yer kaplamaktadır. Tophane ise ikinci sırada gelmektedir. 1318125,4 guruşluk yıllık toplam masrafı ve 43%'lük oranı vardır. Üretim miktarı az olsada üretilen ürünlerin değeri açısından tophaneye göre bir hayli yüksek masrafı olduğu bu verilerle anlaşılmıştır. Son sırada ise tıpcı üretimde olduğu gibi kılıçhane gelmektedir. 35882 guruş yıllık masraf ile 1%'lik orana sahiptir.

Grafik 6: Tophane, Tüfekhane ve Kılıçhanenin Yıllık Masraf Miktarı ve Yüzdeleri

SONUÇ

XIV. yüzyıl başlarında yaygınlaşmaya başladığı görülen ateşli silahlar, küçük devletlerin varlığı için bir tehdit unsuru olurken, büyük ve güçlü devletlerin daha da güçlenmelerine giden yolu açmıştır. İstanbul'un başta toplar olmak üzere diğer silahların etkin bir şekilde kullanılması sonucu fethedilmesi, ateşli silahların çağ değiştiren önemli bir icat olduğunu bütün dünya devletlerine açık bir şekilde göstermiştir.

Osmanlı ordusunun kuruluşundan bu yana daima silahlı bir hayat içinde olduğu görülmektedir. XIV. Yüzyılda kullandıkları ve düşmanlarına karşı galip geldikleri silahlarıyla XIX. Yüzyılda kullandıkları ve benzer şekilde zafer elde ettiklerinde kullandıkları arasında doğal olarak altı yüzyıllık bir fark mevcuttur. Kuruldukları yıllardan itibaren Osmanlılar geleneksel Türk silahları olan ok, kılıç ve benzeri savaş malzemelerini kullanmayı devam ettirmişler ve zamanla yeni çıkan silahları bünyelerine kolayca almışlardır. Nitekim daha kuruldukları yıllarda Avrupa ve Venedik gibi ülkelerde yeni yeni gelişen ateşli silahların yüzyılın sonuna gelinmeden Osmanlı ordusunda da kullanımına başlanılmıştır. Bu yeni silah teknolojilerinin uyumunu kendi ordularında kısa sürede sağlamalarının nedenleri savaşa önem veren ve üstün silah teknolojisinin ne kadar mühim olduğunu bilen bir millet olmasıdır. Geleneksel silahların yerini almaya başlayan ateşli silahların kendi ülkelerinde yayılmasına engel olmaya çalışan Memlükler ve Safeviler gibi kimi islam devletlerindeki yöneticiler gibi Osmanlı Devleti'nde böyle bir durum söz konusu değildir. Diğer taraftan her devlet mevcut silahlarını geliştirmek için ekonomik gücü çerçevesinde sürekli bir arayışta bulunmuştur. Osmanlılar da silah teknolojilerini geliştirmek için ellerinde bulunan geniş imkânları değerlendirerek bunun sonucunda ciddi ilerlemeler kaydetmişlerdir. Ne yazık ki XV. ve XVI. yüzyıllarda ateşli silah teknolojisinde görülen gelişmeler daha sonraki dönemlerde aynı hassasiyetle devam ettirilememiştir. Fakat silah teknolojilerini geliştirmek için hem zikredilen asırlarda hem de daha sonraki dönemlerde gerek kendi imkânlarını gerekse Avrupa'dan getirilen yabancı usta ve teknisyenlerin istihdamını hiç bir zaman göz ardı etmemişlerdir.

Osmanlıların gerekli ateşli silahları ürettiği en büyük top döküm merkezi Tophane-i Amire'dir. Önceleri diğer kurumlar Tophane-i Amire bünyesinde iken daha sonraları ayrılmışlardır. Osmanlıda top kullanımının ilk zamanına dair çeşitli fikirler olsa da 14. Yy'a da

ateşli silahların kullanıldığı anlaşılmaktadır. Topçuluk tarihi açısından önemli sayılabilecek bir dönem olarak Fatih Sultan Mehmed zamanı önemlidir. Çünkü yapılan top çeşitlerine ve çalışmalara bakıldığında Türk topçuluğunun katettiği gelişme görülmektedir. İlerleyen zamanlarda da gelişen teknoloji doğrultusunda top üretim faaliyetleri çeşitlenerek üretilen topların ve ürünlerinde kalitesi ve çeşitliliği artmıştır. Top üretiminin yanı sıra bir çok ürünün imalinin gerçekleştirildiği yer Tophane olup oldukça büyük bir öneme sahiptir. 19. Yy sonlarına kadar diğer üretim yapılan büyük küçük kurumlar da ilk zamanlar tophane çatısı altında yer almışlardır. Çalışmamızın ilk bölümünü de tophane oluşturmuştur. Aynı zamanda en geniş ve zengin verilerle dolu olan bölümde burası olmuştur. Bir yıl süresince üretimi gerçekleştirilen çok çeşitli mühimmat malzemeleri ve bunlarında kendi aralarında sınıflandırıldığı görülmüştür. Örneğin gülle zarfı malzemesi ile ilgili hem gülle zarfının obüs, balyemez ve sürat olarak çeşitleri hemde bunların ayrıca çap özellikleri ortaya çıkartılmıştır. Tıpkı bu ürün gibi pek çok ürünle ilgili böyle veriler ortaya konmuştur. Bu üretim çeşitliliği ve düzeni tophanenin mühimmat üretimi konusunda ve diğer üretimlerde ne kadar büyük ve önemli bir rola sahip olduğunu göstermektedir. Hani malzemenin tophanenin hangi bölümünde üretildiği, nerde tamir edildiğine dair değerlendirmeler yapmaya imkan sunan üretim sistemi ve verileri vardır. Ayrıca bu dönemdeki mühimmat malzemesi üretimine verilen önem bu doğrultuda harcanan masraflarda önem arz etmektedir.

Tüfenkhane bölümünde de anlaşılmıştır ki Tophaneye göre üretim miktarı açısından geride olsada masraf olarak ilk sırada tüfenkler gelmektedir. Burdan da anlaşılmaktadır ki tüfenk üretimi az olsada ürünlerin bedelleri yüksek olmuş ve masrafı artırmıştır. İmal edilen tüfenk türlerinin ynaısıra ayrıca gerek tüfenk gerekçe başak bir çok malzemelerin tamiratına dair oldukça zengin verilere ulaşılmıştır. Kılıçhane üretimi ise en az üretim ve masrafın olduğu yer olmuştur. Bunda bulunduğu dönem itibariyle artık kılıçların askeri mühimmat olarak değilde törenlerde vb. kullanılmak için üretiminin yapıyor olması etkilidir. Doğal olarak çok fazla üretimi olması beklenemez. Bu kılıçların hangi rütbeye göre ve kimlere yapıldığına dair verilere ayrıntılı olarak ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra ayrıca her türdeki kılıçların ayrıntılı betimlemelerinin olmasında büyük önem göstermektedir. İşlemesi var mı yokmu, malzemesi neyden, şekli, yapısı gibi oldukça iyi şekilde tasvirler mevcuttur. Bir yıllık kurumlardaki üretim miktarının ortaya çıkarılmasının yanı sıra bu gibi şeylerde ortaya çıkarılmıştır. Bir yıllık kurumlardaki üretimin

oranları ve masraları ayrıca yüzdeleri ortaya çıkarılmıştır. Aşına olunmayan pek çok terim ve malzemelerin yer alıyor olmasında ayrıca önemlidir.

Ele aldığımız defter dışında serinin diğer defterlerinde de böyle olduğu muhtemeldir. Daha öncede zikrettiğimiz gibi gerek konu gerekse malzeme bakımından bir hayli doluluk ihtiva eden bu seri bir çok farklı türde çalışmalar yapılmaya imkân sağlamaktadır. Örneğin belirli bir dönem seçilerek o dönemle ilgili başka arşiv vesair kaynaklarından da faydalınarak daha çok yönlü bir çalışma ortaya çıkartılabilir. Veyahut belli bir veya daha fazla ürün seçilerek ürün bazlı da çeşitli çalışmalar yapılabilir. Bunların yanı sıra defterlerde sadece imal konusu olmayıp, masraflar, çeşitli bölge ve kişilerden gelen malzemeler, bahr-i sefid ve başkaca boğazlara gönderilmiş malzemeler ve bunların özellikleri, çeşitli paşa, tabur ve tabyalara irsal olunmuş mühimmat vesair gibi konular hakkında da bir hayli veri mevcuttur. Bunlarla ilgilide çeşitli formlarda çalışmalar yapılabilir. Ayrıca kurumlarla ilgili verilerde olduğu için kurum bazlı çalışmalarda da oldukça fazla veri sunacaktır. Örneklerini verdiğimiz yapılabilir çalışmalar ayrıca çeşitli kıyaslama ve değerlendirmelerle daha da zenginleştirilip çok yönlü hale de getirilebilir.

SÖZLÜK

AĞIZLIK: Kılıcın girdiği yer.

BACALUŞKA: Büyük çaplı muhasara toplarından biridir. Türkçe asıllı bir kelime olmayıp kaynaklarda bacaluşka, bacluşka, badoloşka, bedluşka, badaloşka, badaluşka, baciliska, badluşka vb. farklı şekillerde kaydedilmektedir.

BALÇAK: Kabza ile namlu arasında rahat tutmayı sağlayan ve vuruş sırasında elin kaymasını önleyen siper

BALYEMEZ: Osmanlıların XVI. Asrın başlarından XIX. Asrın başlarına kadar, özellikle kale muhasaralarında sık kullandıkları (kal'a-küp toplar cinsinden) uzun menzilli bir batarya topudur (canons de batterie). Kaynaklarda zaman zaman "büyük balyemez topu" olarak adlandırılan ve Evliya Çelebi'nin "ejder-heft ser-misâl" ve "ser-âmed" diye bahsettiği top cinsi.

BARGİR: Yük tutan, yük kaldıran, beygir, at

BAZERGAN: Tacir, tüccar, alış veriş eden esnaf. Efendi ve ağa yerine Yahudilere itlak olunur.

CEMAAT-İ TUFENGCIYÂN: Tüfek imal ve tamir eden ustalar

ÇAMURLUK: Pabuç da denilen kının uç kısmı.

ÇEKİ: Türkçe tartmak anlamındaki çek-mek fiilinden isim olan çeki kelimesi daha çok odun, taş ve kireç gibi maddelerin tartılmasında kullanılan alet ve ağırlık ölçüsü birimini ifade eder.

DARBZEN: Kale döven top. Arapça "darb" (vurma, döğme) kelimesi ile farsça zeden/zen (vurmak, vuran) kelimelerinin terkibinden meydana gelmiş, Türkçe'de "darbe vuran" manasındadır. Kaynaklarda zarbuzâb, darbuzân, darbuzen darbzen vb. farklı şekillerde yazılmıştır.

DİMİŞK: Şam'ın arapça adıdır. Ayrıca kılıç üretilen yere dimişkîhâne denilmesi, en iyi kılıçların buradaya yapılmasından ve bunların çok ünlü olmasından ileri gelmektedir.

DİMİŞKÎHÂNE: Kılıçhane

FÜNİYE: Topların barut haklarını ateşlemede kullanılan ve müteaddit vasıtalarla ıstıhal ettirilen kapsüllere denilir

GAŞİYE: Örtü, zar, perde. At eyerinin altına örtülen sırmalı veya şeritli örtü.

GELBERİ: 1.Yakıt olarak kömür kullanan sanayi vb. ocaklarında ateşi karıştırarak güçlendirmek, ızgara üzerindeki ateşin ya da cürufun yerini değiştirmek, küllenmiş ateşi, cürufu dışarı çekmek için kullanılan, ucu yassı ve dik açı yapacak biçimde kıvrık, uzun saplı demir araç. 2. fırınlarda, pişenleri çekmekte kullanılan uzun saplı kürek. 3. ağaç dallarını budamak için aşağı çekmekte kullanılan eğri uçlu, uzun saplı demir. 4. tırmık.

GÜLLE: Eskiden som taş veya demirden, yuvarlak bir biçimde yapılırken, günümüzde çelikten silindir biçiminde, bir ucu sivri olarak yapılan top mermisi.

HÂM: Pişmemiş, olmamış, çiğ, işlenmemiş, üzerinde çalışılmamış.

HARBE: Kısa mızrak, süngü.

HARBÎ: Harbe mensup, harple ilgili/ harbe, tüfek doldurmaya, en çok temizlemeye yarayan demirden veya ağaçtan yapılmış çubuk.

HARTUÇ: Kese içinde hazırlanmış barut hakkında verilen addır. Torbaya “hartuç kesesi” denilir.

HATAB: Odun.

HAVAN: Atış açısı büyük, kale ve maki savaşlarında görülmeyen hedeleri vurmada kullanılan dik mermi yollu bir silahtır.

HUMBARA: Aslı Farsça, humpâre kelimesinden gelmekte olup bazen kumbara olarak da geçmektedir. Farsça küçük küp, küpçeğiz demektir. Küpe benzemesi bu adın verilmesine sebep olmuştur. Askerî terim olarak demirden yapılmış, içine patlayıcı madde doldurulan yuvarlak bir çeşit merminin adıdır.

HUMBARA-İ DEST, HUMBARA-İ MA'DEN-İ DEST: Farklı ağırlıklarda ve büyüklükte olan humbaraların el ile atılanları

HUMBARA-İ KEBİR: Havanla atılan humbara

İFRAZ: Tımarın kılıç itibar olunan kısmından fazla olan geliri hakkında kullanılan bir tabirdir. Arapça ayırmak, ayrılmak demektir.

İSÂGA: Kalıba dökme, kalıba dökülen

İŞKENCE: Mengene

KABZA: Kılıcın kullanımını sırasında elle tutulan parçasıdır

KABZA YOLU: Haç biçimindeki balçakların namlu doğrultusuna dik uzun çıkıntılarına denir. Namlunun kabza içinde kalan kısmına denir.

KALAY: Gümüş rekli, yumuşak, dövülgen ve gerektiğinde istenilen şekli alabilme özelliğine sahip bir metal

KANTAR: Ağır şeyleri tartmaya mahsus aletin adıdır.

KAN OLUĞU: Namlu boyunca uzanan yivlere denir.

KAPAN: Osmanlı Deleti'nde büyük şehirlerde özellikle zahire türünden ihtiyaç mallarının alınıp satıldığı yere denir.

KILAĞILI: Kılı kesecek kadar keskin.

KIN BAĞLAMAK: Kılıç tahtasının üzeri çoğu kez sahtiyan veya meşin deriyle, kimi zaman – genellikle kırmızı veya mor renkli– kadife kumaş veya gümüşle kaplanmasına denir.

KOLOMBORNA: Osmanlıların XVI. Asrın başından itibaren karada ve gemilerde kullandıkları uzun menzilli toplardan birisidir. İtalyanca aslı “koluvrina”, “colubrina” veya “culverin”dir. Aslı tam olarak bilinmeyen bu kelime kaynaklarda kolunburna, kolumburna, kolumburina vb. farklı şekillerde yazılır.

KUBUR: İçi boş, dar ve uzun ustüvâni kap veya zarf ki bir tarafı kapalı veya iki tararı açık olur.

KUNDAK: Namluya yataklık eden silahın gövde kısmına verilen addır. Diğer bir tarifile top namlusunun üzerine bindirildiği yerin adıdır.

KUSKUN: Atın kuyruğundan geçirilip arkasına bağlanan kayışın adıdır.

MÂH-TÂB: Şenlik gecelerinde yakılan renkli kibrit veya fişek, maytap

MAYALIK MALZEME: Tunç topların dökümünde, muhtemelen tuncun daha sağlam olarak kaynaşması maksadıyla kullanılan bir malzemedir.

MEMLÛ: Doldurulmuş, dolu

MURASSA: Zümrüt, yakut, elmas gibi değerli taşlarla bezenmiş Çok süslü, dahası “murassa” (değerli taşlarla bezeli)

MUSKET: Yivsiz kaval tüfeği

MÜKEMMEL: Kemâle erdirilmiş, kamâl bulunmuş, tekmîl, tam, olgun, kusursuz, eksiksiz. 2. Güzel, âlâ.

NAMLU: Kılıcın bedeni, ilk yapıldığı zamana ait ana gövdesidir

NEV-İCÂD: Yeniden meydana getirilmiş, evelce yok iken sonradan yapılmış.

NİYAMGER: Kın yapan, kın ustası.

NİYÂMGERÂN : Kıncılar.

NUHÂS: Bakır.

NÜMA: Gösteren veya gözüken mânasında olup, birleşik kelimeler yapılır.

PALDUM: Hayvanın, semerinin ileri kaymaması için arka ayaklarının kaba etleri üzerinden geçirilen kayış.

PEŞREV: Bir kovan içine atılan müteaddit mermi ve şarapnel türüdür. Bir nevi havaî fişeği de bu adı almaktadır. Sözlükte “önde giden, önde yer alan” anlamındaki Farsça pîşrev kelimesi Türkçe’de peşrev şeklini almış ve Türk mûsikisinde “başta icra edilen eser” mânasında kullanılmıştır. Binyüzcüler, yani yalnız binyüz gezlik menzil atışlarına katılan kemankeşlerin kullandığı bir çeşit ok.

PEYMA: Ölçen, ölçücü. Yol alan, kateden. (Farsça)

PİŞTOV: Tabancadan evvel kullanılmış olan iptidai silahlardan birinin adıdır.

PRANGI: İstanbul muhasarasında da kullanılan küçük çaplı toplardan birisidir. Lehçe-i Osmani’de ok manasındadır.

RESEN: Urgan.

RESEN-BÂFÂN: Tophane-i Amire’de kullanılacak urganları yapan kişiler.

RESEN-İ KÜÇÜK: İnce urganlar

RESEN-İ TİRE: Tire urganı

RESEN-İ YEDEK: Topları çekmek için urgan

SAGİR: Küçük. Aynı zamanda çocuk yerine de kullanılır.

SAGİR-İ GAYR-İ MÜMEYYİZ: İyi ve kötüyü ayıramayan çocuk

SAGİR-İ MÜMEYYİZ: İyi ve kötüyü ayırabilen çocuk

SEYF: Helâk etmek

SÜYÛF-İ MÜBÂREKE: Kutsal kılıçlar

ŞAYKA: Kale muhasaralarında kullanılan, büyük çaplı taş gülle atan bir top olup macarca “şajka” kelimesinden geldiği tahmin edilmektedir.

ŞEMŞİR(şimşir): Kılıç (farsça)

TAKALLÜD-İ ŞEMŞİR: Kılıç takınma

TAKLÎD-İ SEYF: Eskilerde bu kılıç kuşanma töreni

TEBERRÜKEN: Uğur sayarak

TEHÎ: Boş

TOP: Demir yahut taş atan ağır ateşli silâhların tümüne verilen isim olup, muhtelif manaları bulunan Türkçe bir kelimedir

TOPHÂNE-İ RİHTEGÂN-I TOP: Top Dökücüleri

TOP MAYASI: Eski ve parçalanmış topların ergitilmesinden meydana gelen külçelere denilmekteydi.

VUSTA: Orta, ortada bulunan, arada olan; iç

YUVARLAK: Toplardan atılan ve çeşitli ağırlıklara sahip bu güllelere bu isim de verilmekteydi. Bu yuvarlaklar demir, taş ve mermerden yapılmış olabilirdi

ZAHME: Üzengi kayışına da verilen addır

ZARF: Adından da anlaşılacağı üzere obüs güllesinin muhafazası için olan bir malzemedir. Zarf; kap, kılıf, mahfaza gibi manalara gelmektedir.

ZER-NİŞÂNÎ: Balçaklar genelde demirden yapılır; üzeri altın kakma desenlerle süslenene denir

KAYNAKLAR

ARŞİV KAYNAKLARI

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

- BOA, TSMAd, Seri No: 775, MİMD, Defter No: 9
 BOA, TSMAd, Seri No: 775, MİMD, Defter No: 10.
 BOA, TSMAd, Seri No: 775, MİMD, Defter No: 11.
 BOA, TSMAd, Seri No: 775, MİMD, Defter No: 12.
 BOA, TSMAd, Seri No: 775, MİMD Defter No: 13.
 BOA, TSMAd, Seri No: 775, MİMD, Defter No: 14.
 BOA, TSMAd, Seri No: 775, MİMD, Defter No: 15.
 BOA, TSMAd, Seri No: 775, MİMD, Defter No: 16.
 BOA, TSMAd, Seri No: 775, MİMD, Defter No: 17.
 BOA, TSMAd, Seri No: 775, MİMD, Defter No: 18.
 BOA, TSMAd, Seri No: 775, MİMD, Defter No: 19.
 BOA, TSMAd, Seri No: 775, MİMD, Defter No: 20.

Ansiklopedi, Seyhatname ve Sözlükler

- EVLIYA ÇELEBİ SEYHATNAMESİ, I, (Haz. Orhan Şaik Gökyay), Y K Y, İstanbul, 1996.
 KANAR, Mehmed, Büyük Farsça-Türkçe Sözlük,
 KAPLANOĞLU, Raif, Bursa Yer Adları Ansiklopedisi, İstanbul, 1996.
 KAŞGARİ, Mahmud, Dîvânu Lügati-‘t-Türk (trc. Besim Atalay), I, Ankara, 1985.
 PAKALIN, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü, Cilt: II, MEB, İstanbul, 1993.

PAKALIN, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü, Cilt: I, MEB, İstanbul, 1993.

PAKALIN, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü, Cilt: III, MEB, İstanbul, 1993.

SAMİ, Şemseddin, Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2010.

SERTOĞLU, Midhat, Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul 1958.

SEYDİ, Ali, Resimli Kamûs-ı Osmânî, İstanbul, 1912.

TÜRK DİL KURUMU SÖZLÜKLERİ, ‘Gülle’, sozluk.gov.tr

Diğer Kaynaklar

ACAR, Şinasi, Osmanlı Kılıçları, dosya.toprakisveren.org. tr

AGOSTON, Gabor, “Tüfek”, TDVİA, Cilt:1, İstanbul, 2012.

AGOSTON, Gabor, Osmanlı’da Ateşli Silahlar ve Askeri Devrim Tartışmaları, (çev. Kahraman Şakul), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

AGOSTON, Gabor, Osmanlı’da Savaş ve Serhad, (Çev. Kahraman Şakul), Timaş Yayınları, İstanbul, 2013.

AGOSTON, Gabor, Osmanlı’da Strateji ve Askeri Güç, (Çev. M. Fatih Çalışır), Timaş Yayınları, İstanbul, 2015.

AGOSTON, Gabor, “Osmanlı İmparatorluğunda Harp Endüstrisi ve Barut Teknolojisi (1450-1700)”, Osmanlı, Cilt:VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.

ASLAN, Hatice, Osmanlı Askeri İslahatlarında İstihdam Edilen Yabancı Uzmanlar(1730-1908), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2010.

AYNURAL, Salih, “Kapan”, TDVİA, Cilt: 24, 2001.

AYDÜZ, Salim, Osmanlı Silahları, Silah Üretim Merkezleri ve Literatürü Tarihi, Tarih Okulu, Sayı: X, 2011.

AYDÜZ, Salim, Osmanlı Askeri Teknoloji Tarihi: Ateşli Silahlar, Türkiye Araştırmalar Literatür Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 4, 2004.

AYDÜZ, Salim, Tophâne-i Âmire ve Top Döküm Teknolojisi, TTK, Ankara, 2006.

AYDÜZ, Salim, Şamil Çan, Ümmü'l Gazâ Harp Sanatı ve Aletleri (Bayramoğlu Ali Ağa), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2013.

“Beykoz Deri ve Kundura Sanayii Müessesesi” , Sümerbank Aylık endüstri ve Kültür Dergisi, Cilt: I, Sayı: I, Temmuz 1964.

BAYRAM, Sadi, Adnan Tüzen, “İstanbul Üsküdar Ayazma Camii ve Ayazma Camii İnşaat Defteri”, Vakıflar Dergisi, XXII, Ankara, 1991.

BEŞİRLİ, Mehmet, “II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Ordusunda Alman Silahları”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:16, 2004/1

BOZKURT, Nebi, “Kılıç”, TDVİA, Cilt: 25, 2002.

CHASE, Kenneth, Ateşli Silahlar Tarihi, Çev. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008, s. 29).

CLARK, Edward, “Osmanlı Sanayi Devrimi”, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı: 82-83-84.

ÇAĞATAY, Neşet, “Osmanlı İmparatorluğunda Maden Hukuk ve İktisadiyatı Hakkında Vesikalar”, Tarih Vesikaları, II/10, Aralık 1942.

ÇELİK, Yücel, “Nevsâl-İ Askeri” Kitabının Transkripsiyonu”, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2013.

ÇETİN, Birol, Osmanlı İmparatorluğu’nda Barut Sanayi (1700-1900), Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001.

ÇOLAK, Mihrican, Türkçenin Söz Varlığında “Kılıç”, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, Sayı: 7/4, 2018.

DEMLİKOĞLU, Uğur, Osmanlı Devleti’nin 18. Yüzyılda Bazı Şark Kalelerinde Bulundurduğu Harp Malzemeleri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:24, Sayı:2, Elazığ, 2014.

DEVELİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayını, Ankara, 2010.

EMECEN, Feridun, Osmanlı Klasik Çağında Savaş, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015.

EMECEN, Feridun , “İstanbul’un Fethine Giden Yol (1451-1453)”, Toplumsal Tarih, Sayı: 17, 1995.

- ERALP, T. Nejat, Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar, Türk tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993.
- ERENDİL, Muzaffer, Topçuluk Tarihi, Ankara, 1988.
- ERICKSON, Edward J., Osmanlı Askeri Tarihi, (Çev. Mesut Uyar), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- FİDAN, Giray, Kanuni Devrinde Çin’de Osmanlı Tüfeği ve Osmanlılar, Yeditepe, İstanbul, 2011.
- GİZ, Adnan , “Osmanlı Devleti’nde Harp Sanayii”, İ.S.O.D, Sayı: 37, Mart 1969.
- GİZ, Adnan, “İstanbul’da İlk Sanayi Tesislerini Kuruluş Yılı 1805”, İ.S.O.D, Sayı: 23, 15 Ocak 1968.
- GÖK, Hayrullah, Arşiv Belgelerinin Işığında Kara Harp Okulu Tarihi (1834-1883), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2005.
- GÖLEN, Zafer, Osmanlı Devleti’nde Baruthâne-i Âmire (XVIII. Yüzyıl), TTK, Ankara, 2006.
- GRANT, Jonathan, “Osmanlı ‘Gerilemesini’ Yenide Düşünmek: Osmanlı Devleti’nde Askeri Teknolojinin Yayılması (15. yüzyıldan 18. Yüzyıla kadar)”, (Çev. Salim Aydüz), Florida Devlet Üniversitesi.
- GÜNDÜZ, Murat, XIII. İkinci Yarısında Osmanlı Devleti’nde Islahat Hareketleri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.
- HALAÇOĞLU, Ahmet, “Humbaracı”, TDVİA, Cilt:18, İstanbul, 1998.
- İLGÜREL, Mücteba, “Osmanlı Devletinde Ateşli Silahlar”, Osmanlı, Cilt: VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.
- İNALCIK, Halil, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ, YKY, İstanbul, 2004.
- İNCE, Yunus, Osmanlı Devleti’nde Barutun ve Ateşli Silahların Kullanımının Yaygınlaşması, Prof. Dr.Nejat Göyünç Armağanı, SÜ, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.
- İNCE, Yunus, Osmanlı Barut Üretim Teknolojisinde Modernleşme: Azadlu Baruthanesi (1794-1878), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya, 2013.
- KALLEK, Cengiz, “Çeki”, TDVİA, Cilt: 8, İstanbul, 1993.
- KARAL, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, Cilt: VI, TTKY, Ankara, 1976.

- KAYA, Sezgin, Tanzimat Dönemi Osmanlı Ordusu, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2005.
- KOÇER, Kemal, “Türklerin Silah Fenni Tarihinde Rollerini”, Topçu Mecmuası, Sayı: 112, 1939.
- KOÇU, Reşat Ekrem, “Baruthane”, İstanbul Ansiklopedisi, Cilt: IV. İstanbul, 1960.
- KONYALI, İbrahim Hakkı, “Yivli Topları Türkler İcad Etiler”, Yedigün, Sayı:155, 1936.
- KURT, Mustafa, Baki Çakır, Kemal Demir, “Türkiye’de Modern Yönetimin Erken Dönemleri: Geç-Osmanlı Döneminde Fabrikalar, Sanayi Mektepleri ve Yabancı Uzmanlar”, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt:45, Özel Sayı, 2016.
- MUHTAR, Miralay Ahmet, (Haz. Ahmet Köç), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- MUSTAFA İBN İBRAHİM, Fenn-i Humbara, (Haz. Salim Ayduz-Şamil Çan), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2015.
- ORTAÇ, M. Enver, Ölçüler Kanunu ve Nizamnamesi ile Tatbikatı, Ankara, 1961
- ÖGEL, Bahaeddin, “Türk Kılıcının Menşesi Ve Tekâmülü Hakkında”, Ankara Üniversitesi, DTDFD, Cilt: 6, Sayı: 5, 1948.
- ÖNAL, Ahmet, “ Payitaht İstanbul’da Osmanlı Merasimleri”, Antikçağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, III, (ed. Coşkun Yılmaz), İstanbul, 2015.
- ÖZCAN, Abdülkadir, “Osmanlı Devleti’nin Askeri Teşkilatı”, Hunlardan Günümüze Türk Askerî Kültürü (Tarih-Strateji-İstihbarat-Teşkilat-Teknoloji), (Ed. A. Sefa Özkaya), Kronik, İstanbul, 2019.
- ÖZKAYA, A. Sefa, Hunlardan Günümüze Türk Askeri Kültürü(Tarih, Strateji, İstihbarat, Teşkilat, Teknoloji), Kronik Kitap, İstanbul, 2019.
- ÖZKAN, İsmail Hakkı , “Peşrev”, TDVİA, Cilt:34, İstanbul, 2007.
- ÖZLÜ, Hüsnü, “Türkiye’de Savunma Sanayi Gelişim Tarihi İçinde Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumunun Kuruluş Dönemi Faaliyetlerinin Analizi” Savunma Bilimleri Dergisi, Cilt:18, Sayı: I, Mayıs, 2019.
- PAMUK, Şevket, İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler 1469-1998, Ankara, 2000.
- SEVİNÇ, Tahir, “17. Yüzyıl Sonlarında Başarısız Bir Sefer Girişimi: 1695 Mora Seferi”, History Studies, Volume, 2/3, 2010.

- SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet, Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayi (1839-1876), Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
- SEZER, Hamiyet, Tanzimat Dönemine Avrupa Şehirlerine Gönderilen Öğrenciler, Milletlerarası Kongresi Tebliğleri, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCCICA), İstanbul, 12-15 Nisan 1999, 2000.
- SOYLUER, Serdal, Osmanlı Silah Sanayiinde Modernleşme Çabaları (1839-1876), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2013.
- SOYLUER, Serdal, “Tüfekhane-i Âmire’yi Mamur Kılmak: Osmanlı Tüfek İmalatında Avrupalı Uzmanların Rolü”, Osmanlı Araştırmaları, LII, 2018.
- TAŞKIRAN, Cemalettin, “Yükselme Döneminde Osmanlı Ordusu”, Osmanlı, C: VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.
- TAŞKIN, Ünal, Osmanlı Devleti’nde Kullanılan Ölçü Ve Tartı Birimleri, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Elazığ, 2005.
- TETİK, Fatih, Osmanlı Askeri Tarihi, Ed. Gültekin Yıldız, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017
- TUNALI, Ayten Can, Tanzimat Dönemine Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma(1839-1876), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih(Yakınçağ Tarihi) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2003.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları II, TTK, Ankara, 1988.
- ÜNAL, Uğur, Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu (1861-1876), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2006.
- ÜNVER, Metin, “Teknolojik Gelişmeler Işığında Osmanlı-Amerikan Silah Ticaretinin İlk Dönemi”, Yrd. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, munver@istanbul.edu.tr
- WEIDEMAN, Eilhard, “Kapan”, İA, Cilt: V, İstanbul, 1988.
- YILDIZ, Gültekin, Cevat Şayin, Osmanlı Askeri Tarihini Araştırmak: Yeni Kaynaklar Yeni Yaklaşımlar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2012.
- YILDIZ, Gültekin, Neferin Adı Yok, Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti’nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839), Kitabevi, 2009.
- YILDIZ, Gültekin, Osmanlı Askeri Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.

YILDIZ, Gültekin, Osmanlı Kara Ordusunda Yeniden Yapılanma ve Sosyo-Politik Etkileri (1826-1854), Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 2008.

ZENGİN, Ersoy, Tophane-İ Amire'den İmalat-I Harbiye'ye Osmanlı Devleti'nde Harp Sanayii (1861-1923), Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzurum, 2015.

EKLER

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Ürün	Çap	Kıta a	Adet
3	9	Cemaziyelevvel	Sürat Top Arabası	1,5	1	
			Hasta Arabası		2	
			Havan Arabası	36	3	
			Kundak Arabası	36	3	
			Kundak Zemini?	36	3	
			Cephane Arabası	36	3	
			Talim Arabası		5	
	Tulumba Arabası		3			
	10	Cemaziyelahir	Temurcu Arabası		2	
			Ecza Arabası		1	
			Hazine Arabası		1	
			Fişenk Arabası		4	
			Hasta Arabası		4	
			Obüs Top Arabası	9	8	
			Balyemez Top Arabası	5	4	
			Obüs Cephane Arabası	9	8	
			Balyemez Cephane Arabası	5	4	
			Mezbele Arabası		8	
	Sade Ok Arabası		1			
	11	Recep	Beksimad Arabası		6	
			Hasta Arabası		6	
			Yuvarlak Arabası		2	
			Mezbele Arabası		4	
			Sürat Top Arabası		3	
			Obüs Top Arabası	9	12	
			Obüs Top Arabası	7	2	
			Obüs Cephane Arabası	9	12	
Obüs Cephane Arabası			7	2		
2	12	Şaban	Zemin Kundağı	36	1	
			Zemin Kundağı	22	1	
			Kundak Arabası	36	1	
			Havan Arabası	36	1	
			Havan Arabası	22	1	

			Kundak Arabası	22	1	
			Cephane Arabası	36	1	
			Cephane Arabası	22	1	
			Obüs Top Arabası	7	6	
			Obüs Top Arabası	5	6	
			Balyemez Top Arabası	5	4	
			Balyemez Top Arabası	1,5	1	
			Cephane Arabası	7	6	
			Cephane Arabası	5	4	
			Cephane Arabası	5	6	
			Hasta Arabası		2	
			Kasnaklı? Araba			4
	13	Ramazan	Balyemez Top Arabası	5	3	
			Sürat Top Arabası	1,5	2	
			Obüs Top Arabası	7	4	
			Obüs Top Arabası	3	1	
			Beksimad Arabası		17	
			Hasta Arabası		3	
			Cephane Arabası	9	4	
			Cephane Arabası	3	1	
			Sagir cephane (sığır saman?) Arabası		2	
			Sade Ok Arabası		3	
			Mezbele Arabası		2	
			Cephane Arabası	7	4	
			Cephane Arabası	1,5	2	
3	14	Şevval	Obüs Top Arabası	7	30	
			Obüs Cephane Arabası	7	30	
			Sürat Top Arabası	1,5	6	
			Sürat Cephane Arabası	1,5	6	
			Hasta Arabası		10	
			Mezbele Arabası		3	
			Talim Arabası		1	
			Ecza Arabası		3	
			Fişenk Arabası		12	
			Temurcu Arabası		2	
			Balyemez Top Arabası	3	4	
			Balyemez Cephane Arabası	3	4	
			Balyemez Top Arabası	5	1	
			Balyemez Cephane Arabası	5	1	
	15	Zilkade	Balyemez Top Arabası	3	30	

		Balyemez Cephane Arabası	3	30	
		Yuvarlak Arabası		5	
		Hasta Arabası		10	
		Sürat Top Arabası	1,5	12	
		Cephane Arabası	1,5	12	
		Ma'a Cephane Sagir Talim Arabaları		12	
16	Zilhicce	Havan Kundağı	36	4	
		Havan Kundağı	35	1	
		Kundak Arabası	36	4	
		Kundak Arabası	35	1	
		Cephane Arabası	22	2	
		Balyemez Top Arabası	3	6	
		Cephane Arabası	3	6	
		Balyemez Top Arabası	11	2	
		Sürat Top Arabası	1,5	6	
		Cephane Arabası	1,5	6	
		Hasta Arabası		2	
		Mezbele Arabası		4	
		Havan Arabası	36	4	
		Havan Arabası	35?	1	
17	Muharrem	Sürat Top Arabası	1,5	17	
		Cephane Arabası	1,5	13	
		Talim Arabası		6	
		Cephane Arabası		6	
		Hasta Arabası		3	
		Tulumba Arabası		1	
		Yuvarlak Arabası		4	
		Balyemez Top Arabası	3	6	
		Temurcu Arabası		1	
		Kasnaklı? Araba		2	
		Havan Kundağı	36	1	
		Kundak Arabası	36	1	
		Havan Arabası	36	1	
18	Safer	Sürat Top Arabası	1,5	11	
		Sürat Cephane Arabası	1,5	10	
		Hasta Arabası		6	
		Tulumba Arabası		4	
		Balyemez Top Arabası	3	9	
		Obüs Top Arabası	5	10	
Cephane Arabası	5	10			

		Mezbele Arabası		6	
19	Rebiülevvel	Sürat Top Arabası	1,5	10	
		Cephane Arabası	1,5	10	
		Balyemez Top Arabası	3	5	
		Cephane Arabası	3	5	
		Obüs Top Arabası	5	5	
		Cephane Arabası	5	5	
		Kereste Nakliyesi için araba		2	
		Hasta Arabası		2	
		Yuvarlak Arabası		4	
		Mezbele Arabası		3	
20	Rebiülahir	Obüs Top Arabası	7	10	
		Obüs Top Arabası	5	10	
		Obüs Top Arabası	3	8	
		Sürat Top Arabası	1,5	10	
		Obüs Cephane Arabası	7	10	
		Obüs Cephane Arabası	5	10	
		Obüs Cephane Arabası	3	8	
		Sürat Cephane Arabası	1,5	10	
		Ecnas Cephane Arabası		9	
		İki Tekerlekli Cephane Arabası		5	
		Hasta Arabası		2	
		Yuvarlak Arabası		6	
		Tulumba Arabası		1	
Fişenk Arabası		2			

EK 1: Tamir Kılınan Araba ve Diğer Malzemelerin Tamamının Yyer Aldığı Tablo.

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Ürün	Adet	Çift	Takım
3	9	Cemaziyelevvel	Dib koşumu		24	
			Şevgar koşumu		8	
			Hamutlu? koşum			8
			Koşum ortası	8		
			Askı? kayışı	16		
			Sagir kayış	36		
			Zahme		20	
			Kuskun	16		
			Teneke? kayış	14		
			Tırban?	3		
			Muylu cerhi?	1		
			İrade-i dingil	57		
			Cıvata halkası	2		
			İrade-i top	26		
			Kamçı	117		
			Mikrâz	4		
Zebhiye	112					
Keski	93					

		Gelberi	9		
		Miftah? somunu?	3		
		Çekiç dest	7		
		Çekiç-i nasur	3		
		(...)		57	
		Kürek temurcu	4		
		Bileme ma' a tabla kolan	27		
10	Cemaziyelahir	Dip koşumu		10	
		Şevgar koşum		10	
		Çengelli koşum		5	
		Cephane tenekesi kayışı	700		
		Kapak falya	10		
		Manivela-i dümen	5		
		Kayaç	30		
		Zebhiye	40		
		Keski	25		
		Baskı	12		
		Mikrâz	5		
		(...)	7		
		Kalıb? Mismar	2		
		Çeşme-i temurcu	3		
		İrade-i dingil	51		
		İrade-i top	13		
		Nişangah	10		
		Çekiç dest	4		
		Çekiç karşı	7		
		Miftah somunu	5		
		Kazma	12		
		Kürek	12		
		Şevgar ma'a teğelti?	8		
		Tırban mayalık	2		
Dökme mil halkası?	6				
(...)	3				
11	Recep	Aba bileme ma'a tabla kolan	97		
		Sade teğelti	47		
		Gaşiyelik keçe	48		
		Koşum esteran?		1	
		Koşum dib		20	
		Koşum şevgar		20	
		Koşum çengelli		11	

		Koşum hamutlu			6
		Kaltak Ma'a teğelti	17		
		Keçe-i gaşiyeye	17		
		Kolan tabkur	17		
		Tırban	6		
		Şevgar ma'a ahen	14		
		Kayaç	19		
		Keski	17		
		Baskı	33		
		Zebhiye	24		
		Mikrâz	9		
		Miftah? Somunu?	3		
		Gelberi	2		
		İrade-i dingil	44		
		Çeşme	4		
		Şiş temurcu	2		
		Kazma	6		
		Kürek	6		
		Manivela-i dümen	15		
		Kapak?(yatağ?) Falya	3		
		Çekiç dest	1		
		Çekiç karşı	5		
		Harc muylu	1		
12	Şaban	Eğer ma'a teğelti derkab ve keçe ve saire	365		
		Sade kaltak? imlası?	343		
		Tabanca kuburu		326	
		Sade teğelti	215		
		Sade kuskun	99		
		Zahme		133	
		İç kolanı	75		
		Tabkur kolanı	74		
		Gaşiyelik	70		
		Dib koşumu		25	
		Şevgar koşumu		25	
		Koşum çengelli	17		
		Belleme ma' a tabla kolan	217		
		Tırban	4		
		Kayaç	43		
		Keski	192		
		Baskı	558?		

			Mikrâz	4		
			Zebhiye	36		
			Çekiç dest	3		
			Çekiç karşı	17		
			Temurcu (...)	2		
			Miftah somunu	6		
			Mismar kalıbı	8		
			(...)	12		
			İrade-i dingil	89		
			Şiş? temurcu	1		
			harc? (cerh?) muylu	2		
			Kürek	31		
			Kazma ma'a (...)	17		
			(...) doğramacı?	1		
			Temur mengene	1		
			Burgu	27		
			Çatal çekiç	2		
			(...)	13		
			Sırma? civata burkısı	9		
			Sırma? erkeği?	17		
			Boğça temuru	1		
			Mengene okunamadı	1		
			Şevgar ahen?	14		
			Cephane (...)	2		
			Közlük? esteran		4	
			Şebeş başlık		112	
			Kantarma? başlık		125	
			Kaçı	42		
			Toka Kayışı	4		
			Askı Kayışı	13		
			Şevgar ağaç	2		
			(...) burma	3		
			Kapak? falya ma'a kayış	22		
			Manivela kalıbları?	218		
			Sade koşum		18	
			Hamutlu? Koşum			6
			Başlık	18		
2	13	Ramazan	Dib koşumu		38	
			Şevgar koşumu		38	
			Çengelli koşum		27	
			Kaltak Ma'a teğelti	130		

3		Keçe-i gaşiye	331		
		Kolan tabkur	131		
		İç kolanı	90		
		Kuskun	220		
		Kuskun yeri?	160		
		Zahme		6	
		Tırbân	6		
		Burgu kılburunu	6		
		Kürek	35		
		Kayaç	36		
		Keski	112?		
		(...)	117		
		Baskı	31		
		Şiş?	6		
		Çeşme	4		
		Mikrâz	2		
		Çekiç dest	3		
		Çekiç karşu	4		
		Temur Kazma	25		
		Şevgar ma'a ahen	57		
		Kapak? falya	48		
		Kalib mismar	3		
		(...) ma erkek	5		
		Mengene dest	1		
		Koşum hamutlu?			17
		Şebeş başlık		93	
		Kantarma'a? Başlık		93	
		Kaçı	75		
		Aba belleme? ma'a tabla	217		
		Gelberi	6		
		İrade-i dingil	85		
		İrade-i top	36		
		Harc? muylu?	2		
Kaltak ma'a teğelti imlası	346				
Sade teğelti	357				
Kayış askı	16				
Manivela	11				
Kayış kazma kürek	213				
Piyade koşumu		6			
Dib koşumu		60			
Şevgar koşumu		60			
14	Şevval				

	Çengelli koşum		53	
	Koşum esteran?		2	
	Donanmayı kaltak pazarcık	100		
	Donanmayı kaltak osmani?			
	Teğelte-i pazarcık	200		
	Teğelte-i osmani?	312		
	İmla? kaltak?	250		
	Sade şebeş başlık		120	
	Sade kantarma'a başlık		75	
	Kaltak ma'a teğelti	200		
	Keçe gaşiye	200		
	Kolan tabkur	200		
	Aba bileme tabla kolan	217		
	Kayış kazma kürek	170		
	Kayaç	17		
	Keski	36		
	(...)	70		
	Saplı erkek	4		
	Çekiç dest	2		
	Çekiç-i karşı	3		
	Mikrâz	1		
	Baskı	7		
	Tırpan	14		
	İrade-i top	13		
	İrade-i dingil	75		
	Harc muylu	1		
	Kamçı	12		
	Kazma	33		
	Kürek	19		
	Yatağ? falya	3		
	Kürek temurcu	7		
	Yatağ falya ma'a kayış	3		
	Şevgar ağaç	12		
	Koşum hamutlu			6
	Manivela	5		
	Gelberi	2		
	Şebeş?(şiş?) temurcu	3		
	Kolan	200		
	Zahme	100		
	Gaşıyelik	200grş		
	Koşum yeri	200		

15	Zilkade	Sade teğelti	90		
		Meşinli belleme ma'a tabla kolan	143		
		Pazarcık kaltağı? İmlası?	178		
		Resm-i atik kaltak imlası	59		
		Dib koşumu		65	
		Şevgar koşum		65	
		Çengelli koşum		65	
		Hamutlu? Koşum			15
		Piyade koşum		18	
		Atik şebeş başlık		60	
		Atik kantarma? başlık		60	
		Kaltak ma'a teğelti	100		
		Keçe-i gaşiye	100		
		Kolan	100		
		Çayır-ı? kazma ve kürek	117		
		Kazma	22		
		Kürek	12		
		Kayaç	57		
		Baskı	14		
		Zebhiye	32		
		Keski	71		
		Sırma milli erkek	4		
		Çekiç dest	1		
		Çekiç karşı	2		
		Tırpan	8		
		İrade-i top	37		
		İrade-i dingil	75		
		Harc? muylu	2		
		Kamçı	13		
		Yatak falya	17		
		Şevgar ma'a ahen	10		
		Manivela-i dümen	16		
		Gelberi	2		
		Nev-icad şebeş başlık		90	
		Nev-icad sade kantarma?		46	
		Zahme		75	
		Kuskun	75		
		Miftah? somunu?	6		
		Temur mengene?	1		
		Boğça?temuri	2		
Asgı dingil	1				

16	Zilhicce	Sade teğelti	123		
		Çengelli koşum kolu	30		
		Bel? kayışı	30		
		Sade şebeş başlık		50	
		Koşum dip		17	
		Koşum şevgar		17	
		Zahme		74	
		Sade kuskun	117		
		Kaltak Ma'a teğelti	112		
		Kazma ma'a kabza?	15		
		Temur kürek	11		
		Koşum piyade?	10		
		İmla kaltak? Osmani?	100		
		İmla kaltak? Pazarcık	206		
		Koşum hamutlu?			10
		Sade kantarma?		22	
		Keçe gaşiye	73		
		Kolan tabkur	117		
		Koşum çengelli		11	
		Kayaç	63		
		Keski	115		
		Baskı	17		
		Zebhiye?	36		
		Çekiç dest	13		
		Karşu	11		
		Çeşme-i kürek	6		
		İrade-i dingil	74		
		İrade-i top	21		
		Tırpan	17		
		Kamçı	6		
		Kapak falya ma'a kayış	7		
		Manivela dümeni	9		
		Gelberi	4		
		Boğça temuri	1		
		Sırma ma'a erkek	2		
		Miftah Somunu	1		
		Temur mengene	1		
		Bileme ma'a tabla kolan	206		
		Şevgar ma'a ahen	36		
		Kürek temurcu	6		
Koşum esteran?			1		

		Közlük?	2	
		Bileme-i esteran	2	
		(...)	1	
		Koşum piyade?		12
		Boğça teğelti	459	
		Dib koşumu		23
		Şevgar koşum		23
		Koşum çengelli		20
		Kaltak Ma'a teğelti	117	
		Keçe gaşiye	117	
		Kolan tabkur	117	
		Şebeş başlık		75
		Kantarma? Başlık		52
		Pazarcık eğeri	13	
		Aba? bileme ma'a tabla kolan	133	
		Kayaç	82	
		Keski	112	
		Baskı	18	
		Zebhiye	91	
		Çekiç dest	6	
		Çekiç karşu	2	
		İrade-i top	14	
		Yatağ falya ma'a kayış	11	
		Koşum esteran?	2	
		Şevgar ma'a ahen	27	
		Temur kazma	2	
		Temur kürek	3	
		Sırma ma'a erkek?	1	
		Miftah Somunu	6	
		İrade-i dingil	76	
		Kazma kürek kayışları	312	
		Bel kayışı	36	
		Koşum hamutlu?		6
		Başlık		90
		Askı kayışları	16	
		Meşinli bileme ma'a kayış kolan	12	
		Çeşme-i temurcu	4	
		Kapak? mismar	7	
		Kürek temurcu	1	
18	Safer	Meşinli piyade?teğelti	240	

			Keçe-i gaşiye	200		
			Pazarcık teğeltisi	50		
			Yatak (beyaz?)teğelti	53		
			Kaltak Ma'a teğelti	116		
			Keçesi	116		
			Kolan tabkur	116		
			Sade şebeş Başlık		71	
			Sade kantarma? Başlık		61,5	
			Kayaç	73		
			Keski	97		
			Baskı	13		
			Zebhiye	36		
			Çekiç dest	3		
			Çekiç karşı	1		
			İrade-i dingil	66		
			Yatak falya	18		
			Koşum esteran?		2	
			Kazma	17		
			Temur kürek	8		
			Sırma?	6		
			Erkek?	6		
			Kazma kürek kayışları	713		
			Mismar kalıbı	3		
			Askı kayış	18		
			Çeşme-i temurcu	7		
			Dib koşumu		34	
			Şevgar koşum		36	
			Hamutlu? Koşum			11
			Bellemesi?	33		
			Başlık	33		
			Mikrâz	4		
			İrade-i top	11		
			Ecnas burgu	83		
			Tulumba arabası askı kayışları	18		
			Toka Kayışı	75		
			Hartuç tenekesi kayışları	312		
			Dib koşumu		80	
			Şevgar koşumu		130	
			Çengelli koşum		17	
			Sade şebeş Başlık		80	
4						
3	19	Rebiülevvel				

	Sade kantarma Başlık		80
	Kaltak Ma'a teğelti	45	
	Keçe-i gaşiye	45	
	Kolan tabkur	45	
	Bileme ma' a tabla kolan	217	
	Sade teğelti	101	
	Koşum sade		6
	Kayaç	56	
	Keski	63	
	Baskı	27	
	Zebhiye	76	
	Çekiç dest	1	
	Çekiç karşı	7	
	İrade-i dingil	117	
	Yatak falya ma'a kayış	33	
	Koşum esteran?		4
	Kazma	13	
	Kürek	6	
	Sırma ma'a erkek?	6	
	Çeşme-i temurcu	4	
	Koşum hamutlu?		7
	Bilemesi	21	
	Başlık		7
	Askı kayışları	32	
	Tulumba arabası kayışı	64	
	Tokalı kayış	32	
	Teneke kayışları	219	
	Ecnas burgu	40	
	İrade-i top	22	
	Kürek temurcu	6	
	Miftah Somunu	4	
	Mengene-i kebir	2	
	Pergar?	1	
	(...)	1	
	Balta-i marankoz	7	
	Körük araba-i temurcu	2	
	Sade çubuk? üzengi		62
	Sade kantarma	62	
	(...) marankoz	3	
	Kalem? başlık tekerleği?	2	
	Kamçı kabzaları	18	

			Şevgar ma'a ahen	66		
			Manivela dümen	14		
			Dib koşumu		72	
			Şevgar koşum		75	
			Koşum çengelli		30	
			Kaltak Ma'a teğelti	273		
			Kantarma Başlık		350	
			Şebeş başlık		240	
			Manivela ve kürek kayışları	220		
			Zahme		290	
			Keçe gaşiye	271		
			Kolan	350		
			Belleme? ma' a tabla kolan	275		
			Sade koşum		10	
			Kayaç	112		
			Keski	87		
			Baskı	42		
			Zebhiye	91		
			Çekiç dest	8		
			Çekiç karşı	13		
			İrade-i dingil	166		
	20	Rebiülahir	Kapak? falya ma'a kayış	75		
			Koşum esteran?		4	
			Kazma ma'a kabza	11		
			Kürek	3		
			Sırma ma'a erkek?	2		
			Çeşme-i temurcu	21		
			Koşum hamutlu?			5
			Bellemesi	15		
			Başlığı		7,5	
			Askı kayışı	73		
			Tokalı kayış	118		
			Teneke kayışları	272		
			Ecnas burgu	44		
			İrade-i top	13		
			Miftah Somunu	8		
			Mengene-i kebir	3		
			Pergar?	5		
			Balta-i marankoz	6		
			Çubuk? Üzengi		200	
			Şevgar ma'a ahen	101		
4						

		Manivela-i dümen	64		
		Kantarma dili?	410		
		Sade (...)	293		
		Mikrâz	1		
		Gelberi	9		
		Şiş?(şebeş?)	11		
		Tabla kolan	42		
		Puşide-i kaltak	117		
		Sade teğelti	22		

EK 2: TamirKılınan Koşum ve Diğer Bütün Ürünlerin Bulunduğu Tablo.

Defter Sayfası	Defter No	Defterin Tutulduğu Ay	Ürün	Para/Guruş	Adet	Çift	Guruş/Para
4	9	Cemaziyevvel	Tüfenk		Asakir-i hassa şahane alaylarında n 189		
					Üçüncü alay tarafından 254		
			Burma	10	370		92,5
			Teneke?	30	76		57
			Tulumba	80	81		162
			Kebir yay	80	48		96
			Karşuluk	75	24		45
			Çerviş	80	53		92,5/10
			Kapak burma	50	68		85
			Gerdane	32	215		172
			Bilezik yayı	9	411		92/19
			Ağız borusu	40	111		111
			Bilezik	12	83		24,5/16
			Korkuluk	40	47		47
			Yar? Tahtası	16	110		44
			Taban	40	36		36
			Cedid süngü	400	216		2160
			Süngü tamiri	40	75		75
			Süngü kuşağı	40	11		11
			Cedid kundak	290	236		1711

			Kundak eğe?	40	39		39
			Harbi?	100	188		470
			Süngü ayağı	20	153		76,5
			Kuburluk	40	60		60
			Namlu tıpası	?	1		?
			Cedid akmak	14	99		1386
			Karşuluk	?	1		?
			Mükemme l takma	200	49		245
			Karşuluk yay?	50	36		45
			Tüfenk harbelu		1042		
			Burma	10	953		238/10
			Teneke?	30	214		160,5
			Tulumba	80	266		532
			Karşuluk	75	138		258,5/10
			Karşuluk yay?	50	133		166/10
			Kebir yay	80	224		448
			Harbesi?	70	176		308
			Kapak burma	50	250		312,5
			Gerdane	32	620		496
			Bilezik yay?	9	1123		252,5/7
			Ağız burkısı?	40	445		445
			Bilezik	12	300		90
			Korkuluk	40	162		162
			Yar? Tahtası	16	140		56
			Cedid kundak	290	595		4313,5
			Cedid süngü	400	642		6420
			Süngü tamiri	40	259		259
10		Cemaziyelahir					

		Süğü kuşağı	40	18		18
		Süğü uydurması		1		2,5/5
		Harbi?(har beli?)	100	639		1597,5
		Ayak	20	544		272
		Kuyruk	40	141		141
		Karşuluk civatası	20	10		5
		Pirinç taba?	20	6		3
		Mükemmel takma	200	106		530
		Cedid çakmak	560	134		1876
		Açı?	27	422		284,5/14
		Niğboluya giden tüfenklerin kundaklarının boyamasarifi				198,5
11	Recep	Tüfenk harbelu		1144		
		Burma	10	630		157,5
		Teneke	30	235		176/10
		Tulumba	80	191		382
		Karşuluk	75	75		140,5/5
		Karşuluk yayı	50	64		80
		Kebir yay	80	153		306
		Harbesi?	70	69		120,5/10
		Kapak burma	50	149		186/10
		Cedid kundak	310	374		2898,5
		Kundak ege?	40	143		143
		Ağız burkısı?	?	269		269
		Bilezik	12	335		100,5
		Korkuluk	40	209		209
		Yar?	16	151		60/16

			Tahtası				
			Taban	40	178		178
			Ayak	20	303		151,5
			Kuyruk	40	95		95
			Cedid süngü	400	287		2870
			Süngü tamiri	40	294		294
			Gerdane	32	264		211/8
			Bilezik yayı	9	784		176/10
			Harbi?	100	322		805
			Cedid çakmak	560	75		1050
			Mükemmel takım	200	91		455
			Nam açık?	54	530		715,5
			Namlu	1			28
			Süngü kuşağı	40	8		8
			Taba?	20	2		1
			Tüfenk		852		
			Burma	10	782		195,5
			Teneke?	30	139		104/10
			Tulumba	80	120		240
			Karşuluk	75	69		129/15
			Karşuluk yayı?	50	69		86
			Kebir yay	80	115		230
			Harbesi?	80	86		150,5
			Kapak burma	50	136		170
			Bilezik yayı?	9	881		198/10
			Gerdane	32	236		188,5/12
			Cedid süngü	400	293		2930
			Süngü tamiri	40	375		375
			Süngü kuşağı	40	20		20
			Cedid kundak	210	291		2255/10
			Kundak	40	175		175
	12	Şaban					

		eğe?				
		Harbi?	100	325		812,5
		Ayak	20	230		115
		Kuyruk	40	61		61
		Ağız burkısı?	?	125		125
		Bilezik	12	280		84
		Korkuluk	40	108		108
		Yar? Tahtası	16	124		49,5/4
		Taban	40	73		73
		Mükemmel takma	200	40		200
		Çakmak	560	236		3304
		Nam açık?	27	102		68,5/14
13	Ramazan	Burma	10	471		117,5/10
		Teneke?	30	180		135
		Tulumba	80	191		382
		Karşuluk	75	39		73/5
		Karşuluk yay?	50	79		98,5/10
		Harbesi?	75	75		131/10
		Kapak burma	50	127		158,5/10
		Kebir yay	80	145		290
		Çelik süngü	520	36		468
		Süngü	400	263		2630
		Süngü tamiri	40	369		369
		Cedid kundak	310	272		2108
		Kundak eğe?	40	250		250
		Harbi?	100	171		427,5
		Ayak	20	332		166
		Kuyruk	40	114		114
		Ağız burkısı?	40	102		102
		Bilezik	12	113		33,5/16
		Korkuluk	40	79		79
		Yar? Tahtası	16	97		38,5/12

			Taban	40	6		6
			Bilezik yayı	9	680		153
			Gerdane	32	248		198/16
			Karşuluk solması	20	4		2
			Cedid çakmak	56	92		1288
			Mükemmel takma	200	58		290
			Teneke? Tamiri	45	6		6,5/10
			Burma	10	152		38
			Teneke	30	88		66
			Tulumba	80	56		112
			Karşuluk	75	20		37,5
			Karşuluk yay?	50	19		23,5/10
			Kebir yay	80	44		88
			Siroz?	70	23		40/10
			Kapak burma	50	67		83,5/10
			Gerdane	32	115		92
			Bilezik yayı	9	175		39
			Karşuluk solma?	20	32		16
			Çelik süngü	/13	35		455
			Adi süngü	/10	54		540
			Temur süngü	40	114		114
			Süngü kuşağı	40	16		16
			Cedid kundak	310	99		767/10
			Kundak ege?	40	56		56
			Ağız burkısı?	40	19		19
			Bilezik	12	34		10/8
			Korkuluk	40	15		15
			Yar? Tahtası	16	13		5/8
14		Şevval					

		Taban	40	5		5
		Harbi?	100	84		210
		Ayak	20	64		32
		Kuyruk	40	41		41
		Namlu	10/28	3		84,5/10
		Çakmak	/14	39		546
		Flinta-i süvari		26		
		Piştov			212	
		Tüfenk harbelu		2070		
		Burma	10	344		86
		Teneke?	30	431		332/10
		Tulumba	80	277		554
		Karşuluk	75	91		170,5/5
		Karşuluk yay?	50	96		120
		Kebir yay	80	173		346
		horoz?	70	96		168
		Kapak burma	50	266		332,5
		Gerdane	32	340		272
		Bilezik yayı	9	973		218,5/17
		Karşuluk (...)	20	1620		810
		Sagir yay?	30	44		33
		Cedid kundak	310	139		1077/10
		Kundak eğe?	40	228		228
		Cedid süngü	/10	134		1340
		Çelik süngü	/12,5	20		250
		Süngü tamiri	40	464		464
		Süngü kuşağı	40	53		53
		Ağız burkısı?	40	136		136
		Yar? Tahtası	16	48		19/8
		Bilezik	12	115		34,5
15	Zilkade					

		Korkuluk	40	48		48
		Taban	40	18		18
		Ayak	40	375		192,5
		Kuyruk	40	82		82
		Harbi?	100	139		347,5
		Cedid çakmak	/14	100		1400
		Filinta kundağı	/5,5	21		115,5
		Piştov kundağı	/5	38		190
		Eğе?	30	22		14
		(...)	60	2		3
		Süngü harbelu ve dipçik?	18,5	27		499,5
		(...) burgusu ma'a takım	48	28		33,5/4
		(...) takımı	30	29		21,5/10
		Saman? Tahtası	60	54		81
		Mükemme l takım	/5	13		65
		Bab-ı hazret-i seraskeriy e verilen tüfenk süngüsü	/10	85		850
		Piyade tüfengi		2301		
		Burma	10	1398		349,5
		Teneke?	30	835		626/10
		Tulumba	80	750		1500
		Karşuluk	75	357		669/10
		Kebir yay	80	977		1954
		Bilezik yay	9	1011		229/19
		Gerdane	32		787	629,5
16	Zilhicce	Horoz?	70	363		635/10
		Kapak	50	525		656/10

			burma				
			Ayak	20	665		332,5
			Kuyruk	40	192		192
			Cedid kundak	310	417		3271,5/10
			Kundak eğe?	40	357		357
			Ağız burkısı?	40	308		308
			Bilezik	12	247		74/4
			Korkuluk	40	129		129
			Yar? Tahtası	16	99		39,5/4
			Taban	40	66		66
			Cedid süngü	/10	604		6040
			Süngü tamiri	40	1202		1202
			Süngü kuşaağı		1		1
5			Harbi?	100	435		1087,5
			Karşuluk (...)	20	511		255,5
			Cedid çakmak	/14	98		1372
			Cedid namlu	10/28	5		141/10
			Mükemmel takım	/5	28		140
	17	Muharrem	Pıştov			29	
			Filinta		1		
			Piyade tufengi		667		
			Burma	10	680		170
			Teneke?	30	219		164/10
			Tulumba	80	153		306
			Karşuluk	75	53		99/15
			Karşuluk yay?	50	5		62,5
			Horoz?	70	67		117/10
			Kapak burma	50	100		125
			Kebir yay	80	134		268
			Gerdane	32		214	171

		Bilezik yayı	9	443		99,5/7
		Karşuluk solması	20	91		45,5
		Cedid süngü	/10	266		2660
		Süngü tamiri	40	215		215
		Süngü kuşağı	40	2		2
		Ağız burkısı?	40	132		132
		Bilezik	12	108		32/16
		Korkuluk	40	49		49
		Yar? Tahtası	16	48		19/8
		Taban	40	21		21
		Harbeli?	100	188		470
		Ayak	20	274		137
		Kuyruk	40	85		85
		Çakmak	/14	87		1218
		Cedid kundak		199		1542
		Kundak eğe?	40	159		159
		Piştov kundağı	/5,5	29		159,5
		Filinta kundağı	/5,5	1		5,5
		Mükemmel takım	/5	10		50
		Cedid namlu	10/28	2		56,5
		Piştov			108	
		Tüfenk harbelu		2567		
		Cedid süngü	/10	1611		16110
		Süngü tamiri	40	1215		1215
		Cedid kundak	310	1841		14267,5/10
		Kundak eğe?	40	525		525
		Harbeli?	100	1197		2992,5

18	Safer	Burma	10	2723		680,5/10
		Teneke?	30	900		675
		Karşuluk	75	386		723,5/10
		Tulumba	80	642		1284
		Karşuluk yay?	50	357		446/10
		Kebir yay	80	598		1196
		horos?	70	412		721
		Kapak burma	50	684		850
		Karşuluk (...)	20	135		67,5
		Mükemmel takım	/5	62		310
		Ağız burkısı?	40	938		938
		Korkuluk	40	323		323
		Yar? Tahtası	16	217		86,5/12
		Taban	40	165		165
		Ayak	20	1655		827,5
		Kuyruk	40	944		944
		Bilezik yay	9	2822		634,5/18
		Gerdane	16	2305		922
		Süngü kuşağı	40	6		6
Piştov kundağı	/5,5	6		33		
Eğe?	40	3		3		
19	Rebiülevvel	Tüfenk harbelu		1783		
		Cedid süngü	/10	607		6070
		Süngü tamiri	40	1140		1140
		Cedid kundak	310	1060		8215
		Kundak eğe?	40	377		377
		Harbeli?	100	1005		2512,5
		Burma	10	1419		372,5/10
		Teneke?	30	560		420
		Karşuluk	75	205		384/15

4			Tulumba	80	450		900
			Karşuluk yay?	50	212		265
			Kebir yay	80	374		748
			Horoz?	70	249		435,5/10
			Kapak burma	50	333		416/10
			Karşuluk (...)	20	2		1
			Mükemmel takım	/5	105		525
			Ağız burkısı?	40	878		878
			Bilezik	12	879		263,5/8
			Korkuluk	40	409		409
			(...) tahtası	16	289		115,5/4
			Ayak	20	1093		546,5
			Kuyruk	40	388		388
			Bilezik yayı?	9	1931		434,5
			Gerdane	16	1432		572,5/12
			Süngü kuşağı	40	22		22
			Cedid çakmak	/14	38		532
			Cedid namlu	10/31,5	9		285,5/10
			(...)	40	248		248
5	20	Rebiülahir	Tüfenk harbelu		1341		
			Cedid süngü	/10	478		4780
			Süngü tamiri	40	658		658
			Cedid kundak	10/7,5	375		2906/10
			Kundak eğe?	40	170		170
			Harbeli?	100	322		805
			Burma	10	908		227
			Teneke?	30	275		206/10
			Tulumba	/2	189		378
			Karşuluk	75	94		176/10

			Karşuluk yay?	50	112		140
			Kebir yay	80	181		362
			Horoz?	70	134		234,5
			Kapak burma	50	170		212,5
			Bilezik yayı?	9	896		201,5/4
			Gerdane	16	651		260/16
			Ayak	20	439		219,5
			Kuyruk	40	170		170
			Ağız burkısı?(burması?)	40	206		206
			(...) tahtası	16	87		34,5/12
			Bilezik	12	159		47,5/8
			Korkuluk	40	104		104
			Taban	40	59		59
			Mükemmel takma	/5	45		225
			Cedid çakmak	/14	3		42
			Birinci alay tüfenkçisi Mustafa ustaya verilen süngü kuşağı	40	300		300

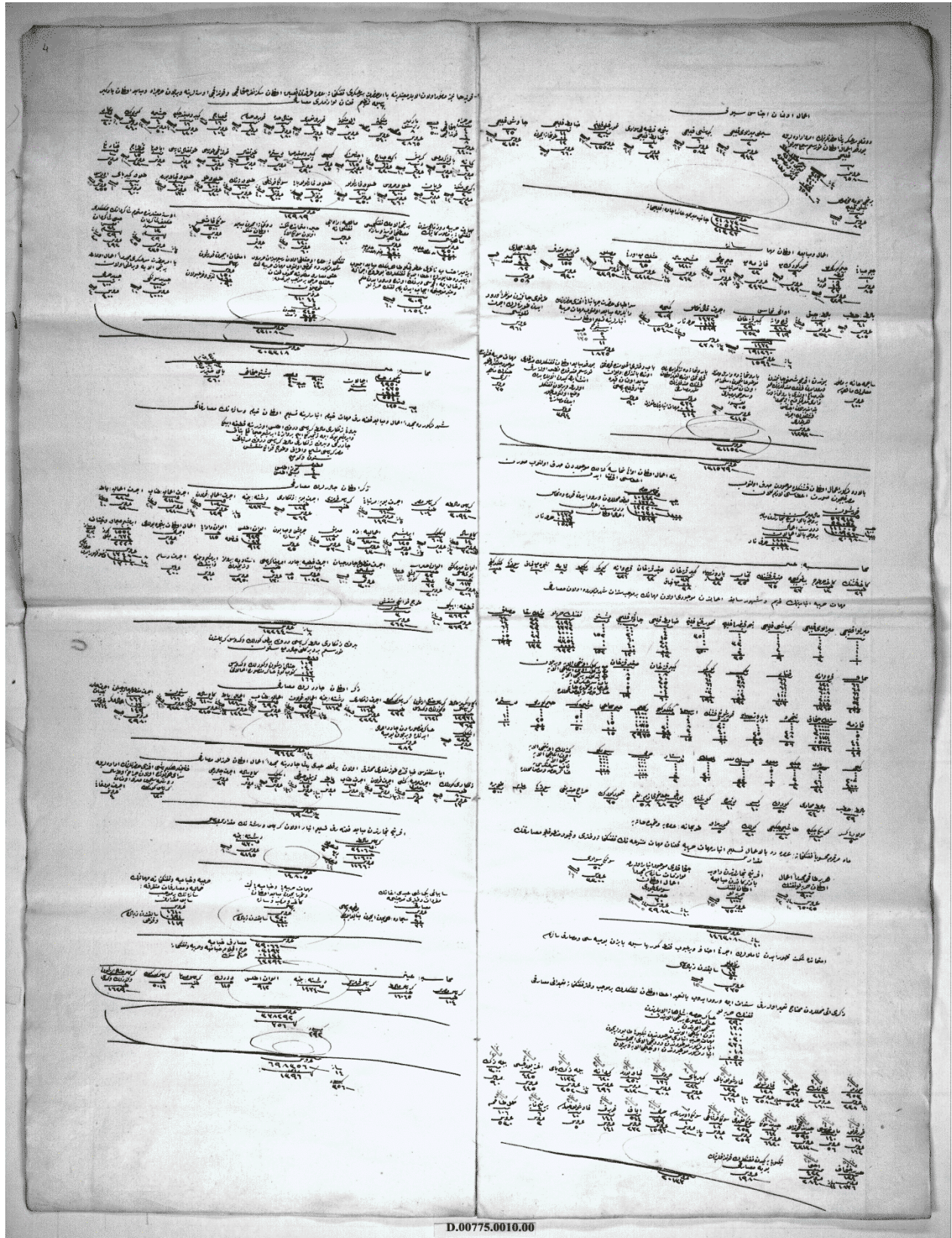
EK 3: Tamire Muhtaç Olup Senedat İle Gelen Ürünler Tablosu.

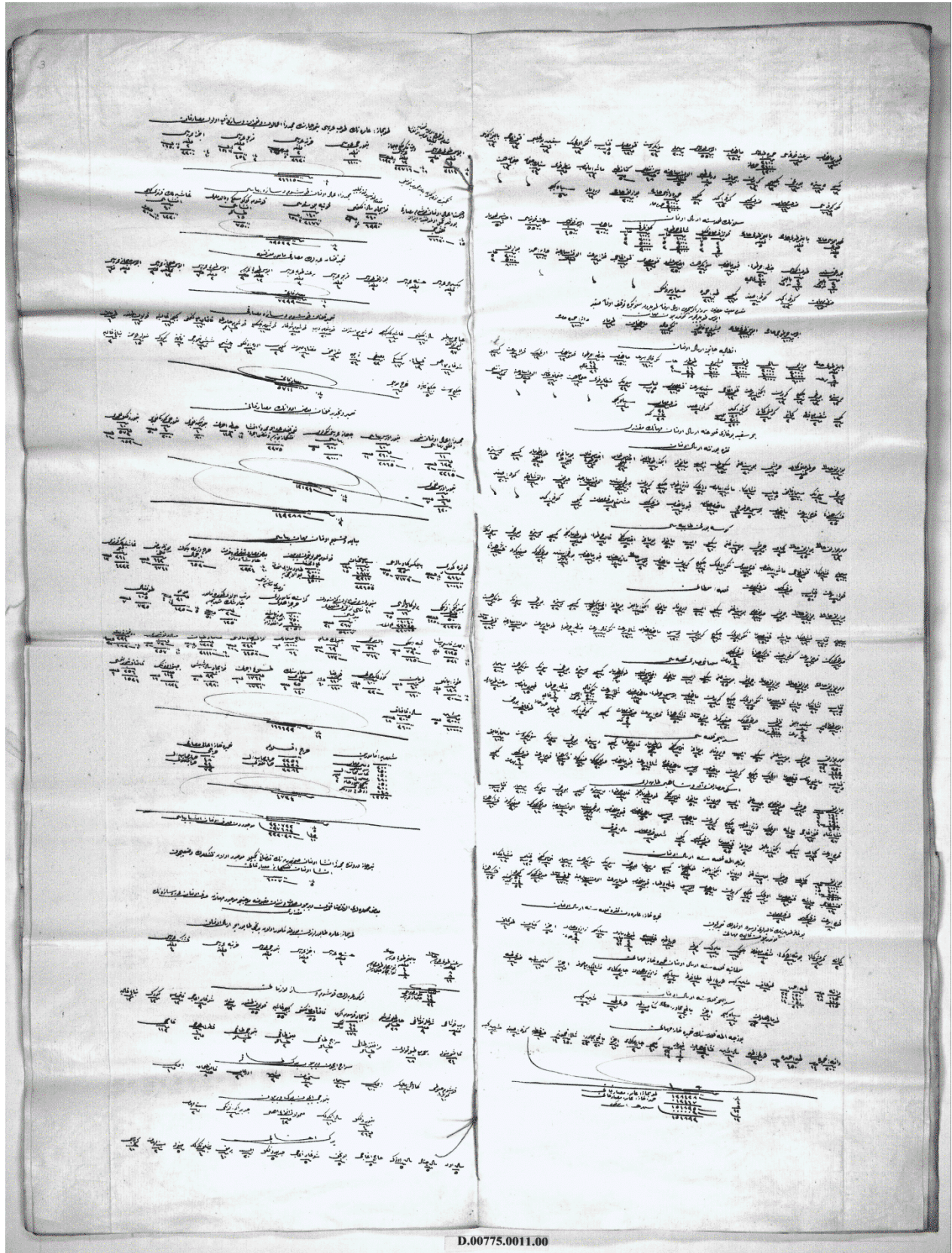
EK 4: BOA, TSMAd, 775, MİMD, Defter No: 9, Kapak Resmi

Handwritten manuscript in Persian script, consisting of two pages. The text is organized into several sections, likely representing a list or index of items, possibly related to a library or collection. Each section contains multiple entries with associated numbers and some descriptive text. The handwriting is dense and characteristic of historical Persian documents. The pages are numbered '2' at the top left and '191' at the top right. There are some red markings and underlines throughout the text.

D.00775.0009.00

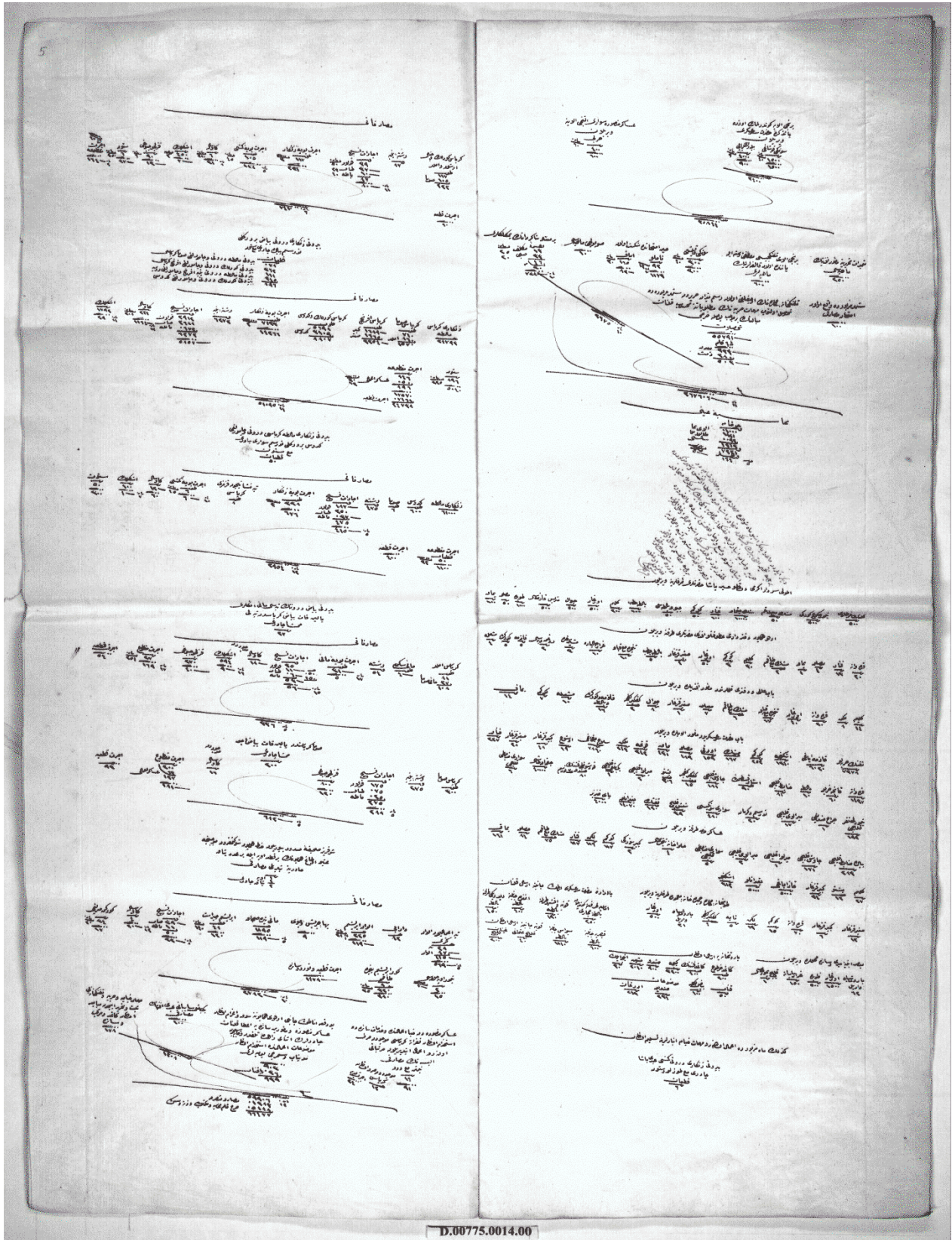

D.00775.0010.00

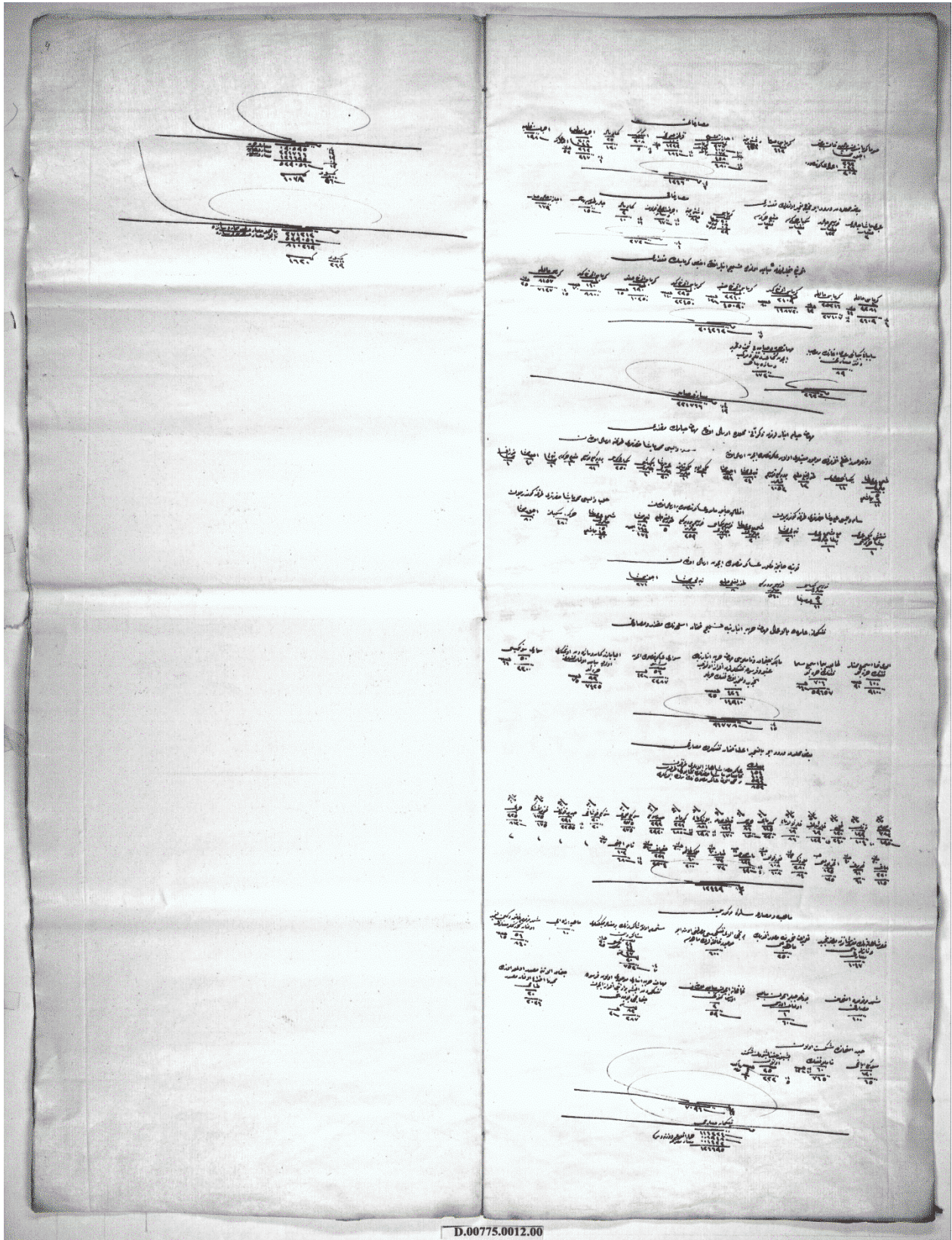
D.00775.0011.00

EK 7: BOA, TSMAd, 775, MIMD, Defter No: 11, s. 3.

D.00775.0014.00

EK 8: BOA, TSMAd, 775, MIMD, Defter No: 14, s. 5.

EK 9: BOA, TSMAd, 775, MIMD, Defter No: 12, s. 4.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı :Emine PERGEL

Doğum Yılı ve Yeri : 1992/ Hamamözü

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tarih Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi :Gaziosmanpaşa Üniversitesi Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Bilim Dalı

Yabancı Dili :İngilizce

İletişim

E-Posta Adresi :emine_pergel05@hotmail.com